

SIŁA BABIOGÓRSKICH ROŚLIN

Kalendarz
2015

Stowarzyszenie G

ZASIĘG TERYTORIALNY SGB

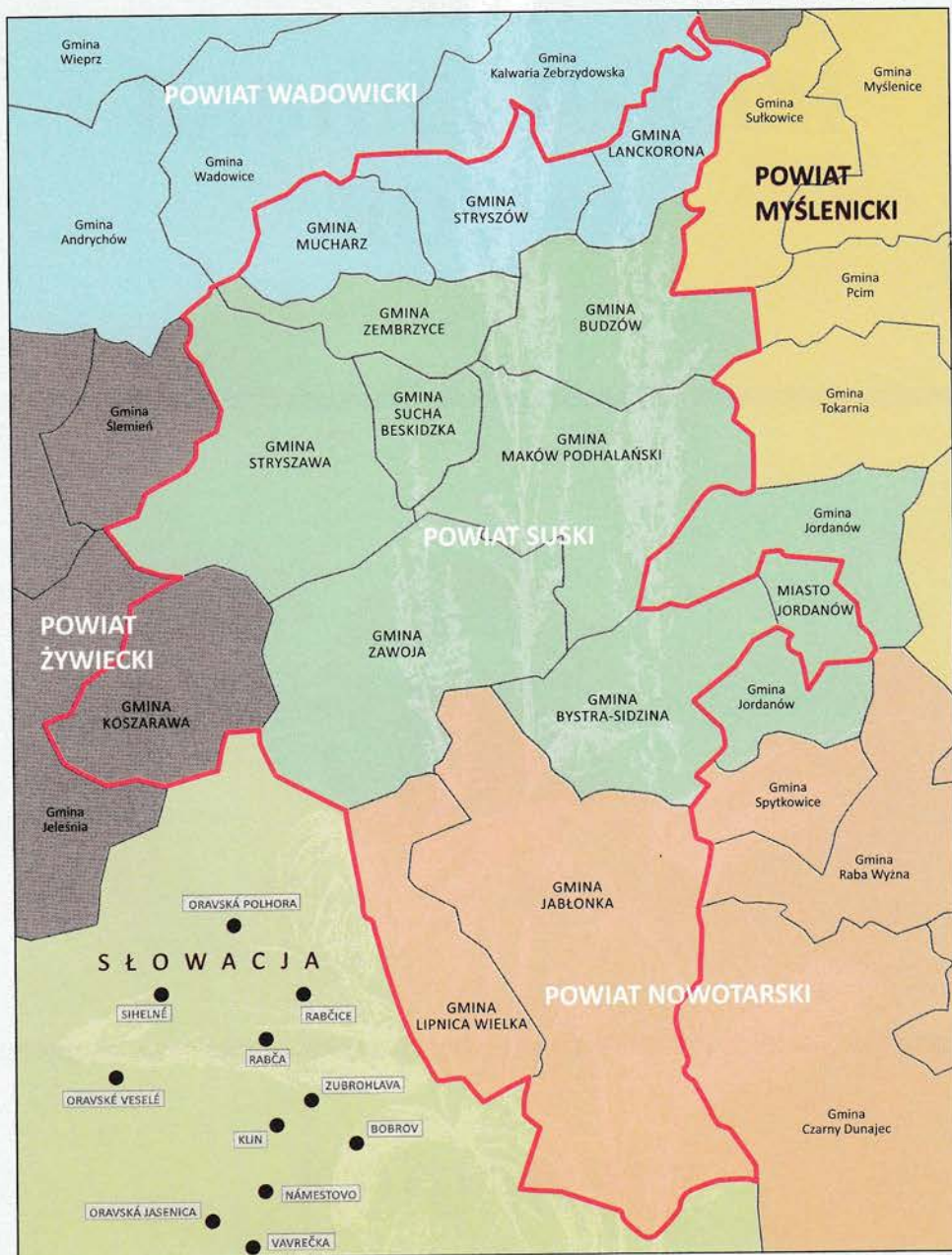
LEGENDA

- BYSTRA — siedziba Urzędu Gminy
- Chyby — miejscowości wchodzące w skład Gminy

Gmin Babiogórskich

0 5 10 km

GMINY STOWARZYSZONE W SGB NA TLE POWIATÓW

LEGENDA

GMINA ZAWOJA	— gminy należące do SGB	● VAVREČKA	— gminy słowackie zrzeszone w Związku Babiogórskim
Gmina Jelesnia	— gminy sąsiadujące z SGB	—	— zasięg SGB

SIŁA BABIÓGÓRSKICH ROŚLIN

Kalendarz

2015

Pomysł kalendarza, opracowanie, redakcja, skład: *Katarzyna Słabosz-Palacz (redaktor naczelna)*
Projekt graficzny kalendarza i okładki, skład: *Jan Palacz*
Opracowanie fotografii: *Jan Palacz*
Konsultacje botaniczne: *Katarzyna Fajak, Babiogórski Park Narodowy*

Galeria babiogórskich roślin (strony 8–113)

Tekst: *Katarzyna Fajak*

Fotografie: *Paweł Franczak, Katarzyna Fajak, Piotr Krzywda, <http://commons.wikimedia.org/wiki>*

Najważniejsze imprezy cykliczne (strony 115–122)

Opracowano na podstawie informacji otrzymanych z urzędów powiatowych i gminnych
(uzupełnienia: *Zespół SGB*)

Siła babiogórskich roślin (strony 123–135)

Tekst: *Katarzyna Fajak*

Rysunki ołówkiem: *Monika Tlałka (ryciny ze zbiorów Babiogórskiego Parku Narodowego)*

Fotografia: *Renata Burdyl*

Opracowanie cyfrowe rycin: *Jan Palacz*

Medycyna ludowa pod Babią Górą. Profilaktyka – leczenie – ludowi specjaliści (strony 137–164)

Tekst: *Ewelina Harańczyk*

Ilustracje: *Katarzyna Fajak, Piotr Krzywda, Katarzyna Słabosz-Palacz*

Wykaz roślin występujących w „Kalendarzu” wraz z nazwami łacińskimi, potocznymi i ludowymi (s. 165–167)

Opracowanie: *Katarzyna Słabosz-Palacz, współpraca Katarzyna Fajak*

Teleinformator babiogórski (strony 169–179)

Opracowanie: *Katarzyna Słabosz-Palacz*

Uzupełnienia, aktualizacje i korekty: *Zespół SGB i przedstawiciele poszczególnych gmin*

Ilustracja (strona 3)

Martin Schongauer (1448–1491), Pokłon Pasterzy – ok. 1480, olej na desce 37,5×28 cm, Gemäldegalerie Berlin

Pozostałe ilustracje: *Piotr Krzywda i Katarzyna Słabosz-Palacz*

Pierwsza strona okładki: *Przydomowe ziołorośla (fot. Piotr Krzywda)*

W kalendarzu wykorzystano informacje z kalendarium historycznego, publikowanego w poprzednich tomach „Kalendarza SGB”
(opr. Janusz Kociołek, Marcin Leśniakiewicz), uzupełnienia – Urszula Janicka-Krzywda i Katarzyna Słabosz-Palacz.

© Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich, Sucha Beskidzka 2014
ISSN 1642-0837

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich z siedzibą w Suchej Beskidzkiej
34-200 Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 19
tel. 665 053 572; e-mail: info@sgb.org.pl; www.sgb.org.pl

 Stowarzyszenie-Gmin-Babiogorskich

Wydawnictwo: *Faktoria Wyrazu, sp. z o.o., 30–638 Kraków, ul. Białoruska 10/5; tel. 509 832 217*
e-mail: k.slabosz@pro.onet.pl; www.faktoria-wyrazu.pl

Druk: *Drukarnia GS, Kraków; tel. (12) 260 15 01*

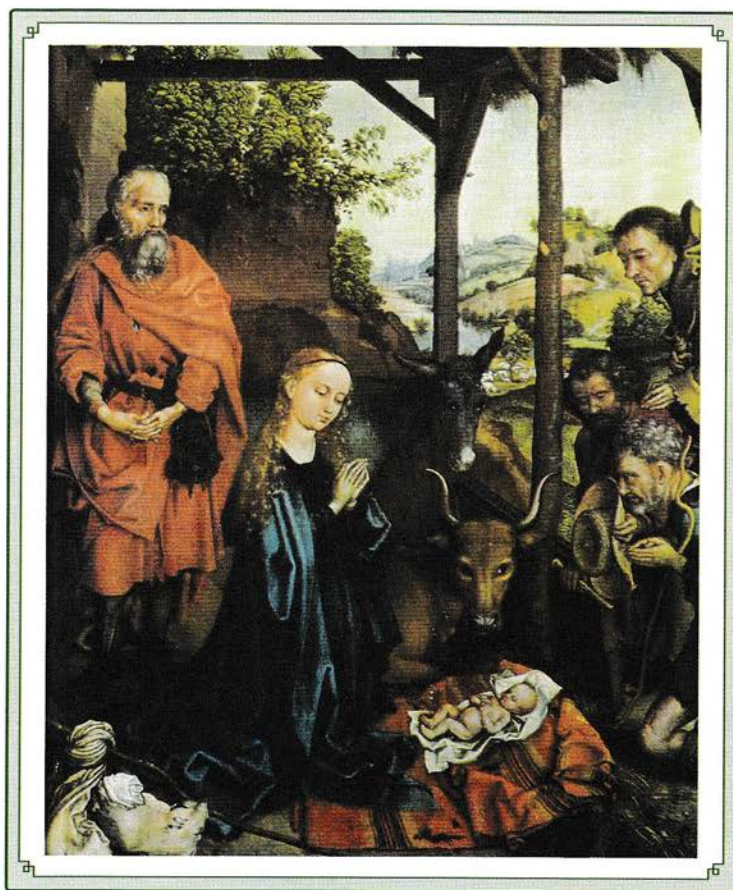
Dane osobiste

Imię i nazwisko Adres

Nr dowodu osobistego PESEL

NIP Region

Nr tel. stacjonarnego Nr tel. komórkowego

**Drodzy Przyjaciele i Sympatycy
Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich**

Boże Narodzenie to najpiękniejsze dni w roku, kiedy ciepło rodzinne otacza nasze domy, a my dzielimy się z najbliższymi opłatkiem przy wigilijnym stole. Podczas tych Świąt wszyscy jesteśmy dla siebie bardziej życzliwi, mamy więcej cierpliwości i miłości, częściej się uśmiechamy.

W ten piękny czas mam zaszczyt złożyć Mieszkańcom podbabiogórskich miast i wsi życzenia wszelkiej radości, spełnienia marzeń, odkrycia we własnych sercach piękna, miłości i nadziei, a w Nowym Roku zdrowia i wszelkiej pomyślności.

W imieniu Rady Starszych, Kręgu Gazdów i Działaczy SGB

Starszy Gazda
Marek Listwan

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich zostało powołane w 1995 roku z inicjatywy działaczy samorządowych, początkowo zrzeszając gminy położone najbliżej Babiej Góry. Z biegiem lat liczba członków Stowarzyszenia zwiększała się i obecnie liczy czternaście gmin położonych zarówno po północnej, jak i po południowej stronie Babiej Góry. Ponadto SGB współpracuje ze słowackim Zdruczeniem Babia hora oraz Babiogórskim Parkiem Narodowym, z którymi podpisano stosowne umowy. Od początku istnienia do 2013 roku siedzibą Stowarzyszenia była Zawoja, obecnie jest nią Sucha Beskidzka.

Pracami Stowarzyszenia kieruje Krąg Gazdów (Zarząd) i Rada Starszych, w skład której wchodzi delegaci poszczególnych gmin. W obecnej kadencji (2011–2014) organy te działają w następujących składach:

KRĄG GAZDÓW

Przewodniczący	Starszy Gazda Marek Listwan
I Zastępca Przewodniczącego	Gazda Antoni Karlak
II Zastępca Przewodniczącego	Gaździna Krystyna Szczepaniak
Sekretarz Stowarzyszenia	Gaździna Maria Mazur
Skarbnik Stowarzyszenia	Gaździna Halina Zielonka
Członek Kręgu Gazdów	Gaździna Zofia Oszacka
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Jan Wacławski
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Wacław Wądołny
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Łukasz Palarski

RADA STARSZYCH

Jan Najdek i Krystyna Szczepaniak (Budzów), Kinga EL Rhazaouani i Stanisław Talapka (Bystra-Sidzina), Antoni Karlak i Eugeniusz Moniak (Jabłonka), Tadeusz Gacek i Wanda Rapacz-Całyniuk (Jordanów Miasto), Czesław Majdak i Władysław Puda (Koszarawa), Ryszard Frączek i Zofia Oszacka (Lanckorona), Bogusław Jerzy Jazowski i Mariusz Wnenk (Lipnica Wielka), Henryk Bania i Paweł Sala (Maków Podhalański), Anna Fila i Wacław Wądołny (Mucharz), Jan Krześciński i Rafał Lasek (Stryszawa), Antoni Sadzikowski i Jan Wacławski (Stryszów), Stanisław Lichosyt i Janusz Siwiec (Sucha Beskidzka), Jan Borkowski i Krzysztof Chowaniak (Zawoja), Łukasz Palarski i Eugeniusz Stypuła (Zembrzyce).

W SGB działają także komisje:

Rewizyjna	Jan Najdek, Stanisław Talapka i Mariusz Wnenk
Informacji i Promocji	Janusz Kociółek, Eugeniusz Moniak i Łukasz Palarski
Oświaty, Kultury, Sportu i Turystyki	Anna Fila, Zbigniew Kowalski i Mariusz Wnenk
Kapelan Stowarzyszenia	o. Tomasz Michalski
Rzecznik Prasowy	Zofia Oszacka

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich, nawiązując do dawnych tradycji miejscowego ruchu regionalnego, stawia sobie jeden cel strategiczny, którym jest zintegrowanie środowisk obszaru Babiej Góry (także po słowackiej jej stronie), zarówno kulturowe, jak i gospodarcze, przy jednoczesnym zachowaniu uwarunkowanych historycznie lokalnych odrębności. Stowarzyszenie planuje i realizuje swoje działania na wielu płaszczyznach. Do najważniejszych z nich należą: sympozja popularno-naukowe, których celem jest prezentowanie tradycji i współczesności regionu i jego kultury; konkursy „Leonardo”, adresowane do młodzieży szkół gimnazjalnych, integrujące środowiska uczniowskie i nauczycielskie oraz służące wymianie doświadczeń oświatowo-wychowawczych; Złazy Samorządowców, które służą między innymi zacieśnieniu wzajemnych kontaktów, ale ich celem zasadniczym jest poznawanie własnych i sąsiedzkich walorów przyrodniczych i kulturowych oraz infrastruktury turystycznej, a także wymiana doświadczeń w zakresie podnoszenia atrakcyjności kulturowej i turystycznej regionu.

Corocznie organizowane są integracyjne Spotkania Oplatkowe, które są przeglądem kultury, tradycji i zwyczajów danego regionu. Od 2000 roku za wybitne zasługi dla regionu Stowarzyszenie przyznaje coroczną nagrodę: dyplom i statuetkę „Laur Babiogórski”.

Spoiwem i swoistym podsumowaniem działalności Stowarzyszenia są cykliczne wydawnictwa SGB – „Rocznik Babiogórski”, „Kalendarz SGB”, „Biblioteka Babiogórka” – wydawane niemal od początku działalności Stowarzyszenia.

Krąg Gazdów SGB składa serdeczne podziękowania Osobom i Instytucjom, które od lat wspierają działalność Stowarzyszenia. Jednocześnie zapraszamy do współpracy wszystkich, którym zależy na pielęgnowaniu tradycji i na rozwoju babiogórskich gmin – razem tworzymy historię naszej Małej Ojczyzny!

Bardzo się cieszę, że nowa formuła „Kalendarza SGB” spotkała się z pozytywnym przyjęciem, co daje nam mandat do tworzenia kolejnych, coraz lepszych pod względem merytorycznym i edytorskim wydań tego czasopisma. Podobnie jak w zeszłym roku „Kalendarz SGB” 2015 składa się z trzech części. Pierwsza – typowo praktyczna z podziałem tygodniowym na rozkładówkach – ma służyć przede wszystkim właścicielom „Kalendarza”, którzy będą mogli czynić stosowne notatki, posiłkując się równocześnie różnymi informacjami typowymi dla kalendarzy (kalendarz imion, świąt i cyklicznych imprez wraz z krótkimi opisami najważniejszych z nich). W tej części dodatkowo wprowadzono *Kalendarium historyczne* oparte o poprzednie wydania, opracowane przez Janusza Kociotka i Marcina Leśniakiewicza, a uzupełnione przez Urszulę Janicką-Krzywdę i Katarzynę Stabosz-Palacz. Warstwa ilustracyjno-opisowa, wzbogacająca tę część, została przygotowana przez Katarzynę Fajak w formie galerii najważniejszych babiogórskich roślin (w kolejności alfabetycznej) wraz z krótkimi ich charakterystykami, do których fotografie wykonali: Paweł Franczak, Katarzyna Fajak i Piotr Krzywda (w kilku przypadkach posiłkowano się fotografiami z Internetu).

Druga część „Kalendarza” poświęcona jest opisowi i zastosowaniu roślin występujących w okolicach Babiej Góry w różnych dziedzinach życia. Ta część „Kalendarza” składa się z dwóch rozdziałów: pierwszy, autorstwa Katarzyny Fajak, *Siła babiogórskich roślin*, jest uzupełnieniem wspomnianej galerii i przedstawia poszerzone informacje na temat szaty roślinnej Babiej Góry, oraz drugi, autorstwa Eweliny Harańczyk, *Medycyna ludowa pod Babią Górą. Profilaktyka – leczenie – ludowi specjaliści*, stanowiący przegląd zabiegów leczniczych oraz charakteryzujący zastosowanie roślin w medycynie ludowej na przestrzeni wieków. Oba teksty ilustrowane są rysunkami ołówkiem autorstwa Moniki Tłalki (ryciny ze zbiorów Babiogórskiego Parku Narodowego) i fotografiami Renaty Burdyl, K. Fajak, P. Krzywdy i K. Stabosz-Palacz.

Trzecia część to *Teleinformator babiogórski*, w którym odbiorcy znajdą podstawowe informacje teleadresowe instytucji znajdujących się na obszarze działalności Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich, zaktualizowane na podstawie informacji, które nadesłano do redakcji „Kalendarza” od przedstawicieli poszczególnych gmin i powiatów.

Dziękujemy wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania tego wydawnictwa – Autorom tekstów, fotografii i rycin, konsultantom merytorycznym oraz osobom i instytucjom (wymienionym wyżej), które **nieodpłatnie** udostępniły własne fotografie i ryciny do publikacji, a także tym z Państwa, którzy dokonali uzupełnień i korekt.

Katarzyna Stabosz-Palacz (redaktor naczelna)

Wykaz „Kalendarzy SGB” – 2000–2014

- 2000 – z informacjami o roku obrzędowym, parafiach, miastach i wsiach Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich
- 2001 – z informacjami o patronach i wezwaniach świętyń oraz strojach ludowych z okolic Babiej Góry
- 2002 – Kapliczki i krzyże przydrożne u podnóża Babiej Góry
- 2003 – z informacjami o tradycyjnych zajęciach i zawodach mieszkańców Babiej Góry oraz o świętych patronujących tym zajęciom i zawodom
- 2004 – z informacjami o tym, co się dawniej jadło i piło, i z czego się pod Babią Górą strawę robiło oraz z przepisami kulinarnymi dawnymi i nowszymi
- 2005 – Twórcy ludowi i nieprofesjonalni spod Babiej Góry oraz informacje o świętych, błogostawionych i kandydatkach na ołtarze z miejscowości leżących pod Babią Górą
- 2006 – Najważniejsze zabytki w miejscowościach leżących pod Babią Górą oraz sanktuaria i miejsca kultu na obszarze Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich
- 2007 – Przyroda ożywiona i formy jej ochrony w gminach babiogórskich; z informacjami o roślinach w symbolice chrześcijańskiej oraz magicznych i leczniczych właściwościach niektórych z nich
- 2008 – Cmentarze, mogiły, miejsca pamięci, pomniki, obeliski, tablice pamiątkowe w gminach babiogórskich
- 2009 – z informacjami o gminach należących do SGB oraz legendami i podaniami z okolic Babiej Góry
- 2010 – Dorobek i osiągnięcia gmin należących do SGB w okresie 20 lat działalności samorządów
- 2011 – Historia i działalność Ochotniczych Straży Pożarnych w gminach babiogórskich
- 2013 – Wędrówki po babiogórskich gminach. Opisy szlaków, mapy, informacje
- 2014 – Babiogórcy zbójnicy. Historia – postacie – miejsca – pieśni

2015

STYCZEŃ

January, Január

Pn	5	12	19	26	
Wt	6	13	20	27	
Śr	7	14	21	28	
Cz	1	8	15	22	29
Pt	2	9	16	23	30
S	3	10	17	24	31
N	4	11	18	25	

LUTY

February, Február

Pn	2	9	16	23
Wt	3	10	17	24
Śr	4	11	18	25
Cz	5	12	19	26
Pt	6	13	20	27
S	7	14	21	28
N	1	8	15	22

MARZEC

March, Marec

Pn	2	9	16	23	30
Wt	3	10	17	24	31
Śr	4	11	18	25	
Cz	5	12	19	26	
Pt	6	13	20	27	
S	7	14	21	28	
N	1	8	15	22	29

KWIECIEŃ

April, Apríl

Pn	6	13	20	27	
Wt	7	14	21	28	
Śr	1	8	15	22	29
Cz	2	9	16	23	30
Pt	3	10	17	24	
S	4	11	18	25	
N	5	12	19	26	

MAJ

May, Máj

Pn	4	11	18	25	
Wt	5	12	19	26	
Śr	6	13	20	27	
Cz	7	14	21	28	
Pt	1	8	15	22	29
S	2	9	16	23	30
N	3	10	17	24	31

CZERWIEC

June, Jún

Pn	1	8	15	22	29
Wt	2	9	16	23	30
Śr	3	10	17	24	
Cz	4	11	18	25	
Pt	5	12	19	26	
S	6	13	20	27	
N	7	14	21	28	

LIPIEC

July, Júl

Pn	6	13	20	27	
Wt	7	14	21	28	
Śr	1	8	15	22	29
Cz	2	9	16	23	30
Pt	3	10	17	24	31
S	4	11	18	25	
N	5	12	19	26	

SIERPIEŃ

August, August

Pn	3	10	17	24	31
Wt	4	11	18	25	
Śr	5	12	19	26	
Cz	6	13	20	27	
Pt	7	14	21	28	
S	1	8	15	22	29
N	2	9	16	23	30

WRZESIEŃ

September, September

Pn	7	14	21	28	
Wt	1	8	15	22	29
Śr	2	9	16	23	30
Cz	3	10	17	24	
Pt	4	11	18	25	
S	5	12	19	26	
N	6	13	20	27	

PAŹDZIERNIK

October, Október

Pn	5	12	19	26	
Wt	6	13	20	27	
Śr	7	14	21	28	
Cz	1	8	15	22	29
Pt	2	9	16	23	30
S	3	10	17	24	31
N	4	11	18	25	

LISTOPAD

November, November

Pn	2	9	16	23	30
Wt	3	10	17	24	
Śr	4	11	18	25	
Cz	5	12	19	26	
Pt	6	13	20	27	
S	7	14	21	28	
N	1	8	15	22	29

GRUDZIEŃ

December, December

Pn	7	14	21	28	
Wt	1	8	15	22	29
Śr	2	9	16	23	30
Cz	3	10	17	24	31
Pt	4	11	18	25	
S	5	12	19	26	
N	6	13	20	27	

STYCZEŃ
 January, Január

Pn	4	11	18	25	
Wt	5	12	19	26	
Śr	6	13	20	27	
Cz	7	14	21	28	
Pt	1	8	15	22	29
S	2	9	16	23	30
N	3	10	17	24	31

LUTY
 February, Február

Pn	1	8	15	22	29
Wt	2	9	16	23	
Śr	3	10	17	24	
Cz	4	11	18	25	
Pt	5	12	19	26	
S	6	13	20	27	
N	7	14	21	28	

MARZEC
 March, Marec

Pn	7	14	21	28	
Wt	1	8	15	22	29
Śr	2	9	16	23	30
Cz	3	10	17	24	31
Pt	4	11	18	25	
S	5	12	19	26	
N	6	13	20	27	

KWIECIEŃ
 April, Apríl

Pn	4	11	18	25	
Wt	5	12	19	26	
Śr	6	13	20	27	
Cz	7	14	21	28	
Pt	1	8	15	22	29
S	2	9	16	23	30
N	3	10	17	24	

MAJ
 May, Máj

Pn	2	9	16	23	30
Wt	3	10	17	24	31
Śr	4	11	18	25	
Cz	5	12	19	26	
Pt	6	13	20	27	
S	7	14	21	28	
N	1	8	15	22	29

CZERWIEC
 June, Jún

Pn	6	13	20	27	
Wt	7	14	21	28	
Śr	1	8	15	22	29
Cz	2	9	16	23	30
Pt	3	10	17	24	
S	4	11	18	25	
N	5	12	19	26	

LIPIEC
 July, Júl

Pn	4	11	18	25	
Wt	5	12	19	26	
Śr	6	13	20	27	
Cz	7	14	21	28	
Pt	1	8	15	22	29
S	2	9	16	23	30
N	3	10	17	24	31

SIERPIEŃ
 August, August

Pn	1	8	15	22	29
Wt	2	9	16	23	30
Śr	3	10	17	24	31
Cz	4	11	18	25	
Pt	5	12	19	26	
S	6	13	20	27	
N	7	14	21	28	

WRZESIEŃ
 September, September

Pn	5	12	19	26	
Wt	6	13	20	27	
Śr	7	14	21	28	
Cz	1	8	15	22	29
Pt	2	9	16	23	30
S	3	10	17	24	
N	4	11	18	25	

PAŹDZIERNIK
 October, Október

Pn	3	10	17	24	31
Wt	4	11	18	25	
Śr	5	12	19	26	
Cz	6	13	20	27	
Pt	7	14	21	28	
S	1	8	15	22	29
N	2	9	16	23	30

LISTOPAD
 November, November

Pn	7	14	21	28	
Wt	1	8	15	22	29
Śr	2	9	16	23	30
Cz	3	10	17	24	
Pt	4	11	18	25	
S	5	12	19	26	
N	6	13	20	27	

GRUDZIEŃ
 December, December

Pn	5	12	19	26	
Wt	6	13	20	27	
Śr	7	14	21	28	
Cz	1	8	15	22	29
Pt	2	9	16	23	30
S	3	10	17	24	31
N	4	11	18	25	

Pejzaż

*Las prześwietlony słońcem –
smreki, jodły, buki.*

*W ciemną czeluść siklawy
woda spada z hukiem,
wilgotną mgłą osiada
na trawach, kamieniach...*

*A pośród głazów
wstążka bieleje strumienia.
Nad nim szaleństwem lata
malowane kwiaty;
drobne, barwne, pachnące
i tojadów baty
aksamitne fioletem
wśród złota omiegów.*

*Mech zielonym dywanem
przycupnął na brzegu...
A lato idzie w góry
ku piargom i graniom,
ku smugom śniegu w żlebach
zastygłym w czekaniu.*

Urszula Jamińska-Krzywda

1 Czwartek

Masławy, Mieczysławy, Fulgencjusza
Masława, Mieczysława, Mieszka
Odyseusza, Ziemowita

Nowy Rok

Świętej Bożej Rodzicielki
Światowy Dzień Pokoju

2 Piątek

Narcyzy, Ody, Odylii, Abła
Bazylego, Grzegorza, Izydora
Makarego, Odila, Strzeżysława

*św. Bazylego Wielkiego
św. Grzegorza z Nazjanzu
biskupów i doktorów Kościoła*

3 Sobota

Arletty, Danuty, Genowefy
Daniela, Gerwazego, Lucjana
Piotra, Wawrzyńca, Zdzisława

*św. Genowefy, dziewicy
Najświętszego Imienia Jezus*

4 Niedziela

Angeliki, Anieli, Benity, Elżbiety
Dobromira, Grzegorza, Eugeniusza
Marcjana, Roberta, Tytusa

*bl. Anieli z Foligno, zakonnicy
2. Niedziela po Narodzeniu Pańskim*

1792 – poświęcenie kościoła w Lachowicach

Imprezy cykliczne

Miasto Jordanów – „Kolędujemy wszyscy wraz...” (s. 118)
Miasto Sucha Beskidzka – Koncert Noworoczny (s. 121)

5 Poniedziałek

Diany, Hanny, Marceliny, Żakliny
Edwarda, Emiliana, Izydora, Rogera
Symeona, Szymona, Telesfora

*św. Edwarda Wyznawcy, króla
św. Szymona Słupnika*

6 Wtorek

Andrzeja, Baltazara, Bolomira
Kacpra, Melchiora

**Objawienie Pańskie
(Trzech Króli)**

Misyjny Dzień Dzieci
Dzień Modlitw w Intencji Polskich
Misjonarzy
Dzień Filatelisty

7 Środa

Seweryny, Walentyny, Wilmy,
Izydora, Juliana, Kanuta, Lucjana
Rajmunda, Seweryna, Światosława

*św. Rajmunda z Penyaafort, prezbitera
św. Lucjana, prezbitera i męczennika*
Dzień Dziwaka

1884 – wielki pożar Jordanowa, pod-
czas którego spłonął m.in. budynek
szkoły

Babka lancetowata (*Plantago lanceolata*) (fot. K. Fajak)

Od maja do września na łąkach, przydrożach i polanach można spotkać nietypowe i charakterystyczne brunatne kłosa niepozornych kwiatków. Rozwijają się one na pojedynczej i długiej łodydze, u której nasady widoczna jest rozeta równowąskich, lancetowatych i równolegle unerwionych liści. To właśnie im zawdzięcza jedną z ludowych nazw – jęczyki polne. Babka lancetowata jest rozsiewana przez zwierzęta i ludzi, a jej nasiona stanowią przysmak kanarków. Rozwijają się na niej larwy kilku motyli.

8 Czwartek

Ariny, Arleny, Seweryny, Artura
Erharda, Juliusza, Mścisława
Rajmunda, Seweryna, Teofila

św. Seweryna z Noricum

9 Piątek

Alicji, Marcjanny, Teresy, Adriana
Antoniego, Juliana, Juliusza
Marcelego, Marcelina, Witalisa

*św. Adriana, opata
św. Juliana, męczennika*

Dzień Ligi Ochrony Przyrody

10 Sobota

Ady, Agi, Danuty, Dobrosławy
Gabrieli, Dobrosława, Grzegorza
Jana, Pawła, Wilhelma

*św. Grzegorza z Nyssy
biskupa i doktora Kościoła*

1933 – dekanalny zjazd Akcji Katolickiej w Suchej

11 Niedziela

Honoraty, Marty, Matyldy, Ofelii
Aleksandra, Feliksa, Hilarego
Krzesimira, Krzesisława, Tomasza

*św. Honoraty, dziewicy
Chrzest Pański*

Polski Dzień Wegetarian

Imprezy cykliczne

Powiat Suski – Powiatowy Przegląd Grup Kołędniczych „Babiogórskie Podłazy” (s. 116)
Gmina Mucharz – Jasełka Plenerowe poprzedzone Orszakami Trzech Króli (s. 120)

12 Poniedziałek

Czesławy, Małgorzaty, Melanii
Arkadiusza, Benedykta, Bernarda
Czesława, Lucjana, Rajmunda

św. Arkadiusza, męczennika
Dzień Sprzątania Biurka

13 Wtorek

Bogumiły, Bogusławy, Melanii
Weroniki, Bogumiła, Hilarego
Leoncjusza, Lwa, Remigiusza

św. Hilarego
biskupa i doktora Kościoła
bl. Weroniki Nagroni, mniszki

14 Środa

Marcyny, Maryny, Niny, Domosława
Feliksa, Hilarego, Makarego
Odoną, Radogosta, Radosława

św. Feliksa z Noli, prezbitera

1994 – przekazanie do użytku nowych obiektów Technikum Rolniczego i Liceum Ekonomicznego na Chrobacem w Jordanowie

Babka zwyczajna (*Plantago maior*) (fot. P. Krzywda)

Łacińska nazwa tej rośliny wywodzi się od słowa „planta” oznaczającego podszewę, co wyraźnie koresponduje z wyglądem liści tej rośliny. Stosunkowo duże, szerokie, z równoległymi nerwami przez silnie skróconą łodygę tworzą tuż przy ziemi różyczkę. Żółto-zielone kwiaty, zebrane w dość długie kłosy, rozwijają się na szczycie pędu kwiatonośnego – pojedynczego i wyprostowanego. Owocują puszką, która zawiera około ośmiu nasion. Ich łupina pod wpływem wilgoci pęcznieje i śluzowacieje, co ułatwia przyczepianie się do zwierząt i ludzi, a tym samym rozsiewanie.

15 Czwartek

Dory, Dąbrówki, Idalii, Aleksandra
Arnolda, Gabriela, Franciszka
Izydora, Makarego, Pawła

św. Pawła z Teb, pustelnika
Dzień Wikipedii

16 Piątek

Beaty, Honoraty, Marceli, Walerii
Bernarda, Honorata, Marceliego
Waldemara, Włodzimierza

św. Marcelego I
papieża i męczennika

17 Sobota

Antoniny, Henryki, Antoniego
Henryka, Jana, Juliana, Mariana
Męcislawa, Rościslawa, Sulpicjusza

św. Antoniego, opata
Dzień Judaizmu

1959 – oddanie do użytku nowego
gmachu Liceum Ogólnokształcącego
w Jabłonce

18 Niedziela

Beatrycze, Eleny, Krystyny, Liberty
Libertyny, Małgorzaty, Bogumiła
Jaropelka, Leonilla, Piotra

św. Małgorzaty Węgierskiej, dziewicy
bf. Reginy Protmann, dziewicy
2. Niedziela Zwykła
Dzień Kubusia Puchatka
Światowy Dzień Migranta
i Uchodźcy

1907 – rejestracja statutu suskiego
Towarzystwa Spożywczego funkcyj-
nariuszy c.k. kolei państwowych

1932 – zmarł Piotr Borowy, działacz
i pisarz ludowy

1946 – zmiana statutu przedwojennej
Kasy Stefczyka i powołanie Banku
Spółdzielczego w Suchej

1968 – otwarcie Ośrodka Szkolno-
Wychowawczego w Makowie
Podhalańskim

1949 – rozpoczęcie działalności Miej-
skiej Biblioteki Publicznej w Suchej
i biblioteki gminnej w Białej (obec-
nie Białka)

19 Poniedziałek

Marty, Sary, Andrzeja, Antoniego
Bronisława, Erwina, Henryka
Hilarego, Józefa, Mariusza

*św. Józefa Sebastiana Pelczara
biskupa*

*św. Henryka, biskupa i męczennika
św. Mariusza, męczennika*

20 Wtorek

Fabioli, Ludmiły, Miły
Dobiegiewa, Dobrogiewa
Fabiana, Ludmiła, Saby, Sebastiana

*św. Fabiana, papieża i męczennika
św. Sebastiana, męczennika*

21 Środa

Agnieszki, Inezy, Jarosławy
Marceli, Nory, Augusta, Jarosława
Juliana, Karola, Ludwika

*św. Agnieszki, dziewicy i męczennicy
Dzień Babci*

1945 – wkroczenie wojsk sowieckich
do Lanckorony

2005 – otwarcie krytej pływalni w Su-
chej Beskidzkiej

Bez czarny (*Sambucus nigra*) (fot. K. Fajak)

Krzew doskonale znany z obęjsć gospodarskich, gdzie chętnie porasta miejsca przenawożone, bogate w związki azotowe. Niezwykle dekoracyjny. Kora na mocno rozgałęzionych, starych pędach jest szara i spękana. Wewnątrz pędów znajduje się szeroki, biały i lekki, przypominający styropian, rdzeń. Wśród bogatego listowia, w maju, pojawiają się duże i płaskie baldachy białych, intensywnie pachnących kwiatów. W miarę dojrzewania rozwijają się mięsiste, fioletowo-czarne, lśniące pestkowce, stanowiące pokarm licznych ptaków, które przyczyniają się do ich rozsiewania.

22 Czwartek

Anastazji, Dominiki, Niki, Wiktorii
Anastazego, Dominika, Doriana
Mateusza, Wiktora, Wincentego

św. Wincentego, diakona i męczennika
św. Wincentego Pallottiego, prezbitera

Dzień Dziadka

23 Piątek

Fernandy, Marii, Mariki, Rajmundy
Ildefonsa, Jana, Klemensa
Rajmunda, Wincentego

bl. Wincentego Lewoniuka
i 12 Towarzyszy
męczenników z Pratulina

Dzień Bez Opakowań Foliowych

24 Sobota

Eryki, Felicji, Mileny, Rafaeli
Sławy, Felicjana, Feliksa, Franciszka
Rafała, Roberta, Tymoteusza

św. Franciszka Salezego
biskupa i doktora Kościoła
Światowy Dzień Środków
Spolecznego Przekazu

2012 – zmarł prof. Krzesław Stokłosa,
Honorowy Obywatel Zawoi

25 Niedziela

Dolores, Elwiry, Ireny, Tadjany
Tadjanny, Tatiany, Tiny, Jana
Miłosza, Miłowita, Pawła

Nawrócenie św. Pawła Apostoła
3. Niedziela Zwykła
Dzień Sekretarki i Asystentki
Światowy Dzień Trędowatych

1945 – zamordowanie przez hitlerowców 5-os. rodziny Królikowskich z Bugaja Zakrzowskiego

1961 – oddanie do użytku nowej szkoły w Bacynie

1868 – utworzenie parafii w Budzowie

1939 – zmarł Wendelin Dziubek, komendant Legii Orawskiej i TOW

Imprezy cykliczne

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich – Samorządowe Spotkanie Oplatkowe (s. 115)

26 Poniedziałek

Normy, Pauli, Pauliny, Wandy
Lutosława, Michała, Polikarpa
Przybysława, Tymoteusza, Tytusa

św. Tymoteusza i Tytusa, biskupów
Dzień Islamu
Światowy Dzień Celnictwa

27 Wtorek

Angeli, Angeliki, Anieli, Ilony
Ingrid, Jana, Jerzego, Juliana
Jurgisa, Przemysława, Przybysława

bp. Jerzego Matulewicza, biskupa
**Międzynarodowy Dzień Pamięci
o Ofiarach Holocaustu**
**Dzień Pracownika Publicznych
Służb Zatrudnienia**

28 Środa

Amandy, Kariny, Marii, Juliana
Karola, Lecha, Lesława, Leszka
Radomira, Tomasza, Walentego

*św. Tomasza z Akwinu
prezbitera i doktora Kościoła*
**Europejski Dzień Ochrony
Danych Osobowych**

Bez koralowy (*Sambucus racemosa*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/wiki/>)

Spotykany często na południu Polski. Liście tego krzewu nieco przypominają liście bzu czarnego. Przyjemnie pachnące kwiaty zakwitają na przełomie kwietnia i maja. Drobne, żółtawobiałe kwiatki zebrane są w wydłużone wiechy. Owocem tego krzewu są kuliste i mięsiste pestkowce o pięknej czerwonokoralowej barwie. Pomimo swej niekłamanej urody, roślina ta jest trująca dla człowieka. Chętnie porasta gleby bogate w azot w lekko zacienionych zarostach czy lasach.

29 Czwartek

Bolesławy, Hanny, Iny, Konstancji
Franciszka, Józefa, Michała
Sulpicjusza, Walerego, Zdzisława

bl. Bolesławy Marii Lament, dziewicy
św. Anieli Merici, dziewicy

30 Piątek

Adeli, Martynty, Aleksandra
Feliksa, Hiacynta, Macieja, Marcina
Sebastiana, Teofila

św. Hiacynty, dziewicy
św. Teofila, męczennika

31 Sobota

Joanny, Ludwika, Luizy
Marceli, Marceliny, Jana, Ksawerego
Ludwika, Piotra, Spycigniewa

św. Jana Bosko, prezbitera

1 Niedziela

Brygidy, Dobrochny, Igi, Marioli
Dobrogniewa, Ignacego, Pawła
Seweryna, Siemirada, Zegoty

św. Brygidy z Kildare, dziewicy
4. Niedziela Zwykła

1945 – wkroczenie wojsk sowieckich
do Jordanowa, Makowa Podhalań-
skiego i Suchej

1945 – wkroczenie wojsk sowieckich
do Zawoi

1976 – utworzenie wspólnej Rady
Narodowej i Urzędu Miasta
i Gminy Maków Podhalański

28 stycznia: Początek Światowego Tygodnia Mokradel
Pierwszy tydzień lutego: Światowy Tydzień Zgody Między Wyznaniami

Imprezy cykliczne

Gmina Lipnica Wielka – Memoriał im. dra Emila Kowalczyka w Biegach Narciarskich (s. 119)

2 Poniedziałek

Jagody, Joanny, Katarzyny, Klary Marii, Mirosławy, Felicjana, Kornela Korneliusza, Mirosława, Oskara

Ofiarowanie Pańskie
(Matki Bożej Gromnicznej)
Światowy Dzień Życia
Konskrowanego
Światowy Dzień Mokradel
Dzień Handlowca
Początek ferii zimowych
w województwie śląskim

3 Wtorek

Joanny, Ryczezy, Telimeny, Andrzeja Błażeja, Hipolita, Oskara, Sobiesława Stefana, Wawrzyńca

św. Błażeja, biskupa i męczennika
św. Oskara, biskupa

4 Środa

Danuty, Izzydy, Joanny, Weroniki Witosławy, Andrzeja, Józefa Mariusza, Teofila, Witosława

św. Andrzeja, biskupa
św. Joanny de Valois
św. Weroniki

1879 – zebranie Komitetu Założycielskiego Stowarzyszenia Pożyczkowego „Wzajemna Pomoc” w Makowie (późniejszy Bank Spółdzielczy)

1913 – poświęcenie nowego kościoła w Zembrzycach

Bluszcz kurdybanek (*Glechoma hederacea*) (fot. P. Krzywda)

Roślina niepozorna, niewielka, z pełzającymi, długimi rozłogami, które zakorzeniają się w miarę przyrastania. Kanciasta, miękka i rozgałęziona łodyga z rzadką się wznosi i na całej swej długości wytwarza zimotrwałę, sercowato-okrągłe, karbowane na brzegach listki. Kwitnie od kwietnia do czerwca niewielkimi rurkowatymi, niebiesko-fioletowymi kwiatami. Po dojrzeniu wytwarza owoce w postaci rozłupni. Jej nasiona rozsiewają mrówki. Stosowana była nie tylko jako roślina lecznicza, ale także miododajna, przyprawowa i ozdobna.

5 Czwartek

Adelajdy, Agaty, Agi, Agnieszki
Gabrieli, Filipa, Gabriela, Izydora
Justyniana, Pawła, Piotra

św. Agaty, dziewicy i męczennicy

6 Piątek

Amandy, Bogdany, Doroty, Kseni
Antoniego, Bogdana, Pawła
Romana, Tytusa

*św. Pawła Miki i Towarzyszy
męczenników
św. Doroty, dziewicy i męczennicy*

7 Sobota

Antoniny, Eugenii, Julianny, Ryszardy
Antoniego, Rajmunda, Romualda
Ryszarda, Teodora, Wilhelma

*św. Ryszarda, króla
św. Teodora, żołnierza i męczennika*

1945 – wkroczenie wojsk sowieckich do
Koszarawy

8 Niedziela

Aleksandry, Honoraty, Ireny
Irminy, Irmy, Sylwii, Aleksandra
Hieronima, Jana, Sebastiana, Piotra

*św. Hieronima Emilianiego
św. Józefiny Bakhity, dziewicy*
5. Niedziela Zwykła
Dzień Służby Więziennej

1554 – Kasper Castiglione nabywa Suchą
i Stryszawę od Stanisława Słupskiego

Imprezy cykliczne

Powiat Nowotarski – Mały Bieg Podhalański (s. 115)

9 **Poniedziałek**

Apolonii, Eryki, Sabiny, Bernarda
Borysława, Cyryla, Donata, Eryka
Mariana, Nikifora, Rajmunda

św. Apolonii, dziewicy i męczennicy
Międzynarodowy Dzień Pizzy

10 **Wtorek**

Elizy, Elwiry, Gabrieli, Klary
Scholastyki, Tomisławy, Gabriela
Jacentego, Jacka, Tomisława

św. Scholastyki, dziewicy

11 **Środa**

Bernadetty, Bożeny, Brygidy, Marii
Adolfa, Dezyderego, Grzegorza
Lucjana, Lucjusza, Olgierda

św. Grzegorza II, papieża
Matki Bożej z Lourdes
Światowy Dzień Chorego
Międzynarodowy Dzień
Dokarmiania Zwierzyny Leśnej

1976 – powstanie Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Makowskiej

1761 – drugi przywilej targowy króla Augusta III dla Suchej

1993 – zmarł Władysław Midowicz, geograf i meteorolog, działacz turystyczny i krajoznawczy

Borówka czarna (*Vaccinium myrtillus*) (fot. P. Krzywda)

Borówka czarna, zwana także czarną jagodą lub po prostu jagodą, jest niewielką krzewinką, która dorasta do wysokości nawet 60 cm. Rosnie w kępach, a nawet łąkach, na ubogich glebach o kwaśnym odczynie. Okres kwitnienia przypada pod Babią Górą w maju i objawia się niepozornymi zielonkaworóżowymi, kulisto-dzbaneczkowymi kwiatami. Borówki owocują od czerwca smakowitymi ciemnymi, niemal czarnymi jagodami, powleczonymi niebieską, woskową osłonką.

12 Czwartek

Eulalii, Benedykta, Damiana
Juliana, Ludwika, Melecjusza
Modesta, Radosława, Saturnina

św. Benedykta z Amiani, opata

Thusty Czwartek
Dzień Darwina
Międzynarodowy Dzień
Dzieci-Zołnierzy

13 Piątek

Arlety, Katarzyny, Leny, Gilberta
Grzegorza, Juliana, Jordana, Klemensa
Lesława, Stefana, Wieńczysława

bl. Jordana z Saksonii
zakonnika, prezbitera
Światowy Dzień Radia

14 Sobota

Krystyny, Lilianny, Lili, Miry
Walentyny, Cyryla, Metodego
Walentego, Witalisa, Zenona

św. Cyryla, mnicha, św. Metodego,
biskupa – patronów Europy
św. Walentego, biskupa i męczennika

Dzień Zakochanych
(Walentynki)
Ostatnia sobota karnawału

1776 – król Jan III Sobieski uwalnia
mieszczan lanckorońskich od podat-
ku powyżej 3 łanów

15 Niedziela

Agaty, Faustyny, Jowity, Klaudii
Arnolda, Faustyna, Klaudiusza
Saturnina, Seweryna, Zygfryda

św. Klaudiusza de la Colombiere
prezbitera

6. Niedziela Zwykła
Dzień Singla
Koniec ferii zimowych
w województwie śląskim

1910 – podjęcie uchwały o utworzeniu
Męskiego Seminarium Nauczycielskiego przez Radę Miejską
Jordanowa

1896 – przeniesienie jordanowskiego
sądu oraz urzędu podatkowego
i katastralnego z budynku szkolnego
do nowo oddanego gmachu

Od 15 lutego: Tydzień Modlitw o Trzeźwość Narodu – z reguły w lutym, na koniec karnawału, rozpoczynający się w ostatnią niedzielę przed Popielcem

16 **Poniedziałek**

Bernardyny, Danuty, Julianny
Bernarda, Daniela, Juliana
Seweryna, Sylwina, Szymona

św. Daniela, męczennika
św. Julianny, dziewicy i męczennicy
Dzień Poczty Polskiej
Początek ferii zimowych
w województwie małopolskim

17 **Wtorek**

Gizeli, Julianny, Sylwii, Zuzanny
Aleksęgo, Donata, Juliana
Łukasza, Szymona, Zbigniewa

Świętych Siedmiu Założycieli Zakonu
Serwitów NMP
Ostatki
Światowy Dzień Kota

18 **Środa**

Frydy, Konstancji, Sylwany
Konstancjusza, Krystiana, Maksyma
Symeona, Waczesława, Zuzanny

bl. Jana z Fiesoli (Fra Angelico)
prezbitera
Popielec

1759 – konsekracja kościoła w Zawoi
jako świątyni filialnej parafii ma-
kowskiej

1766 – król Stanisław August Po-
niatowski potwierdza wszystkie
poprzednie przywileje dla mieszkań-
ców Lanckorony

1983 – zmarła Stanisława Dziubkowa,
działaczka orawska

Bylica piotun (*Artemisia absinthium*) (fot. K. Fajak)

Kępiasty pokrój roślina ta zaw-
dzięcza dobrze rozwiniętym, pod-
ziemnym rozłogom, z których na
drodże rozmnażania wegetatywne-
go wyrastają kolejne osobniki. Za-
równo bruzdkowana łydga, jak
i liście pokryte są srebrno-szarymi
filcowatymi włoskami. Zakwita nie-
pozornymi, drobnymi koszyczkami
żółtawych kwiatów, zebranych w roz-
łożystą wiechę. Lubi tereny otwarte,
suche i nasłonecznione. Ceniona jest
za gorzki smak i specyficzny aromat,
dzięki którym znalazła zastosowanie
także w kuchni i znana jest jako ab-
sint lub wermut.

19 Czwartek

Elżbiety, Gabrieli, Mirosławy
Arnolda, Gabriela, Henryka, Józefa
Konrada, Marcelego, Mirosława

św. Konrada z Piacenzy, pustelnika

20 Piątek

Anety, Leontyny, Ludmiły
Eustachego, Jana, Juliusza, Lecha
Leona, Ludomira, Zenobiusza

*św. Zenobiusza
prezbitera i męczennika*

**Światowy Dzień Sprawiedliwości
Społecznej**

21 Sobota

Agnieszki, Eleonory, Eugenii, Ireny
Bartłomieja, Cezarego, Feliksa
Fortunata, Piotra, Roberta

*św. Piotra Damianiego
biskupa i doktora Kościoła*
**Międzynarodowy Dzień
Języka Ojczystego**

1564 – nobilitacja Kaspra Castiglione
na Sejmie w Warszawie – od tej pory
używał on nazwiska „Suski”

1771 – odparcie przez Konfederatów
Barskich szturmów wojsk rosyjskich
na zamek lanckoroński

22 Niedziela

Flory, Izabeli, Małgorzaty, Marty
Irydiona, Nikifora, Piotra
Wrocławskiego

Katedry św. Piotra, Apostoła
**I. Niedziela Wielkiego Postu
Dzień Ofiar Przestępstw**

1880 – zatwierdzenie statutu oddziału
Krajowego Towarzystwa Rybackiego
w Suchej

23 **Poniedziałek**

Florentyny, Izabeli, Marty, Romany
Romy, Damiana, Piotra, Polikarpa
Romana, Seweryna

św. Polikarpa, biskupa i męczennika
św. Izabeli Francuskiej, dziewicy
bł. Stefana Wincentego
Frelichowskiego, męczennika
Międzynarodowy Dzień
Pomocy Potrzebującym
Ogólnopolski Dzień Walki
z Depresją

1967 – pożar kościoła parafialnego
w Jordanowie

2005 – zmarł Emil Kowalczyk, zastu-
żony działacz regionalny, znawca
i miłośnik Orawy

24 **Wtorek**

Jaśminy, Łucji, Modesty, Bogusza
Boguty, Lucjana, Macieja, Marka
Modesta, Piotra, Sergiusza

św. Marka Marconiego, zakonnika

1908 – w Świnnej Porębie organizo-
wano jednoklasową szkołę ludową
pospolitą

25 **Środa**

Almy, Anastazji, Małgorzaty
Cezarego, Donata, Jarosława
Macieja, Wiktora

św. Cezarego z Nazjanzu, pustelnika

1880 – zmarł śmiercią tragiczną (sa-
mobójstwo) Antoni Schneider, autor
pierwszych, obszernych, encyklope-
dycznych haseł omawiających kultu-
rę Górali Babiogórskich (*Babigórcy*)
oraz Babią Górę (*Babigora*)

1907 – zmarł Edward Drapella, admi-
nistrator dóbr suskich

Cykoria podróżnik (*Cichorium intybus*) (fot. P. Krzywda)

Swą nazwę zawdzięcza zapewne
miejscom, w których najłatwiej ją
spotkać, czyli poboczom dróg, ścieżek
czy torów kolejowych. Podróż
do Polski rozpoczęła w basenie Mo-
rza Śródziemnego i z tego względu
preferuje miejsca ciepłe i nastonecz-
nione. Jest rośliną wieloletnią, o bar-
dzo dekoracyjnych kwiatach w kolo-
rze bładolawendowym. Dorasta do
ponad metra wysokości, wypuszcza-
jąc rozgałęzioną, kanciastą i pustą
w środku łodygę. Cykoria jako roślina
miododajna jest zapylana przez owa-
dy. Korzeń tej rośliny bywa dodawa-
ny do kawy lub jako barwnik do piwa.

26 Czwartek

Bogumily, Dory, Eweliny, Lutosławy
Miroslawy, Aleksandra, Bogumiła
Dionizego, Filipa, Mirosława

św. Aleksandra, biskupa

27 Piątek

Albiny, Anastazji, Gabrieli
Honoraty, Liwii, Gabriela, Juliana
Leonarda, Wasyla, Wiktora

*św. Gabriela od Matki Bożej Bolesnej
zakonnika*

28 Sobota

Antonii, Antonina, Erminy, Ludomily
Wiliany, Chwaliboga, Ludomira
Makarego, Prokopa, Romana

św. Hilarego I, papieża

1873 – zmarł ks. Franciszek Ksawery
Pniewko-Ciesielski, wieloletni pro-
boszcz parafii suskiej

1 Niedziela

Albiny, Antoniny, Joanny, Albina
Antoniego, Dawida, Feliksa, Józefa
Radosława, Rogera

św. Feliksa III, papieża

2. Niedziela Wielkiego Postu
Narodowy Dzień Pamięci
Żołnierzy Wyklętych
Dzień Służby Zagranicznej
Światowy Dzień Obrony
Cywilnej
Koniec ferii zimowych
w województwie małopolskim

1888 – proboszcz parafii w Zem-
brzycach ks. Stanisław Heumann od-
nalazł w dzwonnicy łaskami słynący
obraz Matki Bożej Zembrzyckiej

1894 – zmarł Józef Łepkowski, arche-
olog i historyk

1635 – wydanie dla Jordanowa
przywileju na cztery jarmarki przez
Władysława IV

1983 – powstanie Zespołu Regionalne-
go „Polana Makowska” w Makowie
Podhalańskim

Imprezy cykliczne

Gmina Koszarawa – Kwackowa Biesiada (s. 119)

Gmina Stryszów – Wyścig Kolarski o Puchar Wójta Gminy Stryszów (s. 121)

2 Poniedziałek

Agnieszki, Halszki, Heleny
Franciszka, Karola, Michała, Pawła
Radosława, Symplicjusza

bf. Karola, męczennika

3 Wtorek

Danieli, Kingi, Kunegundy, Łucji
Maryny, Dyzmy, Feliksa, Fryderyka
Hieronima, Tycjana

św. Kunegundy, zakonnicy
Międzynarodowy Dzień Pisarza

4 Środa

Adrianny, Jagody, Łucji, Waławy
Adriana, Arkadiusza, Eugeniusza
Kazimierza, Lucjana, Waława

św. Kazimierza, królewicza
Światowy Dzień Tenisa

1905 – początek trzydniowego pożaru
zamku w Suchej

1958 – założenie Ochotniczej Straży
Pożarnej na Błądźonce w Suchej

2002 – rejestracja Stowarzyszenia „Tra-
dycja i Natura” w Bystrej-Sidzinie

Czyściec leśny (*Stachys sylvatica*) (fot. K. Fajak)

Roślina rzadko zauważana, jednak niestusznie, ponieważ w okresie kwitnienia odznacza się wielką urodą. Na wzniesionej, czterokanciastej i miętko owłosionej łodydze rozwija się od czerwca kwiatostan w formie przypominającej odwrócone grono. Budują go ciemnoczerwone, karminowe kwiaty wargowe. Oryginalna barwa kwiatów wabi liczne owady, które zapylają roślinę. Owoce w postaci rozłupek są roznoszone przez zwierzęta i wiatr. Wybiera stanowiska zacienione w liściastych lasach.

5 Czwartek

Adriany, Aurory, Oliwii, Adriana
Euzebiusza, Ferdynanda, Fryderyka
Jana, Teofila, Wacława, Wirgiliusza

św. Jana Józefa od Krzyża, zakonnika

Dzień Teściowej
Dzień Dentysty

6 Piątek

Agnieszki, Elwiry, Felicyty, Klaudii
Kolety, Róży, Jordana, Klaudiusza
Marcina, Wiktora

św. Agnieszki z Pragi, księżni
św. Róży z Viterbo, zakonnicy
Europejski Dzień Logopedy

7 Sobota

Felicji, Felicyty, Gryzeldy, Pauli
Perpetuy, Jana, Kajetana, Pawła
Polikarpa, Toma, Tomasz

św. Perpetuy i Felicyty, męczennic

1920 – powstanie Legii Spisko-Orawskiej

8 Niedziela

Beaty, Filomeny, Jany, Jana, Juliana
Miłogosta, Mściława, Stefana
Wincentego

św. Jana Bożego, zakonnika
bazyliki katedralnej w Pelplinie

3. Niedziela Wielkiego Postu
Międzynarodowy Dzień
Kobiet

Międzynarodowy Dzień Praw
Kobiet i Pokoju na Świecie

1929 – przybycie na stałe do Stry-
szawy-Siwcówki czterech sióstr
zmarłychwstaniek

9 **Poniedziałek**

Elwiry, Franciszki, Kariny, Katarzyny
Teresy, Anastazego, Bożysława
Brunona, Dominika, Franciszka

św. Franciszki Rzymianki

św. Dominika Savio, zakonnika

św. Katarzyny Mammolini, dziewicy

Dzień Statystyki Polskiej

10 **Wtorek**

Bożysławy, Eugenii, Aleksandra
Bernarda, Bożysława, Cypriana
Grzegorza, Marcela

św. Symplicjusza I, papieża

Międzynarodowy Dzień Mężczyzn

11 **Środa**

Dobrosławy, Benedykta, Edwina
Konstantego, Konstantyna
Ludosława, Sofroniusza

św. Konstantyna, prezbitera

Dzień Sołtysa

1568 – zmarł założyciel Jordanowa –
Wawrzyniec Spytko Jordan

Dziewięcisz beztodygowy (*Carlina acaulis*) (fot. K. Fajak)

Roślina często uznawana za jeden z symboli gór. Jej cechą charakterystyczną jest brak todygi. Kolczasto zakończone i mocno powcinane pierzaste liście tworzą okazałą rozetę, która przylega do ziemi. W jej środku rozwija się srebrzystobiały koszyczek, pokryty wewnętrznymi, lśniącymi łuskami, i zewnętrzny – kolczasty. Kwiatostan otwiera się pod wpływem ciepłych promieni słońca, a zamyka wraz ze wzrostem wilgotności powietrza. Owocem dziewięciszki jest nietupka opatrzona gęstym puchem. Chętnie rośnie w miejscach nasłonecznionych. Jest częstym motywem w sztuce ludowej Podhala.

12 Czwartek

Bernadety, Józefiny, Justyny, Wiki
Alojzego, Bernarda, Grzegorza
Inocentego, Maksymiliana

św. Maksymiliana, męczennika
św. Alojzego Orione, prezbitera

13 Piątek

Bożeny, Ernestyny, Krystyny
Marianny, Patrycji, Ernesta, Marka
Nikifora, Patryka, Trzebisława

św. Krystyny, męczennicy
św. Patrycji z Nikomedii, męczennicy

14 Sobota

Dalii, Florentyny, Marty, Martyny
Matyldy, Benedykta, Jakuba, Leona
Łazarza, Michała, Rościsława

św. Matyldy von Ringelheim
cesarzowej

**Międzynarodowy Dzień
Sprzeciwu Wobec Tam
Dzień Liczby Pi**

15 Niedziela

Delfiny, Heloizy, Ludwika, Lutosławy
Klemensa, Krzysztofa, Longina
Ludwika, Lutosława, Zachariasza

św. Klemensa Marii Hofbauera
prezbitera

św. Ludwika de Marillac, zakonnicy

4. Niedziela Wielkiego Postu
Światowy Dzień Konsumenta
Międzynarodowy Dzień Inwalidów

16 **Poniedziałek**

Gabrieli, Henryki, Izabeli, Oktawii
Henryka, Herberta, Hiacynta
Hilarego, Juliana, Zbigniewa

*św. Gabriela Lalemanta
zakonnika i męczennika*

17 **Wtorek**

Gertrudy, Giny, Patryki, Reginy
Reny, Jana, Patryka, Zbigniewa
Zbyszka

*św. Patryka, biskupa
św. Gertrudy, ksieni*
Światowy Dzień Morza

18 **Środa**

Adeli, Boguchwały, Zbysławy
Anzelma, Cyryla, Edwarda
Narcyza

*św. Cyryla Jerozolimskiego
biskupa i doktora Kościoła
św. Edwarda, męczennika*

1885 – przyjęcie statutu Stowarzyszenia Przemysłowego Rzeźników i Restauratorów w Suchej

1774 – starostwo lanckorońskie przeszło na własność rządu austriackiego

1907 – zmarła hrabina Aleksandra Anna Branicka

Dziurawiec zwyczajny (*Hypericum perforatum*) (fot. K. Fajak)

Dziurawiec jest pospolitą rośliną, spotykaną na ciepłolubnych stanowiskach i miedzach. Osiąga wysokość do ok. 80 cm. Na rozgałęzionej i czerwono nabiegłej w górnej części, a u dołu nawet drewniejącej łodydze widoczne są dwie podłużne i wystające listwy. Listki zawierają zbiorniczki olejków eterycznych, widoczne jako jaśniejsze kropki. Kwiaty o żółtej koronie z czarno kropkowanymi płatkami. Z uwagi na właściwości uczulające na światło nazywana rutą pełną, a w Rosji zwierzbójcą. W sianie obniża jego wartość odżywczą.

19 Czwartek

Aleksandry, Aleksandryny, Bogdany
Bohdany, Sybilli, Bogdana, Bohdana
Józefa, Marka

św. Józefa Oblubieńca NMP
Dzień Wędkarza

20 Piątek

Aleksandry, Eugenii, Kiry, Klaudii
Aleksandra, Anatola, Bogusława
Herberta, Joachima, Maurycygo

św. Aleksandry, męczennicy
św. Maurycygo Csaka, męczennika
Pierwszy Dzień Wiosny
Międzynarodowy Dzień Słońca
Dzień Ziemi
Międzynarodowy Dzień Astrologii
Światowy Dzień Wróbla
Międzynarodowy Dzień Szczęścia
Dzień bez Mięsa

21 Sobota

Angeliki, Bernadety, Eleonory
Filomeny, Benedykta, Filemona
Ludomira, Mikołaja

św. Mikołaja z Flüe, pustelnika
Światowy Dzień Lasu
Światowy Dzień Leśnika
Dzień Wierzby
Międzynarodowy Dzień Poezji
Dzień Wagarowicza
Międzynarodowy Dzień Walki
z Dyskryminacją Rasową

1933 – powstanie straży pożarnej
w Bystrej

22 Niedziela

Bogumily, Bogusławy, Jagody
Katarzyny, Bogumiła, Bogusława
Kazimierza, Oktawiana, Pawła

św. Zachariasza, papieża
5. Niedziela Wielkiego Postu
Światowy Dzień Wody
Dzień Ochrony Morza Bałtyckiego

1890 – przybycie Marii Konopnickiej
na wypoczynek do Suchej

1945 – powstanie prywatnego Gimna-
zjum Koedukacyjnego w Suchej

1914 – utworzenie Ochotniczej Straży
Pożarnej w Zembrzycach

23 Poniedziałek

Oktawii, Pelagii, Zbysławy, Feliksa
Konrada, Oktawiana, Pelagiusza
Turybiusza, Zbysława

św. Józefa Oriola
św. Turybiusza z Mongrovejo
Dzień Meteorologii

24 Wtorek

Dzierzysławy, Gabrieli, Katarzyny
Seweryny, Gabriela, Lutomira
Marka, Sewera, Szymona, Teodora

św. Katarzyny Szwedzkiej, zakonnicy
Narodowy Dzień Życia
Międzynarodowy Dzień Prawa do
Prawdy Dotyczącej Poważnych
Naruszeń Praw Człowieka
i Godności Ofiar

25 Środa

Łucji, Marii, Marioli, Cezarego
Cezariusza, Dyzmy, Ireneusza
Wawrzyńca, Wieńczysława

Zwiastowanie Pańskie
(Matki Bożej Roztwornej)
Dzień Świętości Życia

1906 – rejestracja statutu suskiego
oddziału Towarzystwa Gimnastycz-
nego „Sokół”

1956 – przekształcenie Miejskiej
Biblioteki Publicznej w Suchej
w Powiatową i Miejską Bibliotekę
Publiczną

Fiołek trójbarwny (*Viola tricolor*) (fot. P. Krzywda)

Ta wdzięczna i delikatna roślina
rozwija się na przydrożach, łą-
kach, a także w polach i ogrodach,
gdzie traktowana jest jako chwast.
Odnacza się delikatnie owłosio-
ną, czterokanciastą todygą o różno-
kształtnych liściach. Jej ozdobą są
fioletowo-żółte kwiaty o charakte-
rystycznym kształcie. Owocem fiołka
jest torebka z nasionami zawierają-
cymi ciała tłuszczowe, chętnie zja-
dane przez mrówki, dzięki którym się
rozprzestrzenia. Fiołek znany jest tak-
że jako bratek, macoszka lub kwiatek
Świętej Trójcy.

26 Czwartek

Emanueli, Małgorzaty, Manueli
 Marii, Larysy, Olgi, Emanuela
 Teodora, Tymoteusza, Wieńczysława

św. Dobrego Lotra (Dyzmy)
św. Ludgera, biskupa
Dzień Modlitw za Więźniów

27 Piątek

Ditty, Lidii, Ligii, Peregryny
 Benedykta, Ernesta, Humberta
 Jana, Marka, Ruperta

św. Ernesta, opata i męczennika
Międzynarodowy Dzień Teatru

28 Sobota

Anieli, Antoniny, Joanny, Sonii
 Aleksandra, Antoniego, Bohdana
 Gustawa, Jana, Krzesisława

bl. Joanny Marii de Maille, wdowy
Godzina dla Ziemi

29 Niedziela

Amalii, Wiktoryny, Bertolda, Cyryła
 Eustachego, Helmuta, Kwiryna
 Marka, Wiktora, Wiktoryna, Zenona

św. Stefana IX, papieża
6. Niedziela Wielkiego Postu
Niedziela Palmowa
Światowy Dzień Młodzieży
Dzień Metalowca
Początek czasu letniego

2007 – założenie Oddziału Związku
 Podhalan w Makowie Podhalańskim

1613 – wmurowanie kamienia węgiel-
 nego pod budowę kościoła w Suchej

Imprezy cykliczne

Gmina Budzów – Powiatowy Konkurs Potraw i Palm Wielkanocnych (s. 117)

Powiat Wadowicki – Targi Edukacyjno-Wydawniczo-Informacyjne Powiatu Wadowickiego (s. 116)

Powiat Żywiecki – Półmaraton Dookoła Jeziora Żywieckiego „O Puchar Starosty Żywieckiego” (s. 117)

30 Poniedziałek

Amelii, Anieli, Dobromiry, Kwiryny
Amadeusza, Dobromira, Jana
Kwiryna, Leonarda

*bł. Amadeusza IX Sabaudzkiego
księcia*

Wielki Poniedziałek
Ogólnopolski Dzień Trzeźwości

31 Wtorek

Balbiny, Ernesty, Kamilli, Kornelii
Beniamina, Dobromierza
Dobromira, Gwidona, Kamila

św. Beniamina, diakona i męczennika
Wielki Wtorek

1 Środa

Grażyny, Ireny, Katarzyny, Teodory
Zermeny, Haralda, Hugona
Teodora, Zbigniewa, Zygmunta

św. Hugona, biskupa
Wielka Środa
Prima Aprilis

Międzynarodowy Dzień Ptaków

1366 – nadanie Lanckoronie prawa
magdeburgskiego przez Kazimierza
Wielkiego

Fioletka poszarpana (*Lychnis flos-cuculi*) (fot. K. Fajak)

Fioletka poszarpana jest krewną goździków. Ma bardzo podobną do nich todygę, także wzniesioną, pojedynczo lub widlasto rozgałęzioną, z charakterystycznymi węzłami i szorstkimi podługowatymi, siedzącymi liśćmi. Zwykle osiąga kilkadziesiąt centymetrów wysokości. Różowe, głęboko pocięte płatki korony poszczególnych kwiatów, zebranych w luźne kwiatostany, tworzą pod koniec czerwca barwny aspekt wilgotnych łąk. Kwiaty fioletki zapylane są przez błonkówki i motyle o długich, mogących dotrzeć do nektaru na dnie rurki kwiatowej, trąbkach.

2 Czwartek

Eryki, Malwiny, Marii, Teodozji
Arona, Eryka, Franciszka
Urbana, Władysława

św. Franciszka z Pauli, pustelnika
Wielki Czwartek

Święte Triduum Paschalne (2-4.04)

Rocznica śmierci Jana Pawła II
Międzynarodowy Dzień Książki
dla Dzieci

Początek świątecznej przerwy
w szkołach

3 Piątek

Benigny, Ingi, Iny, Ireny, Renaty
Reny, Antoniego, Jakuba, Pankracego
Ryszarda, Sykstusa, Władysława

św. Ryszarda de Wyche, biskupa
Wielki Piątek

4 Sobota

Antoniny, Izydory, Kwiatosławy
Wacławy, Antoniego, Benedykta
Izydora, Wacława

św. Izydora z Sewilli
biskupa i doktora Kościoła
Wielka Sobota

Święto Wojskowej Służby Zdrowia
Międzynarodowy Dzień Wiedzy
o Minach i Działaniach
Zapobiegających Minom

1944 – pacyfikacja osiedla Zagórze
w Makowie Podhalańskim

1999 – erygowanie parafii w Śleszowicach

5 Niedziela

Ireny, Julianny, Katarzyny, Alojzego
Bożywoja, Juliana, Kleofasa
Tristana, Wincentego

św. Wincentego Ferreriusza
prezbitera

bl. Julianny z Mont Cornillon

Niedziela Wielkanocna
Zmartwychwstanie Pańskie
Polski Dzień Leśnika i Drzewiarza

1908 – akt erygujący parafię zakrzowską

1920 – powstanie na Orawie Tajnej
Organizacji Wojskowej, odtworzonej
po raz drugi w 1937 r.

2005 – zmarł papież Jan Paweł II

1992 – powstanie samodzielnej gminy
Bystra-Sidzina

1-7 kwietnia: Tydzień Czystości Wód

Imprezy cykliczne

Powiat Suski – Małopolski Festiwal Form Muzycznych i Tanecznych „Talenty Małopolski” (s. 116)

6 **Poniedziałek**

Ady, Celestyny, Izoldy, Kornelii
Adama, Celestyna, Ireneusza
Marcina, Michała, Wilhelma

św. Prudencjusza, biskupa

Poniedziałek Wielkanocny

7 **Wtorek**

Donaty, Herminy, Mariki, Róży
Donata, Grzegorza, Hermana, Jana
Przeclawa, Rufina, Saturnina

*św. Jana Chrzciciela de la Salle
prezbitera*

**Światowy Dzień Zdrowia
Dzień Pracownika Służby Zdrowia
Koniec przerwy świątecznej
w szkołach**

8 **Środa**

Juliany, Julii, Amadeusza, Cezarego
Dionizego, Januarego, Maksyma
Radosława, Seweryna, Waltera

św. Dionizego, biskupa i męczennika
**Międzynarodowy Dzień Romów
Międzynarodowy Dzień
Opozycji Przeciw GMO**

1626 – erygowanie parafii w Suchej

1991 – powstanie Klubu Przyjaciół
Zembrzyc w Chicago (USA)

Glistnik jaskótcze ziele (*Chelidonium majus*) (fot. K. Fajak)

Od maja do września w miejscach lekko zacienionych i zarosłach zakwita żółtym, czteropłatkowym kwiatem glistnik jaskótcze ziele. Na odstająco owłosionym pędzie rozwijają się jasnozielone liście. Owocem glistnika jest pękająca torebka. Zawarte w niej nasiona mają ciała tłuszczowe (elajosomy), więc są chętnie roznoszone przez mrówki. Cechą charakterystyczną jest pomarańczowy sok mleczny, który wypływa z przetłamanych łodyg i liści.

9 Czwartek

Dobrosławy, Mai, Marceliny, Marii
Dobrosława, Dymitra, Hugona
Marcelego, Marcina

św. Marii, żony Kleofasa

10 Piątek

Małgorzaty, Michaliny, Antoniego
Borysa, Daniela, Henryka
Makarego, Michała, Terencjusza

św. Fulberta, biskupa

11 Sobota

Filipiny, Izoldy, Leontyny
Bartłomieja, Filipa, Jaromira
Jarosława, Leona, Marka, Stanisława

św. Gemmy Galgani, dziewicy
Polski Dzień Radia
Ogólnopolski Dzień Walki
z Bezrobociem

12 Niedziela

Lubosławy, Wiktoryny, Zenony
Damiana, Iwana, Juliana, Juliusza
Lubosława, Saby, Wiktora, Zenona

św. Zenona z Werony, biskupa
św. Juliusza I, papieża

2. Niedziela Wielkanocna
Bożego Miłosierdzia
„Biała Niedziela” i Święto
Patronalne „Caritas”

Dzień Lotnictwa i Kosmonautyki
Międzynarodowy Dzień
Załogowych Lotów Kosmicznych

1845 – rozpoczęcie budowy Szkoły
Trywialnej w Zembrzycach

1937 – zatwierdzenie przez Minister-
stwo Spraw Wewnętrznych herbu
Jordanowa

2006 – utworzenie Oddziału Gminne-
go Związku OSP RP Bystra-Sidzina

1914 – zmarł Władysław Branicki,
właściciel dóbr suskich

1998 – erygowanie parafii Kojszówka-
-Wieprzec

13 **Poniedziałek**

Hermenegildy, Idy, Justyny
Małgorzaty, Przemysławy
Justyna, Marcina, Przemysława

św. Marcina I, papieża i męczennika
Światowy Dzień Pamięci Ofiar
Zbrodni Katyńskiej

14 **Wtorek**

Bernadetty, Julianny, Justyny, Marii
Marty, Martyny, Hermana, Justyna
Maksyma, Walerego, Waleriana

św. Waleriana, męczennika
Dzień Ludzi Bezdomnych

15 **Środa**

Anastazji, Bazylisy, Ludwiny
Wacławy, Anastazego, Bazylego
Cezarego, Piotra, Teodora, Wacława

św. Anastazji i Bazylissy, męczennic
Światowy Dzień Sztuki
Międzynarodowy Dzień
Kombatanta

1983 – erygowanie parafii w Toporzysku

Głowienka pospolita (*Prunella vulgaris*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/wiki/>)

Pospolita, wieloletnia roślina obrzeży lasów, poboczy dróg i łąk. Niewysoka, o pełzających i bardzo licznych pędach, ulistnionych na całej swej długości. Od maja nawet do października wydaje grzbieciste kwiaty, zebrane w główkowate (stąd nazwa) kwiatostany. Korona kwiatów ma barwę różowo-fioletową, która wabi owady. Owocem głowienki jest rozłupnia. Rozsiewa się przez wodę, która unosi nasiona lub przez zwierzęta, które roślinę zjadają. Jest rośliną miododajną.

16 Czwartek

Bernadety, Julii, Ksenii, Benedykta
Bernarda, Cecyla, Cecyliana
Erwina, Lamberta, Urbana

*św. Marii Bernadetty Soubirous
dziewicy i zakonnicy*
św. Benedykta Józefa Labre, wyznawcy

17 Piątek

Iny, Klary, Rudolfiny, Eliasza
Patrycego, Radociecha, Roberta
Rudolfa, Stefana

św. Roberta, opata

18 Sobota

Alicji, Apolonii, Bogumiły
Bogusławy, Klarysy, Marii, Poli
Apoloniusza, Bogumiła, Bogusława

św. Ryszarda Pampuri, zakonnika
**Międzynarodowy Dzień
Ochrony Zabytków**
Światowy Dzień Krótkofalowca

19 Niedziela

Ady, Leonii, Leontyny, Adolfa
Ekspedyta, Jerzego, Konrada, Leona
Tymona, Tytusa, Włodzimierza

św. Leona IX, papieża
3. Niedziela Wielkanocna
Dzień Modlitw za Kierowców

1955 – zmarł ks. Karol Machay,
proboszcz Lipnicy Wielkiej, działacz
orawski

20 Poniedziałek

Agnieszki, Amalii, Bereniki, Blanki
Czecha, Czesława, Lecha, Mariana
Szymona, Teodora

*św. Agnieszki z Montepulciano
dziewicy i zakonnicy*

**Międzynarodowy Dzień Wolnej
Prasy
Dzień Pracownika Przemysłu
Włókienniczego, Odzieżowego
i Skórzanego**

21 Wtorek

Drogomiły, Konrady, Selmy
Anzelma, Bartosza, Drogomira
Feliksa, Jarosława, Konrada

*św. Anzelma
biskupa i doktora Kościoła*

22 Środa

Eugenii, Kaji, Leonii, Nastazji
Heliodora, Kajusa, Leona, Łukasza
Strzeżymierza, Teodora

*św. Agapita I, papieża
Międzynarodowy Dzień
Matki Ziemi*

Jarząb pospolity (*Sorbus aucuparia*) (fot. K. Fujak)

Powszechnie znany pod potoczną nazwą – jarzębina. Przyjmuje zazwyczaj formę drzewiastą, choć w wyższych partiach gór ma pokrój krzewu o gładkiej i jasnej korze. Zdobij ją nie tylko korona złożona z nieparzystopierzastych liści, ale przede wszystkim kwiatostany i owocostany. Zakwita zebranymi w gęste podbaldachy białymi kwiatami, a owocuje pomarańczowo-czerwonymi koralami. Jest rośliną dekoracyjną, której owoce znalazły szerokie zastosowanie w sztuce kulinarnej. Preferują je także gile, drozdy, jarząbki, je-miolutzki, sarny i borsuki.

23 Czwartek

Belli, Emanuela, Fortunaty, Heleny
Ilony, Albrechta, Geralda, Gerarda
Idziego, Jerzego, Wojciecha

*św. Wojciecha, biskupa i męczennika
patrona Polski*

bl. Idziego z Asyżu, mnicha
**Światowy Dzień Książki
i Praw Autorskich
Dzień Geografa**

24 Piątek

Bony, Deotyny, Walerii
Aleksandra, Aleksego, Benedykta
Feliksa, Fidelisa, Grzegorza, Jerzego

św. Jerzego, męczennika
*św. Fidelisa z Sigmaringen
prezbitera i męczennika*
**Światowy Dzień Zwierząt
Laboratoryjnych**

25 Sobota

Estery, Sławy, Wiki, Hermina
Jarosława, Kaliksta, Marka
Szczepana, Wasyla

św. Marka, Ewangelisty
**Międzynarodowy Dzień
Świadomości Zagrożenia
Hałasem**
**Międzynarodowy Dzień Sekretarki
Pracownika Administracyjnego**

1991 – przyznanie gen. Stanisławowi Maczkowi przez Radę Miasta Jordanów tytułu „Honorowego Obywatela Miasta Jordanowa” oraz odznaczenia regionalnego „Zasłużony dla Ziemi Jordanowskiej”

2010 – oficjalne otwarcie nowego schroniska PTTK na Markowych Szczawinach

26 Niedziela

Klaudii, Marceliny, Marii
Marzeny, Aureliusza, Klaudiusza
Marcelina, Ryszarda

św. Kleta, papieża
4. Niedziela Wielkanocna
**Światowy Dzień Własności
Intelektualnej**
Dzień Transportowca i Drogowca

1757 – wydanie przez króla Augusta III przywileju uwalniającego grunt przeznaczony pod budowę kościoła w Zawoi od wszelkich ciężarów i danin dworskich

1563 – założenie wsi Miłoszowa (obecnie Sidzina)

1941 – w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu zginął Jan Wójcik, dyrektor szkoły w Bieńkówce

2009 – utworzenie Skansenu – Muzeum Kultury Ludowej w Sidzynie

21–23 kwietnia: Egzamin gimnazjalne

26 kwietnia: Światowy Dzień Modlitw o Powołania (rozpoczynający w polskim Kościele Tydzień Modlitw o Powołania), Niedziela Dobrego Pasterza

Ostatni tydzień kwietnia: Światowy Tydzień Działań na Rzecz Edukacji

27 Poniedziałek

Andrei, Felicji, Martynty, Teofili
Zyty, Anastazego, Andrzeja
Sergiusza, Teodora, Teofila

św. Zyty, dziewicy
Światowy Dzień Grafika

28 Wtorek

Bogny, Ludomiły, Marii, Walerii
Bogdana, Bogusława, Ludwika
Marka, Pawła, Piotra, Witalisa

*św. Piotra Chanela
prezbitera i męczennika*
*św. Ludwika Marii Grignon
de Montfort, prezbitera*
**Dzień Bezpieczeństwa i Ochrony
Zdrowia w Pracy**
**Międzynarodowy Dzień Pamięci
Ofiar Wypadków przy Pracy**

29 Środa

Katarzyny, Margarity, Rity, Roberty
Augustyna, Bogusława, Hugona
Piotra, Roberta, Sewera

*św. Katarzyny ze Sieny, dziewicy
i doktora Kościoła, patronki Europy*
**Dzień Męczeństwa
Duchowieństwa Polskiego**
Międzynarodowy Dzień Tańca

1913 – Namiestnictwo Galicyjskie za-
wiadamia o zarejestrowaniu Związku
Strzeleckiego w Suchej

1928 – Zawoja została członkiem
Związku Uzdrawisk i Letnisk Państwa
Polskiego

Jaskier rozłogowy (*Ranunculus repens*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/wiki/>)

Roślina wieloletnia, przywleczona do Polski, ale pospolita na całym jej obszarze. Z silnego kłącza wyrasta płożący się pęd z licznymi rozłogami i ciemnozielonymi, trójkłapowymi liśćmi. Spomiędzy nich wyrasta pęd ze złotożółtymi kwiatami o błyszczących płatkach korony. Miodniki jaskrów wabią liczne owady pomagające w zapylaniu. Optimum rozwoju jaskra przypada na miesiące od maja do września. Szczególnie dobrze rozwija się na łąkach oraz na brzegach rzek i w ogródkach.

30 Czwartek

Balbiny, Balladyny, Katarzyny, Lili
Marianny, Marii, Bartłomieja
Donata, Jakuba, Mariana, Piusa

*św. Józefa Benedykta Cottolengo
prezbitera*

*bl. Marii od Wcielenia
Guyard-Martin, zakonnicy
św. Piusa V, papieża*

Międzynarodowy Dzień Jazzu

1 Piątek

Anieli, Romany, Filipa, Jakuba
Jeremiasza, Jeremiego, Józefa
Lubomira, Romana, Ryszarda

*św. Józefa, Rzemieślnika
św. Augusta Schoefflera, męczennika*

**Międzynarodowe Święto
Pracy**

2 Sobota

Celestyny, Elizy, Irminy, Longiny
Anastazego, Anatola, Atanazego
Eugeniusza, Longina, Zygmunta

*św. Atanazego Wielkiego
biskupa i doktora Kościoła
św. Zygmunta, króla i męczennika*

**Dzień Flagi RP
Dzień Polonii i Polaków
Za Granicą**

1623 – wytyczenie granicy pomiędzy
„państwami”: suskim i żywieckim

1999 – 30 rocznica powstania OSP
w Koziańcu

3 Niedziela

Aleksandry, Aniki, Antoniny, Marii
Marioli, Niny, Świętosławy
Jaropelka, Światosława

Najświętszej Maryi Panny Królowej
Polski, głównej patronki Polski

Święto Konstytucji 3 Maja
5. Niedziela Wielkanocna
Światowy Dzień Wolności Prasy

1984 – powstanie Kręgu Przyjaciół
Orawy (z inicjatywy Tomasza Nowal-
nickiego, miłośnika Orawy i Babiej
Góry, działacza turystycznego)

1825 – konsekracja kościoła w Zawoi
jako świątyni parafialnej

4 Poniedziałek

Antoniny, Flory, Ireny, Malwiny
Moniki, Poli, Floriana, Grzegorza
Michała, Roberta, Władysława

św. Floriana, żołnierza i męczennika
**Międzynarodowy Dzień Strażaka
i Straży Pożarnej**
**Dzień Kominiarza, Garncarza
Piekarza i Hutnika**

5 Wtorek

Ireny, Irydy, Tamary, Gotarda
Hilarego, Stanisława, Teodora
Waldemara, Wincentego

*bl. Stanisława Kazimierczyka
prezbitera*
**Światowy Dzień Ochrony
Środowiska Naturalnego**

6 Środa

Judyty, Ludomily, Benedykta
Dominika, Filipa, Jakuba, Jana
Klaudiusza, Waldemara, Wiktoriana

*św. Jakuba i Filipa Młodszego
Apostołów*
**Europejski Dzień Bezpiecznego
Ruchu Drogowego**

1819 – erygowanie parafii w Osielcu

1882 – poświęcenie sztandaru OSP
w Makowie

1920 – powstanie OSP Koszarawa

Jastrun (*Leucanthemum vulgare*) (fot. K. Fajak)

Roślina powszechnie znana jako margaretka i tworząca w czerwcu i lipcu biały aspekt podgórskich łąk. Na wysmukłej, z rzadką w górnej części ulistnionej łodydze, rozwijają się okazałe, dwukolorowy koszyczek. Brzeźne kwiaty języczkowe są białe, natomiast środkowe – rurkowe – żółte. Złocień zapylany jest przez owady, a rozprzestrzeniany przez wiatr i zwierzęta. W podłożu utrzymuje się dzięki kłączu, z którego wyrasta różyczka liści. Ta niewątpliwie piękna roślina jest chętnie uprawiana jako ozdobna.

7 Czwartek

Gizeli, Lubomiry, Ludmiły, Róży Sawy, Augusta, Benedykta, Floriana Ludomiła, Ludomira, Wincentego

bl. Gizeli, ksieni
Matki Bożej Pośredniczki Łask

8 Piątek

Eryki, Ilzy, Kornelii, Achacego Eryka, Kornela, Marka, Michała Mirona, Stanisława, Wiktora

św. Stanisława, biskupa i męczennika głównego patrona Polski
Dzień Bibliotekarza i Bibliotek Światowy Dzień Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy
Polski Dzień Położnej

9 Sobota

Beaty, Bożeny, Karoliny, Katarzyny Marii, Tekli, Bożydara, Grzegorza Karola, Mikołaja, Pachoniusza

św. Pachomiusza Starszego, pustelnika
Dzień Unii Europejskiej Światowy Dzień Sprawiedliwego Handlu
Dzień Europy

1908 – konsekracja kościoła w Łękawicy

1993 – konsekracja kościoła w Kojszówce

10 Niedziela

Dory, Izydory, Antoniny, Wiktoryny Antoniego, Izydora, Jana, Symeona Symplicjusza, Szymona

bl. Beatrice d'Este, mniszki
6. Niedziela Wielkanocna

1993 – I Międzynarodowy Bieg Uliczny po Ziemi Makowskiej

1908 – konsekracja nowego kościoła w Suchej

Tydzień PCK

4–29 maja: Egzamininy maturalne

8–9 maja: Czas upamiętniający i jednoczący tych, którzy stracili życie podczas II wojny światowej

Imprezy cykliczne

Powiat Suski – Powiatowy Konkurs Gawędziarzy, Śpiewaków i Instrumentalistów Ludowych „Podbabiogórskie Posiady” (s. 116)

11 **Poniedziałek**

Igi, Miry, Władysławy, Alberta
Alojzego, Filipa, Franciszka, Ignacego
Jakuba, Ludomira, Mamerta

św. Mamerta, biskupa

12 **Wtorek**

Joanny, Achillesa, Domicjana
Dominika, Jana, Nereusza
Pankracego, Wszechniła

św. Nereusza i Achillesa, męczenników
św. Pankracego, męczennika
Światowy Dzień Ptaków
Wędrownych
Międzynarodowy Dzień
Pielęgniarek i Położnych

13 **Środa**

Agnieszki, Glorii, Magdaleny, Marii
Roberty, Żanny, Andrzeja, Piotra
Roberta, Rolanda, Serwacego

św. Serwacego, biskupa
Matki Bożej Fatimskiej
Światowy Dzień Chorego

1887 – rozpoczęcie działalności
suskiego Towarzystwa Ochotniczej
Związkowej Straży Ogniowej

Kminek zwyczajny (*Carum carvi*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/wiki/>)

Na przydrożach, miedzach, polach i suchszych łąkach zobaczyć można dorastającą do ok. 70 cm roślinę z rodziny baldaszkowatych. Nazwa tej grupy roślin wyraźnie nawiązuje do wyglądu kwiatostanu. Kminek jest rośliną dwuletnią – w pierwszym roku rozwija się tuż przy ziemi rozeta liści oraz gruby, palowy korzeń, gromadzący substancje zapasowe. W drugim roku, wiosną, wyrastają kolejne liście i puste wewnątrz łodygi, na których w czerwcu zakwitają, zapylane przez pszczoły, drobne, białe kwiaty.

14 Czwartek

Bony, Izydy, Julity, Justyny
Bonifacego, Bończy, Dobiesława
Macieja, Michała, Wiktora

św. Macieja Apostola
Dzień Farmaceuty

15 Piątek

Berty, Nadziei, Ofki, Zofii
Anastazego, Dionizego, Izydora
Jana, Maksyma, Strzeżysława

św. Zofii, wdowy i męczennicy
św. Izydora Oracza
Święto Polskiej Muzyki i Plastyki
Międzynarodowy Dzień Rodzin
Święto Polskiej Niezapominajki

16 Sobota

Honoraty, Małgorzaty, Andrzeja
Jana, Jędrzeja, Przemysława
Szymona, Wieńczysława

św. Andrzeja Boboli
kapłana i męczennika, patrona Polski
św. Szymona Stocka, zakonnika
Dzień Straży Granicznej
Europejska Noc Muzeów*

17 Niedziela

Brunony, Miry, Weroniki, Wery
Brunona, Feliksa, Paschalisa
Sławomira, Stanisława, Wiktora

św. Paschalisa Baylona, zakonnika
7. Niedziela Wielkanocna
Wniebowstąpienie Pańskie
Światowy Dzień Społeczeństwa
Informacyjnego

1369 – nadanie przez króla Kazimierza
Wielkiego sołectwa w Budzowie
niejakiemu Wyszowi i jego synowi

1978 – powołanie do życia Towarzy-
stwa Miłośników Ziemi Jordanow-
skiej

1923 – zawarcie w Warszawie tzw.
Paktu Lanckorońskiego – przysto-
wanego w Lanckoronie w majątku
senatora Hammerlinga

2010 – początek katastrofalnego
procesu osuwiskowego, wywołane-
go przez gwałtowne opady deszczu,
wskutek którego zostało zniszczo-
nych kilkadziesiąt domów na terenie
gmin Lanckorona i Zembrzyce

Noc Muzeów (w Krakowie jako w jedynym polskim mieście Noc Muzeów odbywa się z piątku na sobotę), przypadająca w pobliżu Międzynarodowego Dnia Muzeów)
Dni modlitw o urodzaje (dni poprzedzające uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego)

Imprezy cykliczne

Powiat Wadowicki – Targi Pracy w Wadowicach (s. 116)

18 **Poniedziałek**

Aleksandry, Ali, Alicji, Eryki, Iriny
Nataszy, Aleksandra, Bohdana
Edwina, Eryka, Feliksa, Jana

św. Jana I, papieża i męczennika
św. Eryka IX Jedvardssona, króla
Międzynarodowy Dzień
Muzeów

19 **Wtorek**

Celestyny, Emiliany, Iwony, Iwy
Augustyna, Celestyna, Kryspina
Lwa, Mikołaja, Piotra, Urbana

św. Urbana I, papieża
św. Iwa Helory, prezbitera
Dzień Pracownika Komunalnego
Dzień Dobrych Uczynków

20 **Środa**

Krystyny, Marii, Sawy, Wiktorii
Aleksandra, Anastazego, Bazylego
Bernarda, Bernardyna, Teodora

św. Bernardyna ze Sieny, prezbitera

1769 – bitwa konfederatów barskich
z Rosjanami na Kamionce w Stroniu

1906 – Przejęcie przez Hugo Zapa-
łowicz funkcji prezesa Oddziału
Babiogórskiego Towarzystwa
Tatrzańskiego i przeniesienie jego
siedziby z Makowa do Zawoi

1908 – zmarł Wawrzyniec Szkolnik,
jeden z pierwszych przewodników
po Babiej Górze

Knieć błotna (*Caltha palustris*) (fot. K. Fajak)

Roślina powszechnie znana jako
kaczeniec i spotykana na wilgot-
nych łąkach, brzegach strumieni i ro-
wów. Wczesną wiosną łatwo ją po-
znać po lśniących, żółtych kwiatach,
rozkwitających na rozgałęzionych pę-
dach. Płatki są pokryte zauważalnymi
jedynie dla owadów rysunkami,
dzięki którym roślina wabi je do sie-
bie. Liście tej rośliny są duże i mięsi-
ste, o nerkowatym kształcie. Jej po-
wab niestety jest mylący – należy do
roślin trujących.

21 Czwartek

Donaty, Gizeli, Konstancji, Moniki
Donata, Jana, Krystyna, Przeclawa
Tymoteusza, Walentego, Wiktora

*św. Krzysztofa Magallanesa
prezbitera, i Towarzyszy, męczenników
św. Jana Nepomucena
prezbitera i męczennika*
Światowy Dzień Kosmosu
**Światowy Dzień Różnorodności
Kulturowej**

22 Piątek

Heleny, Julii, Krzesisławy, Rity
Roksany, Romy, Wiesławy
Emila, Jana, Romana, Wiesława

św. Rity z Części, zakonnicy
Dzień Praw Zwierząt
**Światowy Dzień Różnorodności
Biologicznej**

23 Sobota

Emilii, Flory, Iwony, Renaty
Dezyderego, Juliana, Krystyna
Leoncjusza, Michała, Wilhelma

św. Leoncjusza z Rostowa, biskupa
Światowy Dzień Żółwia

1771 – bitwa konfederatów barskich z wojskami rosyjskimi płk. Aleksandra Suworowa stoczona na polach Palczy

1999 – jubileusz 90-lecia OSP (obchodzony w Skawcach)

24 Niedziela

Cieszysławy, Estery, Joanny, Marii
Mileny, Zuli, Zuzanny, Cieszysława
Jana, Wincentego, Zdenka

*św. Donacjana i Rogacjana
męczenników*

Zesłanie Ducha Świętego
(Zielone Świątki)
**Matki Bożej Wspomożenia
Wiernych**
**Europejski Dzień Parków
Narodowych**

1721 – usunięcie ze stanowiska wójta Lachowic wskutek pijatyki w karczmie w Kurowie, w której wzięło udział 11 mieszkańców Lachowic

1907 – powstanie OSP w Sidzinie

2003 – otwarcie i poświęcenie nowej strażnicy Powiatowej Komendy Państwowej Straży Pożarnej i jednostki Ratowniczo-Gaśniczej w Suchej Beskidzkiej

1742 – pierwszy przywilej targowy króla Augusta III dla Suchej

2013 – zmarł Wojciech Pazdur, makowski poeta, dziennikarz, konfiansjer, działacz opozycji, długoletni rzecznik prasowy SGB

1576 – zdobycie zamku w Lanckoronie przez wojska króla Stefana Batorego i przywrócenie zarządu dóbr Barbarze Wolskiej

Imprezy cykliczne

Gmina Maków Podhalański – Międzynarodowy Bieg Uliczny po Ziemi Makowskiej (s. 120)
Gmina Lanckorona – Rajd Szlakami Konfederatów Barskich „Na tropach historii” (s. 119)

25 Poniedziałek

Borysławy, Magdaleny, Marii
Wioletty, Bedy, Borysa, Borysława
Grzegorza, Leona, Urbana

*św. Bedy Czcigodnego, przebitera
i doktora Kościoła*

św. Grzegorza VII, papieża

św. Marii Magdaleny de Pazzi

Najświętszej Maryi Panny, Matki
Kościoła

Światowy Dzień Mleka

Międzynarodowy Dzień Dziecka
Zaginionego

26 Wtorek

Eweliny, Marianny, Pauliny, Erwina
Filipa, Jana, Paulina, Pawła
Wilhelma, Zachariasza

św. Filipa Nereusza, przebitera

Dzień Matki

Europejski Dzień Sąsiada

27 Środa

Janiny, Magdaleny, Augustyna
Fryderyka, Jana, Juliana, Juliusza
Lucjana, Rodowita, Rysława

św. Augustyna z Canterbury, biskupa
Dzień Samorządu Terytorialnego

1819 – uzyskanie przez Zawoję statusu
samodzielnej parafii

1930 – uruchomienie ochronki w Zem-
brzycach

1537 – przywilej Zygmunta I Starego
przenoszący targi tygodniowe
w Lanckoronie z czwartku na nie-
dzieľę i zezwalający na dwa coroczne
jarmarki

Kopytnik pospolity (*Asarum europaeum*) (fot. K. Fajak)

Kopytnik jest występującą w liściastych lasach i zaroślach rośliną zimozieloną. Rozwija się ze ścielącego się na ziemi kłącza. Na fioletowo i czerwono nabiegłych, omszonych pędach rozwijają się łuski, para skórzastych, kopytkowatych (stąd nazwa) w zarysie liści i schowane pod nimi zielono-purpurowe, dzwonkowate kwiaty. Owocuje omszoną torebką, w której komorach kryje się zwykle kilkanaście nasion. Kopytnik wydziela charakterystyczny zapach, przypominający zapach rozkładających się zwierząt, który przyciąga padlinożerne muchówki, zapylające kwiaty tej rośliny.

28 Czwartek

Emilii, Ingi, Jaromiry, Wilhelminy
Emila, Feliksa, Germana, Jaromira
Justyna, Wilhelma

*św. Germana z Paryża, biskupa
Jezusa Chrystusa Najwyższego
i Wiecznego Kapłana*

29 Piątek

Bogusławy, Magdaleny, Marii
Urszuli, Teodozji, Bogusława
Maksymiliana, Piotra, Teodora

św. Urszuli Ledóchowskiej, dziewicy
**Dzień Działacza Kultury
i Drukarza**
**Dzień Weterana Działań
poza Granicami Państwa**
**Dzień Uczestników Misji
Pokojowych ONZ**

30 Sobota

Felicji, Gryzeldy, Joanny, Marii
Felicjana, Feliksa, Ferdynanda, Jana
Karola, Sulimierza, Zyndrama

*św. Joanny d'Arc, dziewicy
św. Jana Sarkandra, męczennika
św. Zdzisławy Czeskiej*
Dzień Rodzicielstwa Zastępczego

1988 – ostatni przejazd pociągu na
trasie Wadowice–Skawce

31 Niedziela

Anieli, Ernesty, Ernestyny, Kamili
Ksawery, Marietty, Marii, Petroneli
Feliksa, Ksawerego, Leona

*bl. Kamili Baptisty Verano
dziewicy i zakonnicy*
Nawiedzenia NMP
(Matki Bożej Jagodnej)
Trójcy Przenajświętszej
Dzień Bociana Białego
Światowy Dzień bez Papierosa
**Dzień Pracowników Przemysłu
Spożywczego**

1988 – erygowanie nowej parafii
w Zawoi Wilcznej

1410 – powstanie starostwa lancko-
rońskiego

2004 – odsłonięcie zrekonstruowane-
go pomnika Konfederata Barskiego
na Zwalisku w Żarnówce

Imprezy cykliczne

Powiat Żywiecki – Powiatowy Przegląd Orkiestr Dętych (s. 117)

Gmina Mucharz – Europejski Tydzień Sportu w Gminie Mucharz (s. 120)

1 Poniedziałek

Anieli, Gracji, Hortensji, Justyny
Magdaleny, Gracjana, Jakuba
Justyna, Konrada, Świętopelka

św. Justyna, męczennika

Międzynarodowy Dzień Dziecka
Dzień bez Alkoholu

2 Wtorek

Marianny, Marii, Marzanny, Marzeny
Erazma, Eugeniusza, Marceliego
Marcelina, Mikołaja, Piotra, Sadoka

*św. Marcelina i Piotra, męczenników
bł. Sadoka i Towarzyszy*

Dzień bez Krawata

3 Środa

Aldony, Klotyldy, Laurentyny
Tamary, Anatola, Jana, Karola
Konstantyna, Leszka, Macieja

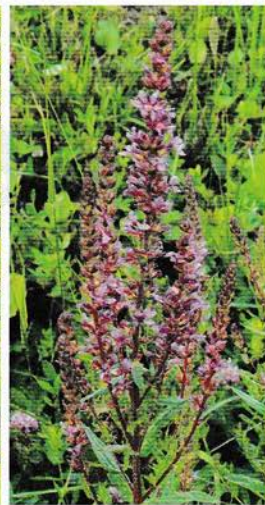
*św. Karola Lwangi i Towarzyszy
męczenników*

św. Klotyldy, królowej
Dzień Dobrej Oceny

1929 – oddanie do użytku nowego
gmachu Seminarium Nauczycielskiego
w Jordanowie

1959 – otwarcie nowej szkoły w By-
strej

Krwawnica pospolita (*Lythrum salicaria*) (fot. P. Krzywda)

Roślina wieloletnia. Lancetowa-
te liście wyrastają z kanciastej
i często owłosionej łodygi. Zdaje się
oznajmiał środek lata, od lipca bo-
wiem zdobi swymi bardzo charak-
terystycznymi różowo-fioletowymi
kwiatami, zebranymi w kształt kło-
sa, wyprostowane i dość wysokie
pędy. Kwiaty są zapylane przez owa-
dy, a po dojrzeniu owocują torebką
wypełnioną kanciastymi nasionami.
Na swe stanowiska wybiera miejsca
wilgotne (torfowiska, podmokłe łąki
czy brzegi rowów).

4 Czwartek

Helgi, Kwiryny, Aleksandra
Dacjana, Franciszka, Karola
Kwiryna, Ludomira, Pacyfika

św. Franciszka Caracciolo, prezbitera

**Ciała i Krwi Pańskiej
(Boże Ciało)
Dzień Wolności i Praw
Obywatelskich**

5 Piątek

Kazimiery, Kiry, Walerii, Bogumiła
Bonifacego, Dobromira, Ferdynanda
Juliana, Waltera, Winfryda

św. Bonifacego, biskupa i męczennika
**Światowy Dzień Modlitw
o Uświęcenie Kapłanów
Światowy Dzień Ochrony
Środowiska**

6 Sobota

Beaty, Bogumiły, Doroty, Laury
Marii, Pauliny, Walerii, Dominika
Klaudiusza, Laurentego, Norberta

*św. Norberta biskupa
bł. Marii Karłowskiej, zakonnicy*
Światowy Dzień Pocałunku

1926 – powstanie suskiego oddziału
Związku Strzeleckiego

7 Niedziela

Ariadny, Delfiny, Jarosławy, Roberty
Wiesławy, Gustawa, Hieronima
Jarosława, Roberta, Wiesława

św. Roberta, opata
**Dzień Dzięczynienia
10. Niedziela Zwykła
Dzień Chemika**

1994 – poświęcenie kamienia
węgielnego pod budowę kościoła
w Naprawie

1929 – otwarcie przez siostry zmar-
twychwstanki ochronki dla dzieci
w Stryszawie-Siwcówce

Czerwiec: Miesiąc Serca Jezusa

Imprezy cykliczne

Gmina Stryszawa – Święto Zabawki Ludowej w Stryszawie (s. 120)
Gmina Jabłonka – Orawa Dzieciom Afryki (s. 118)

8 **Poniedziałek**

Adeli, Ady, Celestyny, Celiny
Jadwigi, Marii, Maksyma
Medarda, Seweryna, Wilhelma

św. Jadwigi, królowej

Światowy Dzień Oceanów
Dzień Cyrku bez Zwierząt

9 **Wtorek**

Anny-Marii, Felicji, Glorii, Pelagii
Tekli, Efrema, Felicjana
Ryszarda, Stanisława

św. Efrema

diakona i doktora Kościoła
Międzynarodowy Dzień Archiwów
Dzień Pracowników Archiwów
i Bibliotek
Dzień Przyjaciela
Dzień Księgowego

10 **Środa**

Bogumiły, Diany, Małgorzaty
Bogumiła, Henryka, Maksyma
Onufrego, Piotra, Zachariasza

bl. Bogumiła, biskupa

Międzynarodowy Dzień Heraldyki

1772 – poddanie wojskom austriackim
zamku w Lanckoronie

1979 – koronacja obrazu Matki Bożej
Makowskiej przez Jana Pawła II

Krwawnik pospolity (*Achillea millefolium*) (fot. P. Krzywda)

Roślina ta osiąga wysokość ok. 50–80 cm i niekiedy rośnie w kępach. Zarówno jej todygi, jak i liście są miętko owłosione. Wyprostowana todyga mocno pachnie. Ciemnozielone liście przypominają misternie utkaną koronkę. Kwiaty zebrane w dość znaczne kwiatostany mogą mieć zarówno biały, jak i różowawy kolor. Zapylają je od lipca niemal do października muchówki. Spotkać ją można na pastwiskach, łąkach i nieużytkach, gdzie najchętniej wybiera gębly lekko próchniczne.

11 Czwartek

Adelajdy, Anastazji, Flory, Róży
Anastazego, Barnaby, Daniela, Feliksa
Kwiry, Radomiła, Radosława

św. Barnaby, Apostoła

12 Piątek

Alicji, Antoniny, Janiny, Leonii
Niny, Bazylego, Gwidona, Jana
Leona, Onufrego, Wyszomira

*bl. 108 męczenników
z czasów II wojny światowej
św. Onufrego Wielkiego, pustelnika
Najświętszego Serca Jezusa*

13 Sobota

Gracji, Lucji, Olgi, Olimpii
Antoniego, Fortunata, Hermana
Lucjana, Rolanda, Tobiasza

*św. Antoniego Padewskiego
prezbitera i doktora Kościoła
Niepokalanego Serca Maryi
Święto Żandarmerii Wojskowej*

1999 – wyniesienie na ołtarze dwóch księży wywodzących się z jordanowskiej parafii – Piotra Dańkowskiego i Stanisława Pyrtka

2002 – wizyta w Stryszowie następcy tronu brytyjskiego, księcia Walii Karola

14 Niedziela

Elizy, Elwiry, Elżbiety, Justyny, Lizy
Bazylego, Justyna, Michała, Rufina
Walerego, Waleriana

*bl. Michała Kozala
biskupa i męczennika
św. Metodego Wyznawcy, patriarchy*
11. Niedziela Zwykła
**Narodowy Dzień Pamięci Ofiar
Nazistowskich Ofiar Obozów
Koncentracyjnych**
Światowy Dzień Krwiodawcy
Dzień Dziennikarza
Obywatelskiego

2000 – podpisanie umowy o współpracy pomiędzy Stowarzyszeniem Gmin Babiogórskich a słowackim Zdużeniem Babia hora

Imprezy cykliczne

Gmina Stryszów – „Onufralia”, czyli Imieniny Gminy Stryszów (s. 121)

15 Poniedziałek

Jolanty, Leny, Toli, Witosławy
Bernarda, Leona, Lotara, Modesta
Wita, Witolda, Witosława

bl. Jolanty, księżnej i zakonnicy
św. Wita, męczennika

św. Bernarda, zakonnika

Dzień Wiatru

**Światowy Dzień Praw Osób
Starszych**

16 Wtorek

Aliny, Anety, Julity, Justyny
Ludgardy, Benona, Bertolda
Budzimierza, Franciszka

św. Lutgardy, dziewicy

17 Środa

Aliny, Irmy, Laury, Adama, Adolfa
Alberta, Grzegorza, Ignacego
Leszka, Marcjana, Rainera

św. Alberta Chmielowskiego
zakonnika

św. Aliny z Forest, męczennicy

**Dzień Walki z Pustynnieniem
i Suszą**

1590 – przejęcie przez ród Zebrzydowskich zarządu nad zamkiem i starostwem lanckorońskim

1614 – zakończenie budowy kościoła w Suchej

1996 – konsekracja kościoła w Żarnówce

Kuklik zwisty (*Geum rivale*) (fot. K. Fajak)

Wieloletnia roślina średniej wysokości o szorstkiej, czerwono-brunatnej, wyprostowanej łodydze. Pęd ten wyrasta z krótkiego, podziemnego kłącza. Liście o zmiennym kształcie, w zależności od położenia. Kwiaty kuklika są bardzo charakterystyczne – wewnątrz żółtokremowe, na zewnątrz czerwono-brunatne o dzwinkowatym kształcie – rozwijają się na długich, zwisających szypułkach. Kukliki kwitną w czerwcu, a zapylają je owady. Na swe stanowiska zwykle wybierają miejsca wilgotne i nieco zacienione, na przykład olszyny, brzegi rzek, potoków czy rowów.

18 Czwartek

Amandy, Elżbiety, Mariny, Pauli
Długosława, Efrema
Gerwazego, Marcelego, Marka

*św. Elżbiety z Schonau
dziewicy i zakonnicy*

**Dzień Europejskiego Protestu
Przeciw GMO**

19 Piątek

Bożysławy, Julianny, Juliany, Sylwii
Gerwazego, Juliana, Odoła
Protazego, Romualda

*św. Romualda z Camaldoli, opata
św. Gerwazego i Protazego
męczenników*

20 Sobota

Benigny, Bogny, Bogumily, Bożeny
Diny, Florentyny, Rafaeli, Michała
Rafała, Rafała, Sylwiusza

bl. Benigny, dziewicy i męczennicy
Światowy Dzień Uchodźcy

21 Niedziela

Alicji, Alojzy, Marii, Marty
Rudolfiny, Alojzego, Ikarusa
Rudolfa, Teodora

św. Alojzego Gonzagi, zakonnika
12. Niedziela Zwykła
Pierwszy Dzień Lata
Najdłuższy Dzień Roku
Święto Muzyki
Światowy Dzień Deskorolki
Noc Kupały

2011 – otwarcie Beskidzkiego
Centrum Zabawki Drewnianej
w Stryśzawie

Imprezy cykliczne

Gmina Lanckorona – Jarmark Świętojański w Lanckoronie (s. 119)
Gmina Maków Podhalański – Dni Ziemi Makowskiej (s. 120)

22 **Poniedziałek**

Innocenty, Pauliny, Sabiny
Flawiusza, Hilarego, Innocentego
Jana, Kiryła, Paulina, Saby, Tomasza

św. Paulina z Noli, biskupa
św. Jana Fishera, biskupa, męczennika
św. Tomasza More'a, męczennika
Dzień Kultury Fizycznej

23 **Wtorek**

Agrypiny, Albiny, Trudy, Wandy
Zenobii, Albina, Bazylego, Józefa
Prospera, Zenona

św. Józefa Cafasso, prezbitera
Noc Świętojańska
Dzień Ojca
Dzień Służby Publicznej
Międzynarodowy Dzień Wdów

24 **Środa**

Danuty, Emilii, Janiny, Bartłomieja
Bartosza, Fausta, Jana, Janisława
Mierogniewa, Wilhelma

Narodzenie św. Jana Chrzciciela

1757 – dokument wydany przez Sąd
Konsystorski w Krakowie, potwier-
dzający wszelkie zobowiązania
fundatorów i zatwierdzający pozwo-
lenie na budowę kościoła w Zawoi

1984 – zmarł Tomasz Nowalnicki, dzia-
łacz PTTK, przewodniczący Rady Pro-
gramowej Ośrodka Kultury Górskiej
na Babiej Górze

Lilia złotogłów (*Lilium martagon*) (fot. K. Fajak)

Piękna, wyniosła i niestety coraz
rzadsza roślina. Sztynna, pojedyn-
cza i nierozgałęziona łodyga, ozdo-
biona jest niczym wiankami okółka-
mi siedzących, eliptycznych liści. Na
jej szczycie, na łukowato zwieszony-
ch szypułkach, rozkwita kilka oka-
zanych kwiatów, tworzących luźne
grono. Mają barwę różowobrunatną
z ciemnopurpurowymi cętkami. Lilia
złotogłów może być zapylana jedynie
przez owady o długim aparacie gę-
bowym, a ponieważ pachnie pięknie
wieczorem i nocą, są nimi zazwyczaj
ćmy. Jej owocem jest duża torebka,
zawierająca nasiona przystosowane
do rozsiewania przez wiatr.

25 Czwartek

Doroty, Dory, Łucji, Wilhelminy
Albrechta, Jana, Olbrachta
Prospera, Wilhelma, Witolda

bl. Doroty z Mątowów, wdowy

26 Piątek

Magdaleny, Pauliny, Rudolfiny
Jana, Jeremiasza, Jeremiego, Pawła
Rudolfa, Wirgiliusza

*św. Zygmunta Gorazdowskiego
prezbitera*

św. Jana i Pawła, męczenników
**Międzynarodowy Dzień
Zapobiegania Narkomanii**
Koniec roku szkolnego

27 Sobota

Magdaleny, Marii, Maryli, Teresy
Władysławy, Cyryla, Franciszka
Jerzego, Władysława, Włodzimierza

*św. Cyryla Aleksandryjskiego
biskupa i doktora Kościoła*
**Matki Bożej Nieustającej
Pomocy**
Światowy Dzień Rybołówstwa
Początek wakacji

1955 – zmarła w opinii świętości sługa
boża Kunegunda Siwiec ze Strysza-
wy-Siwcówki, kandydatka na ołtarze

28 Niedziela

Florentyny, Iry, Ligii, Olgi
Bolesława, Ireneusza, Leona
Marcelego, Pawła, Zbrosława

św. Ireneusza, biskupa i męczennika
13. Niedziela Zwykła
Narodowy Dzień Pamięci
Poznańskiego Czerwca 1956

1987 – konsekracja kościoła w Zawoi
Górnej

2003 – poświęcenie Ośrodka Wcza-
sowo-Rekolekcyjnego „Caritas”
w Zakrzowie

1987 – erygowanie parafii w Zawoi
Górnej

Imprezy cykliczne

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich – Konkurs Wiedzy Ogólnej „Leonardo” (s. 115)
Gmina Mucharz – Dni Ziemi Mucharskiej (s. 120)

29 **Poniedziałek**

Benity, Iwetty, Judyty, Salomei
Benedykta, Bertranda, Franciszka
Pawła, Piotra, Wyszomira

św. Piotra i Pawła, Apostołów
Dzień Ratownika WOPR

30 **Wtorek**

Emilii, Emiliany, Gertrudy, Lucyny
Arnolda, Cichosława, Cyryla, Emila
Ernesta, Rajmunda, Tybalda

*Świętych Pierwszych Męczenników
Kościoła Rzymskiego*
św. Władysława, króla
Dzień Motyla Kapustnika

1 **Środa**

Haliny, Halszki, Kaliny, Klarysy
Reginy, Antoniego, Bogusza
Juliusza, Marcina, Mariana, Ottona

św. Ottona z Bambergu, biskupa
Światowy Dzień Architektury
Dzień Psa

1984 – utworzenie parafii w Białce

1988 – uzyskanie przez Towarzystwo
Przyjaciół Orawy osobowości
prawnej

1949 – powstanie samodzielnej gminy
Zembrzyce (odłączonej od Budzowa)

1985 – rozpoczęcie budowy zbiornika
„Świnna Poręba”

Lipa (*Tilia sp.*) (fot. K. Fajak)

Drzewo znane z intensywnie pachnących w okresie kwitnienia, miododajnych kwiatów. Często okazałe i długowieczne, o grubym pniu, pokrytym pionowo bruzdowaną, szarobrunatną korą. Koronę lip budują zielone liście o nieco asymetrycznym, sercowatym kształcie. Drewno lipowe doskonale nadaje się do rzeźbienia i wyrabiania instrumentów muzycznych. Sadzona przy starych siedliskach rodzinnych stawała się bohaterką utworów literackich, choćby fraszki *Na lipę* Jana Kochanowskiego.

2 Czwartek

Jagody, Kariny, Marii, Ojcumily
Benedykta, Bernardyna, Piotra
Rodowoja, Serafina, Urbana

św. Bernardyna Realino, prezbitera
Światowy Dzień UFO

3 Piątek

Emnildy, Ildy, Noeli, Alfreda
Anatola, Heliodora, Jacka, Kornela
Leona, Mirosława, Tomasza

św. Tomasza, Apostola

4 Sobota

Aurelii, Elżbiety, Malwiny, Alfreda
Andrzeja, Juliana, Odonę
Sebastiana, Teodora, Zygryda

św. Elżbiety Portugalskiej
Dzień Wypadów do Parku

5 Niedziela

Kaliny, Karoliny, Marii, Szarlotty
Antoniego, Atanazego, Bartłomieja
Cyryla, Michała, Wihelma

*św. Antoniego Marii Zaccarii
prezbitera i zakonnika*
*św. Marii Goretti
dziewicy i męczennicy*
14. Niedziela Zwykła

1896 – ustawa gminna oficjalnie potwierdzająca prawa miejskie Suchej

1941 – rozstrzelanie pod ścianą śmierci w Oświęcimiu Romana Jabłońskiego, dyrektora Szkoły Podstawowej w Łękawicy

1945 – powstanie OSP Stryszawa

1964 – uroczyste obchody 600-lecia Bieńkówki i uruchomienie linii autobusowej do Suchej

Imprezy cykliczne

Powiat Nowotarski – Dni Powiatu Nowotarskiego i Lato Pienińskie (s. 115)

Gmina Lanckorona – Warsztaty Gitarowe „Pracownia Muz” (s. 119)

Gmina Koszarawa – Lato w Koszarawie (s. 119)

Gmina Zembrzyce – Dni Gminy Zembrzyce (s. 122)

Gmina Lipnica Wielka – Święto Pasterskie na Orawie (s. 119)

Gmina Bystra-Sidzina – Święto Drzewa w Sidzinie (s. 118)

6 **Poniedziałek**

Agrypiny, Dominiki, Lucyny, Łucji
Marii, Petry, Teresy, Dominika
Edwarda, Gerarda, Jaropełka

*bl. Marii Teresy Ledóchowskiej
dziewicy*

7 **Wtorek**

Estery, Kiry, Nory, Antoniego
Benedykta, Cyryla, Metodego
Rudolfa, Sędzysława, Wilibalda

bl. Benedykta XI, papieża

8 **Środa**

Adrianny, Elżbiety, Liliany
Wirginii, Adriana, Arnolda
Edgara, Eugeniusza, Grzegorza

*św. Jana z Dukli, prezbitera
św. Edgara Spokojnego, króla
Święto Zaby*

1808 – konsekracja kościoła w Bień-
kówe

1797 – powstanie parafii w Bieńkówe

2005 – początek uroczystych obcho-
dów jubileuszu 600-lecia lokacji
Suchej

(7–8) 1970 – wielka powódź w gminie
Mucharz; uszkodzenie nasypu kole-
jowego w Zagórze

Łopian większy (*Arctium lappa*) (fot. K. Fajak)

Łopian to okazała roślina o wielu lu-
dowych nazwach, na przykład łopuch,
głowacz czy dziady. Już jeden
osobnik potrafi utworzyć szeroko roz-
rośniętą kępę. Pierwszy rok życia tej
rośliny zamyka się różyczką liści, drugi
rok natomiast wydaniem wysokiego
i rozgałęzionego pędu kwiatonośnego
wraz z zebranymi w koszycki kwiatami
o fioletowo-różowej barwie. Okry-
wy koszyczka zaopatrzone są w haczy-
kowate wyrostki, które przyczepiają
się łatwo do sierści zwierząt czy ubrań
ludzi. Łopian zainspirował szwajcar-
skiego inżyniera, George'a de Mestra-
la, do stworzenia powszechnie dziś
stosowanej tkaniny o nazwie velcro.

9 Czwartek

Blanki, Heloizy, Ludwika, Lukrecji
Sylwii, Weroniki, Adriana, Mikołaja
Patrycjusza, Zenona

*św. Augustyna Zhao Rong, prezbitera
i Towarzyszy, męczenników
św. Weroniki Giuliani, dziewicy*

10 Piątek

Amelii, Libuszy, Małwiny, Sylwani
Weroniki, Antoniego, Filipa, Olafa
Sylwina, Witalisa

św. Antoniego Peczerskiego, opata

11 Sobota

Kaliny, Kariny, Kiry, Olgi, Pelagii
Benedykta, Cypriana, Pelagiusza
Piusa, Wyszysława

*św. Benedykta z Nursji
opata, patrona Europy
Światowy Dzień Ludności*

1950 – powstanie Spółdzielni Pracy
„Podhalanka” w Makowie Podha-
lańskim

1981 – zmarł Andrzej Pilch, działacz
orawski, żołnierz AK, opiekun
Orawskiego Parku Etnograficznego
w Zubrzycy Górnej

12 Niedziela

Rudomily, Weroniki, Wery
Bonifacego, Brunona, Feliksa
Henryka, Jana, Wasyla

*św. Brunona Bonifacego z Kwerfurtu
biskupa i męczennika
15. Niedziela Zwykła*

1921 – urodziła się Janina Barbara
Górkiewiczowa, poetka i pisarka
z Mucharza

13 Poniedziałek

Danieli, Justyny, Kingi, Kunegundy
Sary, Andrzeja, Benedykta, Daniela
Ernesta, Eugeniusza, Henryka

*świętych pustelników
Andrzeja Świerada i Benedykta*

14 Wtorek

Izabeli, Kamili, Stelli
Damiana, Feliksa, Franciszka
Jakuba, Kamila, Ulryka

*św. Kamila de Lellis, prezbitera
św. Henryka, cesarza
bł. Jakuba de Voragine, biskupa*

15 Środa

Angeliki, Igi, Bonawentury
Brunona, Dawida, Donalda, Egona
Henryka, Lubomyśla, Włodzimierza

*św. Bonawentury
biskupa i doktora Kościoła*
**Światowy Dzień bez Telefonu
Komórkowego**

1843 – nabycie suchych dóbr przez
hr. Aleksandra Branickiego od Jana
Kantego Wielopolskiego

1933 – utrata przez Lanckoronę statu-
su miasta

1929 – przyłączenie do Jordanowa
gminy Malejowa oraz przysiółka
Chrobacze

Malina właściwa (*Rubus idaeus*) (fot. P. Krzywda)

Znana w całej Polsce roślina wieloletnia, tworząca niewielki, bo zaledwie dwumetrowej wysokości krzew. Jej gałęzie, gęsto pokryte drobnymi kolcami, gęsto pokryte drobnymi kolcami, łukowato wyginają się ku ziemi. Swoją sławę zawdzięcza niezwykle smacznym, aromatycznym i zdrowym owocom. Na pędach, wśród spodem białych, złożonych i ostro piłkowanych liści, dojrzewają czerwonomalinowe, delikatnie omszone, niewielkie pestkowce, zebrane w owoc zbiorowy znany jako malina. Krzew ten uprawiany jest od średniowiecza, ale występuje często w stanie dzikim, wybierając gleby żyzne i bogate w miejscach lekko zacienionych.

16 Czwartek

Benity, Marii, Mariki, Ruty
Benedykta, Eustachego, Stefana
Waldemara, Wincentego

Matki Bożej z Góry Karmel
(Matki Bożej Szkaplerznej)

17 Piątek

Anety, Jadwigi, Julietty, Kornelii
Marceliny, Aleksego, Bogdana
Kornela, Marcelego, Marcina

św. Aleksego, wyznawcy

18 Sobota

Karoliny, Roberty, Emiliana, Erwina
Fryderyka, Kamila, Roberta
Szymona, Wespazjana

św. Szymona z Lipnicy, prezbitera
**Międzynarodowy Dzień
Nelsona Mandeli**

19 Niedziela

Alfredy, Normy, Nory, Alfreda
Marcina, Rufina, Wincentego
Włodzimierza, Włodzisława

św. Makryny Młodszej
16. Niedziela Zwykła

1929 – wizyta prezydenta RP Ignacego
Mościckiego na Orawie

1934 – początek wielkiej, trzydniowej
powodzi na rzece Skawie

1974 – wjazd na stację Sucha Beskidzka
pierwszego pociągu elektrycznego
z Krakowa

2012 – początek I Światowego
Zjazdu Orawian w Jabłonce
(19–22.07.2012)

18 lipca: Początek Ogólnopolskiego Tygodnia św. Krzysztofa

Imprezy cykliczne

Gmina Jabłonka – Orawskie Lato (s. 118)

Gmina Zawoja – Sianokosy Zawojskie (s. 122)

20 Poniedziałek

Czesławy, Małgorzaty, Seweryny
Czesława, Eliasza, Fryderyka
Hieronima, Leona, Seweryna

bl. Czesława, prezbitera
Święto Pioruna

21 Wtorek

Dalidy, Danieli, Diany, Pauliny
Andrzeja, Daniela, Eliasza
Wawrzyńca, Wiktora

św. Wawrzyńca z Brindisi
prezbitera i doktora Kościoła
św. Apolinarego, biskupa i męczennika

22 Środa

Bolesławy, Magdaleny, Marii
Mileny, Albina, Bolesława
Pankracego, Wawrzyńca, Więcemila

św. Marii Magdaleny

1974 – uroczystość otwarcia linii elektrycznej Kraków–Zakopane, która odbyła się w Skawcach

Mięta polna (*Mentha arvensis*) (fot. P. Krzywdą)

Mięta jest rośliną niezwykle ekspansywną. Zawdzięcza to zapewne podziemnym rozłogom i kłączom. Czterokanciasta, owłosiona łodyga tej rośliny wznosi się zaledwie na 30 cm. Zapyłające ją owady wabią, zebrane w górnej części łodyg w kłosy lub główki, fioletowe i różowe, grzbieciste kwiaty. Kwitnie od lipca aż do września, najczęściej na podmokłych łąkach i na polach, wybierając gleby żyzne i wilgotne. Stosowana jako roślina lecznicza oraz przedłużająca świeżość mleka.

23 Czwartek

Bogny, Brygidy, Joanny, Sławy
Żelisławy, Apolinarego, Jana
Ludwika, Sławosza, Zdzisława

*św. Brygidy Szwedzkiej
zakonnicy, patronki Europy*

24 Piątek

Kingi, Krystyny, Kunegundy
Lubomiry, Michaliny, Olgi
Antoniego, Wojciecha

*św. Kingi, dziewicy
Dzień Policjanta*

25 Sobota

Olimpii, Walentyny, Walii, Dalibora
Jakuba, Krzysztofa, Michała
Walentego, Świętosława

*św. Jakuba Starszego, Apostoła
św. Krzysztofa, męczennika
Dzień Bezpiecznego Kierowcy*

26 Niedziela

Anity, Anny, Grażyny, Hanny
Miroslawy, Joachima, Laurentego
Miroslawa, Rudolfiny

Świętych Rodziców Najświętszej
Maryi Panny, Joachima i Anny
17. Niedziela Zwykła

2001 – początek wielkiej powodzi
w powiecie suskim

1855 – szczyt Babiej Góry zdobyła Ma-
ria Steczkowska, jedna z pierwszych
kobiet-turystek, w towarzystwie
rodziny i księdza wikarego z parafii
w Zawoi

1880 – utworzenie dekanatu suskiego

Imprezy cykliczne

Gmina Koszarawa – Dni Koszarawy (s. 119)

Gmina Bystra-Sidzina – Biesiada Bystrzańska w Bystrej (s. 118)

27 Poniedziałek

Julii, Laury, Lili, Marty, Natalii
Alfonsa, Aureliusza, Czesława
Dionizego, Innocentego, Rudolfa

św. Innocentego I, papieża

28 Wtorek

Ady, Aidy, Ireny, Marceli
Wiwianny, Innocentego, Samsona
Sylwiusza, Wiktora, Święcimira

św. Sarbeliusza Makhluf, prezbitera
św. Wiktora I, papieża

29 Środa

Beatrycze, Flory, Ludmiły, Marii
Marty, Olgi, Antoniego, Olafa
Konstantego, Konstantina, Serafina

św. Marty z Betanii
Światowy Dzień Tygrysa

1931 – założenie Związku Spisko-
-Orawskiego z siedzibą w Jablonce

2002 – rozpoczęcie I Międzynarodo-
wego Pleneru Rzeźbiarsko-Malar-
skiego w Makowie Podhalańskim

1768 – bitwa konfederatów barskich
z Rosjanami pod Makowem

1920 – uzyskanie przez Polskę ptn-
-wsch. część Orawy na mocy decyzji
Rady Ambasadorów w Paryżu

1935 – konsekrowanie nowego kościo-
ła w Zakrzowie

Mniszek pospolity (*Taraxacum officinale*) (fot. K. Fajak)

Roślina wieloletnia, utrzymują-
ca się w podłożu dzięki okazałemu
korzeniowi spichrzowemu. Z roz-
zety podłużnych i głęboko wciętych
liści wyrastają puste w środku łody-
gi. Na szczycie każdej z nich rozkwi-
ta żółtawożółty koszyczek, który po
osiągnięciu dojrzałości zmienia się
w kulisty dmuchawiec. Składają się
na niego drobne nasiona, zaopatrzo-
ne w aparat lotny. Mniszek zapyla-
ny jest przez owady, a jego nasiona
rozsewa wiatr. Jedna roślina potra-
fi rocznie wydać 3000 nasion, stąd
mniszek jest uciążliwym chwastem
ogrodowym.

30 Czwartek

Aldony, Julii, Julity, Ludmiły
Maryny, Donata, Leopolda, Piotra
Rościśława, Ursusa, Zdobysława

*św. Piotra Chryzologa
biskupa i doktora Kościoła*
**Międzynarodowy Dzień
Koleżeństwa**

31 Piątek

Ernesty, Ernestyny, Heleny, Igi
Ludomiry, Miry, Alfreda, Ignacego
Leona, Ludomira, Romana

św. Ignacego z Loyoli, prezbitera
**Dzień Administratora
Dzień Skarbowości**

1 Sobota

Justyny, Nadii, Nadziei, Wery
Alfonsa, Bronisława, Jarosława
Juliana, Justyna, Piotra

*św. Alfonsa Marii Liguoriego
biskupa i doktora Kościoła*
**Narodowy Dzień Pamięci
Powstania Warszawskiego
(Dzień Pamięci Warszawy)**

1576 – ufundowanie drewnianego kościoła w Jordanowie przez Annę z Sieniawskich

1976 – rozpoczęcie Tygodnia Kultury Beskidzkiej (po raz pierwszy na scenie w Makowie Podhalańskim)

2 Niedziela

Borzysławy, Kariny, Marii, Alfonsa
Borzysława, Euzebiusza
Gustawa, Stefana, Światosława

**Najświętszej Maryi Panny
Anielskiej**
18. Niedziela Zwykła

1943 – drugie wysiedlenie ludności Śleszowic na Śląsk Cieszyński i Czeski oraz do Generalnego Gubernatorstwa

1967 – zmarł ks. Ferdynand Machay, działacz orawski, budzielnik polskości na Orawie, proboszcz kościoła Mariackiego w Krakowie, senator RP

1838 – wmurowanie kamienia węgielnego pod kościół w Osielcu

Sierpień: Miesiąc Trzeźwości i Abstinencji

Imprezy cykliczne

Gmina Maków Podhalański – Tydzień Kultury Beskidzkiej (s. 120)

Gmina Stryszawa – Dni Lachowic (s. 121)

3 **Poniedziałek**

Kameli, Lidii, Niki, Augusta
Augustyna, Lesława, Nikodema
Stefana, Szczepana

św. Lidii z Filipi

4 **Wtorek**

Dominiki, Franciszki, Marii
Alfreda, Dominika, Franciszka
Jana, Prokopa, Protazego

św. Jana Marii Vianneya, prezbitera

5 **Środa**

Karoliny, Kary, Marii, Normy
Stanisławy, Emila, Justyna, Karola
Mariana, Oswalda, Stanisława

*św. Oswalda, króla
Matki Bożej Śnieżnej (rocznica
poświęcenia rzymskiej
Bazyliki NMP)
Międzynarodowy Dzień Piwa
i Piwowarów*

1916 – pożar w Makowie

Nagietek lekarski (*Calendula officinalis*) (fot. P. Krzywda)

Nagietek jest rośliną powszechnie znaną jako ozdoba ogródków i nasadzeń klombowych. Prawdopodobnie został zawleczony z basenu Morza Śródziemnego. Na wyrostającej na ok. 30 cm, rozgałęzionej i pokrytej miękkimi gruczołowatymi włoskami, łamliwej łodydze, osadzone są łopatkowate w zarysie liście. Zdobią ją koszyczkowate kwiaty od barwy żółtej po pomarańczową, które są zapylane przez pszczoły. Owocują skręconą i wygiętą niełupką. Złamana roślina charakterystycznie pachnie.

6 Czwartek

Berty, Oktawii, Sławy
Dominika, Jakuba, Oktawiana
Stefana, Sykstusa, Wincentego

św. Oktawiana, biskupa
Przemienienie Pańskie

7 Piątek

Donaty, Doroty, Kludii
Olechny, Kajetana, Konrada
Olecha, Sykstusa

*św. Sykstusa II, papieża, i Towarzyszy
męczenników*
św. Kajetana, prezbitera
bl. Edmunda Bojanowskiego

8 Sobota

Carmen, Doroty, Lzy, Seweryny
Cypriana, Dominika, Emiliana
Rajmunda, Seweryna, Sylwiusza

św. Dominika Guzmana, prezbitera
Dzień Transportu
Wielki Dzień Pszczół

1666 – powstanie Bractwa św. Szka-
plerza przy kościele w Zembrzycach

9 Niedziela

Edyty, Ireny, Klary, Klarysy, Teresy
Jana, Miłorada, Rolanda, Romana
Romualda, Ryszarda

św. Teresy Benedykty od Krzyża
(Edyty Stein), dziewicy i męczennicy
patronki Europy
19. Niedziela Zwykła
Międzynarodowy Dzień Ludności
Tubylczej na Świecie

Imprezy cykliczne

Powiat Żywiecki – Dni Powiatu Żywieckiego (s. 117)

10 Poniedziałek

Bianki, Bogny, Laury, Bogdana
Bohdana, Borysa, Hugona
Wawrzyńca, Wierzchosława

św. Wawrzyńca, diakona i męczennika
**Dzień Przewodników
i Ratowników Górskich**

11 Wtorek

Diany, Klary, Lidii, Luizy, Zuzanny
Aleksandra, Bernarda
Włodzimierza, Włodziwoja

św. Klary, dziewicy
Dzień Konserwatora Zabytków

12 Środa

Cecylii, Euzebij, Klary, Badzisława
Euzebiusza, Hilarego, Juliana
Lecha, Leszka, Piotra

*św. Joanny Franciszki de Chantal
zakonnicy*
bl. Innocentego XI, papieża
Międzynarodowy Dzień Młodzieży

1989 – zmarł Emil Wacyk, działacz regionalny z Makowa Podhalańskiego

1574 – zajęcie przez Alberta łaskiego zamku i starostwa lanckorońskiego
1982 – erygowanie parafii w Bystrej

Orzech włoski (*Juglans regia*) (fot. P. Krzywda)

Duże drzewo liściaste, o grubym pniu i nisko osadzonej, bardzo szerokiej i rozgałęzionej koronie. Zakwita seledynowo-żółtymi kotkami równocześnie z rozwijaniem się liści. Owocuje lekko owalnym nibypestkowcem, początkowo ukrytym pod zieloną okrywą, która jesienią łatwo odpada. Pod nią w zdrewniałej skorupie znajduje się smaczne nasiono, zwane potocznie orzechem. Wybiera miejsca ciepłe, nasłonecznione, z glebą bogatą w próchnicę i wapń. W rozprzestrzenianiu tego drzewa biorą aktywny udział ptaki z rodziny krukowatych, które przenoszą jego nasiona nieraz na odległość nawet 500 m i zakopują na polach uprawnych. Obecnie roślina zaliczana w Polsce do inwazyjnych.

13 Czwartek

Diany, Elwiry, Gertrudy, Heleny
Małgorzaty, Marii, Hipolita, Jana
Poncjana, Radomiła, Radosława

*świętych męczenników Poncjana,
papieża, i Hipolita, prezbitera
św. Maksyma, wyznawcy
Matki Bożej Kalwaryjskiej
Międzynarodowy Dzień Osób
Leworęcznych*

14 Piątek

Anastazji, Aty, Salomei, Sylwii
Alfreda, Euzebiusza
Maksymiliana, Wojbora

*św. Maksymiliana Marii Kolbego
prezbitera i męczennika
Dzień Energetyka*

15 Sobota

Eulalii, Marii, Stelli, Daniela
Napoleona, Stefana, Tarsycjusza
Trzebierza, Trzebimira

Wniebowzięcie NMP
(Matki Bożej Zielnej)
Matki Bożej Zwycięskiej
Święto Wojska Polskiego

1886 – powstanie orkiestry dętej
w Sidzinie

1899 – oddanie do użytku linii
kolejowej Wadowice–Skawce przez
Towarzystwo Akcyjne Kolei Lokalnej
Trzebinia-Skawce (właściciela linii)

16 Niedziela

Eleonora, Normy, Nory, Alfonsa
Ambrozego, Joachima, Rocha
Stefana, Tytusa

*św. Stefana Węgierskiego, króla
św. Rocha z Montpellier
20. Niedziela Zwykła*

17 **Poniedziałek**

Anastazji, Anity, Elizy, Joanny
Julianny, Zanny, Anastazego, Jacka
Juliana, Mirona, Zawiszy

św. Jacka, prezbitera

18 **Wtorek**

Arletty, Bronisławy, Heleny, Ilony
Iwony, Klary, Laury, Bogusława
Bolesława, Bronisława, Bronisza

*bl. Sancji Szymkowiak, zakonnicy
św. Heleny, cesarzowej*

19 **Środa**

Emilii, Konstancji, Ludwika
Raclawy, Bolesława, Jana, Juliana
Juliusza, Ludwika

św. Jana Eudesa, prezbitera
**Światowy Dzień Pomocy
Humanitarnej**

1995 – rejestracja Stowarzyszenia
Gmin Babiogórskich

1996 – I Babiogórski Zjazd Samo-
rządowców Gmin Babiogórskich
i odświeżenie na szczycie Babiej Góry
słowackiego pomnika poświęconego
Janowi Pawłowi II

1951 – otwarcie szkoły w Zachełmnej

Pięciornik gęsi (*Potentilla anserina*) (fot. <http://pl.wikipedia.org/wiki/>)

Najczęściej przyjmuje postać płożącej się rośliny. Liście tworzą różyczkę, z której wyrastają także rozłogi, dzięki którym bardzo łatwo kolonizuje nowe miejsca. Jedną ze swych ludowych nazw – srebrnik pospolity – zawdzięcza srebrnym włoskom gęsto pokrywającym spód liści. Od maja do września zdobią ją blisko dwucentymetrowej średnicy żółte, przyciągające owady, miododajne kwiaty. Pięciornik gęsi często spotykany jest na wilgotnych stanowiskach, takich jak pastwiska, łąki, brzegi stawów czy rowów.

20 Czwartek

Bernardy, Marii, Sabiny, Samuela
Bernarda, Jana, Saby, Samuela
Sobiesława, Stefana

*św. Bernarda
opata i doktora Kościoła*

21 Piątek

Danieli, Franciszki, Joanny
Kazimiery, Ruty, Baldwina, Daniela
Franciszka, Jana, Sobiesława, Piusa

św. Piusa X, papieża

22 Sobota

Marii, Zygrydy, Cezarego
Fabrycego, Hipolita, Mariusza
Rudomiła, Tymoteusza, Zygryda

Matki Bożej, Królowej Świata
Dzień Pracownika Ochrony

23 Niedziela

Miły, Poli, Róży, Walerii
Apolinarego, Cichomira, Filipa
Sulirada, Waleriana, Wiktora

św. Róży z Limy, dziewicy

21. Niedziela Zwykła

**Europejski Dzień Pamięci Ofiar
Nazizmu i Stalinizmu**
**Międzynarodowy Dzień Pamięci
o Handlu Niewolnikami
i jego Zniesieniu**

1985 – odprawienie pierwszej mszy
św. w kaplicy w Marcówce

2000 – odsłonięcie Pomnika Szczerzej
Wdzięczności w Stryżawie-Siw-
cówce

Imprezy cykliczne

Gmina Budzów – Dni Gminy Budzów i Gminne Dożynki (s. 117)

Miasto Jordanów – Dni Jordanowa (s. 118)

Gmina Zembrzyce – Impreza plenerowa „Rombanica” (s. 122)

24 Poniedziałek

Emilii, Haliny, Joanny, Maliny,
Malwiny, Michaliny, Bartłomieja,
Bartosza, Donata, Jerzego

św. Bartłomieja, Apostola

25 Wtorek

Belli, Izabeli, Lucylii, Ludwika
Luizy, Patrycji, Grzegorza, Józefa
Ludwika, Michała, Zbigniewa

*św. Ludwika IX, króla
św. Józefa Kalasantego, prezbitera*

26 Środa

Adrianny, Marii, Natalii, Sandry
Teresy, Zefirynty, Adriana, Ireneusza
Konstantego, Wiktora, Zefirynta

Matki Bożej Częstochowskiej

1767 – przekazanie relikwii św. Jana Kantego kościołowi w Stryżowie

1852 – oddanie do użytku tzw. Łosertówki, schronu wzniesionego na szczycie Diablaka

2000 – V Babiogórski Zjazd Samorządowców, będący zarazem I Międzynarodowym Zjazdem Poznawczo-Integracyjnym z metą w Orawskiej Półgórce (Słowacja)

2010 – otwarcie nowego mostu na Skawie i obwodnicy w Zembrzycach

Podbiał pospolity (*Tussilago farfara*) (fot. K. Fajak)

Podbiał jest rośliną wieloletnią. Zanim rozwiną się liście, na pokrytej łuskowatymi, czerwonawymi liśćmi łodydze kwiatostanowej pojawia się niewielki złocisty koszyczek, łatwo zauważalny dla zapylających go owadów. O zmierzchu kwiaty zamykają się, by otworzyć się rano. Po przekwitnięciu koszyczki tworzą kulki puchu zawierające owoce – niełupki z aparatem lotnym. Dopiero wówczas podbiał wypuszcza długoogonkowe, okrągławosercowate liście o nierównym ząbkowanym brzegu. Młode liście są całe pokryte kutnerem (gęstymi, poplątanymi włoskami).

27 Czwartek

Małgorzaty, Moniki, Cezarego Dominika, Józefa, Kalasantego Przedzysława, Rufusa, Teodora

św. Moniki z Tagasty

28 Piątek

Patrycji, Aleksandra, Aleksego Augustyna, Erazma, Hermana Sobiesława, Stronysława, Wyszomira

*św. Augustyna
biskupa i doktora Kościoła*
Święto Lotnictwa Polskiego

29 Sobota

Beaty, Flory, Sabiny, Jana Janusza, Jeremiego, Racibora Saby, Witalisa

*Wspomnienie męczeństwa
św. Jana Chrzciciela*
**Dzień Straży Gminnej i Dzień
Strażnika Gminnego i Miejskiego
Międzynarodowy Dzień Sprzeciwu
wobec Prób Jądrowych**

30 Niedziela

Jowity, Małgorzaty, Michaliny Rebeki, Róży, Aduakta, Benona Feliksa, Fiakriusza, Szczęsnego

św. Małgorzaty Ward, męczennicy
22. Niedziela Zwykła
**Międzynarodowy Dzień Osób
Zaginionych**

1892 – początek trzydniowych manewrów wojsk austriackich w Zembrzycach

1953 – konsekracja kościoła w Skawicy

Imprezy cykliczne

Gmina Bystra-Sidzina – Dożynki Gminne (s. 118)

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich – Międzynarodowy Zjazd Samorządowców (s. 115)

Gmina Stryszów – Piknik „Pożegnanie Lata” (s. 121)

Gmina Zembrzyce – „Kubajka” (s. 122)

31 Poniedziałek

Izabeli, Pauliny, Ramony, Romy
Bohdana, Cyrusa, Marka
Rajmunda, Romualda, Świętosława

św. Józef z Arymatei
św. Nikodema

Dzień Solidarności i Wolności
Światowy Dzień Bez Tytoniu
Święto Kawalerii Polskiej
Koniec wakacji

1 Wtorek

Any, Beatrycze, Belindy, Bronisławy
Reny, Augusta, Bronisza
Dzierżyśława, Idziego

bl. Bronisławy, dziewicy
Dzień Kombatanta i Weterana
Międzynarodowy Dzień
Solidarności z Ofiarami Faszyzmu
i Terroryzmu
Święto Wojsk Obrony
Przeciwlotniczej
Początek roku szkolnego

2 Środa

Bohdany, Elizy, Bohdana, Jana
Juliana, Salomona, Seweryna
Stefana, Tobiasza, Wilhelma

św. Wilhelma, biskupa

1333 – księżę oświęcimski Jan I Scholastyk zezwala Mikołajowi z Benkovic na lokację wsi w okolicach Zembrzyc; pierwsza wzmianka o Zembrzycach

1842 – założenie pierwszej szkoły w Koszarawie

1939 – pierwszy dzień walk na Wysokiej

1950 – założenie przedszkola w Bystrej z inicjatywy „Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Bystrej”

2000 – powstanie Liceum Ogólnokształcące w Zawoi

2012 – rozpoczęcie działalności Szkoły Muzycznej I stopnia w Suchoj Beskidzkiej

1836 – urzędowa zmiana nazwy Górnej Skawicy na Zawoję

1906 – konsekracja kościoła w Krzeszowie

Podkolan biały (*Platanthera bifolia*) (fot. K. Fajak)

Pprzedstawiciel jednego z polskich storczyków. Pojedyncza, wyprostowana, nieco kanciasta łodyga wynosi w górę białawe kwiaty o charakterystycznej dla storczyków budowie. Kwiaty podkolana pięknie pachną, zwłaszcza o zmroku, stąd mogą być zapylane przez motyle nocne – ćmy. Nasiona, bardzo liczne i drobne, rozsiewane są przez wiatr. Cechą charakterystyczną tej rośliny są dwa duże odziomkowe liście obejmujące łodygę. Spotkać go można w liściastych lasach i zaroślach, a także na polanach i łąkach.

3 Czwartek

Doroty, Eufemii, Izabeli, Lilianny
Sylwiny, Bartosza, Grzegorza
Joachima, Szymona, Zenona

*św. Grzegorza Wielkiego
papieża i doktora Kościoła*

4 Piątek

Dalii, Idy, Lili, Lilianny, Lindy
Rozalii, Róży, Bartłomieja
Laurencjusza, Przemysława, Rocha

*bl. Marii Stelli i Towarzyszek
z Nowogrodka, dziewic i męczennic
św. Rozalii, dziewicy*

5 Sobota

Adelii, Doroty, Justyny, Justyna
Stanisława, Teodora, Wawrzyńca
Wiktora, Wiktoryna

św. Wiktoryna, męczennika

1823 – zmarł ks. Ignacy Machajski,
wieloletni proboszcz parafii suskiej

1881 – konsekracja kościoła w Mu-
charzu

1948 – zmarł ks. Marcin Jabłoński,
proboszcz Orawki, działacz orawski,
autor poematu sławiącego Orawę

6 Niedziela

Beaty, Betiny, Lindy, Rozalindy
Albina, Bertranda, Eugeniusza
Michała, Petroniusza, Zachariasza

św. Magnusa z Füssen
23. Niedziela Zwykła

1939 – wkroczenie Niemców do
Bystrej

1939 – wkroczenie Niemców do
Suchej i Koszarawy

Imprezy cykliczne

Powiat Suski – Powiatowe Uroczystości Rocznicowe Wybuchu II Wojny Światowej (s. 116)
Powiat Suski – Dożynki Powiatowe (s. 116)

7 **Poniedziałek**

Domasławy, Malanii, Meli, Reginy
Reny, Domasława, Marka
Melchiora, Rafała, Ryszarda

*św. Melchiora Grodzieckiego
prezbitera i męczennika*

8 **Wtorek**

Adrianny, Klementyny, Marii
Radosławy, Adriana, Czcibora
Radosława, Serafina, Teofila

bl. Serafina de Montefeltro
**Narodzenie Matki Bożej
(Matki Bożej Siewnej)**
**Międzynarodowy Dzień
Alfabetyzacji**
Dzień Dobrej Wiadomości

9 **Środa**

Aldony, Anieli, Augusty, Augustyny
Marii, Jacka, Jakuba, Piotra, Sergiusza
Szczęsnego, Ścibora

*bl. Anieli Salawy, dziewicy
św. Piotra Klawera, prezbitera*

1988 – I Sejmik Kultury Orawskiej
w Jabłonce

1955 – oddanie do użytku schroniska
PTTK im. Kazimierza Sosnowskiego
na Hali Krupowej

1978 – piesza wycieczka kard. Karola
Wojtyły ze Skawicy przez Policę na
przełęcz Krowiarki

2000 – odznaczenie Jordanowa
Orderem Krzyża Grunwaldu „Za
wybitne zasługi w walce z hitlerow-
skim okupantem w latach II wojny
światowej”

Pokrzywa zwyczajna (*Urtica dioica*) (fot. K. Fajak)

Roślina będąca bardzo częstym mieszkańcem żyznych siedlisk ruderalnych. Dorastająca do 1 m wysokości czterokanciasta łodyga oraz liście pokryte są wydzielniczymi włoskami parzącymi, powodującymi przykre podrażnienia skóry. Pędy podziemne w postaci silnych i z wiekiem zdrewniałych rozłogów są niekiedy trudne do usunięcia i wydawać mogą kolejne pokolenia nawet przez 50 lat! Niepozorne kwiaty pojawiają się w czerwcu, a owoce w postaci orzeszków roznosi wiatr. Pokrzywa należy do roślin o bardzo szerokim spektrum wykorzystania – od ziołolecznictwa, przez kosmetykę, sztukę kulinarną po przemysł włókienniczy.

10 Czwartek

Aldony, Eligii, Irmy, Julii, Łucji
Pulcherii, Daniela, Eligiusza
Łukasza, Mikołaja, Mścibora

św. Pulcherii, cesarzowej

**Światowy Dzień Zapobiegania
Samobójstwom**

11 Piątek

Dagny, Helgi, Justyny
Teodory, Feliksa, Hiacynta
Jacka, Jana, Prota

*świętych męczenników
Prota i Hiacynta*

12 Sobota

Bratumyły, Gwidy, Marii, Sylwiny
Amadeusza, Cyrusa, Gwidona
Piotra, Radzimira, Sylwina

św. Gwidona z Anderlecht

**Najświętszego Imienia Maryi
Światowy Dzień Pierwszej Pomocy
Święto Wojsk Lądowych**

1772 – zamordowanie przez zbójców
proboszcza stryszowskiego ks. Józefa
Dębińskiego (w lesie, w miejscu
zwanym Mogiłą)

13 Niedziela

Aurelii, Eugenii, Eulalii, Lubomiry
Apolinarego, Aureliusza, Filipa
Jana, Lubomira, Lubora

*św. Jana Chryzostoma
biskupa i doktora Kościoła*
**24. Niedziela Zwykła
Dzień Programisty**

1945 – utworzenie Towarzystwa
Sportowego „Halniak” w Makowie
Podhalańskim

1944 – zmarła służebnica boża Rozalia
Celakówna z Jachówki

Imprezy cykliczne

Gmina Lipnica Wielka – Gminny Rajd Turystyczny im. Piotra Borowego „Ścieżkami i Szlakami Babiej Góry” (s. 120)
Miasto Sucha Beskidzka – Dni Muzyki na Zamku (s. 121)
Gmina Zawoja – Rajd Szlakiem Ks. Kard. Karola Wojtyły (s. 122)

14 Poniedziałek

Bernardy, Radosławy, Ramony
Roksany, Alberta, Bernarda
Cypriana, Szymona, Wiktora

św. Alberta, biskupa

Podwyższenie Krzyża Świętego

15 Wtorek

Albiny, Katarzyny, Lolity, Marii
Albina, Budzigniewa, Nikodema
Rolanda, Teofila

św. Katarzyny Genueńskiej
Matki Bożej Bolesnej
Międzynarodowy Dzień
Demokracji
Dzień Opakowań

16 Środa

Edyty, Eufemii, Eugenii, Jagienki
Kamili, Kamy, Cypriana, Franciszka
Kamila, Kornela, Wiktora

św. Korneliusza, papieża
i *św. Cypriana, biskupa, męczenników*
Międzynarodowy Dzień Ochrony
Warstwy Ozonowej
Dzień Bluesa

1906 – otwarcie schroniska turystycznego na Markowych Szczawinach

2007 – otwarcie Muzeum Miejskiego Suchej Beskidzkiej

Przetacznik ożankowy (*Veronica chamaedrys*) (fot. K. Fajak)

Ta niewielka wieloletnia roślina nieco przypomina niezapominajkę. Podobnie jak i ona, chlubi się miodnymi kwiatami, które rozwijają się na łodydze, opatrzonej dwoma rzędami długich włosków. Korona kwiatów składa się z czterech płatków w kolorze lazuru morza. Dostępu do nektarników u podstawy słupka bronią liczne włoski. Przetacznik zapylany jest przez błonkówki, a jego nasiona roznoszone są wraz z kroplami deszczu, wypłukującego je z torebek. Spotkać go można na przydrożach, brzegach rowów, w miejscach słonecznych oraz na wpółzaciemionych.

17 Czwartek

Ariadny, Hildegardy, Justyny
Lamberty, Wiery, Franciszka
Justyna, Narcyza, Roberta

*bl. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego
biskupa*

*św. Roberta Bellarmina
biskupa i doktora Kościoła*
Światowy Dzień Sybiraka
**Dzień Pamięci Ofiar Agresji
Sowieckiej**

18 Piątek

Ariadny, Bogowity, Ireny, Irminy
Irmy, Stefanii, Ariana, Józefa
Macieja, Stanisława, Stefana, Tytusa

*św. Stanisława Kostki
zakonnika, patrona Polski*

**Światowy Dzień
Monitoringu Wody**
Międzynarodowy Dzień Geologa

19 Sobota

Emilii, Konstancji, Leopoldy, Sonii
Sydonii, Alfonsa, Januarego
Konstantego, Leopolda, Teodora

*św. Januarego, biskupa i męczennika
Matki Bożej z La Salette*

**Dzień Dzikiej Flory, Fauny
i Naturalnych Siedlisk**
Sprzątanie Świata

1655 – poddanie Szwedom załogi
zamku w Lanckoronie pod dowódz-
twem Jakuba Wilkońskiego

20 Niedziela

Euzebii, Dionizy, Fausty, Faustyny
Filipiny, Renaty, Eustachego, Filipa
Franciszka, Tomasza

*świętych męczenników Andrzeja Kima
Taegona, prezbitera, Pawła Chonga
Hasanga i Towarzyszy*
25. Niedziela Zwykła

1909 – zmarł burmistrz Suchej Antoni
Pawluszkiewicz, poseł do Rady
Państwa w Wiedniu

1797 – zatwierdzenie dawnych przywi-
leją Lanckoronie i nadanie miastu
herbu przez cesarza Franciszka II

Tydzień Wychowania – w tygodniu, w którym obchodzone jest święto Stanisława Kostki, patrona dzieci i młodzieży
16–22 września: Europejski Tydzień Zrównoważonego Transportu

Imprezy cykliczne

Gmina Zawoja – Babiogórska Jesień (s. 122)

21 **Poniedziałek**

Bożydary, Darii, Mirosławy, Miry
Oty, Aleksandra, Hipolita, Jonasza
Mateusza, Wawrzyńca

św. Mateusza, Apostoła i Ewangelisty
Międzynarodowy Dzień Pokoju
i Modlitwy o Pokój
Dzień Służby Celnej
Międzynarodowy Dzień Pokoju

22 **Wtorek**

Joachimy, Maury, Maurycji, Milany
Joachima, Maurycego, Prosimira
Tomasza, Tymona

św. Maurycego, męczennika
Europejski Dzień
bez Samochodu

23 **Środa**

Bernardyny, Berty, Boguchwały
Liny, Poli, Tekli, Bogusława
Liberta Linusa, Liwiusza

św. o. Pio z Pietrelciny, prezbitera
bl. Bernardyny Marii Jabłońskiej
zakonnicy
Pierwszy Dzień Jesieni

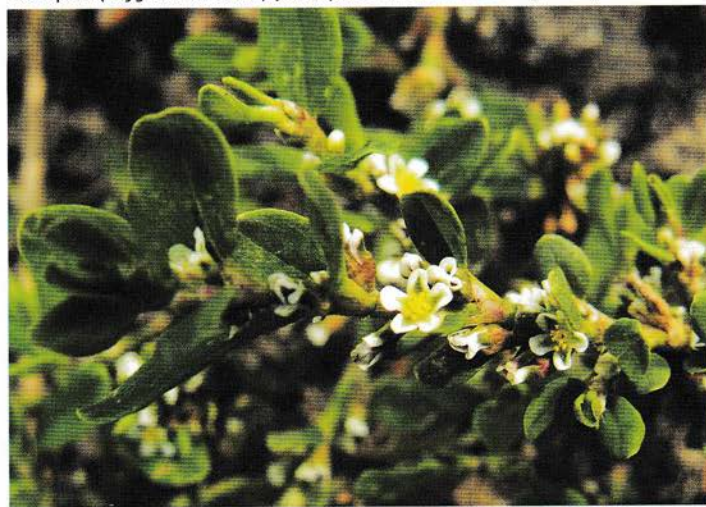
1985 – rozpoczęcie I „Babiogórskiej
Jesieni” w Zawoi

1549 – sprzedaż Krzeszowa przez dzie-
dzica wsi Jana Porębskiego Janowi
i Wawrzyńcowi Komorowski

1972 – otwarcie Muzeum Regionalne-
go Ziemi Suskiej w salach suskiego
zamku

1982 – oddanie do użytku Szpitala
Rejonowego w Suchej Beskidzkiej

Rdest ptasi (*Polygonum aviculare*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/wiki/>)

Niewielka roślina o rozgałęzio-
nej, petzającej todydze. Rdest
ptasi jest powszechnie znany – jego
drobne, wydłużone listki o sinozielo-
nej barwie skrywają niepozorne, za-
ledwie dwumilimetrowej długości,
białawe lub różowawe kwiaty. Rdest
ptasi swą nazwę w części zawdzię-
cza ptakom, także domowym, któ-
re chętnie zjadają rdestowe orzeszki.
Z uwagi na znaczną ekspansywność
jest często spotykanym chwastem
pól uprawnych i mieszkańcem po-
dwońre i przydroży.

24 Czwartek

Janiny, Kolumby, Marii, Maryny
Tomili, Tomiry, Daniela, Gerarda
Hermana, Jaromira, Ruperta

św. Gerarda, biskupa i męczennika
bl. Kolumby Gabriel, zakonniczy

25 Piątek

Aurelii, Aury, Kleopatry
Władysława, Franciszka, Kamila
Kleofasa, Ładysława, Władysława

bl. Władysława z Gielniowa
prezbitera
Dzień Budowlanych

26 Sobota

Delfiny, Justyny, Łucji, Cypriana
Damiana, Euzebiusza, Kosmy
Maurycygo, Wawrzyńca, Zbysława

św. Kosmy i Damiana, męczenników
św. Wawrzyńca Ruiz i Towarzyszy
męczenników

Dzień Aptekarza
Europejski Dzień Języków Obcych
Dzień Polskiej Wikipedii

1940 – wysiedlenie tysiąca mieszkań-
ców Lachowic

27 Niedziela

Armandy, Justyny, Mirabeli, Sabiny
Amadeusza, Damiana, Kosmy
Wawrzyńca, Wincentego

św. Wincentego a Paulo, prezbitera
26. Niedziela Zwykła

Światowy Dzień Turystyki
Dzień Podziemnego Państwa
Polskiego
Międzynarodowy Dzień Głuchych

1966 – otwarcie Ośrodka Muzealnego
PTTK na Markowych Szczawinach

1994 – koronacja cudownego obrazu
Matki Bożej Trudnego Zawierzenia –
Pani Jordanowskiej

1998 – poświęcenie pomnika Jana
Pawła II w Mucharzu

2003 – konsekracja kościoła w Strysza-
wie Dolnej

28 **Poniedziałek**

Klementyny, Luby, Nikity, Salomei
 Waclawy, Klemensa, Marka
 Tymona, Waclawa, Wawrzyńca

św. Waclawa, męczennika
Światowy Dzień Walki
 z Wścieklizną
Dzień Morza

29 **Wtorek**

Fulgencji, Gabrieli, Marceliny
 Michaliny, Franciszka, Gabriela
 Marcelego, Michała, Rafała

św. Gabriela, Michała, Rafała
Archaniołów
Dzień Kuriera i Przewoźnika

30 **Środa**

Felicji, Geraldny, Honoraty, Sonii
 Wiery, Zofii, Grzegorza
 Hieronima, Honoriusza, Wiktora

św. Hieronima
prezbitera i doktora Kościoła
Dzień Chłopaka
Międzynarodowy Dzień Tłumacza
Światowy Dzień Rzek

1989 – poświęcenie kaplicy Matki Bożej Opiekunki Turystów na Okrąglicy

1839 – nabycie na licytacji przez hr. Feliksa Saint-Genois d'Anneacourt dóbr makowskich

Rdest wężownik (*Bistorta officinalis*) (fot. K. Fajak)

Na podgórskich łąkach Beskidów i Podhala, w czerwcu, łatwo zauważyć tę niezwykle dekoracyjną roślinę. W okresie kwitnienia zdobią ją zebrane w gęste i skupiony kłose drobne bladioróżowe i różowe kwiaty. Pęd, na którym się rozwijają, pojedynczo wyrasta z rozety liści, a utrzymujące je w podłożu kłącze, dzięki swojemu kształtowi i wężowatemu powyginaniu, dało temu gatunkowi rdestów nazwę gatunkową. Prawdopodobnie niegdyś kłącze wykorzystywane było do garbowania skór, a także farbowania wełny i otrzymywania czerwonego atramentu.

1 Czwartek

Benigny, Danuty, Heloizy
Klementyny, Teresy, Igora, Jana
Juliana, Marka, Remigiusza

*św. Teresy od Dzieciątka Jezus
dziewicy i doktora Kościoła*

Międzynarodowy Dzień
Pracowników Ochrony Zdrowia
Międzynarodowy Dzień Osób
Starszych

Europejski Dzień Ptaków
Międzynarodowy Dzień Muzyki
Światowy Dzień Wegan
i Wegetarianizmu

2 Piątek

Dionizji, Haliny, Racheli, Serafiny
Sławomiry, Sławy, Dionizego
Jana, Sławomira, Teofila

Świętych Aniołów Stróżów

Światowy Dzień Zwierząt
Hodowlanych

Międzynarodowy Dzień
Bez Przemocy
Światowy Dzień Uśmiechu

3 Sobota

Bogumiły, Ireny, Józefiny, Sylwii
Teresy, Bogumiła, Ewalda, Gerarda
Jana, Józefa, Kandyta

św. Jana z Dukli, prezbitera
Dzień Tkaczki

1929 – uroczyste poświęcenie kaplicy
w Stryszawie-Siwcówce i oddanie
jej pod patronat św. Teresy od Dzie-
ciątka Jezus

4 Niedziela

Edwiny, Rosławy, Rozalii, Róży
Edwina, Franciszka, Konrada
Petroniusza, Radosława

św. Franciszka z Asyżu

27. Niedziela Zwykła
Światowy Dzień Zwierząt

Światowy Dzień św. Franciszka,
Patrona Ekologów

1911 – rozpoczęcie roku szkolnego
w pierwszej publicznej Szkole Ludo-
wej w Dąbrówce

1881 – otwarcie szkoły w Mucharzu

Październik: Miesiąc Różańca; Miesiąc Dobroci dla Zwierząt; Międzynarodowy Miesiąc Bibliotek Szkolnych

1. niedziela października: początek Tygodnia Miłosierdzia

4–10 października: Światowy Tydzień Przestrzeni Kosmicznej

Imprezy cykliczne

Powiat Nowotarski – Konkurs Muzyki Podhalańskich im. Tomasza Skupnia (s. 115)

5 Poniedziałek

Donaty, Faustyny, Flawii, Flory
Naty, Apolinarego, Igora
Marcelego, Placyda, Rajmunda

św. Faustyny Kowalskiej, zakonnicy

6 Wtorek

Brunony, Emilii, Hanny, Petry
Arnolda, Artura, Brunona, Emila
Fryderyka, Romana

św. Brunona Kartuza, prezbitera

7 Środa

Amelii, Justyny, Krystyny, Marii
Mireli, Tekli, Wirginii, Marka
Sergiusza, Stefana

Matki Bożej Różańcowej

1990 – konsekracja kościoła na
Wysokiej

2000 – konsekracja kościoła w Kuro-
wie

Rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/wiki/>)

Roślina dobrze znana rolnikom i uznawana za chwast. Dziko występuje na polach, przydrożach i siedliskach ruderalnych, czyli w miejscach odsłoniętych i następczych, ale z uwagi na swoje właściwości lecznicze także chętnie uprawiana. Rumianek rośnie do 60 cm wysokości. Na wzniesionych i rozgałęzionych pędach rozwijają się biało-żółte koszyczki, bo tak zwie się ten typ kwiatów. Rumianek poznać można nie tylko po pokroju czy kwiatach, ale także po mocnym i charakterystycznym aromacie.

8 Czwartek

Brygidy, Pelagii, Walerii, Artemona
Bogdana, Demetriusza, Ludwika
Marcina, Symeona, Zenona

św. Ludwika Bertranda, prezbitera

9 Piątek

Anastazji, Dobrawy, Genowefy
Sybilli, Arnolda, Bogdana, Dionizego
Jana, Ludwika, Wincentego

bl. Wincentego Kadłubka, biskupa
**Światowy Dzień Poczty
i Znaczka Poczтового
Światowy Dzień Jajka**

10 Sobota

Mariny, Pauliny, Poli, Daniela
Dionizego, Franciszka, Germana
Jana, Paulina

*świętych męczenników Dionizego
biskupa, i Towarzyszy*
św. Jana Leonardiego, prezbitera
bl. Marii Angeli Truszkowskiej
Dzień Drzewa
Światowy Dzień Przeciw Karze
Śmierci

11 Niedziela

Albiny, Aldony, Dobromiry
Emanueli, Zenoidy, Aleksandra
Brunona, Dobromira, Emila, Mariana

św. Aleksandra Sauli, biskupa
Dzień Papieski
28. Niedziela Zwykła
Międzynarodowy Dzień
Dziewczynek

1916 – zmarł Bronisław Gustawicz,
krajoznawca, tatarnik, przyrodnik

2010 – koronacja obrazu Matki Bożej
Trudnego Zawierzenia koronami
papieskimi w Jordanowie

Imprezy cykliczne

Gmina Jabłonka – Małopolski Przegląd Dorobku Artystycznego i Kulinarnego Kół Gospodyń Wiejskich (s. 118)

12 Poniedziałek

Grzysław, Krysty, Witoldy
Edwina, Eustachego, Gaudentego
Maksymiliana, Serafina, Witolda

bl. Jana Beyzyma, prezbitera
Dzień Bezpiecznego Komputera

13 Wtorek

Renaty, Daniela, Edwarda, Geralda
Honorata, Januarego, Mikołaja
Teofila, Ziemisława

bl. Honorata Koźmińskiego, prezbitera
Dzień Ratownictwa Medycznego
Dzień Zapobiegania Klęskom
Zywiolowym

14 Środa

Alany, Dominiki, Liwii, Alana
Bernarda, Damiana, Dominika
Kaliksta, Radzima

św. Kaliksta I, papieża i męczennika
św. Małgorzaty Marii Alacoque
bl. Radzima Gaudentego, biskupa
Dzień Nauczyciela
Dzień Edukacji Narodowej
Światowy Dzień Normalizacji

1920 – powstanie koła Towarzystwa
Szkoły Ludowej w Gęstych Domach
w Jabłonce

1944 – spalenie przez Niemców osie-
dla Malinowe w Sidzinie podczas
pacyfikacji Pasma Policy

Smotrawa okazała (*Telekia speciosa*) (fot. P. Krzywda)

Roślina ta u stóp Babiej Góry znana jest jako... zbój. Spotkać ją można w ogródkach przydomowych, dokąd została zawleczona z naturalnych stanowisk nadrzecznych czy zaroślowych. Jest bardzo okazała i dekoracyjną rośliną. Zawdzięcza to nie tylko złoto-żółtym koszyczkom kwiatowym, ale także kępiastemu pokrowi oraz bardzo dużym, spodem miętko owłosionym liściom. Dobrze czuje się w półcieniu, gdzie potrafi tworzyć okazałe kępy, sięgające nawet do 2 m wysokości. Wykorzystywana nie tylko leczniczo, ale i kulinarnie.

15 Czwartek

Idalii, Jagody, Aurelii, Jadwigi Tekli, Teresy, Brunona, Eustachego Leonarda, Sewera, Zoriana

*św. Teresy z Ávila
dziewicy i doktora Kościoła*
**Międzynarodowy Dzień
Kobiet Wiejskich**
Światowy Dzień Mycia Rąk

16 Piątek

Aurelii, Florentyny, Greta, Jadwigi Ludmiły, Marty, Ambrożego Gawła, Gerarda, Radzisława

św. Jadwigi Śląskiej
Rocznica pontyfikatu Jana Pawła II
Światowy Dzień Żywności

17 Sobota

Antonii, Lucyny, Magdaleny Małgorzaty, Andrzeja, Ignacego Lucjana, Mariana, Wiktora

*św. Ignacego Antiocheńskiego
biskupa i męczennika*
**Międzynarodowy Dzień Walki
z Ubóstwem**

1908 – poświęcenie kamienia węgielnego pod nowy kościół w Jordanowie

1937 – oddanie do użytku betonowego mostu na rzece Skawie w Makowie Podhalańskim

18 Niedziela

Hanny, Klemencji, Reny, Bogumiła Juliana, Juliusza, Łukasza Siemowita, Wiktora

29. Niedziela Zwykła

1967 – odsłonięcie pomnika na Polanie Malinowe w Sidzinie

1988 – I Walny Zjazd Towarzystwa Przyjaciół Orawy

1930 – decyzją Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wprowadzono urzędową formę nazwy Makowa – Maków Podhalański

2005 – poświęcenie pomnika w Sidzinie dedykowanego pamięci Ojca Świętego Jana Pawła II

1944 – pacyfikacja Zachełmnej przez hitlerowców

1996 – obchody 100-lecia Zespołu Szkół w Makowie Podhalańskim

2000 – konsekracja kościoła w Świnnej Porębie

18 października: Światowy Dzień Misyjny rozpoczynający Tydzień Misyjny (w Polsce tzw. Niedziela Misyjna, przedostatnia niedziela października)

Imprezy cykliczne

Miasto Jordanów – Całoroczna turystyka pieszka w grupach turystycznych Miejskiego Ośrodka Kultury (s. 118)

19 **Poniedziałek**

Laury, Pelagii, Alfreda
Izaaka, Jana, Michała, Pawła, Piotra
Skarbimira, Ziemowita

*świętych męczenników Jana
de Brebeuf, Izaaka Jogues, prezbiterów,
oraz Towarzyszy
św. Pawła od Krzyża, prezbitera
bł. Jerzego Popiełuszki
prezbitera i męczennika
Światowy Dzień Misyjny*

20 **Wtorek**

Adeliny, Edyty, Ireny, Kleopatry
Anastazego, Jana-Kantego
Witalisa, Wojciecha

*św. Jana Kantego, prezbitera
Europejski Dzień Seniora*

21 **Środa**

Brygidy, Celiny, Elżbiety, Pelagii
Urszuli, Bertolda, Dobromira
Hilarego, Jakuba, Janusza

bł. Jakuba Strzeмиę, biskupa

1997 – konsekracja kościoła w Juszczyźnie

Stokrotka pospolita (*Bellis perennis*) (fot. P. Krzywdą)

Nie tam, gdzie „strumyk płynie z wolną”, ale na łąkach, pastwiskach i przydrożach spotkać można tę wdzięczną roślinę. Z zagłębionego w ziemi kłącza wyrastają zebrane w różyczkę łopatkowe liście. Spośród nich wyrasta na niewielką wysokość głąbik, unoszący na swym szczycie kwiaty zebrane w koszyczek. W jego środku rozwijają się żółte kwiaty rurkowate, a na zewnątrz białawe lub różowawe kwiaty języczkowe. Kwitnie bardzo długo – od marca nawet do listopada. Jak przystało na roślinę wieloletnią, towarzyszy niemal stale naszemu trawnikom.

22 Czwartek

Halki, Halszki, Józefiny, Kordelii
Korduli, Przybysławy, Salomei
Aleksandra, Donata, Filipa, Marka

św. Donata, biskupa
św. Jana Pawła II, papieża

23 Piątek

Edyty, Honoraty, Igi, Marceliny
Marleny, Edwarda, Ignacego, Jana
Seweryna, Teodora, Teofila

św. Jana Kapistrana, przebitera

24 Sobota

Antoniny, Arlety, Darii, Hortensji
Marty, Alojzego, Antoniego, Filipa
Marcina, Rafała

św. Antoniego Marii Clareta, biskupa
bl. Jana Balickiego, przebitera
Międzynarodowe Święto Roweru
Dzień Narodów Zjednoczonych

1776 – poświęcenie kościoła w Łętowni

1963 – doprowadzenie prądu elektrycznego do Zachełmnej

2000 – powstanie w Stryżowie Międzynarodowej Koalicji dla Ochrony Polskiej Wsi

25 Niedziela

Blanki, Darii, Ingi, Wilhelminy
Bonifacego, Hilarego, Kryspina
Maurycego, Rafała, Sambora

świętych męczenników
Chryzanta i Darii

Uroczystość rocznicy poświęcenia
kościoła własnego

30. Niedziela Zwykła

Dzień Kundelka

Dzień Ustawy o Ochronie

Zwierząt

Zmiana czasu z letniego na zimowy

26 Poniedziałek

Ludmiły, Lutosławy, Łucji
Damiana, Ewarysta, Lucjana
Lutosława, Marcjana

*świętych męczenników
Lucjana i Marcjana*

27 Wtorek

Antoniny, Ilony, Iwony, Sabiny
Zoji, Florencjusza, Nestora
Stoigniewa, Wincentego

św. Sabiny, męczennicy

28 Środa

Alfredy, Fredy, Judyty
Noemi, Alfreda, Judy, Szymona
Tadeusza, Wszeciecha

*św. Szymona i Judy Tadeusza
Apostolów*

1530 – Stanisław i Piotr Porębscy
rezygnują ze wsi Grzechyńna na rzecz
króla polskiego

1844 – założenie Towarzystwa Wstrze-
mięźliwości w Suchej

1910 – pożar kościoła parafialnego
w Budzowie

Szczaw zwyczajny (*Rumex acetosa*) (fot. <http://pl.wikipedia.org/wiki>)

Od maja do czerwca kwitnie na przydrożach, polach i łąkach roślina zwana szczawiem. Z palowego korzenia z podziemnymi kłączkami na wysokość nawet 1 m wyrasta łodyga ze strzałkowatymi liśćmi na długich ogonkach. Na jej szczycie w pełni lata rozwijają się małe, zebrane w wysmukłe wiechy czerwone kwiatki. Owocuje orzeszkami wzbogaconymi w skrzydełka, które ułatwiają im unoszenie się z wiatrem, a tym samym rozprzestrzenianie. Szczaw jest powszechnie znany jako roślina używana w kuchni do przyrządzania zup, sosów i sałatek.

29 Czwartek

Dalii, Euzebii, Pauli, Wioletty
Felicjana, Franciszka, Jacka
Longina, Michała, Narcyza, Teodora

św. Felicjana, męczennika

30 Piątek

Angeli, Doroty, Konstancji, Zenobii
Andrzeja, Bonawentury, Edmunda
Klaudiusza, Marcelego, Przemysława

bl. Benwenty Bojani

31 Sobota

Antoniny, Lucylii, Alfonsa, Augusta
Augustyna, Krzysztofa, Łukasza
Narcyza, Urbana, Wolfganga

św. Alfonsa Rodrigueza
Światowy Dzień Oszczędzania

1 Niedziela

Seweryny, Wacisławy
Wiktoryny, Andrzeja, Konrada
Seweryna, Wacisława

Wszystkich Świętych
Światowy Dzień Wegan

2 Poniedziałek

Bohdany, Eudoksyj, Małgorzaty
Wiktoryny, Ambrożego, Bogdana
Bohdana, Henryka, Jerzego, Tobiasza

Wszystkich Wiernych Zmarłych
(Dzień Zaduszny)

3 Wtorek

Huberty, Miły, Sylwii, Bogumiła
Cezarego, Huberta, Marcina
Mariusza, Wita

św. Marcina de Porres, zakonnika
Święto Myśliwych, Leśników
i Jeźdźców „Hubertus”

4 Środa

Albertyny, Amaty, Gerardy, Joanny
Modesty, Emeryka, Karola
Mściwoja, Olgierda, Witalisa

św. Karola Boromeusza, biskupa

1912 – powstanie w Chicago Towarzystwa Synów Gór znad Skawy założone przez emigrantów z Zembrzyc

1998 – poświęcenie kaplicy w Marcówce

2006 – rozpoczęcie w Lipnicy Wielkiej sesji naukowej zorganizowanej z okazji 400-lecia wsi

1851 – wizyta w Suchej podróżującego ze Lwowa cesarza Franciszka Józefa I

Szczawik zajęczy (*Oxalis acetosella*) (fot. P. Krzywda)

Delikatna roślina, spotykana w cienistych lasach. Często tworzy murawkę drobnych, koniczynopodobnych listeczków. Zakwita filigranowymi kwiatami o białych płatkach z delikatnym fioletowawo-czerwonym użytkowaniem i żółtą plameczką u nasady. Owocem szczałika są wydłużone kanciaste torebki, skrywające jajowate nasiona. Kwitnie w maju, wabiąc muchy i chrząszcze nektarem wydzielanym u podstawy płatków. W nocy lub podczas niepogody liście rośliny stulają się, regulując tym samym parowanie wody. Dawniej szczałik wykorzystywany był kulinarnie do sporządzania sałatek i zup.

5 Czwartek

Balladyny, Elżbiety, Modesty
Dominika, Erazma, Geralda
Jana, Sławomira, Zachariasza

*św. Elżbiety i Zachariasza
rodziców św. Jana Chrzciciela*

6 Piątek

Arletty, Krystyny, Leny, Leonardy
Feliksa, Jacka, Leonarda
Ziemowita, Trzebowita

św. Kalinika, męczennika
**Międzynarodowy Dzień
Zapobiegania Eksploatacji
Środowiska Naturalnego podczas
Wojen i Konfliktów Zbrojnych**

7 Sobota

Antoniny, Florentyny, Kariny
Przemily, Antoniego, Ernesta
Florencjusza, Zygmunta, Żyтомira

św. Willibrorda, biskupa

1564 – lokacja Jordanowa

1695 – breve papieża Innocentego XII,
nadające wiernym nawiedzającym
siedem ołtarzy w Suchej takie same
odpusty, jakie uzyskiwali pielgrzymi
nawiedzający siedem ołtarzy w wa-
tykańskiej Bazylice św. Piotra

8 Niedziela

Klaudii, Seweryny, Wiktoryny
Bogdana, Godfryda, Klaudiusza
Sewera, Seweryna, Wiktora

św. Godfryda z Amiens, biskupa
32. Niedziela Zwykła
Dzień Solidarności z Kościołem
Prześladowanym
**Dzień Zdrowego Śniadania
Europejski Dzień Zdrowego
Jedzenia i Gotowania**

1533 – pozwolenie na utworzenie
parafii w Zembrzycach

1947 – zmarł prof. Eugeniusz Machay,
biolog, żołnierz AK, działacz orawski

1923 – utworzenie powiatu makow-
skiego

Imprezy cykliczne

Gmina Stryszawa – Powiatowy Konkurs Potraw Regionalnych „O Złotą Warzechę” (s. 121)

9 **Poniedziałek**

Debory, Genowefy, Gracji
Aleksandra, Anatola, Bogdana
Ludwika, Teodora, Ursyna, Waltera

bl. Elżbiety od Trójcy Przenajświętszej
Rocznica Poświęcenia
Bazyliki Laterańskiej w Rzymie
Międzynarodowy Dzień Walki
z Faszyzmem i Antysemityzmem
Europejski Dzień Wynałazcy

10 **Wtorek**

Lenory, Leny, Ludmiły, Nelly
Andrzeja, Justa, Leona, Lubomira
Ludomira, Stefana

św. Leona Wielkiego
papieża i doktora Kościoła
Dzień Jeża
Światowy Dzień Nauki
dla Pokoju i Rozwoju

11 **Środa**

Anastazji, Gertrudy, Miny, Trudy
Bartłomieja, Felicjana, Macieja
Marcina, Teodora

św. Marcina z Tours, biskupa
Święto Niepodległości
Dzień Służby Cywilnej

1669 – potwierdzenie przez króla
Michała Korybuta Wiśniowieckiego
dawnych przywilejów Lanckorony
i zezwolenie na trzy nowe jarmarki
w mieście (na św. Agnieszkę,
św. Stanisława i św. Franciszka)

1869 – wielki pożar Lanckorony

1855 – konsekracja kościoła w Koszarawie

1905 – zmarł ks. Józef Procter, proboszcz parafii suskiej, budowniczy nowego kościoła w Suchej

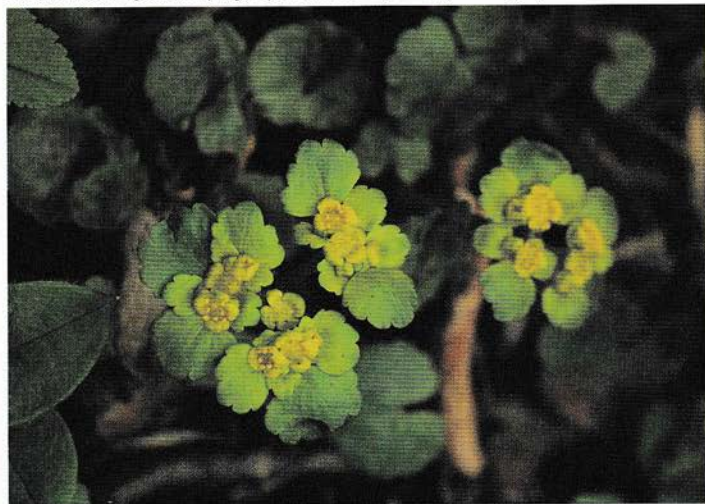
1445 – sprzedaż Zembrzyc Janowi Cieślińskiemu przez księcia zatorskiego Wacława

1988 – odsłonięcie Obelisku Niepodległości w Mucharzu

1994 – konsekracja kościoła w Bystrej

2002 – oficjalne otwarcie makowskiego Rynku, odrestaurowanego po powodzi w 2001 r., połączone z odsłonięciem nowego wizerunku Pomnika Nieznanego Żołnierza i Ofiar Wojny

Śledziennica skrętolistna (*Chrysosplenium alternifolium*) (fot. K. Fajak)

Jako jedna z pierwszych po zejściu pokrywy śnieżnej pod Babią Górą pojawia się niewielka roślina, zasiedlająca miejsca wilgotne, głównie przy górskich ciekach wodnych oraz w mszystych lasach. Na pełzających, tworzących rozłogi pędach, rozwijają się niewielkie liście. Dolne są żywozielone, natomiast górne, podobnie jak kwiaty – żółte. Trudno zauważyć je na szczycie pędów, są bowiem spłaszczzone i przez brak płatków korony trudne do zauważenia. Owocem jest torebka, która po dojrzewaniu rozpada się na dwie części. Spadające na nie krople deszczu „wybijają” nasiona niekiedy nawet na odległość 1 m.

12 Czwartek

Emiliany, Krystyny, Renaty
Benedykta, Jonasza, Jozafata
Konrada, Mateusza, Witolda

*św. Jozafata Kuncewicza
biskupa i męczennika*

13 Piątek

Walentyny, Arkadego, Benedykta
Izaaka, Jana, Krystyna, Mateusza
Mikołaja, Stanisława, Walentyna

*św. Benedykta, Jana, Mateusza,
Izaaka i Krystyna
pierwszych męczenników Polski
Międzynarodowy Dzień
Niewidomych*

14 Sobota

Agaty, Elżbiety, Judyty, Laury
Emila, Józefa, Rogera, Serafina
Wawrzyńca, Włodzimierza

*św. Mikołaja Tavelića, męczennika
Ogólnopolski Dzień Seniora
Światowy Dzień Pamięci
o Ofiarach Wypadków Drogowych*

15 Niedziela

Amelii, Gertrudy, Idalii, Marii
Sławy, Alberta, Artura, Dymitra
Leopolda, Roberta, Rogera

*św. Alberta Wielkiego
biskupa i doktora Kościoła
św. Leopolda III
33. Niedziela Zwykła*

- 1918 – utworzenie Rady Narodowej Polaków na Górnjej Orawie
- 1918 – powstanie I Kompanii Spisko-Orawskiej
- 1955 – powstanie Oddziału Ziemi Babiogórskiej PTTK w Suchej

Światowy Tydzień Nauki i Pokoju

Imprezy cykliczne

Powiat Wadowicki – Dni Wsi Powiatu Wadowickiego (s. 117)

Miasto Sucha Beskidzka – Festiwal Pieśni Patriotycznej „To Polska – Moja Ojczyzna” (s. 122)

16 **Poniedziałek**

Agnieszki, Gertrudy, Leonii
Małgorzaty, Marii, Aureliusza
Dionizego, Edmunda, Leona, Marka

św. Małgorzaty Szkockiej

św. Gertrudy, dziewicy

Matki Bożej Ostrobramskiej

Matki Miłosierdzia

Międzynarodowy Dzień Tolerancji

17 **Wtorek**

Elżbiety, Flory, Salomei, Walerii
Grzegorza, Jozafata, Napoleona
Ottona, Walerego, Zbysława

św. Grzegorza Cudotwórcy, biskupa

św. Grzegorza z Tours, biskupa

św. Elżbiety Węgierskiej, zakonnicy

Międzynarodowy Dzień Studenta

Dzień bez Długów

18 **Środa**

Agnieszki, Anieli, Filipy, Karoliny
Klaudyny, Romany, Odon
Romana, Stanisława, Tomasza

bl. Karoliny Kózkówny

dziewicy i męczennicy

1647 – wskutek wypadku podczas polowania zmarł właściciel dóbr suskich Krzysztof Komorowski

Śliwa tarnina (*Prunus spinosa*) (fot. P. Franczak)

Wczesną wiosną na stokach wzniesień, rysując białe pasy, zakwitają cierniste zarośla. Buduje je jedna ze śliw – tarnina, zwana też ciarką bądź tarnią. Miododajne kwiaty po przekwitnięciu owocują kulistymi, czarnosinymi pestkowcami z niebieskawym nalotem. Mięszk owoców jest zielony i ma gorzkawo-cierpki smak. Owoce dojrzewają we wrześniu i utrzymują się długo na gałęziach. Krzew tarniny nie ma specjalnych wymagań glebowych. Jest odporny na suszę i mróz. Preferuje miejsca silnie nasłonecznione. Zarośla tarniny doskonale nadają się na miejsca bytowania licznych ptaków i drobnych ssaków.

19 Czwartek

Elżbiety, Faustyny, Matyldy
Mechtyldy, Salomei, Maksyma
Maksymiliana, Pawła, Seweryna

bl. Salomei, zakonnicy
**Międzynarodowy Dzień
Zapobiegania Przemocy
Wobec Dzieci**
Światowy Dzień Filozofii

20 Piątek

Anastazji, Edyty, Oktawii, Anatola
Edmunda, Feliksa, Oktawiusza
Rafała, Sędzimira

św. Rafała Kalinowskiego, prezbitera
**Powszechny Dzień Dziecka
i Dzień Ochrony Praw Dziecka**

21 Sobota

Franciszki, Marii, Reginy, Urszuli
Wiesławy, Alberta, Janusza, Konrada
Oliwiera, Remigiusza, Wiesława

Ofiarowanie NMP
Dzień Pracownika Socjalnego
Światowy Dzień Życzliwości

1951 – utworzenie parafii w Skawicy

1998 – posiedzenie I Sympozjum
„Dziedzictwo kulturowe obszaru
Babiej Góry” zorganizowanego przez
Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich

22 Niedziela

Cecylii, Celiny, Wszechmiły
Jonatana, Marka, Maury
Maurycego, Stefana, Zdobysława

św. Cecylii, dziewicy i męczennicy
Chrystusa Króla
**święto patronalne Akcji Katolickiej
i Katolickiego Stowarzyszenia
Młodzieży**

1738 – nadanie przez Augusta III
przywileju na dwanaście jarmarków
w Jordanowie

1917 – zmarł Hugon Zapałowicz,
badacz Karpat, prekursor turystyki
babiogórskiej

23 Poniedziałek

Adeli, Felicyty, Klementyny, Kolety
Małgorzaty, Felicyty, Heraklita
Klemensa, Kolumbana

św. Klemensa I, papieża i męczennika
św. Kolumbana, opata

24 Wtorek

Emilii, Emmy, Flory, Marii, Miry
Aleksandra, Andrzeja, Franciszka
Jana, Romana

św. Andrzeja Dung-Lac, prezbitera
i Towarzyszy, męczenników
Katarzynki

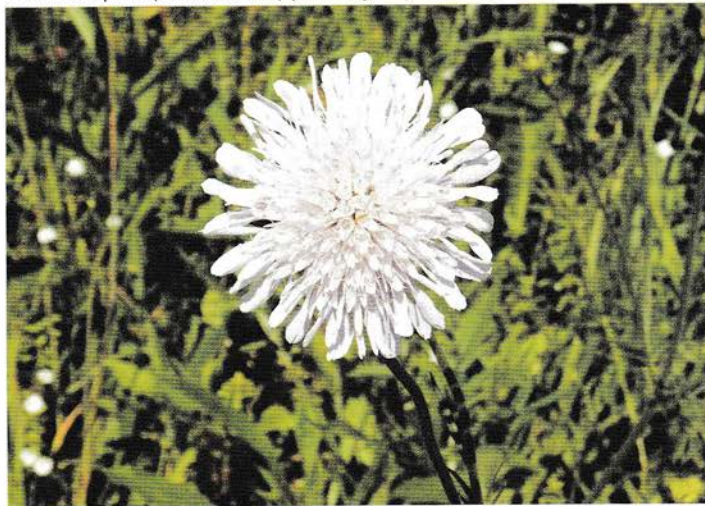
25 Środa

Bettiny, Elżbiety, Franciszki
Katarzyny, Erazma, Joachima
Józefata, Klemensa, Tęgomira

św. Katarzyny Aleksandryjskiej
dziewicy i męczennicy
bl. Marii od Pana Jezusa Dobrego
Pasterza (Franciszki Siedliskiej)
zakonnicy

Międzynarodowy Dzień
Eliminacji Przemocy Wobec Kobiet
Dzień Kolejarza i Tramwajarza
Dzień bez Futra
Światowy Dzień Pluszowego Misia

Świerzbnica polna (*Knautia arvensis*) (fot. P. Krzywda)

Świerzbnica polna jest rośliną wieloletnią, a swoją trwałość zawdzięcza rozgałęzionemu kłęczu i korzeniowi palowemu, sięgającemu w podłoże do 1 m głębokości. Zieleń jej liści ma odcień sinawo-niebieskawy. Na wzniesionej todydze rozwija się piękny, stosunkowo okazały kwiatostan. Fioletowo-niebieskie kwiaty, zebrane w półkoliste koszyczki, zakwitają w lipcu i sierpniu, a zapylane są przez motyle i pszczoły. Preferuje zwykle suche łąki i przydroża. Pojawia się na miejscach nasłonecznionych, bogatych w wapień.

26 Czwartek

Delfiny, Lesławy, Sylwestry
Alpiusza, Jana, Konrada
Lechosława, Leona, Leonarda

*św. Leonarda z Porto Maurizio
prezbitera*

27 Piątek

Ksenii, Odety, Ody, Walerii
Dominika, Franciszka, Jarosława
Maksyma, Waleriana, Wirgiliusza

św. Wirgiliusza, biskupa

28 Sobota

Blanki, Katarzyny, Lesławy, Natalii
Romy, Zdzisławy, Grzegorza
Lesława, Stefana, Zdzisława

św. Stefana Młodszego, męczennika
**Międzynarodowy Dzień
Bez Kupowania**

1932 – powstanie Związku Strzeleckiego – Oddział Mucharz

29 Niedziela

Filomeny, Fryderyki, Przemysławy
Saturniny, Błażeja, Fryderyka
Przemysława, Saturnina, Waltera

*bl. Marii Klementyny Anuarita
Nengapeta*
1. Niedziela Adwentu

1376 – sporządzenie przez księcia oświęcimskiego Jana dokumentu poświadczającego sprzedaż Krzeszowa przez Jana Szaszko ze Śleszowic Wawrzyńcowi Szaszkowicowi

30 **Poniedziałek**

Justyny, Konstancji, Maury
Andrzeja, Justyna, Konstantego
Ludosława, Ondraszka, Zbysława

*św. Andrzeja, Apostoła
bł. Jana z Vercelli*

Andrzejki

1 **Wtorek**

Bianki, Blanki, Edyty, Elizy, Iwy
Natalii, Bronisława, Edmunda
Eligiusza, Mariana, Ryszarda

*św. Edmunda Campion
prezbitera i męczennika*

2 **Środa**

Adrii, Aurelii, Balbiny, Bibianny
Pauliny, Hipolita, Ksawerego
Piotra, Rafała, Sulisława

bł. Rafała Chylińskiego, prezbitera

**Międzynarodowy Dzień
Upamiętniający Zniesienie
Niewolnictwa**

1824 – utworzenie parafii w Koszarawie

1908 – otwarcie nowego budynku szkoły w Suchej

Świetlik łąkowy (*Euphrasia rostkoviana*) (fot. K. Fajak)

Już wczesnym latem na łąkach lub wilgotnych miejscach, obfitujących w bagiennej glebę, spotyka się tę wdzięczną roślinę. Sztynna łądogaz z niewielkimi listkami, pokrytymi gruczołowymi włoskami, wznosi się na wysokość 30 cm. Zakwita grzbiecistymi małymi kwiatami o koronie z białych płatków, ozdobionych fioletowymi żyłkami i żółtą plamką na jednym z nich. Budowa kwiatów świetlika sprzyja zapylaniu przez owady. Roślina ta jest półpasożytem, który przy pomocy ssawek z korzeni innych roślin zaopatruje się w wodę z solami mineralnymi.

3 Czwartek

Franciszki, Klaudii, Łucji
Franciszka, Hilarego, Kasjana
Ksawerego, Lucjusza

św. Franciszka Ksawerego, prezbitera
**Międzynarodowy Dzień Osób
Niepełnosprawnych**

4 Piątek

Balbiny, Barbary, Krystyny
Bernarda, Edmunda, Hieronima
Jana, Krystiana, Piotra

św. Barbary, dziewicy i męczennicy
św. Jana Damasceńskiego
prezbitera i doktora Kościoła
Dzień Modlitw za Bezrobotnych
**Barbórka (Dzień Górnika,
Naftowca i Gazownika)**

5 Sobota

Edyty, Krystyny, Sabiny, Wilmy
Anastazego, Geralda, Henryka
Kryspina, Norberta, Saby

św. Saby Jerozolimskiego, prezbitera
**Międzynarodowy Dzień
Wolontariusza**

1954 – elektryfikacja wsi Mucharz

6 Niedziela

Dionizji, Dony, Leontyny, Zenobii
Abrahama, Emiliana, Jaremy
Mikołaja, Zenona

św. Mikołaja, biskupa
2. Niedziela Adwentu
Mikołajki

1611 – wytyczenie granicy pomiędzy
Bładzonką i Suchą, posiadłościami
Piotra Komorowskiego, a Zembrzy-
cami

1931 – likwidacja powiatu makow-
skiego

1972 – utworzenie gminy Mucharz

7 **Poniedziałek**

Agaty, Agi, Dalii, Lili, Marii Agatona, Ambrożego, Marcina Polikarpa, Sobiesława, Teodora

*św. Ambrożego
biskupa i doktora Kościoła*

8 **Wtorek**

Boguwoli, Delfiny, Elfrydy, Marii Wirginii, Abrahama, Makarego Romaryka, Światosława, Zenona

św. Romaryka, opata
Niepokalane Poczęcie NMP
Dzień Kupca

9 **Środa**

Anety, Gracji, Joanny, Leokadii Nataszy, Walerii, Wiesławy Gracjana, Joachima, Wiesława

św. Juana Diego Cuauhtlatoatzin
św. Leokadii, dziewicy i męczennicy
Międzynarodowy Dzień
Przeciwdziałania Korupcji

1624 – konsekracja kościoła w Suchej

1972 – konsekracja kościoła parafialnego w Jordanowie przez kard. Karola Wojtyłę

Wiązówka błotna (*Filipendula ulmaria*) (fot. K. Fajak)

Na wzniesionej i na szczycie wiechowato rozgałęzionej todydze, ulistnionej w dolnej części liśćmi o dość oryginalnym kształcie, rozwija się kwiatostan złożony z licznych drobnych kwiatków w kolorze kości słoniowej. Ta roślina o wdzięcznej łacińskiej nazwie jest w pewnym sensie oszustką, wabi bowiem owady zapachem swych kwiatów, nie dając im w zamian nektaru. Lubi półcień i najczęściej rośnie na brzegach wód, mokrych łąkach, w zaroślach i nad rowami. Dzięki swojej urodzie jest często wykorzystywana jako roślina ozdobna. Dawniej otrzymywano z jej liści barwnik do tkanin oraz aromatyzowano nią napoje alkoholowe.

10 Czwartek

Danieli, Eulalii, Judyty, Julii, Marii
Andrzeja, Bogdana, Bohdana
Daniela, Dawida, Grzegorza

św. Grzegorza III, papieża
Dzień Praw Człowieka
Międzynarodowy Dzień Praw
Zwierząt
Dzień Odlewnika

11 Piątek

Biny, Danieli, Danuty, Sabiny Da-
mazego, Daniela, Stefana
Waldemara

św. Damazego I, papieża
Międzynarodowy Dzień
Terenów Górskich
Dzień Chruścików

12 Sobota

Adelajdy, Ady, Aleksandry, Dagmary
Joanny, Marii, Aleksandra, Konrada
Konstantego, Przebysława

św. Finiana, opata
Matki Bożej z Gwadelupy

1940 – pierwsze wysiedlenie części
mieszkańców Śleszowic do Wadowic
i w głąb Rzeszy

13 Niedziela

Dalidy, Julii, Lidy, Łucji, Otylii
Eugeniusza, Juliusza, Lucjana
Piotra, Włodzimierza, Włodzisława

św. Łucji, dziewicy i męczennicy
3. Niedziela Adwentu
Dzień Pamięci Ofiar Stanu
Wojennego
Dzień Księgarza

1975 – wjazd pierwszego pociągu
elektrycznego relacji Kraków–Zako-
pane na stację kolejową w Jorda-
nowie

1940 – wysiedlenie Mucharza przez
Niemców

Imprezy cykliczne

Powiat Suski – Powiatowy Konkurs Literacki „Podbabiogórskie Opowieści” (s. 116)

Gmina Budzów – Powiatowy Konkurs „Światy, Podłażniki i Pajaki” (s. 117)

14 **Poniedziałek**

Dory, Flory, Zoriki, Zoriny, Alfreda
Arseniusza, Izydora, Jana, Pawła
Spirydona, Wenecjusza

*św. Jana od Krzyża
prezbitera i doktora Kościoła*

15 **Wtorek**

Krystiany, Krystyny, Celiny, Marii
Niny, Ignacego, Ireneusza, Karola
Wiktora, Waleriana

bl. Jana Karola Steeba, prezbitera

16 **Środa**

Adelajdy, Albiny, Alicji, Aliny
Zdzisławy, Albina, Androna
Euzebiusza, Sebastiana, Zdzisława

św. Adelajdy, cesarzowej

1576 – wydanie przez Stefana Bato-
rego przywileju na dwa jarmarki
w Jordanowie

1996 – konsekracja kościoła w Śleszo-
wicach

1884 – otwarcie ruchu na linii kole-
jowej Żywiec–Nowy Sącz; otwarcie
stacji kolejowej w Sucheju

2011 – zmarł Adam Leśniak, regiona-
lista, wieloletni kustosz muzeum-
-skansenu w Sidzinie, inicjator budo-
wy kapliczki Matki Bożej AK-owskiej
na polanie Malinowe

Wierzbówka koprzyca (*Chamaenerion angustifolium*) (fot. K. Fujak)

Wpełni lata w rowach, na porę-
bach i skrajach lasu pysznią się
różowo-czerwone kwiaty. Ich stożko-
wate grona wieńczą około metrowej
wysokości wyprostowane, częściej
pojedyncze, nagie i czerwono nabie-
gte łodygi. Swoją nazwę – wierzbów-
ka – roślina zawdzięcza podobieństwu
swych liści do liści wierzb. Po prze-
kwitnięciu wierzbówkę łatwo poznać
po obecności bardzo licznych nasion,
wzbożonych o biały puch. Jest ro-
śliną miododajną, a z jej liści przy-
rządzano napój mający przypominać
herbatę.

17 Czwartek

Aleny, Jolanty, Olimpji
Floriana, Leona, Łazarza
Macieja, Modesta

św. Łazarza, biskupa
Dzień bez Przekleństw

18 Piątek

Gracjany, Laryssy, Laurencji, Laury
Bogusława, Daniela, Gracjana
Pawła, Wiktora

*świętych męczenników Pawła Mi,
Piotra Doung-Lac i Piotra Truat*
**Międzynarodowy Dzień
Migrantów**

19 Sobota

Darii, Eleonory, Gabrieli
Beniamina, Dariusza, Gabriela
Grzegorza, Urbana, Tymoteusza

św. Anastazego I, papieża

20 Niedziela

Bogumiły, Dominiki, Igi, Bogumiła
Dominika, Eugeniusza, Ignacego
Juliana, Juliusza, Zefiryna

*św. Makarego i Eugeniusza
prezbiterów*

4. Niedziela Adwentu
Międzynarodowy Dzień
Solidarności
Dzień Ryby

1987 – zebranie założycielskie
Towarzystwa Przyjaciół Orawy
w Krakowie

2004 – otwarcie Ośrodka Turystycz-
no-Narciarskiego „Mosorny Groń”
w Zawoi

1948 – elektryfikacja Tarnawy Dolnej

21 **Poniedziałek**

Balbiny, Honoraty, Seweryny
Anastazego, Honorata, Jana, Piotra
Seweryna, Tomasza, Tomisława

*św. Piotra Kanizjusza
prezbitera i doktora Kościoła*

22 **Wtorek**

Balbiny, Beaty, Bożeny, Franciszki
Honoraty, Judyty, Drogomira
Franciszka, Ksawerego, Zenona

*św. Franciszki Ksawery Cabrini
dziewicy i zakonnicy*
Pierwszy Dzień Zimy
Najkrótszy Dzień Roku

23 **Środa**

Dagny, Iwony, Małgorzaty
Sławomiry, Wiktorii, Dagoberta
Jana, Sławomira, Wiktora

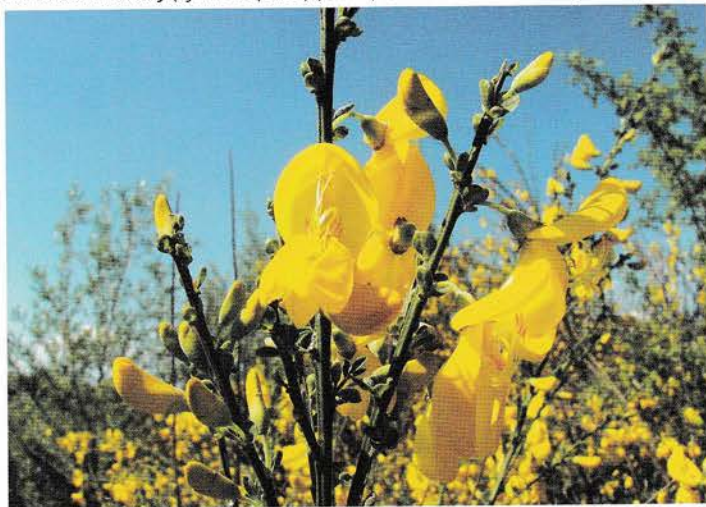
św. Wiktorii, dziewicy i męczennicy
Światowy Dzień Snowboardu

1378 – pierwsza wzmianka o Mako-
wie, którego właścicielem był wów-
czas Hanko z Zakliczyna, protoplasta
rodu Jordanów

2000 – powstanie Jordanowskiego
Stowarzyszenia Twórców „Pasja”

Zarnowiec miotlasty (*Cytisus scoparius*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/wiki/>)

Zarnowiec jest bardzo dekoracyj-
nym krzewem, osiągającym do
2 m wysokości. Na gałęziach przy-
pominających różgi lub miotły (stąd
nazwa) jedynie w dolnych częściach
rozwijają się drobne listki złożone
z trzech blaszek liściowych. Na prze-
łomie maja i czerwca zakwita dużymi,
żółtymi, grzbiecistymi kwiatami,
charakterystycznymi dla rodziny
motylkowatych. Owocem zarnowca
jest zielony strąk z czasem czernieją-
cy i wysypujący ukryte w nim nasio-
na. Zwykle porasta piaszczyste gle-
by, suche zbocza i poręby. Stosowany
jako roślina włóknista oraz ozdobna.

24 Czwartek

Eweliny, Ewy, Herminii, Irminy
Adama, Ewelina, Grzegorza
Noego, Zenobiusza

*św. Adama i Ewy
Pierwszych Rodziców*
Wigilia Bożego Narodzenia

25 Piątek

Anastazji, Anety, Eugenii, Glorii
Oliwii, Teresy, Eugeniusza
Grzymisława, Natana, Piotra

św. Anastazji z Rzymu
Boże Narodzenie

26 Sobota

Dionizego, Kaliksta, Szczepana
Wróciwoja

św. Szczepana, pierwszego męczennika
Drugi Dzień Świąt

27 Niedziela

Fabii, Fabioli, Gabrieli, Teodory
Żanety, Cezarego, Jana, Maksyma
Radomyśla, Teodora

*Świętej Rodziny
Jezusa, Maryi i Józefa*
św. Jana, Apostoła i Ewangelisty

28 Poniedziałek

Antonii, Dobrosławy, Teofili
Antoniego, Cezarego, Dobrowieścia
Gerarda, Godziszława, Teofila

Świętych Młodzianków, męczenników

29 Wtorek

Dominiki, Wioli, Dawida
Dionizego, Dominika, Marcina
Tadeusza, Tomasza

św. Tomasza Becketa
biskupa i męczennika

30 Środa

Eugeniej, Irminy, Irmy, Katarzyny
Małgorzaty, Sabiny, Dawida
Eugeniusza, Ludomira, Seweryna

św. Egwina, biskupa

(30/31) 1944 – wysadzenie mostu kolejowego w Skawcach przez pluton AK „Kurniawa” pod dowództwem por. sap. inż. Tadeusza Studzińskiego („Jędrzejewskiego”) i sowiecki oddział „Walka”

Żywokost lekarski (*Symphytum officinale*) (fot. K. Fajak)

Jest wieloletnią rośliną pospolitą, porastającą żyzne i wilgotne gleby, o charakterystycznym pokroju. Kanciaste, puste w środku i sztywno owłosione łodygi, zdają się w części szczytowej łukowato zginać pod ciężarem fioletowopurpurowych kwiatów, zebranych w kwiatostan. Owocem żywokostu jest rozłupnia. Roślina kwitnie od maja do czerwca, zwabiając do nektaru ukrytego głęboko na dnie kwiatowym przede wszystkim owady z długim aparatem gębowym. Pomimo swej urody jest rośliną trującą. Jej korzeń zawiera mieszaninę kilku substancji, które przy nieumiejętnym stosowaniu mogą być szkodliwe dla zdrowia.

2015

31 Czwartek

Katarzyny, Kornelii, Melanii
Sylwestryny, Hermesa, Korneliusza
Mariusza, Sebastiana, Sylwestra

*św. Katarzyny Labouré
dziewicy i zakonnicy
św. Sylwestra I, papieża*
Sylwester

NAJWAŻNIEJSZE IMPREZY CYKLICZNE 2015

Opracowano na podstawie informacji otrzymanych z urzędów powiatowych i gminnych.

STOWARZYSZENIE GMIN BABIOGÓRSKICH

Samorządowe Spotkanie Opłatkowe

Każdego roku, w styczniu, Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich organizuje Samorządowe Spotkanie Opłatkowe. To tradycyjnie okazja do podsumowania działalności oraz podziękowania Gminom za całoroczną współpracę, a także uhonorowania Laurem Babiogórskim osób i organizacji, które w sposób szczególnie przyczyniły się do rozwoju, promocji oraz dokumentowania przeszłości historycznej obszaru Babiej Góry.

Konkurs Wiedzy Ogólnej „Leonardo”

W czerwcu organizowany jest Konkurs Wiedzy Ogólnej „Leonardo”, adresowany do młodzieży gimnazjalnej z gmin zrzeszonych w Stowarzyszeniu Gmin Babiogórskich i w słowackim Zdrzeniu Babia hora. Finał konkursu poprzedzają eliminacje szkolne i gminne. Wszyscy uczestnicy finału otrzymują nagrody i dyplomy ufundowane przez Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich i Babiogórski Park Narodowy, a pierwsza „trzydziestka” wraz z kolegami ze Słowacji uczestniczy w trzydniowej wycieczce.

Międzynarodowy Złaz Samorządowców

Międzynarodowe Złazy Samorządowców, organizowane w ostatnią sobotę sierpnia, są świętem wszystkich członków Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich. Każdego roku za przygotowanie Złazu odpowiedzialna jest jedna gmina, a głównymi celami Złazów są: tworzenie wśród mieszkańców przyjaznej atmosfery, integracja społeczności lokalnych mieszkających po obu stronach granicy polsko-słowackiej, propagowanie piękna Beskidów i ich przyrody, zachęcanie do uprawiania turystyki górskiej jako aktywnej formy wypoczynku. Spotkanie uczestników rozpoczyna msza św. w intencji mieszkańców gmin stowarzyszonych. W trakcie Złazu odbywają się liczne konkursy i prezentacje, a organizatorzy wyróżniają dyplomami najmłodszych i najstarszych uczestników oraz tych, którzy obecni byli na wszystkich Złazach.

POWIAT NOWOTARSKI

Mały Bieg Podhalański

To największa impreza w biegach narciarskich dla dzieci na terenie powiatu nowotarskiego. Na lotnisku w Nowym Targu odbywają się biegi narciarskie, w których biorą udział uczniowie szkół z województwa małopolskiego. Zawodnicy rywalizują techniką klasyczną ze startu wspólnego, zwycięzcy otrzymują nagrody i pamiątkowe dyplomy.

Dni Powiatu Nowotarskiego i Lato Pienińskie

To cykl połączonych imprez plenerowych, organizowanych w okresie letnim na terenie miasta i gminy Szczawnica. Każdorazowo odbywają się różnorodne spotkania, pokazy i prezentacje wokalne i taneczne, a także konkursy i zawody sportowe, mające na celu nie tylko rozrywkę, ale także kultywowanie rodzimych tradycji. Do najpopularniejszych należą między innymi: Redyk w Jaworkach, Piknik Country, turnieje tenisa, pokazy uczniów miejscowych szkół, a także pokazy jazdy na motorach, rowerach itp. Co roku obchody przyciągają wiele osób, które bawią się przy muzyce zespołów i kapel regionalnych, degustując miejscowe przysmaki.

Konkurs Muzyk Podhalańskich im. Tomasza Skupnia

Konkurs Muzyk Podhalańskich im. Tomasza Skupnia ma na celu podtrzymanie bogatych tradycji wspólnego muzykowania społeczności góralskiej z Podhala, Spisza, Orawy, Pienin i Zagórza. Głównym zadaniem konkursu jest kultywowanie i popularyzacja najcenniejszych wartości muzyki góralskiej. Najlepsi wykonawcy reprezentują region na Ogólnopolskim Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu nad Wisłą.

Powiatowy Przegląd Grup Kolędniczych „Babiogórskie Podlasy”

Na początku roku, w styczniu, organizowany jest Powiatowy Przegląd Grup Kolędniczych „Babiogórskie Podlasy”, którego celem jest kultywowanie bożonarodzeniowego zwyczaju kolędowania (w przeglądzie mogą brać udział wyłącznie zespoły męskie lub chłopięce). Laureaci przeglądu powiatowego reprezentują Podbabiogórze w największych krajowych konkursach kolędniczych, jakimi są: Ogólnopolskie Spotkania Dziecięcych i Młodzieżowych Grup Kolędniczych „Pastuszkowe Kolędowanie” w Podegrodziu (grupy dziecięce i młodzieżowe) oraz Ogólnopolski Konkurs Grup Kolędniczych podczas „Karnawału Góralskiego” w Bukowinie Tatrzańskiej. W ostatnich latach zdobywają tam liczne nagrody.

Małopolski Festiwal Form Muzycznych i Tanecznych „Talenty Małopolski”

W przeprowadzanych w kwietniu powiatowych eliminacjach festiwalu na scenie prezentują się głównie uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z terenu powiatu suskiego, zarówno soliści, jak i zespoły muzyczne i taneczne. Ich występy ocenia profesjonalne jury, delegowane przez Stowarzyszenie Sztuki i Edukacji Artystycznej, a najlepsi zostają nominowani do udziału w finałowym koncercie Festiwalu na szczeblu wojewódzkim.

Powiatowy Konkurs Gawędziarzy, Śpiewaków i Instrumentalistów Ludowych „Podbabiogórskie Posiady”

„Podbabiogórskie Posiady” to jeden z konkursów mających na celu pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego Podbabiogórze. Konkurs odbywa się w maju; mogą w nim brać udział osoby w każdym wieku, oceniane przez komisję konkursową w następujących kategoriach: „Grupy śpiewacze”, „Śpiew solowy”, „Instrumentaliści”, „Gawędziarze”. Laureaci konkursu biorą następnie udział w ogólnopolskiej imprezie „Sabałowe Bajania” w Bukowinie Tatrzańskiej, skąd często przywożą nagrody i wyróżnienia.

Powiatowe Uroczystości Rocznicowe Wybuchu II Wojny Światowej

Corocznie, 1 września, w Wysokiej odbywają się Powiatowe Uroczystości Rocznicowe Wybuchu II Wojny Światowej. Podczas uroczystości odprawiana jest uroczysta msza św., a na cmentarzu, pod pomnikiem bohaterskich obrońców Ojczyzny, poległych w bitwie pod Wysoką w dniach 1–2 września 1939 roku, odczytywany jest apel poległych oraz składane są wieńce przez liczne oficjalne delegacje.

Dożynki Powiatowe

Początek września to czas, w którym organizowane są Dożynki Powiatowe. Ich gospodarzem jest każdorazowo inna gmina z terenu powiatu suskiego. Jednym z głównych punktów imprezy jest Powiatowy Konkurs Wieńca Dożynkowego, w którym udział biorą koła gospodyń i stowarzyszenia ze wszystkich gmin Podbabiogórze. Ogłaszane są także wyniki kilku innych konkursów, między innymi „Na najpiękniejszy ogród”, oraz wręczone są wyróżnienia dla zasłużonych rolników z powiatu suskiego. Po części oficjalnej organizowany jest najczęściej festyn z zabawą taneczną.

Powiatowy Konkurs Literacki „Podbabiogórskie Opowieści”

Jedną z imprez, która już od wielu lat wpisała się w powiatowy kalendarz, jest konkurs literacki „Podbabiogórskie Opowieści”, zainicjowany przez Bibliotekę Suską im. dra M. Żmigrodzkiego. Posiada on charakter otwarty i jest skierowany do wszystkich tych, którzy chwytają za pióro, niezależnie od formy wypowiedzi – wśród prac konkursowych znajdują się zarówno mini-opowieści, opowiadania, gawędy ludowe, jak i wiersze. Konkurs, którego rozstrzygnięcie ma miejsce w grudniu, cieszy się niezmiennie bardzo dużym zainteresowaniem, corocznie bierze w nim udział ponad sto osób, których prace są oceniane w czterech kategoriach: uczniowie szkół podstawowych, uczniowie gimnazjów, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych i dorośli.

POWIAT WADOWICKI

Targi Edukacyjno-Wydawniczo-Informacyjne Powiatu Wadowickiego

Targi to prezentacje wielu wystawców, w tym szkół ponadgimnazjalnych i wyższych, a także placówek oświatowo-wychowawczych. Podczas trwania imprezy zwiedzający mogą poznać oferty przedstawione między innymi w formie interesujących pokazów: sztuki kulinarnej i barmańskiej, florystyki, makijażu i fryzur. Na Targach można także obejrzeć wyposażenie samochodów strażackich, maszyny rolnicze i narzędzia geodetów. Imprezie towarzyszą wykłady i występy zespołów szkolnych.

Targi Pracy w Wadowicach

Wadowickie Targi Pracy to przedsięwzięcie umożliwiające pracodawcom zaprezentowanie swojej firmy, przedstawienie wolnych miejsc pracy oraz pozyskanie odpowiednich pracowników. Osobom poszukującym pracy umożli-

liwiają nawiązanie kontaktów z firmami, zapoznanie się z instytucjami rynku pracy oraz z publicznymi służbami zatrudnienia. Targi Pracy to także bezpłatne prezentacje, informacje i porady z zakresu prawa pracy, zatrudniania osób niepełnosprawnych, szkoleń i kursów, a także wsparcia dla osób prowadzących lub zamierzających otworzyć własną działalność gospodarczą.

Dni Wsi Powiatu Wadowickiego

Podczas Dni Wsi Powiatu Wadowickiego prezentowane jest bogactwo rodzimego folkloru. Rokrocznie najważniejszymi częściami imprezy są konkursy produktów regionalnych, połączone z degustacją tradycyjnych potraw. Ponadto odbywają się występy artystyczne Kół Gospodyń Wiejskich, pokazy prac twórców ludowych i wyrobów rękodzieła, monograficzne prezentacje wsi, przeglądy pieśni, spektakle regionalne pokazujące rodzime obrzędy (weselne, bożonarodzeniowe, dożynki), a także prezentacje tradycyjnych zajęć i zawodów.

POWIAT ŻYWIECKI

Półmaraton Dookoła Jeziora Żywieckiego „O Puchar Starosty Żywieckiego”

Jedna z największych tego typu imprez biegowych na południu Polski prowadzi piękną, choć bardzo wymagającą, posiadającą atest PZLA, trasą wokół Jeziora Żywieckiego. Wysoki poziom organizacji biegu zyskuje coraz większe uznanie wśród jego uczestników. Pierwsza edycja biegu, zorganizowana w 2000 roku, zgromadziła na starcie 182 biegaczy, natomiast w roku 2014 liczba uczestników wzrosła do 1456. Impreza o charakterze lokalnym przerosła się w imprezę o zasięgu międzynarodowym.

Powiatowy Przegląd Orkiestr Dętych

Celem Przeglądu jest popularyzowanie muzyki, prezentacja i konfrontacja osiągnięć artystycznych orkiestr, ich promocja oraz podnoszenie kwalifikacji muzyków – członków orkiestr. Przegląd gromadzi corocznie na żywieckim rynku ok. 500 muzyków z najznakomitszych orkiestr dętych powiatu żywieckiego, jak również z zagranicy, między innymi z Republiki Czeskiej i Austrii.

Dni Powiatu Żywieckiego

Dni Powiatu Żywieckiego to cykliczna impreza, organizowana w Żywcu od 2011 roku, w której udział biorą wszystkie gminy powiatu. Celem przedsięwzięcia jest wspólna zabawa oraz integracja społeczności powiatu żywieckiego, a także pokazanie bogactwa kulturowego regionu. W celu wypromowania tradycyjnego jadła regionalnego w ramach Dni organizowany jest Powiatowy Przegląd Potraw Regionalnych pod nazwą „Próbowacka Jodła Beskidzkiego”.

GMINA BUDZÓW

Dni Gminy Budzów i Gminne Dożynki

Dni Gminy Budzów (22–23.08.15, Boisko Sportowe LKS w Budzowie), połączone z Gminnymi Dożynkami, odbywają się corocznie z myślą o mieszkańcach gminy. Podczas Dni prezentują swoje umiejętności orkiestry dęte, przedstawiając szeroki repertuar (muzyka klasyczna, regionalna i rozrywkowa), występują zespoły regionalne. Program przewiduje także pokaz wieńców żniwnych oraz konkurs na „Najpiękniejszy Wieniec Dożynkowy”, podtrzymujący tradycję tego święta. Imprezie towarzyszą stoiska z produktami regionalnymi, kiermasze książek oraz wystawy twórczości ludowej.

Powiatowy Konkurs Potraw i Palm Wielkanocnych

W Powiatowym Konkursie Potraw i Palm Wielkanocnych (28.03.15, Dom Wiejski w Bienkówce) rywalizują ze sobą Koła Gospodyń Wiejskich z terenu powiatu suskiego. Specjalnie na tę okoliczność zostają przygotowane najrozmaitsze wielkanocne dania, głównie tradycyjne. Potrawy, ale także wielkanocne palmy, ocenia komisja, w skład której wchodzi etnografowie, technicy żywienia i nauczyciele gastronomii.

Powiatowy Konkurs „Świąty, Podłaźniki i Pająki”

Powiatowy Konkurs „Świąty, Podłaźniki i Pająki” corocznie odbywa się pod koniec roku (12.12.15, SP w Zachełmnej). Wymienione w nazwie konkursu *świąty*, *podłaźniki* i *pająki* to charakterystyczne dla Podbabiogórza elementy plastyki obrzędowej, związanej z Bożym Narodzeniem. *Świąty* to kule z opłatków, wieszane u stropu, w tradycji chrześcijańskiej symbolizujące glob ziemski odkupiony przez Chrystusa. *Podłaźnikami* nazywano wierzchołki jodły (ewentualnie świerka), przystrojone między innymi jabłkami, orzechami i często także świątami, wieszane u stropu w paradnej izbie (warto dodać, że była to tradycja znacznie starsza niż choinka, która przybyła do Polski z zagranicy), a *pająkami* rodzaj żyrandoli wykonanych ze słomy, nasion, bibuły, opłatków. Jury, w głównej mierze składające z etnografów, przyznaje nagrody w trzech kategoriach konkursowych (*świąty*, *podłaźniki* i *pająki*).

Biesiada Bystrzańska w Bystrej

Biesiada Bystrzańska to festyn organizowany w lipcu w Bystrej, połączony z występami ludowymi i degustacją lokalnych potraw, przygotowywanych przez Koło Gospodyń Wiejskich w Bystrej, oraz z zabawą taneczną.

Święto Drzewa w Sidzinie

Święto Drzewa to impreza organizowana w okresie wakacji w Sidzinie, podczas której odbywają się konkursy i zabawy, tematycznie związane z drewnem – konkurs drwali i pilarzy (dla dorosłych) oraz konkurs wbijania gwoździ (dla dzieci).

Dożynki Gminne

Dożynki Gminne to coroczne obchody święta plonów, na którym prezentowane są tradycyjne obrzędy dożynkowe. Imprezie zazwyczaj towarzyszą: przemarsz korowodu dożynkowego, Msza św. Dożynkowa przy muszli koncertowej, ośpiewanie wieńców przez Koło Gospodyń Wiejskich, prezentacje regionalnych zespołów i orkiestr, występy gawędziarzy regionalnych, konkursy itp.

GMINA JABŁONKA

Orawa Dzieciom Afryki

Na początku czerwca, w Jabłonce, wspólnie z Dniem Dziecka, organizowana jest charytatywna impreza pod nazwą „Orawa Dzieciom Afryki”, którą wspomaga Salezjański Wolontariat Misyjny z Krakowa. Odbywają się wówczas występy dla dzieci, zabawy, koncerty oraz aukcje pamiątek afrykańskich.

Orawskie Lato

Orawskie Lato jest najważniejszą (dwudniową) imprezą, organizowaną na terenie Gminy Jabłonka w drugiej połowie lipca. Zwyczajowo odbywa się na stadionie w Jabłonce. Podczas Orawskiego Lata prezentowane są spektakle i widowiska, koncerty zespołów i kapel, a także Kiermasze Orawskiej Sztuki, w których obok artystów i twórców ludowych z polskiej Orawy, biorą udział również przedstawiciele gmin partnerskich ze Słowacji, Niemiec, Węgier, Czech oraz z Wolborza (Polska). Dużą popularnością cieszą się konkursy regionalne, takie jak „Masto moje masto” czy konkurs „Hajduki”. Na zakończenie Lata zawsze odbywa się koncert gwiazdy polskiej estrady.

Małopolski Przegląd Dorobku Artystycznego i Kulinarного Kół Gospodyń Wiejskich

Impreza organizowana jest w październiku w Centrum Kultury Górnej Orawy w Jabłonce. W przeglądzie uczestniczą Koła Gospodyń Wiejskich wytypowane w eliminacjach powiatowych i gminnych oraz przez powiatowe ośrodki doradztwa rolniczego i samorządy powiatowe województwa małopolskiego.

MIASTO JORDANÓW

„Kolędujemy wszyscy wraz...”

To tradycyjne spotkania mieszkańców Jordanowa i okolic w Zespole Szkół im. Hugona Kołłątaja na wspólnym śpiewaniu kolęd. Termin imprezy przypada na początku stycznia. Podczas kolędowania występują: Chór Bel Canto, Orkiestra OSP oraz uczniowie Zespołu Szkół. Do udziału w koncercie zapraszani są znani artyści i zespoły.

Dni Jordanowa

Coroczne święto miasta organizowane jest nieprzerwanie od kilkudziesięciu lat. Od 2010 roku impreza przyjęła nową, rozbudowaną formę i trwa przez cały tydzień w drugiej połowie sierpnia. W kolejnych dniach imprezy odbywają się panele dyskusyjne, spotkania z ciekawymi ludźmi, przedstawienia teatralne, koncerty muzyki klasycznej i jazzu, koncerty zespołów rozrywkowych, występy kabaretowe, pokazy tańca, pokazy sztuk walki i inne. Do współorganizacji imprezy zapraszane są instytucje pożytku publicznego działające na terenie miasta, czego efektem są licznie otwierane wystawy przedstawiające ich dorobek artystyczny. W tym corocznym świętowaniu bierze udział kilka tysięcy osób, w tym wielu turystów z różnych stron Polski.

Całoroczna turystyka piesza w grupach turystycznych Miejskiego Ośrodka Kultury

Grupy turystyczne działają od 2009 roku i skupiają w swych szeregach blisko 200 osób czynnie uprawiających turystykę pieszą. Wycieczki odbywają się regularnie w każdą niedzielę przez cały rok. Dzięki tym „wypadom” uczestnicy pogłębiają swoje wiadomości o otaczających terenach, głównie o Beskidzie Wyspowym, Żywieckim, Pieninach, Tatrach Polskich i Słowackich. Wycieczki, oprócz aspektów zdrowotnych, kształcą umiejętność dostrzegania krajoznawczych i kulturowych walorów regionu. W ramach poszerzania horyzontów raz w roku w sezonie letnim orga-

nizowany jest tygodniowy wyjazd w alpejskie Dolomity. Do grup należą nie tylko mieszkańcy miasta, ale również osoby z powiatu suskiego, Bielska, Krakowa, Skawiny, Wieliczki i innych miejscowości.

GMINA KOSZARAWA

Kwackowa Biesiada

Kwackowa Biesiada to taneczna impreza na zakończenie karnawału. Tradycyjnie imprezie tej towarzyszy degustacja regionalnej stawy – tylko wtedy zjeść można *prażuchy ze spyrkami* i kwaśnym mlekiem oraz zupę z *kwacków*. Spożywanie tych właśnie potraw dawniej oznaczało zakończenie okresu „tłustego” (Boże Narodzenie i karnawał) i przejście na okres „chudy” (Wielki Post).

Lato w Koszarawie

Lato w Koszarawie trwa przez całe wakacje, a skierowane jest do dzieci, które nie wyjeżdżają na wypoczynek. W trakcie Lata odbywają się różne zajęcia i wycieczki do ciekawych miejsc położonych w okolicy Koszarawy. Nie ma tutaj czasu i miejsca na nudę, aktywnie spędzany czas daje dużo radości uczestnikom i stwarza okazję do poznania atrakcji regionu.

Dni Koszarawy

Dni Koszarawy, organizowane zwykle w połowie wakacji, są dwudniową imprezą, skierowaną do mieszkańców, gości i turystów. Podczas Dni odbywają się zabawy, konkursy, gry plenerowe, degustacje potraw przygotowywanych przez Koło Gospodyń Wiejskich oraz prezentacje dorobku lokalnych twórców. Dopelnieniem święta są występy zespołów regionalnych, koncerty gwiazd oraz integracyjna zabawa taneczna na świeżym powietrzu.

GMINA LANCKORONA

Jarmark Świętojański w Lanckoronie

Na Jarmarku Świętojańskim w Lanckoronie, na średniowiecznym rynku, prezentowana jest twórczość artystów ludowych – malarzy, rzeźbiarzy, garncarzy, przedstawicieli ginących zawodów. Występują zespoły artystyczne, a producenci żywności ekologicznej z Lanckorony, sąsiednich gmin i innych zakątków Bursztynowego Szlaku reklamują swoje wyroby. Młodzież przygotowuje pokazy i występy artystyczne, nawiązujące do tradycji regionu i historii.

Warsztaty Gitarowe „Pracownia Muz”

Warsztaty to doroczne zwieńczenie stałych zajęć interdyscyplinarnych Ogniska Artystycznego Terra Artis. W lipcu do Lanckorony zjeżdżają mistrzowie gitary i innych dziedzin sztuki z całego świata, by spotkać się ze swoimi uczniami i prowadzić z nimi warsztaty. Lokalna społeczność ma okazję uczestniczyć w wartościowych koncertach i wydarzeniach kulturalnych, organizowanych w tym czasie na lanckorońskim rynku.

Rajd Szlakami Konfederatów Barskich „Na tropach historii”

Doroczna impreza, organizowana w maju przez Towarzystwo Przyjaciół Lanckorony, ma na celu popularyzację historii oraz czynny wypoczynek. Rajd pomyślany jest jako rodzaj gry terenowej. Uczestnicy pokonują trasy, docierając do poszczególnych, oznakowanych punktów kontrolnych, gdzie biorą udział w zabawach i konkursach, zdobywając punkty.

GMINA LIPNICA WIELKA

Memoriał im. dra Emila Kowalczyka w Biegach Narciarskich

Memoriał im dra Emila Kowalczyka w Biegach Narciarskich to impreza zimowa, ogólnopolska, podczas której zawodnicy zmagają się podczas zawodów w narciarstwie biegowym. Trasy przygotowane są w zależności od kategorii wiekowej – od zawodników najmłodszych do osób dorosłych. Memoriał odbywa się każdego roku w Lipnicy Wielkiej Przywarówce (obok Szkoły Podstawowej Nr 4).

Święto Pasterskie na Orawie

Święto Pasterskie na Orawie organizowane jest w Lipnicy Wielkiej Przywarówce, a głównym zamierzeniem organizatorów imprezy jest podtrzymywanie tradycji pasterskich. Podczas Święta prezentują swój dorobek zespoły folklorystyczne, odbywają się także konkursy, na przykład „Strzelanie z bicia pasterskiego”, „Dojenie krów i kóz”, „Koszenie łąki”, „Wspinanie na moja”. Imprezie towarzyszą wystawy: malarska, fotograficzna, rękodzieła ludowego, książkowa. Na zakończenie zapalana jest watra pasterska. Święto Pasterskie w swoim programie artystycznym nawiązuje do bogatej tradycji pasterskich górali orawskich, czym zyskało sobie dużą popularność wśród rodaków oraz sympatyków Orawy.

Gminny Rajd Turystyczny im. Piotra Borowego „Ścieżkami i Szlakami Babiej Góry”

Rajd na Babią Górę odbywa się we wrześniu (w zależności od warunków pogodowych). Jego celem jest kultywowanie pamięci o Apostole Orawy – Piotrze Borowym, podziwianie piękna przyrody i poznawanie szlaków turystycznych pasma Babiej Góry i okolic, między innymi przez dzieci i młodzież. Jednym z celów imprezy jest także propagowanie aktywności ruchowej wśród społeczności lokalnej.

GMINA MAKÓW PODHALAŃSKI

Międzynarodowy Bieg Uliczny po Ziemi Makowskiej

W drugiej połowie maja w Makowie Podhalańskim odbywa się Międzynarodowy Bieg Uliczny po Ziemi Makowskiej, który rozgrywany jest na dystansie 10 km (posiada atest Polskiego Związku Lekkiej Atletyki). W zawodach uczestniczą co roku nie tylko pełnoletni sportowcy, ale także dzieci i młodzież z całej Polski, startując w odpowiednich dla siebie dystansach i kategoriach wiekowych. Bieg przyciąga wielu znakomitych zawodników, także z zagranicy.

Dni Ziemi Makowskiej

Dni Ziemi Makowskiej to jedno z większych wydarzeń kulturalno-rozrywkowych w powiecie suskim. W czasie ich trwania odbywają się mecze piłkarskie, występy taneczno-wokalne, koncerty zespołów regionalnych i muzycznych, zawody konne, pokazy strongmenów itp. Podczas imprezy wręczone są także nagrody, na przykład za najpiękniejszy ogród i obejście przydomowe. Zwyczajowo można spróbować smakołyków przygotowanych przez Koła Gospodyń Wiejskich, a także podziwiać prace wykonane przez twórców ludowych z terenu Podbabiogórza.

Tydzień Kultury Beskidzkiej

Tydzień Kultury Beskidzkiej, odbywający się na przełomie lipca i sierpnia, to dziewięciodniowa impreza o charakterze międzynarodowym, w trakcie której swój dorobek prezentują zespoły folklorystyczne z całego świata. Jednym z pięciu miast goszczących u siebie zespoły, występujące w ramach jednej z największych na świecie imprez folklorystycznych, jest Maków Podhalański. TKB zawsze gromadzi liczną publiczność, nie tylko miejscową, ale również turystów. W trakcie imprezy odbywa się Kiermasz Twórczości Ludowej oraz Plener Malarsko-Rzeźbiarski „W cieniu Babiej Góry”.

GMINA MUCHARZ

Jasełka Plenerowe poprzedzone Orszakami Trzech Króli

W Święto Trzech Króli (6 stycznia) w Mucharzu odbywają się Jasełka Plenerowe poprzedzone Orszakami Trzech Króli, który wyrusza spod kościoła św. Wojciecha w Mucharzu i kończy wędrówkę w Szkole Podstawowej im. Ojca Św. Jana Pawła II. Do późnych godzin wieczornych fajerwerki i płonące waty przerywają świąteczne kolędowanie na góralską i śląską nutę. W uroczystych obchodach Święta biorą udział liczni turyści, goście z kraju i zagranicy.

Europejski Tydzień Sportu w Gminie Mucharz

Europejski Tydzień Sportu w Gminie Mucharz to cykliczna, tygodniowa impreza sportowa (26 maja – 1 czerwca). Głównym jej celem jest aktywizacja ruchowa jak największej liczby mieszkańców, szczególnie tych, którzy na co dzień nie uprawiają sportu, nie ćwiczą i nie prowadzą aktywnego fizycznie trybu życia. Pod patronatem samorządu przygotowany jest bogaty program sportowo-turystyczno-rozrywkowy. Szczególnie w tych dniach stwarza się warunki do wszelkiej aktywności ruchowej (gimnastyka dla kobiet, tańce dla dzieci, wycieczki turystyczne i rowerowe oraz gry i zabawy na świeżym powietrzu).

Dni Ziemi Mucharskiej

Dni Ziemi Mucharskiej, odbywające się cyklicznie na terenie Gminy Mucharz w ostatni weekend czerwca, to impreza promująca gminę i okolice. Rokrocznie organizowane są wystawy fotograficzne, prezentujące dorobek ośrodków kultury z terenu gminy czy rękodzieła ludowego. Podczas Święta organizowane są różne turnieje sportowe (piłka siatkowa, piłka nożna), rajdy rowerowe, harcerska ścianka wspinaczkowa oraz występy zespołów muzycznych. W trakcie Dni swoje osiągnięcia przedstawiają szkoły, gminne zespoły folklorystyczne i młodzieżowe zespoły muzyczne. Pierwszy dzień świętowania kończy wspólna zabawa na gminnym festynie.

GMINA STRYSZAWA

Święto Zabawki Ludowej

Święto Zabawki Ludowej odbywa się w pierwszy weekend czerwca w Stryszawie. Główną ideą tej imprezy jest promocja i popularyzacja lokalnego dziedzictwa kulturowego, jakim jest zabawkarstwo, oraz kształtowanie po-

czucia więzi dzieci i młodzieży ze środowiskiem, tradycją rodzinną i regionalną. Corocznie tematami Święta są inne zabawki (wozy, bryczki i karetki, koniki, ptaszki itp.). Imprezie towarzyszą liczne konkursy dla dzieci i młodzieży zgodne z ustalonym tematem przewodnim – na przykład na najlepiej wykonaną zabawkę, konkurs wiedzy o historii zabawkarstwa, konkurs na piosenkę o zabawce. Po wyłonieniu zwycięzców, na scenie, przed licznie zgromadzoną publicznością, pojawiają się zespoły regionalne, kapele góralskie, kabarety. Równolegle odbywa się kiermasz sztuki ludowej i rękodzieła artystycznego, kiermasz gastronomiczny oraz inne atrakcje.

Dni Lachowic

Jedną z imprez odbywających się podczas Dni Lachowic na terenie gminy Stryszawa jest Podbabiogórski Rajd Rowowy o Puchar Marszałka Województwa Małopolskiego, który odbywa się na przełomie lipca i sierpnia. Organizatorem jest sołtys Lachowic. Impreza ma na celu propagowanie wśród dzieci i młodzieży sportu i turystyki rowerowej, wpajanie zasad bezpiecznego poruszania się po jezdni rowerem oraz zapoznanie się z przepisami ruchu drogowego. Podczas wyścigu uczestnicy mają szansę poznać walory przyrodnicze gminy Stryszawa. Imprezie towarzyszą konkursy z nagrodami oraz wiele innych atrakcji, między innymi jazda konna, wesołe miasteczko czy przejazd specjalną „ciuchcią” po terenie gminy.

Powiatowy Konkurs Potraw Regionalnych „O Złotą Warzechę”

W listopadzie odbywa się Powiatowy Konkurs Potraw Regionalnych „O Złotą Warzechę”, który cieszy się dużym zainteresowaniem, a jego głównym celem jest promocja lokalnych tradycji kulinarnych. W każdorazowej edycji konkursu określa się podstawowy produkt, na bazie którego przyrządzane są potrawy konkursowe oceniane przez jurorów, a następnie degustowane przez wszystkich uczestników. W konkursie biorą udział Koła Gospodyń Wiejskich z terenu powiatu suskiego, gospodarstwa agroturystyczne oraz uczniowie szkół gastronomicznych. W komisjach zasiadają pracownicy Małopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego, nauczyciele – specjaliści żywienia zbiorowego, etnografowie, kulturoznawcy i regionaliści.

GMINA STRYSZÓW

Wyścig Kolarski o Puchar Wójta Gminy Stryszów

Wyścig Kolarski o Puchar Wójta Gminy Stryszów jest cykliczną imprezą sportową, organizowaną na przełomie lutego i marca. Impreza co dwa lata ma rangę Mistrzostw Małopolski. Podczas wyścigu stryszowska ziemia gości kolarzy z województwa małopolskiego, śląskiego i opolskiego. Trasa wiedzie po malowniczych górkach i krętych drogach, często w mrozie lub w padającym śniegu, a szczególnym wyzwaniem dla kolarzy jest stromy podjazd na boisko LKS „Żarek” Stronie.

„Onufralia”

„Onufralia”, czyli Imieniny Gminy Stryszów, to impreza cykliczna, organizowana od 2004 roku w czerwcu w malowniczym miejscu w Stroniu na Kamionce (na obiekcie LKS „Żarek”). Impreza ma charakter sportowo-rekreacyjny, a swoją nazwę zawdzięcza św. Onufremu, który jest Patronem Herbowym Gminy. W programie imprezy znajdują się występy kapel regionalnych, zespołów dziecięcych, orkiestr dętych, mecz piłki nożnej samorządowców gminy Stryszów, festyn integracyjny.

Piknik „Pożegnanie Lata”

Piknik „Pożegnanie Lata” jest cykliczną imprezą kulturalno-rekreacyjną, organizowaną od 2000 roku w ostatnią niedzielę sierpnia w miejscowym obiekcie LKS „Chełm” Stryszów. To impreza z bogatym programem, obfitującym w wydarzenia artystyczne, sportowe, rekreacyjne i kulturalne, z gwiazdą estrady i fajerwerkami.

MIASTO SUCHA BESKIDZKA

Koncert Noworoczny

Koncerty Noworoczne odbywają się rokrocznie w styczniu. Podczas imprezy w sali rycerskiej suskiego zamku występują największe gwiazdy polskiej sceny operowej i operetkowej. Gośćmi Koncertów są artyści występujący w największych operach świata, między innymi Bogusław Morka, Grażyna Brodzińska, Jerzy Ochman, Edyta Ciecchomska, Jan Zakrzewski, Tomasz Kuk.

Dni Muzyki na Zamku

We wrześniowe niedzielne popołudnia w salach zamkowych króluje muzyka. Melomani spotykają się na koncertach kameralnych, występach chórów i solistów, prezentujących znane i mniej znane dzieła kompozytorów z różnych epok – od średniowiecza aż po współczesność.

Festiwal Pieśni Patriotycznej „To Polska – Moja Ojczyzna”

Festiwal (listopad) ma charakter otwarty dla wszystkich artystów, wykonujących utwory o tematyce patriotycznej. Jego celem jest inspirowanie dzieci, młodzieży i dorosłych, by poprzez śpiew wyrażać uczucia patriotyczne. W zamkowych murach pieśni o naszej ojczyźnie, zaczerpnięte z repertuaru różnych twórców, jak też i własne kompozycje, brzmią w wyjątkowy sposób i wywołują wzruszenie wśród licznej publiczności.

GMINA ZAWOJA

Babiogórska Jesień

Babiogórska Jesień w Zawoi jest jedną z największych cyklicznych imprez folklorystycznych Małopolski. Ma charakter międzynarodowych spotkań folklorystycznych, a jej głównym punktem jest Przegląd Zwyczajów i Obrzędów Pasterskich. Największym wyróżnikiem imprezy jest otwierający ją jesienny *redyk*, powitanie schodzącego z hal *bacy* i widowisko prezentujące podział stada owiec. Następnie przez trzy dni festiwalowe trwają koncerty zespołów folklorystycznych i folkowych z kraju i zagranicy. W ramach Babiogórskiej Jesieni organizowane są Targi Sztuki Ludowej i Rękodzieła Artystycznego, wystawy i kiermasz handlowo-gastronomiczny. Impreza odbywa się w trzeci weekend września na placu przy DW „Diablak” w Zawoi Widły.

Sianokosy Zawojskie

Sianokosy Zawojskie to impreza kultywująca tradycję i popularyzująca idee ekologiczne. Na zawody w koszeniu trawy składają się tradycyjne konkursy, między innymi poklepywanie kosy, koszenie kosą tradycyjną, roztrzepywanie, grabienie i kopienie siana. Imprezie towarzyszą występy kapel i zespołów folklorystycznych. Z roku na rok Sianokosy cieszą się coraz większym zainteresowaniem i przyciągają coraz więcej uczestników. W trakcie imprezy wśród uczestników, którym nie brakuje ducha zdrowej rywalizacji, panuje wspaniała atmosfera i serdeczność. Impreza odbywa się w połowie lipca przy Skansenie im. J. Żaka w Zawoi Markowe Rówienki.

Rajd Szlakiem Ks. Kard. Karola Wojtyły

Rajd organizowany jest zawsze w rocznicę Jego ostatniej wędrówki (9 września 1978 roku) ze Skawicy przez Halę Krupową do Przełęcz Lipnickiej (Krowiarki) przed wyborem na Stolicę Piotrową. Rajd poprzedzony jest mszą św., po której następuje uroczyste powitanie uczestników i wymarsz na trasę. Rajd jest jedną z większych cyklicznych imprez organizowanych na terenie gminy, w którym udział bierze przede wszystkim młodzież szkolna.

GMINA ZEMBRZYCE

Dni Gminy Zembrzyce

Dni Gminy Zembrzyce to dwudniowa impreza plenerowa, co roku organizowana w Zembrzycach. Podczas Dni mieszkańcy mogą wysłuchać koncertów odbywających się na pięknie usytuowanej scenie, potańczyć w zielonej scenerii przy dźwiękach tradycyjnych i współczesnych melodii. Kiermasze twórców ludowych, a także liczne atrakcje dla dzieci przyciągają na przełomie czerwca i lipca wielu turystów.

Impreza plenerowa „Rombanica”

„Rombanica” to impreza plenerowa, folklorystyczna, odbywająca się w sierpniu, zainicjowana przez Bractwo Zbójników spod Babiej Góry, zrzeszające członków z terenu całego powiatu suskiego. Ludowe jadło i napitek przyciąga w sierpniu wielu miłośników podbabiogórskiego folkloru. Ciekawe konkursy wykorzystujące dawne zwyczaje pozwalają ocalić od zapomnienia spuściznę przodków. Odbywa się w malowniczej scenerii Bacówki u Harnasia w Marcówce, a motywem przewodnim imprezy są góralskie tematy, zwłaszcza zbójnickie. Można podziwiać piękne stroje zbójników w widowiskowych inscenizacjach obrzędów, zwyczajów i żartów zbójceckich. Najmłodszy mogą obejrzeć w zagrodzie przy szalacie żywe owieczki, barany i kozy. Przybyłym czas umilają zespoły regionalne, a do tańca przygrywają kapele góralskie. Każdy może wziąć udział w konkursach i zawodach nawiązujących do dawnych prac wiejskich.

„Kubajka”

„Kubajka” to cykliczna, plenerowa, sierpniowa impreza letnia. Święto obchodzone jest na boisku sportowym w Marcówce. Uczestnicy mają możliwość posłuchania regionalnej muzyki i śpiewu oraz koncertów orkiestr dętych. Nieodłącznym elementem imprezy są konkursy nawiązujące do tradycji ludowych, między innymi koszenie trawy, ubijanie masła, młócenie zboża cepami. Konkursy te są niemalą atrakcją dla ich uczestników i obserwatorów. Dla dzieci przewidziane są konkursy i zabawy prowadzone przez wodzireja; wszyscy uczestnicy otrzymują pamiątkowe dyplomy i drobne upominki. KGW „Marcowianki” przyrządzają dla uczestników swojskie jadło oraz stoiska z własnoręcznie wykonanymi produktami.

SIŁA BABIOGÓRSKICH ROŚLIN

KATARZYNA FUJAK

Ciemieżyca zielona (fot. P. Krzywda)

Siła babiogórskich roślin

Każdy, kto odwiedza Babią Górę, zatapia się w morzu zieleni. To właśnie ono stanowi nieprzebrane królestwo roślin, na które składają się przedstawiciele wielu gatunków.

Spośród tej licznej skądinąd grupy organizmów, wiele służy człowiekowi. Przez wieki ludzkość nauczyła się czerpać z natury i dzięki obserwacjom, doświadczeniom oraz wiedzy coraz to lepiej potrafiła korzystać ze świata roślin. Okazał się on bardzo bogatym źródłem, dającym ludziom korzyści zarówno dla ciała, jak i dla duszy...

Na polach, ugorach i rabatkach

Na pewno na pierwsze miejsce wysuwają się rośliny uprawne, stanowiące bazę pokarmową nie tylko dla człowieka, ale także dla zwierząt domowych. Dziś mamy do dyspozycji nie tylko zboża, warzywa i owoce z naszej strefy klimatycznej, ale i z miejsc odległych, jak na przykład egzotyczne granaty, papaje, kiwi czy banany, do których obecności już bardzo przywykliśmy. Jednak pod Babią Górą zdecydowanie lepiej czują się takie rośliny, jak ziemniaki, owies, kapusta, groch czy też brukiew, czyli *kwaki*.

Inną grupę tworzą rośliny lecznicze, czasami także uprawiane, ale częściej pozyskiwane ze stanowisk naturalnych. Są także rośliny przyprawowe i używki, bez których można by się obejść, jednak trudno to sobie wyobrazić (na przykład majeranek, pieprz, papryka, tytoń czy kawa).

Kolejna, to grupa roślin użytkowych w pełnym tego słowa znaczeniu. Płynący z nich pożytek to na przykład płótno lniane, meble, naczynia, narzędzia, domy z drewna czy kosmetyki bazujące na roślinach. Do tej grupy można zaliczyć takie rośliny, jak len, świetlik łakowy, nagietek, bez czarny czy różne gatunki drzew.

Są wreszcie i rośliny ozdobne, które na dobre zadmowały się w naszych mieszkaniach i ogrodach, a także w parkach i na cmentarzach.

U mnichów i czarownic

W dawnych czasach znajomość tajemniczych zastosowań roślin była w cenie. Posiadali ją medycy i mnisi, a także... czarownice.

W przyklasztornych ogrodach, bo właśnie tutaj powstały pierwsze w historii takie założenia ogrodowe, uprawiano zioła lecznicze i przyprawowe. Dawni medycy doskonale opanowali leczenie ziołami. Także mnisi i mniszki stosowali zioła w homeopatycznych ilościach. Przynosiły one ulgę w cierpieniu i rozmaitych dolegliwościach. Jako pierwsi zakładali ogrody benedyktyni i sprowadzali do nich znane już gdzie indziej rośliny lecznicze. Najczęściej ograniczano się do uprawy kilkunastu najistotniejszych ziół leczniczych, między innymi szalwii, kopru włoskiego, rozmarynu, mięty, tymianku, rumianku, ruty, a z roślin trujących lulkę, szczywołu oraz cykuty.

Szeleźnik mniejszy (rys. M. Tlalka; ze zbiorów BgPN)

„Czarownice” leczące ziołami, rzucające uroki i potrafiące je odczynić, zbierały rośliny niemal wyłącznie ze stanowisk naturalnych. Często były doskonałymi botaniczkami i obserwatorkami przyrody, a ich umiejętności nieraz ratowały i przywracały zdrowie.

Salon piękności

Obok doświadczonych kobiet wiejskich, znanych jako zachorki i przekazujących swoją wiedzę z pokolenia na pokolenie, zielarstwem i ziołolecznictwem zajmowały się kobiety z dworów i dworków. Często w dawnych czasach to właśnie dwór stawał się lokalnym „ośrodkiem zdrowia”. Z czasem także swoistym salonem piękności – modna obecnie biokosmetyka to nic innego jak powrót do kosmetyki prababci. Wróciły do lasów, a nawet stały się często obiektem ogromnego zainteresowania, między innymi fiołek trójbarwny, glistnik jaskółcze ziele, len zwyczajny, lopian większy, mydlnica lekarska, podbiał pospolity, przywrotnik, rozmaryn lekarski, skrzyp polny czy tatarak zwyczajny.

Obok tych niegdyś pospolitych na polskich ziemiach roślin, spotkać można rośliny obce dla naszego regionu. Do takich sprowadzonych roślin należy na przykład uprawiana coraz częściej w przydomowych ogródkach i gazonach lawenda. Ta roślina, z której słynie południowa część Francji – Prowansja, jest wiecznie zieloną, niewielką, ale silnie rozgałęzioną krzewinką. Jej pędy wkładane były przez prababci do szaf ze względu na miły zapach (nie wiadomo jednak, czy znały jej właściwości bakteriobójcze, które zapewne skutecznie broniły użytkowników odzieży, bielizny czy pościeli przez egzemami).

Powszechnie znane są okłady z herbat ziołowych stosowane na zmęczone oczy, dodatkowo nadające im blasku i regenerujące skórę wokół nich; maseczki z pociętego ogórka, sposoby wybielania plasterkami cytryny czy też relaksujące kąpiele ziołowe oraz płukanki stosowane dla wzmocnienia włosów (na przykład z młodej pokrzywy). Do produkcji kosmetyków tzw. ekologicznych, choć nazwa ta zdaje się być bardziej chwytym marketingowym niż fachowym określeniem tej grupy kosmetyków, stosuje się propolis, zarodki pszenne, kwiaty moreli i pomarańczy, płatki róż, pestki brzoskwiń, arnikę, ogórki, żywice czy owoce awokado.

Oczywiście nie wszystkie te rośliny znaleźć można u podnóża Królowej Beskidów. Zwłaszcza trudno będzie znaleźć takie rośliny, które stanowią podstawę przemysłu perfumeryjnego. Kwiaty niektórych roślin osiągają bardzo wysokie ceny na tym rynku. Zapachowe walory roślin znane były już w antycznym Egipcie, starożytnej Grecji i Rzymie. Dziś w skład sekretnych, pilnie strzeżonych tajemnic mieszanek, wchodzi niemal te same co niegdyś rośliny. Obok zapachów kwiatowych stosuje się w nich także zapachy przypraw. W męskich wodach toaletowych odnaleźć można nuty przypraw mocnych lub delikatnych. Stosowane są do ich produkcji między innymi papryczki chilli, gałka muszkatolowa, ziarna pieprzu, cynamon, goździki, bazylija czy wspomniana wcześniej lawenda. W zapachach przeznaczonych dla kobiet jednym z głównych składników była wanilia, odznaczająca się słodkim i mocnym zapachem, dodająca głębi i tajemniczości. Zapachy kobiece komponowane są także w oparciu o bergamotkę, różę, jaśmin, irys czy paczulę.

Lubczyk (rys. M. Tlalka; ze zbiorów BgPN)

Zadziwiający

Na podbabiogórskich bezdrożach znaleźć można rośliny posiadające właściwości odstrasżające owady. Do wypełniaczy woreczków antymolowych należą wszak, obok lawendy i rozmarynu, wrotycz i mięta. Elementem zdobiącym ogródki są rabatki obsiane aksamitką wzniesioną. Odnacza się ona mało przyjemnym zapachem, któremu zresztą zawdzięcza swoją pospolitą nazwę – śmierzducha. Mało kto jednak zdaje sobie sprawę, że jej obecność jest niezwykle pożądana w przydomowych rabatach. Zwłaszcza niska jej odmiana ma właściwości odstrasżające nicienie, stanowiące zagrożenie dla wielu innych roślin.

Rośliny stanowią także inspirację dla wynalazców. Dziś w powszechnym użyciu są zapięcia na tzw. rzepy. Wzięły one swój początek od łopianów. W latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku przyjrzał się im dokładniej pewien szwajcarski inżynier George de Mestral (1907–1990). Setki małych i ostrych haczyków, w jakie zaopatrzone są zebrane w główki nasiona łopianu, znalazły odzwierciedlenie w zapięciu „na rzepy”, czyli dwuwarstwowej tkaninie o nazwie *velcro* (od francuskich słów *velorus* – aksamit i *crochet* – hak). Opatentowanie tego wynalazku przyniosło wymierne korzyści nie tylko szerokiemu gronu użytkowników, ale także wynalazcy. Zadziwiający – kwiat stał się źródłem zarobku! I nie jest to odosobniony przypadek – wystarczy spojrzeć na ceny wyhodowanych odmian róż czy tulipanów lub szafranu uprawnego, którego znamiona (części kwiatu) są najdroższą przyprawą na świecie!

Arkana sztuki

Czym jeszcze mogą zadziwić rośliny? Na pewno ludzkość nie poznała jeszcze wszystkich ich zalet i drzemiących w nich możliwości. Jednak na pewno należy wspomnieć o ich pięknie, którego być może na co dzień się nie docenia. A przecież rośliny były ozdobą od tysięcy lat! Ich podobizny odnaleźć można już w detalach architektonicznych zdobiących starożytne budowle (na przykład pędy winorośli czy pnie drzew). Rośliny stanowią motyw wzorów wielu tkanin i biżuterii, są uznanym atrybutem świętych, zdobią świątynie, karty książek i karty... pocztowe. Od tysięcy lat świat roślin jest niekończącym się źródłem inspiracji dla artystów reprezentujących różne dziedziny sztuki. Jednak nie tylko inspiracją – barwne związki, zawarte w organach roślin, były nieraz niezastąpionymi w farbach malarskich spoiwami i barwnikami.

Na babiogórskich bezdrożach

Babiogórskie rośliny w niczym nie ustępują roślinom z innych regionów świata pod względem piękna i bogactwa form, wystarczy się im tylko bliżej przyjrzeć, a wtedy ten niezwykle świat stanie dla nas otworem przez cały niemal rok.

Już wczesną wiosną buki, jawory, olsze znaczą swoją obecność na stokach babiogórskich wzgórz jasną zielenią. Świerki, jodły i kosodrzewina budzą się, strząsając resztki śniegu. Wypuszczają młode, zielone igielki. Lato z kolei pyszni się soczystą zielenią dojrzałych liści drzew i krzewów, bogactwem runa, lanami traw i pióropuszcami paproci. Jesienią zieleń przygasa. Miesza się z żółcią i czerwienią buków i jaworów. Brązowieje orzechami bu-

łopian (rys. M. Tlalka; ze zbiorów BgPN)

ków i leszczyny, szyszkami jodeł i świerków. Zima zaś, strojna w białą szatę, kryje ciemnozielone igły drzew i utulone pod śniegiem kobierce mchów.

Do królestwa zieleni wraz z wiosną wkraczają kolory. Przynoszą je rozwijające się kwiaty. Pośród bujnej zieleni rozbłyskują plamy żółtych i białych płatków, mienia się błękity, fiolety, róże. Jedne intensywniejsze, drugie nieco przygaszone, a wszystkie zaskakująco piękne.

Bogactwo barw przeplata się z bogactwem form. Wśród białokwitnących roślin płatki jednych są okrągławe i rozchylone, inne gwieździste, a jeszcze inne drobne, skupione w grona lub – wręcz odwrotnie – rozpostarte na talerzykowatych baldachach. Żółtymi, przypominającymi słońca kwiatami, omiemi rozświetlają babiogórskie ziołorośla, a drobniejsze od nich jastrzębce wnoszą żółte akcenty w runo borów świerkowych. Gama fioletów i błękitów rozkwita kielichami krokusów, delikatnymi dzwoneczkami *campanuli* czy finezyjnymi kwiatami storczyków. Zielenią się nie tylko liście i źdźbła traw. Pośród muraw i ziołorośli dumnie wznosi się zielony i okazały kwiatostan ciemiężycy.

U stóp Królowej Beskidów

Wyjątkowe warunki środowiskowe, w tym także klimatyczne, spowodowały, że w masywie Babiej Góry szata roślinna układa się w charakterystyczne pasy, budując tym samym piętrowy układ roślinności.

U stóp Królowej Beskidów ściele się piętro pogórza – kraina mozaiki pól, łąk i lasów, gdzie człowiek w harmonii z przyrodą od wieków zмага się ze srogim górskim klimatem. Nielatwo znaleźć w Polsce równie piękny krajobraz, jakim są malownicze wzgórza porozcinane licznymi dolinami szmerzących potoków, mieniające się zielenią i złotem, w które wkomponowały się niewielkie rozproszone osady.

Nieco wyżej rozciąga się piętro regla dolnego. Zajmuje ono największy obszar babiogórskiego masywu. Północne zbocza Babiej Góry w tej strefie porastają fragmenty Puszczy Karpackiej z bogatymi buczynami. W miejscach nieco uboższych wykształciły się bory mieszane regla dolnego. Południowe stoki masywu w tym piętrze zajmują głównie jędrliny. Spływającym z górnych partii masywu potokom i terenom podmokłym towarzyszą olszyny karpackie i bagienne. Miejsca odsłonięte, nieporośnięte lasem, zajmują w zależności od podłoża źródli-

ska, łąki i ziołorośla.

Tymotka łąkowa (rys. M. Tlałka; ze zbiorów BgPN)

W łąkach traw

Przełom maja i czerwca to najpiękniejszy czas na podziwianie babiogórskich łąk. Kołyszące się na wietrze łąny traw falują niczym morze, odsłaniając coraz to inne gatunki roślin. Nad jednymi łąkami górują dumne, ciemnopurpurowe kwiatostany ostrożeńca łąkowego. Inne typy łąk różnią się delikatnymi kwiatami firletki poszarpanej, a jeszcze inne złączą się jaskrami lub urzekają masowym pojawem storczyków czy mieczyków.

Storczyki stanowią całą rodzinę obejmującą wiele gatunków. W Polsce występuje ich ponad czterdzieści. Wszystkie są objęte ochroną gatunkową z uwagi na rzadkość występowania. Storczykowate to rośliny zielne, odznaczające się bardzo charakterystyczną budową. Ich część podziemną tworzą bulwy korzeniowe lub kłącza, a nadziemną liście o jajowatym, eliptycznym lub lancetowatym pokroju. Zdecydowaną ozdobą tej grupy roślin są duże i barwne

kwiaty. Ich budowa stanowi przykład przystosowania do zapylania przez owady. Przeważają kwiaty grzbieciste, zbudowane z sześciu listków okwiatu, ułożonych w dwóch okółkach. Jeden z wewnętrznych listków jest przekształcony w tzw. warżkę, opatrzoną woreczkowatym wyrostkiem – ostrogą. Storzycyki wytwarzają bardzo drobne nasiona bez zapasu substancji odżywczych, stąd ich kiełkowanie jest uzależnione od obecności w podłożu pewnych gatunków grzybów. Najbardziej jednak charakterystyczną dla storczyków cechą jest zadziwiająco wprost przystosowanie do zwabiania owadów i transportu pyłku. Służą temu budowa kwiatu, a także jego barwa, kształt i zapach. Na babiogórskich łąkach można podziwiać kilku przedstawicieli tej grupy roślin. Są to między innymi podkolan biały, storczyk plamisty i storczyca kulista.

Inną rośliną, także objętą prawną ochroną gatunkową, a występującą na łąkach u podnóży Babiej Góry, jest mieczyk dachówkowaty. Roślina ta jest byliną z podziemną bulwą, okrytą resztkami pochew liściowych. Jej nazwa wywodzi się zapewne od kształtu liści, które przypominają miecze. Wyrasta z nich pęd z gronem liliowoczerwonych kwiatów, skierowanych w jedną stronę.

W krainie drzew

Szczególnym walorem przyrodniczym Babiej Góry jest Puszcza Karpacka. Najpiękniejsze fragmenty buczyny karpackiej rozłożyły się pod Czarną Halą w tzw. Kniei Czatożańskiej. Jest to wyjątkowy zakątek w babiogórskich lasach. Drzewostan budują tu sędziwe buki, którym towarzyszą wyniosłe stare jodły i pojedyncze świerki. Niekiedy do znacznych rozmiarów dochodzą też jowory. Pod okapem drzew rozwijają się bujnie młode buki. Dno lasu wyściela dywan roślin zielnych. W miejscach, gdzie podłoże jest wilgotne, masowo pojawia się czosnek niedźwiedzi. Roślina ta zakwita w maju białogwieździstymi kwiatami na wyniesionych ponad lancetowate liście łodygach. Łatwo ją wówczas rozpoznać nawet z kilkudziesięciu metrów po charakterystycznym, intensywnym, czosnkowym zapachu. Na sterzące z dna lasu pnie buków wspinają się rośliny epifityczne, czyli takie, które rosną na innych roślinach. Są to mchy, wątrobowce i porosty, a nawet grzyby. Tajemniczości tym lasom dodają liczne wykroty i złamane pod naporem wichrów drzewa.

Odmiennym wyglądem odznacza się inny typ lasu regla dolnego. Jest to bór mieszany, czyli rzecz najprościej ujmując, las zbudowany zarówno z drzew iglastych, jak i liściastych. Drzewostan tego lasu tworzą świerki i jodły, którym z rzadka towarzyszą buki. Bór mieszany ma widoczną warstwę krzewów, zbudowaną między innymi z jarzębiny, a czasami też z wiciokrzewu czarnego. W runie mieszają się dwie grupy roślin: jedna to tzw. gatunki borowe (na przykład borówka czarna, podbiałek alpejski, kosmatka żółtawa czy widłaki i mchy), druga, to gatunki leśne, czyli jeżyna gruczołowata, trawa – kostrzewa leśna czy zerwa kłosowa. Pośród nich znaleźć można też jastrzębca leśnego. Roślina ta, kwitnąc od maja do września, na swych łodygach wznosi w górę kwiatostany żółtych koszyczków. Gdziekolwiek spotkać można też uroczą roślinkę – gruszyckę. Rodzaj ten liczy we florze Polski sześć gatunków. W borach świerkowych i świerkowo-jodłowych występują trzy z nich: gruszycka mniejsza, gruszycka okrągłolistna i gruszycka jednokwiatowa. Wszystkie są roślinami zielnymi o zimozielonych, okrągławych liściach, przycupniętych tuż nad ziemią i skupionych w rozetkę. Na łodyżce wzniesionej na wysokość 10–20 cm zakwita jeden lub kilka złożonych w grona białawych lub lekko różowych kwiatów.

Tarnina (rys. M. Tlalka; ze zbiorów BgPN)

„Gdzie strumyk płynie...”

Stokami wśród lasów spływają w dół wartkimi nurtami babiogórskie potoki. Ich doliny odznaczają się odmienną roślinnością. Tereny bezpośrednio przylegające do biegu górskich strumieni porastają zbiorowiska z lepiężnikiem wyłysiałym. Wiosną, jeszcze przed rozwinięciem liści, pojawiają się pędy z kwiatostanami złożonymi z licznych, niewielkich, białawych koszyczków. Obok nich bladożółto zakwitają okazy innej wczesnowiosennej rośliny – pierwiosnki wyniosłej. Z czasem rozwijające się liście lepiężników przysłaniają całkowicie i zaciniają podłoże, tworząc zwarty lan, biegnący równoległe do nurtu potoków. Górale Babiogórscy lepiężniki zwą *lopusoną*.

Wczesną wiosną rozświetlają się żółcią otwarte tereny podmokłych łąk, wycieków i źródlisk. To knieć błotna rozwija swe kwiaty. Na mięsistych, rozgałęzionych łodygach rozkwitają duże, intensywne żółte, nawet nieco lśniące kwiaty. Zielone tło tworzą dla nich równie okazałe, soczyście zielone, okrągławe liście.

Strome i urwiste brzegi potoków o znacznym nasłonecznieniu niejednokrotnie porastają murawy z poziomą pospolitą, wydającą w lecie smaczne i aromatyczne owoce.

Na polanie

Lasy regla dolnego często sąsiadują z polanami śródleśnymi i łąkami. Te bogate pod względem florystycznym zbiorowiska w głównej mierze składają się z całej gamy traw. Jednak tym, co je wyróżnia w okresie wiosenno-letnim, są rośliny zielne. Dzięki nim łąki mienią się feerią barw od bieli poprzez żółcie aż po fiolety. Nim z łąk znikną śniegi, swoje wdzięczne płatki pokaże krokus. Niekiedy, pomiędzy białych łąt śnieżnych wychyla się najpierw bezlistna łodyżka z sześcioma

fiolkowymi działkami kielicha zrosniętymi dołem w rurkę. Kielich kryje w sobie pomarańczowe znamiona słupka i żółte pręciki.

Gdy kwiat przekwitnie, rozwijają się wąskie trawiastozielone, lśniące liście, opatrzone pośrodku białym prążkiem.

Nazwą stosowaną przez botaników dla określenia tego gatunku jest szafran spiski. Krokus to zapożyczenie od łacińskiej nazwy rośliny *Crocus scepusiensis*. Szafran to roślina w Polsce prawnie chroniona.

Borowe królestwo

Powyżej regla dolnego od 1150 m do 1390 m rozciąga się regiel górny. Występujące w tym piętrze bory świerkowe otaczają cały masyw Babiej Góry niczym zielony pierścień. Miejsca szczególnie strome i urwiste zbocza porasta jaworzyna karpacka, a rwące potoki – roślinność przypotokowa i źródliskowa.

Wraz z wyniesieniem nad poziom morza zastrzają się warunki klimatyczne. Reaguje na ich zmiany głównie roślinność. Im wyżej, tym mniejsze zwarcie drzew w lasach. Karpacki bór świerkowy, bo właśnie taką fachową nazwę nosi typ lasu wykształcający się w reglu górnym Babiej Góry, budują świerki. Pod ich okapem słabo wykształciła się warstwa krzewów. Rosną w niej jedynie pojedyncze jarzębiny. Dno lasu pokrywają

Pszeniec gajowy (rys. M. Tlalka; ze zbiorów BgPN)

skupienia borówki czarnej, a towarzyszą im szczawik zajęczy, trawa zwana śmiałkiem pogiętym czy też rosnące w nieco żyzniejszych miejscach paprocie. Charakterystyczne kępy tworzy tu kosmatka żółtawa. Jest ona przedstawicielem rodziny sitowatych, która skupia rośliny zielne o wąskich, przypominających trawę liściach. Liście kosmatki są płaskie i często zaopatrzone na brzegach we włoski. Z kępy wyrasta pęd z rozgałęzionym i rozproszonym kwiatostanem. Inną rośliną występującą w borach górnoeregłowych jest podbiałek alpejski. Z grubego kłacza wyrastają skórzaste, niezbyt duże, umiejscowione na długich ogonkach liście o karbowanych brzegach. Wierzch blaszki liściowej jest gładki i błyszczący, natomiast spód nieco wyblakły i omszony. Na wysokości do 20 cm wznosi się pokryty włoskami pęd kwiatonośny. Na jego szczycie rozwija się jeden tylko koszyczek, skupiający około dwudziestu drobnych i niepozornych kwiatów o różowawym odcieniu.

Paprocie reprezentuje w borze górnoeregłowym między innymi wietlica alpejska. Jest to największa górská paproć we florze rodzimej. Liście wietlicy rozwijają się z grubego, zagłębionego w ziemi kłacza. Pióropusze tej paproci składają się z podwójnie pierzastych liści z ogonkiem pokrytym u dołu brunatnymi luskami.

W najstarszych partiach boru dno usłane jest kobiercem mchów. Mszyste poduchy budują głównie widłoząb i mech płonnik. Zwalone i rozpadające się kłody, obleczone płaszczem mchów i wątrobowców, są często miejscem wzrostu licznych malutkich świerków.

Pod koronami jaworów

Na urwistych stokach i stromiznach regła górnego wykształca się inny typ lasu – jaworzyna karpacka, w której króluje jawor z jarzębiną i pojedynczymi bukami. Wśród jaworowego podrostu w warstwie krzewów występują tu porzeczka skalna i róża alpejska. Ten ostatni gatunek jest jednym z ponad dwudziestu gatunków dziko rosnących w Polsce róż. Zyskała miano jedynej „róży bez kolców”, ponieważ na starszych jej pędach brak tak charakterystycznych dla tej rośliny kolców. Kwiaty, raczej umiejscowione pojedynczo, są osadzone na długich szypułkach. Od maja do lipca krzewy róży alpejskiej pokrywają się ciemnoróżowymi kwiatami, po których pozostaje pomarańczowo-czerwona owocnia.

Charakterystyczną cechą jaworzyny jest bujne runo, a w nim znaczny udział paproci. Paprotnik kolczysty jest jednym z ich reprezentantów. Ta okazała roślina potrafi wypuszczać liście niemal metrowej długości – tęgie i skórzaste, stąd nieginące zimą. Wierzchem lśniące i ciemnozielone, skupiają pod spodem kupki zarodni, które pękając, wyrzucają na zewnątrz dojrzałe zarodniki.

Zieleni bujnych kęp paproci towarzyszą białawe kiście parzydła leśnego. Roślina ta potrafi osiągać wysokość do 2 m. Jej pędy są liczne i rozgałęzione. Kwiaty białawe i białawokremowe, zebrane w wiechowate kwiatostany, rozwijają się w czerwcu i lipcu. Parzydło leśne jest rośliną dwupienną. Oznacza to, że na jednych osobnikach wykształcają się kwiaty męskie, a na innych kwiaty żeńskie. Jako rzadka roślina parzydło leśne zostało objęte ochroną gatunkową.

Mitosna górská (rys. M. Tlatka; ze zbiorów BgPN)

Zielony pierścień góry

Powyżej górnej granicy lasu na Babiej Górze rozciąga się piętro kosodrzewiny. Niczym obręcz nałożona na masyw okala go ciemnozielonym pasem, rozciągającym się pomiędzy 1390 a 1650 m n.p.m. Często w tej strefie wykształcają się płaty lasków jarzębinowych, gdzie pod okapem ażurowych liści jarzębu pospolitego rozwijają się kępy paproci oraz niektóre rośliny zieloroślone.

Znaczną powierzchnię tej strefy roślinnej zajmują zarośla kosodrzewiny. Roślina ta, zwana także kosówką lub sosną górską, jest jednym z gatunków sosny. Jest krzewem o lukowato wzniesionych lub płozących się gałęziach. Igły wyrastają w parach na krótkopędach i nadają całej formacji roślinnej charakterystyczną ciemnozieloną barwę. Szyszki tego gatunku dojrzewają przez trzy lata. Roślina ta została w Polsce objęta ochroną gatunkową, głównie z uwagi na swe doniosłe znaczenie ekologiczne. Trudno łamiwe gałęzie kosówki układają się wężowato na górskich stokach i tworzą naturalną osłonę przed działaniem lawin czy erozji.

W runie luźniej zwartych zarośli kosodrzewiny pojawiają się dwa gatunki borówek: borówka czarna i borówka brusznicza. Obie te rośliny z rodziny wrzosowatych odznaczają się smacznymi owocami. Borówka brusznicza, zwana też borówką czerwoną, jest niewysoką, zielną krzewinką. Charakteryzuje się małymi, skórzastymi liśćmi o podwiniętych brzegach. Niepozorne kwiaty zwisają w gronach na końcach gałązek. Jej owocami są jagody, dojrzewające w sierpniu i wrześniu, czerwone i w smaku nieco cierpkie.

Ukryte ogrody

Wśród łąnów kosodrzewiny barwnymi plamami, niczym rabaty dzikich ogrodów, kładą się zielorośla. Na Babiej Górze optymalny rozwój tych zbiorowisk roślinnych można obserwować właśnie w piętrze kosodrzewiny. Zasadlają one miejsca nieco zagłębione i wilgotne, czyli żleby i dolinki. W lipcu i sierpniu mieniają się barwami kwiatów. Białe akcenty zawdzięczają zielorośla jaskrowi platanolistnemu, a żółte, budującemu okazałe kępy, omiegowi górskiemu.

Białawe lub różowawe kwiaty ma też rutewka orlikolistna. Liście tej rośliny są podzielone na odcinki i charakteryzują się sinawą barwą po spodniej części. Zdecydowaną ozdobą rutewki są kwiatostany. Poszczególne kwiaty są niepozorne i drobne, lecz z bardzo licznymi, długimi i rozszerzonymi na szczycie pręcikami. I to właśnie one tworzą niby puszyste kulki z wiech kwiatostanów. Rutewka zakwita na krótko w czerwcu.

Zdecydowanie różową barwę wnoszą do zielorośli kwiaty miłosny górskiej. Roślina ta odznacza się dużymi, okrągłymi, brzegiem ząbkowanymi liśćmi odziomkowymi i wydłużonymi, zdecydowanie mniejszymi liśćmi lodygowymi. Kwiatostan składa się z licznych koszyczków i przypomina nieco różowy pióropusz. Ich barwa i słodki zapach przyciąga w słoneczne dni roje owadów.

Bardzo charakterystycznym elementem zielorośli jest ciemniżyca zielona. Jest pokaźna i bujna, sięgająca nawet

Szczaw alpejski (rys. M. Tlalka; ze zbiorów BgPN)

półtora metra wysokości, a jej pokrój jest bardzo oryginalny – ma duże, zupełnie gładkie, wzdłuż pofalowane liście o wyraźnym podłużnym unerwieniu. Łodyga ciemniejszy jest wysoka i gruba, prosta i nierozgałęziona. Na szczycie wynosi ściśniętą wiechę, złożoną z żółtawozielonych kwiatów. Pomimo swojego niewątpliwego uroku jest rośliną trującą.

Wśród zarośli kosodrzewiny możemy też spotkać inne gatunki. Jednym z nich jest okrzyń jeleni. Ta dorodna roślina z rodziny baldaszkowatych występuje jedynie na Babiej Górze i dlatego też została uznana za symbol Babiogórskiego Parku Narodowego. Odnacza się niemal dwumetrowym wzrostem i rozłożystymi, o okazałej średnicy baldachowymi kwiatostanami, złożonymi z drobnych białawych kwiatków. Jest rośliną bardzo rzadko spotykaną.

Inną, równie sporadycznie spotykaną rośliną, jest występująca także w piętrze kosodrzewiny lilia złotogłów. Z podziemnej cebuli wyrasta prosto w górę strzelisty pęd. Na jego szczycie pyszni się kilka (rzadziej kilkanaście) kwiatów, zwisających z przygiętych ku dołowi szypulek. Kwiaty charakteryzują się nie tylko zapachem, ale także przepiękną gamą barw od różowej przez czerwonawą po ciemny fiolet. Roślinę tę, dla zachowania w rodzimej florze, objęto ochroną gatunkową.

Granatowo-fioletową barwą odznaczają się w lipcu ziołorośla źródłiskowe. Zawdzięczają ten aspekt kwiatom tojadu mocnego, a w zasadzie pewnego jego podgatunku. Tojad jest byliną rozwijającą się z mocnego korzenia. Sztywną i grubą łodygę otaczają skrętolegle duże, głęboko dłoniasto podzielone liście. Szczytowa część łodygi to groniasty kwiatostan, skupiający kwiaty o helmiastym pokroju. Kwiaty tej rośliny mogą być zapylane wyłącznie przez długojęczyczkowe trzmiele, gdyż tylko te owady potrafią sięgnąć do miodników ukrytych na dnie helmów kwiatowych. Jest rośliną silnie trującą i prawnie chronioną.

Na południowych stokach Babiej Góry jeszcze w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia podziwiać można było gozyczkę żółtą. Ta okazała roślina, o wysokim i dumnie wzniesionym pędzie z żółtym kwiatostanem, jest gatunkiem obcym naszej florze. Jej stanowisko najprawdopodobniej wywodziło się z alpinarium przy nieistniejącym już od wielu laty niemieckim schronisku Beskiden-Verein.

Pod szczytem

W łąny kosodrzewiny wdzierają się często jęzory rumoszu skalnego, głazów, a także bloki skalne. Strone, niemal pionowe skałki są miejscem występowania wielu pięknie kwitnących gatunków.

W bardzo charakterystycznym dla Babiej Góry zbiorowisku kostrzewy pstrej spotkać można gatunki wapieniolubne. Należy do nich między innymi skalnica gronkowa. Roślina ta tworzy niewielkie darenki z mięsistych liści ułożonych w rozetki. W lipcu zakwita białymi kwiatkami skupionymi w wiechowate kwiatostany. W miejscach obmywanych przez wodę, nieco wilgotniejszych, spotkać można inny gatunek skalnicy – skalnicę nakrapianą.

Do gatunków „wapiennych” zalicza się także goździka okazałego. Ta niewielka, bo sięgająca zaledwie 40 cm wysokości roślina, znajduje swe stanowiska na terenie Polski jedynie w Sudetach i Karpatach. Charakteryzuje się sinawym, woskowatym nalotem. Równowąskie liście budują luźne darnie, które w lipcu i sierpniu zakwitają, wypuszczając duże, postrzępione, różowe kwiaty.

Ziołorośla z tojadem (rys. M. Tlalka; ze zbiorów BgPN)

Innym gatunkiem spotykanym w tych układach roślinnych jest zawilec narcyzowy. Zawilec wykształca na powierzchni podłoża liście odziomkowe. Tworzą one kępiaste różyczki, z których wyrastają łodygi kwiatowe z pięknymi, białymi kwiatami. Zawilcowi często towarzyszy inna białokwiatowa roślina – sasanka alpejska. Jest ona również niewielką rośliną, o włochatych pędach, wyrastających z pierzastych liści. Od maja wśród ciemnozielonych liści pojawiają się duże, szeroko rozwarte białe płatki. Ich biel jest lekko „złamana” błękitem, a zewnętrzna strona jedwabiście owłosiona. Wnętrze kwiatu w okresie dojrzewania owocu przekształca się w ości, nadające jej charakterystyczny kształt rozczochranej główki. Również sasanka alpejska jest objęta ochroną gatunkową.

Fioletową barwę wnosi pomiędzy skalne załomy dzwonek wąskolistny. Ta niewielka roślina charakteryzuje się dwoma rodzajami liści o odmiennym pokroju. Liście odziomkowe są okrągławe, nieco karbowane na brzegach, z blaszką liściową na długim ogonku. Liście łodygowe natomiast są siedzące, wąskie i lancetowate. Korona kwiatu ma kształt dzwoneczka i ozdabia szare skały jasno-granatową i fioletową barwą.

Wśród muraw wysokogórskich znaleźć można też kuklika górskiego. Z kłączy tej rośliny wyrasta rozетка liści, spośród których wznosi się pęd kwiatonośny. Żółty kwiat zdobi murawy niekiedy aż po pierwsze dni września. Także żółty kwiatostan wyróżnia prosienicznika jednogłówkowego. Z rozetki przyziemnych liści wyrasta gruba, nierozgałęziona, wewnątrz pusta i rozdęta pod szczytem łodyga.

Kępy traw, sadowiące się pomiędzy rumoszem skalnym, często kryją rośliny zielne z rodziny gruboszowatych. Można wśród nich rozpoznać rozchodnika wielkiego, rojnika górskiego czy też różenca górskiego. Są to charakterystyczne byliny wysokogórskie.

Wśród skał

Na Babiej Górze powyżej 1650 m wykształciło się piętro alpejskie zwane też halnym. Pomimo niewielkiej przestrzeni, jaką zajmuje, umożliwia dzięki specyficznym warunkom siedliskowym rozwój wielu gatunkom roślin wysokogórskich. Spotkać tu można murawy wysokogórskie, zbiorowiska wierzby zielnej zasiedlające niewielkie zagłębienia wyleżysk śnieżnych oraz roślinność charakterystyczną dla bloków skalnych.

Niewielkie wypłaszczenia i miejsca połogie zajmowane są często przez murawy wysokogórskie. Jedną z roślin charakterystycznych, budujących murawy jest sit skucina. Gęste darnie tego gatunku zmieniają pod koniec sezonu wegetacyjnego barwę na rdzawoczerwoną i nadają Babiej Górze jesienny koloryt. Obok situ występuje tu kostrzewa niska, tworząca gęsto skupione kępy.

Liście tej trawy są sztywno złożone, pokryte warstwą wosku, co zabezpiecza je przed mrozem i wysuszającym działaniem wiatru. Kostrzewa jest rośliną żyworodną. Oznacza to, że często w kłoskach zamiast nasion pojawiają się gotowe małe roślinki zaopatrzone w drobne listki, czyli tzw. rozmnożki. Zielone „pędzelki” liści opadają na ziemię, wypuszczają korzenie i rozwijają się w nowe rośliny.

Na płytkich glebach o kwaśnym odczynie murawom towarzyszą jastrzębiec alpejski, kosmatki i widłak. W murawach wysokogórskich z kosmatką brunatną spotkać można rogownicę alpejską. Jest to niewielka roślina o drobnych, płozących się wśród skał pędach. Zakwita w czerwcu i lipcu, tworząc białe kępki. Jest gatunkiem bardzo rzadkim. Właśnie na Babiej Górze znajdują się jej jedyne w Polsce stanowiska.

Dzwonek wąskolistny (rys. M. Tlałka; ze zbiorów BgPN)

Ciekawe układy znaleźć można na blokach skalnych. Rozległe pola skał i głazów nazywa się maliniakami. Zasiedlają je porosty, tworząc barwną, przypominającą mapy, mozaikę. „Twórcą” takich plam jest najczęściej wzorzec geograficzny – porost cechujący się żółtawozieloną plechą.

Innym porostem spotykanym na Babiej Górze jest płucnica islandzka. Ten gatunek porostu odznacza się listkowato-krzaczkową plechą, która tworzy kępokwate murawki.

Zamiast podsumowania

Nie sposób wymienić wszystkich nanizanych na sznureczek babiogórskiej flory perełek. Można by długo jeszcze wymieniać kolejne gatunki roślin, wspomnieć na przykład o takich roślinach pasożytniczych, jak pszeniec gajowy, szelężnik czy zaraza, lub trujących, jak na przykład cis. Rośliny, choć z pozoru pospolite, powszechne, kryją w sobie wiele tajemnic.

Fakty botaniczne, a nawet nazwy roślin potrafią być ważne i niezwykle interesujące, jednak najważniejsza zdaje się być sama świadomość piękna i różnorodności świata roślin. Cieszy już sama możliwość obcowania z nim. Wędrując od podnóży Babiej Góry aż po jej szczyt, można zaobserwować niesłychane jego bogactwo i wśród toni zieleni wyłowić barwne bukiety kwiatów. Można sycić oczy pięknem krajobrazu, zasłuchać się w szmer potoków, szum lasów i... coraz bardziej deficytową ciszę. A kto wie, może podczas zwykłego zdawałoby się spaceru będziemy mogli doświadczyć siły drzemiącej w babiogórskich roślinach?

Wybrane pozycje bibliograficzne:

- Fabiszewski J., *Rośliny Sudetów*, Warszawa 1992
Gumowska B., *Deptane po drodze*, Warszawa 1989
Lipnicki H., Wójcik H., *Porosty. Klucz – atlas*, Warszawa 1955
Polakowski B., *Rośliny chronione. Atlas*, Warszawa 1995
Radwańska-Paryska Z., *Rośliny tatrzańskie*, Warszawa 1988
Babiogórski Park Narodowy, red. W. Szafer, Kraków 1963 (ser. „Wydawnictwa Popularnonaukowe” nr 22, PAN)
Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B., *Rośliny Polskie*, Warszawa 1976
Szwedler I., Sobkowiak M., *Rośliny chronione w Polsce*, Warszawa 1999
Szwejkowska A., Szwejkowski J., *Botanika*, Warszawa 1982
Wojterski T., *Babia Góra*, Warszawa 1983

Autorką rycin jest **Monika Tlalka**, artystka, której twórczość inspirowana jest głównie naturą. Lubi tworzyć rysunki w ołówku – małe miniaturki, roślinki, kościółki, fragmenty najbliższego świata. Wykonuje także prace w różnych technikach malarskich. Maluje głównie pejzaże, trochę nostalgiczne, w stonowanych, łagodnych barwach. Ilustruje tomiki poetyckie, przewodniki i wydawnictwa przyrodnicze. Przewodzi warsztaty plastyczne i zawodowo związana jest z edukacją artystyczną. Mieszka na Orawie.

Zaraza żółta (rys. M. Tlalka; ze zbiorów BgPN)

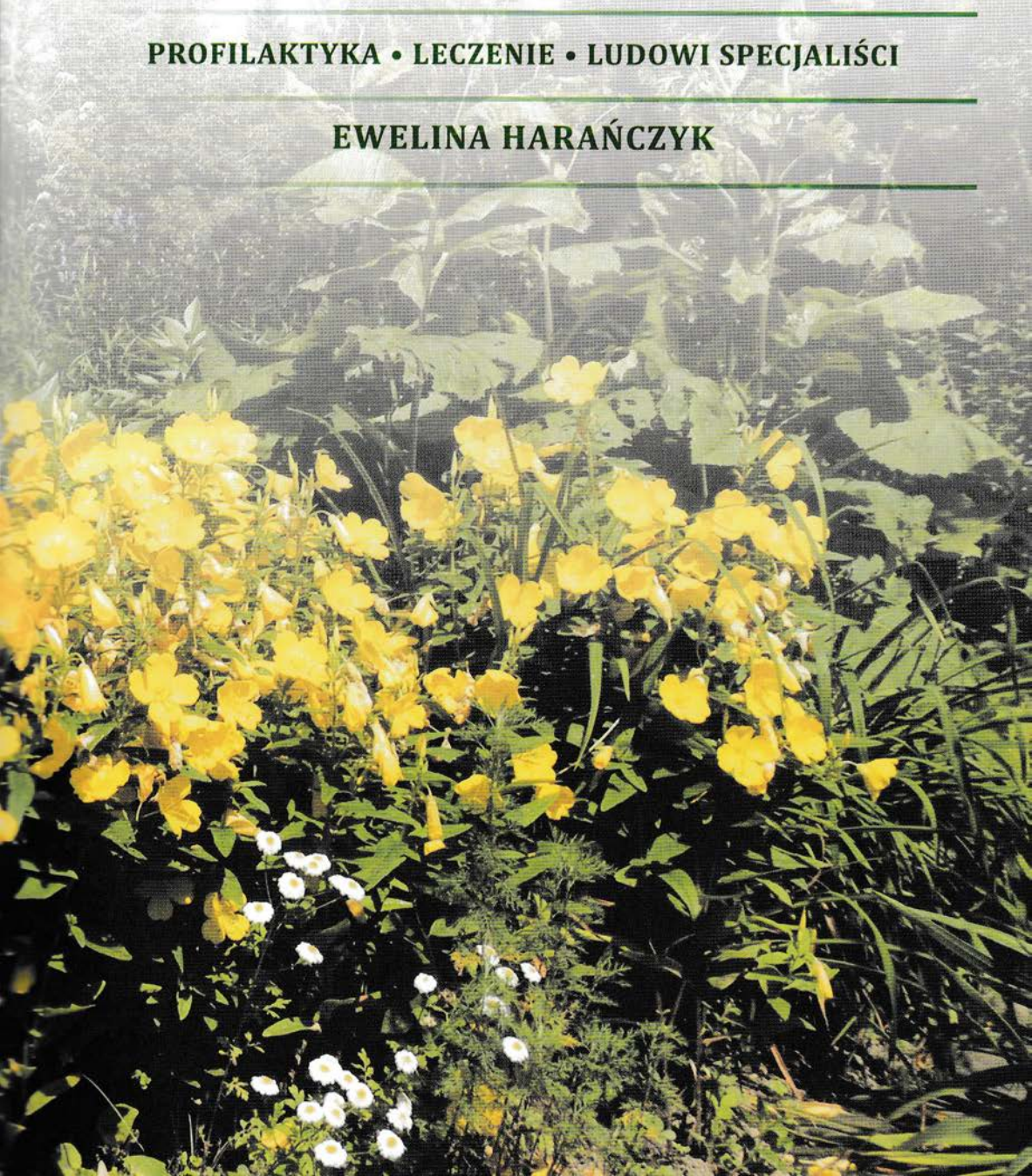

(fot. P. Krzywda)

MEDYCYNA LUDOWA POD BABIĄ GÓRĄ

PROFILAKTYKA • LECZENIE • LUDOWI SPECJALIŚCI

EWELINA HARAŃCZYK

Czarownica

W świat poszły dzieci. O, ile ich było!
Tymi rękami karmiła, lulała.
Teraz do ziemi plecy pochyliło
i tylko chata pod lasem została.
Co wieczór wraca z wędrówki po miedzach,
w fartuchu niosąc polne tajemnice:
dziurawiec, podbiał i czosnek niedźwiedzi,
i dziwne ziele, które rwane – krzyczy.
Boją się ludzie pełnego fartucha,
boją się ludzie babki-czarownicy;
tylko wieczorem wylęka dziewczucha
i skłopotani idą zalotnicy.

Urszula Janicka-Krzywda

Wstęp

Znaczeń terminu „medycyna ludowa” jest kilka. Na przykład autorzy *Słownika etnologicznego* pod redakcją Zofii Staszczak wyróżniają medycynę ludową jako jedną z trzech podstawowych dziedzin etnomedycyny, to jest

[...] medycynę ludową opartą na przekazie ustnym, medycynę tradycyjną, czyli „wielkie systemy medyczne” oparte na przekazie pisemnym, oraz medycynę popularną, która może obejmować elementy dwóch poprzednich oraz medycyny naukowej [1].

Etnomedycyna to

[...] subdyscyplina etnologii badająca przekonania i praktyki związane z zachowaniem zdrowia i leczeniem chorób zwłaszcza w społeczeństwach pierwotnych, spoza zachodniego kręgu kulturowego [2].

Obu terminów używa się niekiedy zamiennie. Medycyna ludowa ma niewątpliwie charakter interdyscyplinarny, ponieważ wśród jej badaczy spotyka się między innymi biologów, etnografów, farmaceutów, medyków czy wreszcie specjalistów nauk społecznych.

Medycyna ludowa jest (myślę, że nie będzie to przesadą) naszym wielkim dziedzictwem, a to dzięki temu, że niczym w aptekarskim moździerzu nierozzerwalnie starte są w niej – obok osiągnięć empirycznych, racjonalnych – również warunki środowiskowe z całym bogactwem znajomości i sposobów wykorzystywania tego, co daje przyroda, religijność, zwyczaje, obrzędy, wierzenia. Pomimo że może już nieaktualna, jest bardzo ważnym elementem naszej kultury i tradycji. Poza tym nieustannie przypomina nam, przez determinację, z jaką splecione są w niej wszystkie tak ważne dla człowieka aspekty jego egzystencji, o tym, co dla nas winno być *najwyższym dobrem*, a więc właśnie zdrowie i życie ludzkie [3].

Góry paradoksalnie dzielą, ale również łączą ludzi. Dla naszych przodków, mimo braku dróg i transportu, nie stanowiły przeszkody, a jeszcze niedawno pokonywanie dużych odległości pieszo było czymś normalnym. Jarmarki, odpusty i inne uroczystości stanowiły świetną okazję do spotkań, a przy okazji wymiany informacji, w tym także tych „medycznych”. To między innymi dlatego w wielu miejscach po obu stronach Babiej Góry (1725 m n.p.m.) spotykamy te same sposoby leczenia chorób, te same informacje o *slawach znachorstwa*. O leczeniu mówiono tu *lekować, likować*, ale także *łopiekować*, co znaczyło głównie opiekować się kimś, ale także leczyć go.

Poniżej opisane są wybrane sposoby leczenia i profilaktyki różnych chorób, które zostały zanotowane przeze mnie i innych badaczy wśród mieszkańców podbabiogórskich wsi. Dawne sposoby leczenia, o których tu mowa, znano i stosowano po obu stronach Babiej Góry jeszcze w połowie XX wieku. Informacje o nich były już publikowane przeze mnie, między innymi w dwóch zbiorowych opracowaniach: *Kultura ludowa Górali Babiogórskich* oraz *Kultura ludowa Górali Orawskich*, pod redakcją Urszuli Janickiej-Krzywdy, w serii wydawanej przez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej w Krakowie, poświęconej kulturze ludowej górali [4]. Niemniej jednak także w poniższym tekście znajdują się (również dla mnie) nowe *odkrycia* z ostatnich badań (2012–2014), związane z medycyną ludową tego terenu.

Już tylko formalnie zwrócę uwagę, iż zamieszczone tu sposoby leczenia nie są gotowymi recepturami, a w razie choroby należy bezwzględnie zgłosić się do lekarza.

Przyczyny chorób

Na wsi przełomu XIX i XX wieku choroby z reguły nie uważano za zakłócenie prawidłowego funkcjonowania organizmu czy poszczególnych jego narządów. Była ona, w mniemaniu ówczesnych

mieszkańców wsi, „dopustem bożym”, konsekwencją działalności złych mocy, innych sił zewnętrznych czy rzuconego uroku [5].

Etnograf Danuta Tylkowa (1932–2004) dokonała swego rodzaju podziału tych przyczyn, porządkując je zasadniczo w trzy grupy:

- dolegliwości spowodowane negatywnym oddziaływaniem kosmosu;
- zjawiska przyrodnicze, do których zalicza wszelkie żywioły oraz inne determinanty świata roślinnego i zwierzęcego;
- schorzenia wywołane przez istoty demoniczne i półdemoniczne.

Autorka wskazuje także, że przyczyną chorób mogło być również nieodpowiednie zachowanie się w określone dni świąteczne, jednak nie wyróżnia tych przyczyn jako osobnej grupy.

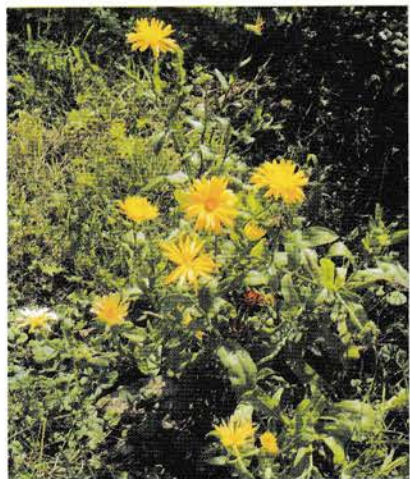
Do pierwszej grupy zaliczyć można światło księżyca i słońca. Obydwa te ciała niebieskie były według wierzeń ludowych przyczyną różnych dolegliwości, szczególnie w czasie swych pełni i zaćmień. Powszechnie sądzono, że *światło miesięczne* może mieć zgubny wpływ na śpiącego człowieka, a przede wszystkim na śpiące dziecko. Wierzono, że zielony stolec, także biegunka czy bezsenność u dziecka, jest wynikiem *przeświecenia księżycem*. Owo *przeświecenie* mogło również doprowadzić do ciężkiego kalectwa, a nawet śmierci, dlatego też dbano, aby kolebka z dzieckiem stała w kącie, gdzie światło księżyca nie dochodzi, albo starannie ją okrywano. Silne promienie słońca miały z kolei źle wpływać na wzrok, wywoływać bóle głowy. Szczególnie groźny był złowieszczy promień zwany *słonecznicą*, o którym wspomina wybitny ludoznawca Oskar Kolberg (1814–1890):

Między słonecznymi promieniami taki się czasem zły trafia, że na co padnie, psuje i niszczy. Skąła od niego pęka, drzewo usycha, człowiek i bydłę spuchnie, choruje albo wrzodu dostaje, owca niechybnie umiera [6].

Z lękiem wpatrywano się też w niebo, gdy widniała na nim kometa – gwiazda z *ogonem*. Wierzono, że jest ona zwiastunem rychłej kary bożej zesłanej za grzechy ludzi. Karą, którą zapowiadała, miały być najczęściej śmiertelne epidemie.

Do drugiej grupy, w której przyczyn chorób upatrywano w różnych zjawiskach przyrodniczych, a szczególnie w żywiołach, zaliczyć można negatywne działanie wiatru i wody. Wiatr swą siłą powodował często różne dolegliwości. Przypisywano mu wywoływanie bólów głowy, uszu, zdenerwowanie. Groźne dla zdrowia były zwłaszcza przeciągi, które miały powodować między innymi jęczmień na oku czy bóle mięśni. Negatywne działanie wiatru związane było z przekonaniem, że jego sprawcą są często siły z *piekła rodem*. Na badanym terenie do dziś, gdy wieje silny wiatr, mówi się, że *ktoś się powiesił*. To czart cieszy się, że za jego namową doszło do samobójstwa, porywa duszę do piekła i z *radości tańczy*. Silne działanie chorobotwórcze miało również *złe powietrze*, mo-

Nagietek lekarski, krwawnik pospolity, malina właściwa (fot. P. Krzywda)

rowe powietrze, jak określano epidemie, to jest dżumę, tyfus czy cholerę. Wierzono, że tego rodzaju choroby *przychodzą z silnym wiatrem*. Jak wynika z wypowiedzi informatorów, powstawały one między innymi z rozkładających się ciał ginących w czasie wojny ludzi.

Zywiolowi wody przypisywano z kolei wywoływanie febry, zapalenia płuc, chorób reumatycznych, chorób przewodu pokarmowego, także puchliny wodnej. Powszechna była również wiara w to, że woda, którą obmyto zmarłego i *podlano* następnie pod próg domu, może na jego mieszkańców sprowadzić ciężkie choroby oraz inne nieszczęścia. Mieszkanka Zawoi podaje z kolei, że zapalenia płuc, chorób nóg, stawów i skóry można było się nabawić: [...] *jak ktoś chodzi w bosu po rosie albo jak jesteś zgrzano i napijes się zimne wody ze źródła* [7].

Na badanym obszarze spotyka się jeszcze przestrzeganie, zwłaszcza dzieci, przed piciem zbyt dużej ilości płynów: *Nie pij tela, bo ci się roboki w brzuchu załęgną* [8]. Żywioly wody i ognia były również atrybutami demonów, postaci świata niematerialnego, które wykorzystując swoją pozaziemską moc, sprowadzały na swoje ofiary nieszczęście, nierzadko właśnie chorobę i śmierć, o czym będzie jeszcze mowa niżej.

Przyczyną chorób mogła być również obecność określonych zwierząt i roślin. Wierzono na przykład, że szkodliwa dla zdrowia może być woda *pomącona* przez jelenia, to jest taka, do której jeleni wszedł lub pił ją. Napicie się jej lub wejście do niej mogło być przyczyną wrzodów na całym ciele, a nawet paraliżu. Chorobotwórcze właściwości woda taka traciła w okresie od Bożego Narodzenia (25 grudnia) do dnia św. Bartłomieja (24 sierpnia), kiedy to – według ludowych wierzeń – jeleni nie zbliżał się do rzeki. Na wszelki wypadek unikano obmywania się i kąpania w bieżącej wodzie (z wyjątkiem rytualnych obmyć w wigilię Bożego Narodzenia i w Wielki Piątek). Wierzono również, że śmiertelną trucizną może być jagoda i grzyb, koło których *przesmyknęła się* żmija. Szkodliwe dla zdrowia było też *okichanie* przez łąsicę; człowiek i zwierzę, na które pluła lub kichnęła (wierzono, że robi to, gdy ktoś ją *napastuje*, czyli niepokoi), może odczuwać różne dolegliwości.

Trzecia grupa przyczyn chorób odwołuje się do bogatego panteonu różnych demonów. Wierzono, że oddziałują one na człowieka – na jego ciało i zmysły. W całych Karpatach Zachodnich wierzenia te były podobne, nie różniły się od siebie w jakiś zasadniczy sposób, również u Babiogórców [9].

Istotami mającymi zgubny wpływ na zdrowie człowieka były na przykład demony kobiece, zwane *dziwożonami*, *mamunami* czy *boginkami*. Wierzono, że porywają one nieochrzczone dzieci i na ich miejsce podrzucają swoje, nazywane tu *podciep* lub rzadziej *bogincorz*. O tym, że dziecko zostało podmienione świadczył fakt, że źle się chowało, chorowało, było niepełnosprawne bądź ciągle płakało. *Boginki* miały również szkodliwy wpływ na położnice. Kobieta *przed wywodem* (błogosławieństwo matki w kościele 40 dni po narodzeniu dziecka) nie mogła opuszczać domostwa. Gdy złamała ten zakaz, *boginki* natychmiast porywały ją, bijąc, szarpiąc, ciągnąc za włosy, zmuszając

Lipa (fot. K.Fujak)

do tańców z nimi, gonitw itp., które trwały tak długo, aż kobieta umarła. W nieco bardziej optymistycznej wersji *boginki* nieposłuszną zakazowi kobietę tylko usypiały w polu.

Kolejną postacią świata demonów była *zmora*, nazywana dawniej *kogą*, która zakradłszy się nocą do siedziby ludzkiej, siadała na piersiach śpiącego człowieka i dusiła go. *Koga dusi człowieka i to tak bardzo, że nie może ani słowa powiedzieć, ani się ruszyć* [10].

Informatorzy, mówiąc dziś o *zmorze*, przypisują czasem objawy, które wywoływała, już nie samemu demonowi, ale zaburzeniom krążenia czy zaburzeniom w obrębie układu oddechowego.

Ciekawym demonem był *głodny duch*, charakterystyczny tylko dla rejonu Babiej Góry. Mógł on *opętać* człowieka, który przez dłuższy czas przebywał w górach; powodował, że taki człowiek czuł się osłabiony, znużony, głodny, tracił orientację w terenie, co mogło w konsekwencji doprowadzić do jego śmierci. Ratunkiem w takiej sytuacji mogła być modlitwa i napicie się wody z trzech potoków.

Badacze wierzeń Górali Babiogórskich wspominają też *utopca*, powszechnie nazywanego tu również *topielcem*. Nie wywoływał on wprawdzie żadnej choroby, ale sprawiał, że ludzie, których udawało mu się zwiabić, zachowywali się niczym zahipnotyzowani, bez lęku wchodzili w wodne odmęty i tonęli.

Szkodzić ludziom mogła również dusza dziecka zmarłego bez chrztu, zwłaszcza zabitego przez własną matkę. Przybierała ona postać błękitnego płomyka i podobnie jak *utopiec*, miała wpływ na ludzką psychikę – *może cłeką opętać*. Płomyk ów nazywano *ognik* lub *ogieniek*. Bywało i tak, że nie nadawano mu konkretnej nazwy, a jedynie mówiono, że kogoś *wodziło*.

Podczas *wodzenia* człowiek jakby traci na chwilę zmysły, poczucie czasu i miejsca, a odzyskuje je często dopiero daleko od pierwotnego celu wędrówki. Jeszcze dzisiaj ludzie wspominają, że całkiem niedawno ich samych lub kogoś z ich bliskich *wodziło*. Bywa, że *wodzenie* trwa do samego rana. Obecnie informatorzy nie potrafią powiedzieć dlaczego ich *wodziło*, czasami jedynie podają, że byli zmęczeni całodniową ciężką pracą, nie obarczając już tym zbląkanej dziecięcej duszy. Opowiadają, że najczęściej *wodziło* ich wówczas, gdy szli nocą, ale zdarzało się to także w dzień.

Innym źródłem uszczerbku na zdrowiu mogło być rzucenie przez kogoś *czarów* lub *uroku*. U Babiogórców o czary posądzano szczególnie kobiety, które posiadały bogatszą niż inne wiedzę na temat chorób, leków i ziół. *Urok* najczęściej rzucała *czarownica*, ale zdarzało się, że zwykły śmiertelnik mógł *zadać urok*, nie będąc tego świadomym. Działo się tak za sprawą *urocznych* oczu, to znaczy oczu mających moc rzucania *uroku*. Takie oczy mógł mieć każdy człowiek, a zwłaszcza jedno dziecko z siedmiorga rodzeństwa, które nie było jeszcze bierzmowane, oraz taki, który w wieku niemowlęcym został odstawiony od piersi i ponownie do niej *przystawiony*. Dlatego jeżeli ktoś zobaczył cudze dziecko (lub jakąś część żywego inwentarza) i zamierzał je pochwalić, wymawiał najpierw formułę: *bez uroku*, aby na pochwalone dziecko, zwierzę lub roślinę nie padł *urok* [11].

Jeżyna (1–2), żywokost (3) (fot. P. Krzywda)

Najczęstszymi niedomogami wywołanymi przez *urok* były: nagle bóle głowy, brzucha, utrata apetytu, nudności, wymioty, duszności, poty, gorączka, dreszcze, senność, ogólne złe samopoczucie, *marnienie* (osłabienie, chudnięcie), wrzody, liszaje.

W pamięci mieszkańców podbabiogórskich wsi ciągle jeszcze bardzo żywe są dolegliwości, które ktoś wywołał u nich lub ich bliskich *urocznym* spojrzaniem. Jedna z informaterek wspomina, że pewnego dnia, niedługo po urodzeniu dziecka, przyszła do jej domu w odwiedziny znajoma z mężem. Dziecko spało na łóżku. Sąsiadka ledwo weszła, zaczęła wychwalać nowo narodzoną córeczkę kobiety. Po tym zdarzeniu dziewczynka *strasznych boleści dostała*, co było widowym znakiem, że to urok był sprawcą niedomagania dziecka [12]. Inna mieszkanka Zawoi wspomina, że kiedy pracowała *we dworze*, któregoś popołudnia jadła obiad przy oknie. Przechodził pod nim mężczyzna i *jakosik mnie zawołał*. Zaraz po tym zaczął kobietę boleć żołądek, nie mogła nic jeść i znaleźć sobie miejsca. Wtedy znajoma *ułyzyła* jej wody i kazała się jej napić. Niedługo po tym kobieta poczuła się znacznie lepiej, co wskazywało na to, że dolegliwości te były spowodowane urokiem [13]. *O wodzie lyconej* będzie jeszcze mowa.

Zesłać chorobę mogła też czarownica lub każdy inny człowiek, zakopując pod progiem domu albo w jego bezpośrednim sąsiedztwie kość zmarłego, skrawek jego ubrania, włosy, paznokcie czy fragment deski trumiennej. Takie samo działanie miała wspomniana woda pozostała po toalecie pośmiertnej. Mieszkanka Kiczor na Orawie wspomina:

[...] mieliśmy tu takich sąsiadów co nie daj Boże! Nic ino zwady były i zwady. Ja była wtedy mała, jak babka umarła. Mama mówiła, że dostała zapalenia i umarła. Tego zapalenia dostała przez tom sąsiadkę. Ona z ty złości podlała wodę przy nasej bramce, babka przestąpiła i już była choro. Tak to dawni bywało [14].

Gdy poszukiwania owego przedmiotu czy miejsca, w którym choroba została *zadana*, nie przynosiły rezultatu, udawano się do odpowiedniego „specjalisty”, który za pomocą praktyk magicznych wskazywał miejsce podrzucenia, zakopania, *podlania* chorobotwórczej substancji. Kolejnym krokiem było wykopanie jej wraz z otaczającą ją ziemią i wyrzucenie do pobliskiej rzeki czy strumienia; bieżąca woda, jak wierzono, miała moc oczyszczającą, a zwłaszcza likwidującą czary.

W trakcie rozmów przeprowadzanych z mieszkańcami podbabiogórskich wsi na pytanie, skąd *brała się* dana choroba, jaka była jej przyczyna, moi rozmówcy bardzo często odpowiadali, że *nie wiadomo skąd*. Równie często słyszałam zdanie: *samo przyszło, samo wyjdzie*, które charakteryzuje poniekąd także podejście do samej konieczności leczenia.

W rzeczywistości jedną z głównych przyczyn chorób (poza urazami) był brak higieny, spowodowany wieloma czynnikami, wśród których należy wymienić brak bieżącej wody, sanitariatów, środ-

ków czystości [15]. Brud panował powszechnie we wnętrzach mieszkalnych, w obejściach gospodarskich (sterty obornika, brak ustępów), także w codziennym ubiorze. Bardzo trudno było utrzymać zwłaszcza higienę osobistą, ponieważ jak już wspomniałam, nie było odpowiednich do tego środków, nawet podstawowych, takich jak mydło czy bielizna, nie mówiąc już na przykład o podpaskach.

Efektom braku higieny był między innymi kołtun. Według powszechnego przekonania mieszkańców wsi jeszcze na początku XX wieku, także pod Babią Górą, był on przyczyną wielu chorób, a równocześnie ich objawem. Kołtun miał postać splątanych włosów na głowie w połączeniu z wszawicą, lojotokiem i skórnymi wysiękami. Uważany był za jedną z cięższych dolegliwości jeszcze pod koniec XIX wieku. Lekarz i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Maciej Józef Brodowicz (1790–1885), pisał:

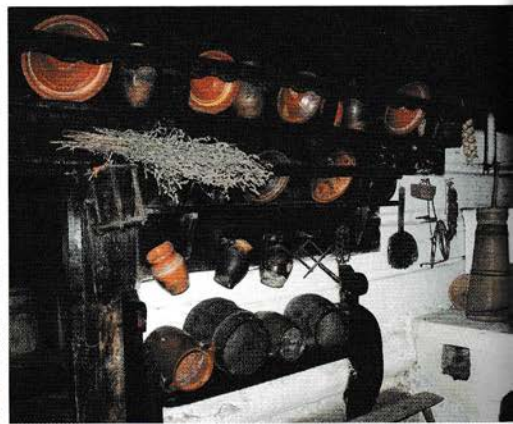
[...] zresztą nieźle to było doktorom z tą wiarą w kołtuna; ponieważ na niego spychali wszelkie choroby, których nie mogli uleczyć, a tak zmuszali swoich pacjentów do cierpliwości [16].

W przeszłości obfite żniwo zbierały pod Babią Górą, podobnie jak w całej Europie, epidemie. Dzisiaj przypominają o sobie jedynie nazwami topograficznymi, na przykład Cholerna Góra czy rola Cholerne w Suchej Beskidzkiej, oraz starymi cmentarzami i kaplicami w miejscach, gdzie pochowano ich ofiary. Chorych (na przykład na cholere) grzebano – podobnie jak na innych terenach – nie na przykościelnych cmentarzach, lecz w zbiorowych grobach z dala od centrum wsi.

Najstraszliwszą bodaj była epidemia cholery, która spustoszyła podbabiogórskie wsie w latach 1847–1848. Głód, bieda, brak fachowej pomocy lekarskiej i brak zainteresowania ze strony austriackiego zaborcy spowodował, że epidemia rozprzestrzeniała się szybko. W Zawoi na przykład w 1847 roku na ogólną liczbę mieszkańców wynoszącą 4500 osób zmarło 889 [17]. Z kolei w Skawicy tegoż roku zmarło 447 mieszkańców, czyli ośmiokrotnie więcej od średniej rocznej liczby zgonów w XIX wieku [18]. Podobnie było na Orawie.

Przytłaczający ogrom chorób, w obliczu których człowiek był bezbrony, sprawił, że musiał on w jakiś sposób je „oswoić”. Choroby nie widać, więc trzeba było nadać jej jakąś postać; z widzialnym przeciwnikiem łatwiej się zmierzyć. Wydaje się to zrozumiałe, przecież bardziej niż realnego zagrożenia boimy się tego, co nieznane, co obce. Tak więc tradycja ludowa starała się personifikować choroby. Nabierały one wówczas statusu osoby. Wraz z tym przyjmowały też ludzkie cechy, którymi były najczęściej ludzkie wady. Były więc: kapryśne, niemiłosierne, chytne, podstępne, wrogo nastawione do człowieka. Niemal każda z chorób epidemicznych miała swoje ludowe wyobrażenie. Tak też było we wsiach babiogórskich. Cholere, na przykład, wyobrażano sobie jako wysoką, bladą, chudą kobietę z rozwianymi włosami, ubraną w pobrudzoną plachtę i trzymającą w rękę zakrwawioną chustę. Pojawienie się jej podobnie jak zaobserwowanie na niebie gwiazdy z *ogonem*, czyli komety, zwiastowało przybycie śmierci w postaci ciężkich chorób, o czym była już mowa wyżej. Według

Suszenie ziół (fot. K. Stabosz-Palacz – 1–2; P. Krzywda – 3)

innej wersji cholere przypisywano upirowi. W takim przypadku zwłoki rzekomego upiора należało wykopać z grobu i odciąć mu głowę. Jeszcze inaczej opisuje cholere jedna z mieszkank Zawoi:

Nie wiem po jakiej to wojnie było, nie wiem po czym to było. Sła ta cholera, to była choroba, cliwo choroba była. To starzy dziadkowie je widzieli jak ona w powietrzu sła – takie koło błokitne [błokitne] i po tym godali ka łona tysta siadnie? I gdzie siadła to wszystko wymierało [19].

Tyfus z kolei przedstawiano jako chudego staruszka o czerwonej, rozognionej twarzy i błękitnych oczach. Ubrany był w czarny garnitur, białą koszulę i czarny krawat. Z kolei grypa „hiszpanka” przybierała różne postaci. Raz była młodą, bardzo brzydką dziewczyną z włosami przypominającymi len i czerwonymi oczami, innym razem przybierała postać starej kobiety z zapadłą twarzą i czarnymi zębami albo olbrzymiej wrony.

Choroby zakaźne przybierały rozmiary epidemii także po I wojnie światowej. Były to głównie czerwotka, tyfus plamisty i brzuszny oraz grypa „hiszpanka”, która w 1918 roku zebrała najwięcej ofiar [20].

W okresie dwudziestolecia międzywojennego profilaktyka chorób zakaźnych przebiegała nieco bardziej profesjonalnie niż w przeszłości [21]. Pomogła w tym ustanowiona w 1919 roku ustawa o zwalczaniu chorób zakaźnych. We wsiach podbabiogórskich pojawili się też, choć jeszcze nieliczni, pierwsi stali lekarze i apteki.

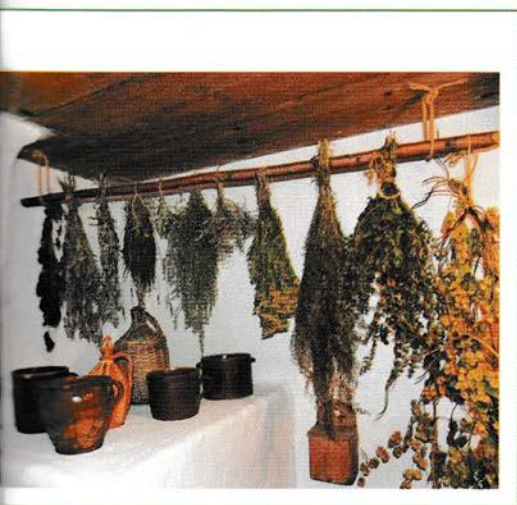
Profilaktyka

Chcąc się zabezpieczyć przed chorobami, stosowano cały szereg zabiegów magicznych uważanych za najbardziej skuteczne. Tak więc w Wigilię Bożego Narodzenia (24 grudnia) zalecano spożycie kawałka czosnku, co miało dać zdrowie w nadchodzącym roku. Natomiast przestrzegano przed jedzeniem bobu i grochu, gdyż – jak wierzono – mogło to spowodować pojawienie się na ciele *boloków*. Rano, o świcie, należało umyć się w zimnej wodzie, do której wrzucono monetę, by zapewnić sobie zdrowie i pomyślność na cały rok [22]. Z kolei jabłka poświęcone w dzień św. Błażeja (3 lutego) miały, jak już wspomniano wyżej, zapewnić zdrowe gardło. Jedna z mieszkank Zawoi wspomina, że we wtorek przed Środą Popielcową (data ruchoma) gotowano rosół, który tego dnia spożywano na obiad, dbając przy tym, aby na następny dzień go trochę zostało. W Środę Popielcową rano myto w nim nogi, a niejednokrotnie także ręce, co miało ustrzec przed ukąszeniem węża w letnie miesiące. Ta sama informatorka mówi, że do dziś w jej rodzinie jest ten zwyczaj żywy i jak dotąd, wąż nikogo nie ukąsił [23]. Dla zachowania zdrowia stosowano również uroczyste ablucje, na przykład w Wielki Piątek (data ruchoma), które z jednej strony miały oczyścić duszę obmywającego się, ale również zapewnić mu zdrowie. Czasem tym rytualnym ablucjom towarzyszyło wypowiedanie modlitw czy formuł, na przykład:

Panie Jezu Chryste, obmyśł brzegi, kamienie,
Obmyj i mnie grzeszne stworzenie [24].

W nocy z Wielkiego Piątku na Wielką Sobotę (daty ruchome) kobiety, ubrane tylko w koszulę, robiły masło. Dodawano do niego różne zioła, także święcone, sporządzając maść będącą lekarstwem na wiele dolegliwości [25].

Pod Babią Górą, podobnie jak w całych Karpatach, za skuteczne lekarstwo na wiele dolegliwości uważano niedźwiedzie sadło, a niedźwiedzie mięso za wyjątkowo pożywny pokarm, dodający sił [26].

Wywar z brzoźowych listków, którymi ubrane były ołtarze na Boże Ciało (data ruchoma) pito, by uchronić się przed zarazą i w przypadku bólu gardła [27].

W medycynie ludowej najczęściej stosowano wodę bieżącą i wodę święconą. Ta ostatnia najczęściej była używana do kropienia, które miało ustrzec pokropionego człowieka, zwierzę czy sprzęty, a nawet całe domostwa i zagrody, od choroby i innych nieszczęść. Popularne było również przywożenie wody święconej z miejsc świętych, którą również używano do kropienia w gospodarstwie, ale niejednokrotnie podawano również do picia w czasie choroby. Często towarzyszyło temu okadzanie palonymi ziołami, które poświęcono w dzień Matki Bożej Zielnej (Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny – 15 sierpnia):

[...] taki poświęcony bukiet przechowuje się potem w komorze lub na „wysce” i zwykle nim okadzają – zwłaszcza w zimie – w razie choroby i ludzi, i statek [28].

Informatorka z Zubrzycy Górnej wspomina, że przed pierwszym wypasem okadzano cały żywy inwentarz i kropiono go wodą święconą, ale również, kiedy jej dziadek wybierał się pierwszy raz na wiosnę w pole, jej babcia okadzała i kropiła wszystkie sprzęty, narzędzia, konia i samego dziadka, odmawiając przy tym modlitwy [29].

Na Orawie znane są „cudowne” źródła, do których udawali się ludzie z nadzieją, że bijąca z nich woda uzdrowi z choroby ich albo ich bliskich, a także zapewni zdrowie na przyszłość. Przykładem takiego „cudownego” źródelka, wokół którego krążą opowieści o licznych uzdrowieniach, jest – do dziś znane i chętnie odwiedzane – źródelko Piotra Borowego w Lipnicy Wielkiej [30]. Obecnie źródelka te oznaczone są w terenie, a do jednego z nich Babiogórski Park Narodowy wytyczył ścieżkę edukacyjną (źródło Wawrzyńca w pobliżu polany Liniarka przy Południowej Drodze Leśnej, zwanej *Rajstajem*). Są to źródła mineralne.

Niezwykle bogatym w różnego rodzaju zabiegi profilaktyczne, głównie zakazy magiczne, był okres ciąży. Tak więc ciężarne kobiety musiały przestrzegać zakazu przekraczania pewnych przedmiotów, a zwłaszcza granic. Kobiecte w ciąży nie wolno było na przykład przekraczać łańcuchów, powrozów, dyszla, a nawet leżących na ziemi ściętych pni drzew, ponieważ – jak wierzono – mogło to spowodować, że dziecku pępowina okręciłaby się wokół szyi. Nie wolno było jej siadać na progu, gdyż mogło to doprowadzić do komplikacji w czasie porodu. Ciężarna miała również zakaz siadania na *gnacie* (pniu), gdyż w takim przypadku poród mógłby być ciężki, a dziecko miałoby wielką głowę [31].

Innymi zakazami o charakterze profilaktycznym były te, które mówiły, że kobieta w czasie ciąży powinna unikać patrzenia na niektóre rzeczy i osoby. Tak więc powinna ona unikać widoku ognia i pożaru, ponieważ gdyby w tym czasie dotknęła ręką twarzy, dziecko mogłoby mieć w tym miejscu czerwoną plamę, nazywaną *maliną* lub *ogniem*. Znamię na ciele dziecka mogło się pojawić

Obrzęd okadzania poświęconymi ziołami (fot. P. Krzywda)

również wskutek dotknięcia przez jego matkę w czasie ciąży swego ciała w momencie, gdy ta zobaczyła zabita mysz. Z kolei dłuższe patrzenie na zwierzę mogło spowodować, że dziecko urodzi się owłosione. Ciężarna powinna również unikać sytuacji, które mogłyby wywołać u niej nagłe *przełknięcie się*, mogłoby to doprowadzić do pojawienia się na ciele dziecka czarnej plamy. Dbano również o to, aby kobieta w odmiennym stanie nie *zapatrzyła się* na osobę nieurodziałą lub zmarłą. Przy zwłokach nie wolno jej było ocierać nosa palcami, bo dziecko miało by wówczas *trupi zapach*. Kobieta w ciąży nie powinna patrzeć na zającą, ponieważ dziecko urodziłoby się z *zającą wargą*. Nie wolno jej było również jeść ryb, bo – jak wierzono – dziecko w wyniku tego mogłoby się ślinić. Zakaz obejmował także noszenie przez nią zboża w fartuchu oraz zbierania do niego trzasek, gdyż dziecko miałyby wszy [32].

Choroby i urazy

Choroby wieku dziecięcego

Choroby dzieci wiejskich przełomu wieków XIX i XX, jak również ich leczenie, miały ścisły związek z pozycją dziecka w ówczesnym społeczeństwie [33]. Podobnie było we wszystkich regionach Polski. Dzieci były zazwyczaj bardzo pożądane w rodzinie, gdyż nie tylko zapewniały jej ciągłość, ale również – dzięki swojej pracy w gospodarstwie – umacniały jej pozycję ekonomiczno-społeczną. W związku z tym ciąża i czas narodzin nowego członka rodziny był często czasem wyjątkowym, w którym zarówno dziecko, jak i matkę poddawano różnym zabiegom magicznym, mającym na celu zapewnienie im zdrowia i szczęśliwego życia. Z drugiej jednak strony, dzieci od najmłodszych lat przyuczano do pracy w gospodarstwie i obarczano różnymi obowiązkami, między innymi pasieniem bydła i opieką nad młodszym rodzeństwem. W tej sytuacji dzieci stawały się często ofiarami chorób epidemicznych i innych, dziś z łatwością leczonych, a także biedy czy urazów.

Dzieci na polskich wsiach, w tym również tych usytuowanych po obu stronach Babiej Góry, których dzieciństwo przypadło mniej więcej na przełom wieków XIX i XX, chorowały najczęściej z powodu brudu i niedożywienia, nieodpowiedniej diety, ubogiej w białko i witaminy, które prowadziły do obniżenia odporności i wiążącej się z tym większej podatności na zachorowania [34]. Tak te czasy wspomina w swoim pamiętniku Zofia Trybała, mieszkanka Zawoi:

Dzieci też się rodzice nie przejmowali wcale. Nie miały ubrania ani butów, a głodne były, to szliśmy boso po śniegu na grządkę po brukiew i resztki marchwi, by potem upiec w piecu i zjeść. [...] poprzeziębiali się, kaszlały aż czerniały i kilkoro z nich umarło [35].

Trzeba pamiętać, że w tym okresie nie było również szczepień ochronnych, które dzisiaj niemal zupełnie wyeliminowały niektóre z chorób zakaźnych wieku dziecięcego. W przeszłości dzieci umierały z powodu błonicy, odry, ospy, różyczki. Wśród najmłodszych żniwo zbierały także epidemie chorób, które w ogóle dziesiątkowały ludność niemal całej Europy, między innymi: cholera, gruźlica, tyfus, a także czerwonka czy grypa „hiszpanka” [36].

Medycyna akademicka, nazywana również profesjonalną, dotarła pod Babią Górę w XX wieku; wcześniej ludzie różnymi sposobami próbowali leczyć się sami. Tak też było w przypadku dzieci. Leczone je zarówno sposobami racjonalnymi, jak i magicznymi. Do metod racjonalnych można na przykład zaliczyć leczenie biegunki przez podawanie dziecku wywaru z borówek czarnych

czy też samych suszonych owoców tej rośliny. To zastosowanie borówki było bardzo popularne we wszystkich wsiach podbabiogórskich.

Ponadto na biegunkę stosowano gorzką herbatę, herbatkę z rumianku, kminku, liści mięty pieprzowej, nasion szczawiu zwyczajnego czy też samą przegotowaną wodę [37]. Kobiety z Juszczyzna wspominają, że w czasie biegunki podawano dzieciom wywar z niewielkiej ilości suszonych kwiatów tarniny (śliwa tarnina) [38] albo dzieciom powyżej drugiego roku życia suchą (sam proszek) kawę zbożową [39].

Równie częste jak biegunki, były u dzieci bóle brzucha. Na tę dolegliwość stosowano ciepłe okłady, do których wykorzystywano między innymi ugotowane, ciepłe, utluczone ziemniaki, a także zagrzane w piekarniku owies lub piasek, a niekiedy pokrywkę z garnka, zawinięte w szmatkę lub włożone do płóciennego woreczka [40].

Ostry ból brzucha i kolka były pod Babią Górą określane jako *morzyska*. W takim przypadku postępowano podobnie, jak to opisano powyżej, czyli stosując metody racjonalne, takie jak herbatki z kopru włoskiego czy rumianku. Na *morzyska* polecano również delikatny masaż brzuszka dziecka. Jako profilaktykę przeciw kolkom stosowano dietę lekkostrawną, niewzdymającą. Ponadto w leczeniu *morzysk* posiłkowano się metodami magicznymi; na przykład by im zapobiec, pieluszki i bieliznę dziecka suszono w domu, nigdy na wietrze [41]. Powszechnie uważano też, że ta dolegliwość może mieć magiczne przyczyny, czyli między innymi może być spowodowana rzucanym *urokiem*, a w takim przypadku tylko jego odczynienie miało przynieść ulgę, o czym będzie jeszcze mowa niżej.

Małe dzieci cierpiały często z powodu *przeloknienia*, *przeloknieńcia*, *złyńku*, *przestrachu*. Objawiało się to w ten sposób, że dziecko budziło się nagle w środku nocy z silnym płaczem, zanoszeniem się, a niekiedy dostawało konwulsji. Przyczyną choroby mogło być przestraszenie się czegoś lub *urok*. Dlatego w leczeniu tej przypadłości stosowano głównie zabiegi magiczne. Jeżeli na przykład dziecko wystraszyło się zwierzęcia, okadzano je spaloną jego sierścią, wyciętą pomiędzy uszami. Inny sposób opisuje kobieta ze Skawicy. Nad śpiącym dzieckiem należało przelać do miski przegotowaną wodę, a następnie tę miskę umieścić pod kołyską, w której dziecko spało, w misce postawić garnuszek do góry dnem. Jeżeli wodę z miski *wciągnęło* do garnuszka, był to widomy znak, że dziecko cierpi z powodu *przestrachu*, a wraz z zassaniem wody choroba się skończy. Jeżeli wody *nie wciągnęło*, zabieg powtarzano do skutku [42]. Gdy i to nie pomogło, należało odczynić *urok*, który był powodem dolegliwości.

Bardzo groźną i ciężką w przebiegu chorobą małych dzieci był dyfteryt (inaczej błonica, krup). Skutecznym lekarstwem w tej chorobie była nafta: [...] *naftę zagotować, ostudzić i wypić 2–3 łyżeczki, błonki popękały i puściło całe gardło* [43].

Częstą przypadłością u dzieci w tamtych czasach były pleśniawki, zwane pod Babią Górą *żabką* bądź *skocką*, będące głównie efektem braku higieny. Objawiała się ona powstawaniem na języku i błonach śluzowych jamy ustnej białych, grzybiczych nalotów. Powszechnie leczono je, podając dziecku do picia herbatkę z rumianku, ale znano jeszcze inny sposób. Zarówno na Orawie, jak i po północnej stronie Babiej Góry pozbywano się pleśniawek, przecierając je palcem owiniętym pieluszką zmoczoną przez dziecko świeżym moczem i, jak dodają informatorzy, był to sposób bardzo skuteczny [44]. Czasem też ścierano nalot *ostrą szmatką*, niejednokrotnie do krwi [45].

Także i *żabka*, według niektórych dawnych wierzeń, mogła mieć podłoże magiczne i być wywołana *urokiem* lub czarami. Jednym z magicznych sposobów na pozbycie się jej było *zażegnwanie żabki* i pocieranie jej czerwoną szmatką, którą następnie matka wyrzucała za siebie na pływającą wodę, aby *żabka* z ust dziecka wraz z nią *odpłynęła* [46]. Formułę *zażegnwania żabki* zanotował w Skawicy ludoznawca Władysław Kosiński (1844–1914):

Miała wieszcza dziesięcioro dziątek, z dziewięciorga – ośmiorga, z osmorga – siedmiorga, z siedmiorga – sześciorga, z sześciorga – pięciorga, z pięciorga – ćworo, z ćworo – troje, z trojega – dwoje, z dwojega – jedno. Z tego jednego, żeby nie było zadnego, na puste lasy, na puste góry, żeby sie zebralo, żeby nigdy tu nie posiadało [47].

Powyższe zaklęcie należało powtórzyć trzykrotnie, bez pomyłki, nad garnuszkiem czystej wody. Następnie chory, w tym przypadku dziecko, musiało trzy razy napić się jej, zaś do pozostałej reszty

napluć. Potem z tą właśnie wodą oraz z sierpem wykonujący zabieg udawał się nad strumień, wodę wylewał na kamień, na którym kobiety zazwyczaj prały bieliznę, i żegnał go na krzyż sierpem [48].

Dzieci i dorośli cierpieli z powodu chorób dolnych i górnych dróg oddechowych. Przeziębienie, zapalenie płuc czy oskrzeli leczono najczęściej naparami z różnych ziół, między innymi suszonych kwiatów lipy, owoców, liści i kwiatów maliny, kwiatów polnych bratków (fiołek trójbarwny), rumianku, ślazu czy szaławii lekarskiej. Mikstury te wzmacniano często miodem, który podawano również sam albo z mlekiem i czosnkiem. Samodzielnie robiono także syropy, na przykład z mniszka lekarskiego, cebuli czy wiosennych przyrostów najczęściej sosny, ale również jodły, a nawet świerka [49]. Będzie jeszcze o tym mowa niżej. Syropy te produkowane są w domach do dzisiaj.

Oprócz wspomnianych wyżej naparów ziołowych, w razie zapalenia płuc, stosowano także okłady. W tym celu klatkę piersiową dziecka smarowano tłuszczem, następnie przykładano na nią tkaninę nasączoną spirytusem. Tak wykonany kompres zabezpieczano z kolei suchą tkaniną, żeby dziecko nie wdychało uwalniających się oparów spirytusu [50].

Dzieci bardzo często chorowały z powodu takich zakaźnych chorób wieku dziecięcego, jak koklusz, odra, ospa wietrzna czy szkarlatyna. Niejednokrotnie zdarzało się, że umierały: *Dzieci nie liczyli tak jak teraz, to umierały* [51].

Mimo braku dostępu czy też utrudnionego dostępu do profesjonalnej medycyny, znane były wśród ludności babiogórskiej różne sposoby radzenia sobie z tymi dolegliwościami, często dzisiaj nie do przyjęcia, ale kiedyś stosowane i, jak podają informatorzy, czasem skuteczne. Jedną z takich metod opisuje mieszkaniec Skawicy, który wspomina:

Takie kobiety uradziły, że trzeba w piecu piekarskim napalić i jaką tam temperaturę, to już macały palcem, bo termometrów ludzie nie znali, no i jak nagrzały tyn piec, to brały dziecko na niecki, wsadzały do piekarskiego pieca i mówiły trzy Zdrowaś Mario. Jak po trzech Zdrowaśkach wyjmowały i dziecko żyło, to znaczyło się, że będzie żyło, jak nie żyło, no to nie chorowało, bo koniec był [52].

Leczenie ospy wietrznej z zastosowaniem *ciepłego pieca* opisuje także kobieta z Zawoi (rzecz dotyczy jej młodszej siostry, która wówczas miała trzy lata):

Wikte to mordowało z pięć dni. Co zjadła, to z przeproszeniem zerzygała, darła się, tak babka mówili, co trza ją wygrzać, że w te ją popuści. To mama zagrali nad blachą chuste, owineli w nią Wikte i dali za piec. Jak ją potem wyjeli, to była cała zasypana krostami, ale ją popuściło. Ja też miała te krosty, okropnie zek się drapała, to mama mi wyowijali rence smaciskami, cobyk się na gembie urody nie zepsuła. Miałak potem takie ślady po tyk krostach, ale potem to się kasi podziało [53].

Z kolei inna kobieta z Zawoi opowiadała, jak sąsiadka leczyła jej córeczkę, która zachorowała na odrę: zrobiła ciepłą herbatę i zakropiła do niej *może trzy kropelki spirytusu*:

Ja się tak strasznie bałam, co z tego będzie, do dwóch godzin była czerwonusieńka, wszystkie chrosty się wysypały na wierzch. [...] Na drugi dzień chrosty zaceny schodzić, przestała gorączkować i skończyło się [54].

Dzieci chorowite kąpano w wywarach z ziół, między innymi z rumianku, kopru włoskiego, z wiosennych przyrostów drzew iglastych. Na Orawie jeszcze w połowie XX wieku stosowano w tym przypadku uniwersalny zabieg magiczny. Dziecko należało położyć pod progiem, przykryć niecką i przepędzić przez nie świnię lub psa. Jak pisze etnograf Wanda Jostowa (1906–2000), ten rodzaj leczenia (także konwulsji) zastosowano jeszcze w 1975 roku w Zubrzycy Górnej [55].

Choroby układu oddechowego

W razie chorób układu oddechowego, czyli między innymi w nieżycie dolnych i górnych dróg oddechowych, stanach zapalnych oskrzeli, płuc, którym bardzo często towarzyszyła gorączka, ratowano się najczęściej, o czym była już mowa wyżej, ziołami i różnego rodzaju ziołowymi me-

dykamentami. Niemal każde gospodarstwo miało własną mini apteczkę zasobną w tego typu leki. Zioła suszono zawieszono u powały, w ciemnym przewiewnym miejscu i wykorzystywano zgodnie z własną, często niemałą wiedzą, do leczenia znanych i popularnych wtedy chorób.

W czasie przeziębienia, kaszlu i bólu gardła pito herbatę z sokiem malinowym, herbatki z bratków polnych, dziurawca, krwawnika, kwiatu lipowego, także mleko z czosnkiem i miodem oraz syropy z kwiatów mniszka lekarskiego, liści podbiału pospolitego zasypywanych cukrem. Ból gardła uśmierzano ponadto płukaniem gardła naparem z rumianku lub soli kuchennej. Z kolei lekarstwem na ciężkie zapalenie płuc, ale również stosowanym w kaszlu i przeziębieniu, był napar z kwiatów babki lancetowatej. Babcia mojej znajomej leczyła nią swoje dzieci, a potem wnuki. Kwiaty babki należało zebrać w słoneczny dzień, w okresie kwitnienia (przełom maja i czerwca), następnie ususzyć i rozsypać do papierowych torebek. W razie potrzeby łyżeczkę suszonych ziół zalewano jedną szklanką zimnej wody, a następnie odstawiano na piec i gotowano pięć minut. Następnie odcedzone zioła pito, ewentualnie można było napar osłodzić cukrem, miodem albo sokiem malinowym [56].

Bardzo popularnym, do dzisiaj z resztą, specyfikiem stosowanym w przypadku przeziębienia był syrop z cebuli. Przygotowywano go w następujący sposób: pokrojoną cebulę zasypywano w garnuszku cukrem i odstawiano w ciepłe miejsce do czasu, kiedy puści sok. Tak samo postępowano z młodymi przyrostami sosny, jodły czy też świerka [57]. Inny rodzaj syropu z cebuli wykonywano w ten sposób, że masło, mleko i cebulę smażyło się razem do momentu aż nabrały brązowego koloru. Należało pić go na gorąco [58]. Na Orawie istniał jeszcze jeden sposób wykorzystania cebuli jako leku na przeziębienie: najpierw trzeba było wydrążyć cebulę, do powstałej w ten sposób łupiny wsypać cukier i położyć na rozgrzanym piecu. Następnie czekano aż cebula się przypiecze, a cukier rozpuści, wtedy należało całość zjeść [59]. Równie często jak cebula w omawianych tu schorzeniach był wykorzystywany, znany ze swoich zdrowotnych właściwości, czosnek:

Babka moja, tak se przyrządzała czosnek, że masło rozpuściła na patelni, później ząbki pojedyncze przekrawała na pół, na tym przysmażała i nie było tego przykrego zapachu, jak był smażony [60].

W chorobach dróg oddechowych stosowano także inhalacje z siana, tak bogatego przecież w zioła. Siano wkładano do naczynia i zalewano wrzącą wodą. Wdychano w ten sposób powstałe opary, nachylając się nad naczyniem i przykrywając głowę tkaniną [61].

Suchoty, krzypoty itp. leczono pod Babią Górą, stawiając bańki suche lub cięte. Zabieg ten wykonywały najczęściej kobiety, tzw. *babki*, zwane również *bajcorkami*: *W Zawoi na Wilcznej była tako słynno bajcorka, od Kudzie na Wilcznej* [62].

Przydomowe ogródki na Orawie pełne kwiatów i ziół (fot. K. Słabosz-Palacz)

Bardzo często stosowano okłady, jak było to już opisywane w części poświęconej chorobom dziecięcym. Plecy i klatkę piersiową nacierano spirytusem, sadłem (borsuczym, świstaczym – kupowanym na jarmarkach, także psim), a także posmarowane wcześniej tłuszczem nacierano czosnkiem. Sadło podawano też choremu do picia. Zdarzyło się w Zubrzyicy Górnej, kiedy na gruźlicę zachorowała pewna kobieta, że całe ciało zawijano w świńską skórę, co w tym przypadku okazało się bardzo skutecznym zabiegiem [63]. Skutecznym lekiem na gruźlicę była też podobno roślina, po którą udawano się *do Babiej Góry*, a mianowicie mech płucnik (płucnik lekarski), nikt już jednak nie pamięta, jak go stosowano.

Innymi sposobami leczenia chorób układu oddechowego, już o charakterze magicznym, stosowanymi też profilaktycznie, było zjedanie *bazi* (wierzba) z palmy poświęconej w Niedzielę Palmową (data ruchoma) albo jabłka poświęconego w dniu św. Błażeja (3 lutego). Pomagały też okadzania i zamawiania. Tak na przykład chorującego na febrę (gorączkę towarzyszącą przeziębieniom), zwaną również *zimnicą*, okadzano dymem z palonych, święconych ziół, a w trakcie tego zabiegu wypowiadano zaklęcie *wyrzucające* chorobę:

Na te puste lasy,
Na te puste korzenie [64].

Bardzo ciekawy zwyczaj panował niegdyś na Orawie; mianowicie w czasie wizyty duszpasterskiej, zwanej pod Babią Górą *kołędą*, kiedy to ksiądz w okresie bożonarodzeniowym odwiedzał swoich parafian, towarzyszył mu grabarz. Szedł on przed księdzem, zazwyczaj kilka domów wcześniej, dzwoniąc dzwoneczkami, tak ogłaszając nadejście kapłana. Wierzono, że woda, którą się naleje do tych dzwoneczków, nabiera cudownych właściwości. Miała ona powodować, że osoba, która się jej napije, będzie miała nie tylko piękny głos, ale również zdrowe gardło [65].

Choroby układu pokarmowego

Tak jak w innych przypadkach i te choroby leczono zarówno metodami racjonalnymi, jak i magicznymi. Metoda leczenia zależała ściśle od tego, co uznano za przyczynę wystąpienia dolegliwości. I tak jeżeli były one spowodowane, na przykład, zjedzeniem nieświeżego albo nieodpowiednio przygotowanego jedzenia, co prowadziło do zatrucia, niestrawności, najczęściej likwidowano je, podając chorym napary ziołowe [66]. Używano do nich między innymi mięty pieprzowej, dziurawca, rumianku, kminku, piołunu (bylica piołun) i innych [67].

W razie bólu brzucha stosowano, zdarza się to również dzisiaj, tzw. *zbója* (smotrawa okazała) i *omonu* (oman wielki). *Omon* podawano najczęściej w razie *oberwania*, z kolei *zbója* w dolegliwościach żołądkowych. W razie choroby suszone liście *zbója* należało skruszyć do jajecznicy i tak przyrządzoną zjeść [68]. Tę przypadłość niwelowano również ciepłymi okładami, jak było to opisane w części poświęconej chorobom dziecięcym. Żołądek rozgrzewano nie tylko zewnętrznie, używając woreczków z gorącym owsem, piaskiem, ciepłej pokrywki od garnka czy też samego garnka układanego na brzuchu do góry dnem, ale także od środka nalewką z zielonych owoców orzecha włoskiego [69]. Inny specyfik, ale również na bazie alkoholu, który miał być skutecznym lekarstwem na wrzody żołądka, polecał sąsiad kobiecie z Juszczyzna:

Kup se pół litra spirytusu, pokrzyw nazbieraj, jak one zakwitno, i zalej spirytusem, i co rano potom kielicha wypij. I on sie tym wylicyl i teraz wszystko je, bocek nie bocek [70].

Biegunkę leczono najczęściej, wykorzystując jako lekarstwo borówkę, tak jak to było opisane wyżej, czyli albo zjadano suszone owoce, albo przyrządzano z nich napar. Podawano również gotowany ryż i marchew [71].

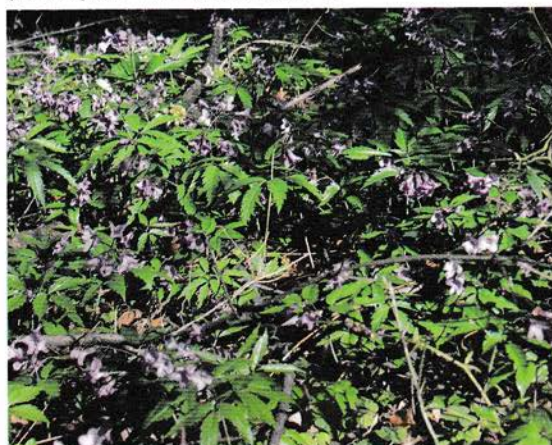
Na zaparcia z kolei stosowano siemię lniane lub niewielką ilość oliwy. W tym wypadku miało również zastosowanie szare mydło, którego używano w taki sam sposób, jak dzisiaj czopków.

Innymi przypadłościami w obrębie układu pokarmowego były choroby pasożytnicze, na przykład owsiki, popularnie zwane *robakami*. W takim przypadku pod Babią Górą choremu podawano kiszoną kapustę, sok z niej lub zupę (*kwaśnicę*). Kolejnym sposobem na tę przypadłość było robienie nasiadówek ze słodkiej wody lub okładanie brzucha zagniecionym wcześniej, bardzo słodkim ciastem. Obie te metody miały za zadanie *wywabić* pasożyty na zewnątrz [72]. To samo na celu miały okłady z świńskiej skóry czy nasiadówki tym razem z ciepłego mleka albo serwatki [73].

W trudnych przypadkach udawano się do lekarza albo znachora. Ten ostatni z kolei często stosował niekonwencjonalne metody leczenia. Tak też było w przypadku matki jednej z informaterek z Zawoi. Kobieta cierpiała prawdopodobnie z powodu skrętu jelit. Ból był bardzo silny, a domowe sposoby na jego uśmierzenie nie pomagały. Dlatego kobieta wybrała się do ludowej specjalistki, która mieszkała w Jeleśni (Beskid Żywiecki). Jej diagnoza była następująca: [...] *że to ma jak ten kołtun włosów [na głowie], to ona miała kołtun jelit* [74].

W związku z tym nakazała „pacjentce” kupić wełny z młodej owcy, nie barana. Następnie tę wełnę miała przykładać na brzuch i tak pozostawić na jakiś czas (niestety informatorka nie pamiętała na jak długo). Kobieta tak właśnie zrobiła. Po zdjęciu wełny z brzucha okazało się, że rzeczywiście jest ona poplątana niczym kołtun. Teraz miała tę właśnie wełnę zawinąć w białą, czystą szmatkę, a do zawiniątka włożyć pieniążek. Całość z kolei znachorka nakazała umieścić za świętym obrazem

(fot. P. Krzywda – 1–3; K. Słabosz-Palacz – 4)

i nie ruszać. Chora kobieta wykonała wszystko zgodnie z zaleceniami, nawet kilkakrotnie, ale niestety, nie przyniosło to pożądaných rezultatów: [...] *tak strasznie zwijało, zwijało, ale to nic nie dało, bo w końcu potem umarła* [75].

Choroby układu nerwowego i narządów zmysłów

Wydaje się, że najczęstszą dolegliwością w obrębie układu nerwowego był ból głowy. Jednocześnie trzeba zaznaczyć, że był on na karpackiej (zatem i babiogórskiej wsi) uznawany jako choroba sama w sobie, a nie objaw złożonej choroby [76]. Ból głowy próbowano uśmierzyć, stosując najczęściej różnego rodzaju okłady. Były to szmatki zanurzone w zimnej wodzie, czasami dodatkowo nakropione octem, pokrojony w plastry ziemniak czy też utłuczone liście kapusty albo chrzanu umocowane na głowie przy pomocy chustki [77]. Innym rodzajem okładu była świeża, jeszcze ciepła skórka z królika [78]. Kolejnym sposobem na pozbycie się bólu głowy było *opalenie gromnicą włosów na cztery rogi*. Zabiegu tego dokonywano również profilaktycznie zaraz po powrocie z kościoła w dniu Matki Bożej Gromnicznej (2 lutego).

Jedna z informatek podaje, że lekiem na ból głowy był już wyżej wspomniany *omon*, który jak w *oberwaniu*, tak i tu podawano w jajecznicy [79]. W takim przypadku stosowano również napary z innych ziół, na przykład z mięty pieprzowej lub dziurawca. Bóle głowy próbowano leczyć także stawianiem baniek na głowie, ale tak aby ominąć skronie [80].

Poważną chorobą w obrębie układu nerwowego była padaczka, zwana pod Babią Górą, jak i w innych częściach Karpat, *wielką chorobą*. Inne jej określenia to *zła choroba*; mówiono również o chorym – *bije go ptok* [81]. W dawnych czasach była to tajemnicza i nieuleczalna choroba, której przyczyn nie znano. Z reguły, jak wspominają informatorzy, padaczki nie leczono, jednakże kobieta z Juszczyzna wspomina leczenie tej choroby u bydła:

Ja tylko znam jako od bydła po prostu, jak się wypędziło nieraz krowe, chyciło tej krowie tak nogi wykreńca do góry, no i wiedzieli, że to jest padaczka. Jako to mówili, że to ptok bije. To zdejmowali od takiego dziecka, co takiej choroby nie widziało, koszule i to krowo bili tom koszulom [82].

Można przypuszczać, że podobnie leczono także ludzi. W przypadku ataku drgawek u człowieka dbano dodatkowo, aby nie przygryzł on sobie języka, w tym celu wkładano mu do ust na przykład drewnianą łyżkę [83].

Z kolei jeżeli chodzi o inne schorzenia w obrębie narządów zmysłów, to często występował jęczmień na oku. Po obu stronach Babięj Góry leczono go bardzo podobnie, czyli na przykład pocie-

rano złotą obrączką, robiono okłady z rumianku. Jęczmienia próbowano się również pozbyć za pomocą zabiegów magicznych. W tym celu powiekę zajęta jęczmieniem pocierano ziarnem jęczmienia wyjętym z pomiędzy belek domu [84]. Ziarno, którym przetarto chore oko, należało wrzucić do ognia, stojąc tyłem do pieca [85]. Pomagało również naplucie do oka lub na gorący piec [86].

Mężczyzna z Zubrzycy Górnej wspomina, że należało ziarno jęczmienia położyć na rozgrzanym piecu i wyjść z domu albo przynajmniej z kuchni, tak żeby nie słyszeć, jak ziarno pod wpływem ciepła pęknie, wydając przy tym głośny dźwięk. Kiedy do tego doszło, domownik, który pozostał w izbie przy piecu, wołał osobę, która miała na oku jęczmień: *Poć juz, bo jęczmień penknął to penknie i tobie* [87]. Następnie należało tym pękniętym ziarnem jęczmienia potrząść oko trzy razy, zawsze w tym samym kierunku, najczęściej od wewnątrz na zewnątrz, po czym jak wspomina dalej informator: *[...] to ziarno się wyrzucało i był spokój. A jak nie pomagało, to jesce roz* [88].

Równie ciekawy sposób leczenia jęczmienia podaje informator ze Skawicy. Tym razem należało pocierać zajęte jęczmieniem oko poświęconym zielem, na przykład *bazią* z palmy wielkanocnej, najczęściej w prawą stronę, wymawiając przy tym formułę: *Isoj nie pisoj, w kościele na słupie, stary babie na dupie* [89].

Inne dolegliwości oczu, jak na przykład stan zapalny, wysuszenie gałki ocznej itp., leczono okładami i przemywaniem oczu rumiankiem, esencją z herbaty czy też naparem ze świetlika łąkowego. Z kolei jeżeli coś wpadło do oka, na przykład plewa podczas młócenia zboża, to albo przemywano oko czystą wodą, albo proszono drugą osobę, aby wylizała ciało obce językiem. Jak podają informatorzy we wsi, zazwyczaj była to osoba, która miała w tym wprawę, i do niej się w potrzebie udawano. Na przykład w przysiółku Zimna Dziura w Zubrzycy Górnej czy w przysiółku Sucha Góra w Skawicy były kobiety, które wylizywały oczy bydłu, również narażonemu na tego typu dolegliwość [90]. Innym razem, gdy w oku znalazło się jakieś ciało obce, wywijano powiekę na zapałce albo cienkim patyczku i wyjmowano je za pomocą chustki, rąbka spódnicy albo koszuli [91].

Stany zapalne ucha środkowego leczono ciepłymi okładami z umieszczonego w Inianym woreczku parzonego, gorącego owsa [92], a także z białka jaja kurzego [93]. Tę dolegliwość leczono też, wkładając do chorego ucha zwinięty liść *anginki* (pelargonia pachnąca). Była to roślina niegdyś bardzo popularna w domach pod Babią Górą [94]. Jako zabieg leczniczy w bólu ucha stosowano opary rumianku [95]. Innym lekiem na zapalenie ucha była *woda z drzewa jasieniowego*. Kawalek świeżej gałązki jesionu wkładano do pieca, tak aby jej koniec z niego wystawał. Pod ten koniec podkładano naczynie, do którego pod wpływem ciepła skapywał sok drzewa. W tym soku moczone kawałek tkaniny lub watę, którą przecierano potem ucho od zewnątrz i delikatnie w środku. Bardzo przy tym uważano, aby woda nie dostała się do ucha [96].

Już cytowana Z. Trybała w swoim pamiętniku wspomina o uleczeniu głuchoniemej dziewczyny przez wędrującą kobietę, która zatrzymała się u niej na nocleg:

Kazała przewrócić na ziemię, pochwyć jej ręce, ta się przelękla, co z nią robią, darła się zwierzęcym głosem. A podrównana, to nie zważała, wzięła tylko drewnianą łyżkę i tem sztyłem z łyżki podniosła migdały, potem kazała ją puścić, obłożyła szyję jakimiś ziołami i odtąd już głuchoniema słyszała, a mówić się musiała uczyć jak małe dziecko: była już zdolna do samej starości, wyszła za mąż [97].

Choroby kobiece

Dolegliwości związane z naturą kobiecą, chodzi tu o menstruację, były w dawnych czasach tematem tabu. Kobiety rozmawiały o nich wyłącznie w swoim zaufanym gronie i tak też przekazywały sobie wskazówki, porady, wyjaśniały wątpliwości dotyczące tej sfery kobiecego życia. Dbano o to, aby nikt postronny tych rozmów nie słyszał.

Na bolesne miesiączki stosowano nasiadówki albo kąpiele w naparze z siana, macierzanki, krwawnika czy też bożego drzewka [98]. Innym zabiegiem stosowanym w tej przypadłości było zamoczenie nóg po kolana w ciepłej wodzie i wymoczenie ich [99].

Należy dodać, że często w pojęciu mieszkańców wsi karpackich *czas*, miał na celu jedynie oczyszczenie organizmu ze *złej* krwi, jaka się w nim przez okres miesiąca nagromadziła. W takim rozumieniu tego procesu długie i obfite miesiączki nie były traktowane jako objaw choroby, wręcz przeciwnie, były pożądane [100]. Mimo to zdarzało się, że długotrwałe krwawienia stawały się przykrą dolegliwością. W takich przypadkach stosowano różne zabiegi, w tym magiczne. Jeden z nich opisała kobieta z Zawoi. Mianowicie w czasie miesiączki, wodę, która służyła kobiecie do podmycia lub w której wyprała skrawki tkaniny, które służyły jako podpaska, należało wylać na *trzecią ścianę*, czyli na trzecią belkę zewnętrznej ściany domu. *Czas*, jak twierdzi informatorka, trwał wtedy trzy dni, a nie na przykład sześć [101].

Choroby skóry

Wszelkich zmian skórnych typu krosty (pryszczki), liszaje czy wrzody, pod Babią Górą, ale również w innych częściach Karpat, próbowano się pozbyć, smarując skórę tłuszczem, na przykład świeżym masłem lub słodką śmietaną [102]. Na *kurzajki* (brodawki) nakładano *mleczek* z rośliny nazwanej przez informatorkę *kozi mlec* (wilczomlecz lancetowaty). *Kurzajkę* trzeba był najpierw lekko poruszać, a następnie zaaplikować na nią *mleczek* z młodej, świeżo zerwanej rośliny, a *kurzajka wyschła* [103]. Brodawek tego typu pozbywano się także, stosując działania o charakterze magicznym. W tym celu należało podczas pełni księżyca potrząść *kurzajkę* trzy razy kością znaną w polu lub kamieniem zanurzonym w potoku, po czym wyrzucić go za plecy, nie oglądając się za siebie [104]. Informatorka z Podwilka opowiadała, że kiedy była nastolatką, na jej kolanie pojawiło się siedemnaście *kurzajek*. Jej znajoma poradziła jej, aby wykonała wyżej opisany zabieg z kością, a potem obwiązała każdą brodawkę nitką. Tak powstałe supelki miała wyrzucić na gnojowisko: *ze jak zgnije ta nitka, to się syćko skończy*. Kobieta, podsumowując, powiedziała:

I słuchajcie: jo nie wiom, cy to trwało tydzień, jo posła sie myć i pacze – jo nic nie mom, a jo nie mogła na tym kolanie klynąć [105].

Brodawki smarowano również krwią menstruacyjną [106].

Trudne warunki życia w podbabiogórskich wsiach i brak higieny sprzyjały również innym dolegliwościom skórny, jak na przykład wszawicy, świerzbowi czy też *bolokom* (bolesne strupy na głowie, powstałe między innymi ze złuszczonego się naskórka). Wszy pozbywano się najczęściej, *iskając się* nawzajem albo wyczesując gęstym grzebieniem. W takiej sytuacji myto głowę naparem z macierzanki albo poziomki. W tym celu trzeba było pędy poziomki zalać przegotowaną wodą i odstawić na dwa–trzy dni. Potem „preparat” był już gotowy do tego, aby umyć w nim włosy [107]. Innym sposobem na pozbycie się wszy i *boloków* (występujących bardzo często razem) było smarowanie głowy naftą [108]. W takim wypadku głowę myto również mydłem siarkowym i gotowanym *zielen jablonka* (niestety, nie udało się go zidentyfikować) [109].

Jeżeli chodzi o świerzb, to osoby, z którymi rozmawiałam, nie pamiętały dokładnie, jak go leczono, wspominały jednak *jakąś* maść, po użyciu której skóra bardzo piekla:

Świerzb to grasował. To był tak, że się ino dotknął jeden drugiego, to juz sie zaraził i potem dropanie, swedzenie, do krwi. Jakiesik tam maści czy coś takiego, to oni to kupowali i smarowali [110].

Urazy

Odmrożenia

Trudne warunki bytowe górali okolic Babiej Góry, konieczność pokonywania dużych odległości pieszo, praca w lesie, często brak odpowiedniego ubrania i obuwia, powodował, że różnego rodzaju urazy i odmrożenia w okresie zimowym były stosunkowo częste. W przypadku odmrożenia

radzono sobie na różne sposoby, na przykład okładając odmrożone kończyny potłuczonymi liśćmi kapusty na przemian z moczeniem ich w zimnej wodzie [111]. Pomagało również wkładanie nóg do wody z kiszzonej kapusty albo do *tarczyny* (startych ziemniaków) [112]. Podczas leczenia odmrożeń pamiętano, aby leczyć je, ogrzewając stopniowo.

Oparzenia

Na oparzenia stosowano pod Babią Górą różnego rodzaju *smarowidła*. Były to na przykład: tłuszcz z kaczki, gęsi lub tłustej kury, czy też domowej roboty maść z nagietka lekarskiego [113]. Kobieta z Juszczyzna wspomina: [...] *smarowali tłuszczem, nie zawijali, żeby rana podczas zmiany opatrunku nie otwierała się ponownie* [114]. W takich wypadkach wykonywano również okłady z zimnej wody, serwatki albo białka jaja kurzego [115]. Wydaje się, że kontrowersyjną metodą było zasypywanie świeżego oparzenia solą, trzeba było przy tym pamiętać, że można było to zrobić jedynie niemal natychmiast po oparzeniu. Gdy od urazu minęło trochę czasu i doszło już do uszkodzenia tkanek w postaci bąbli czy rany, było już za późno i soli nie można było używać [116].

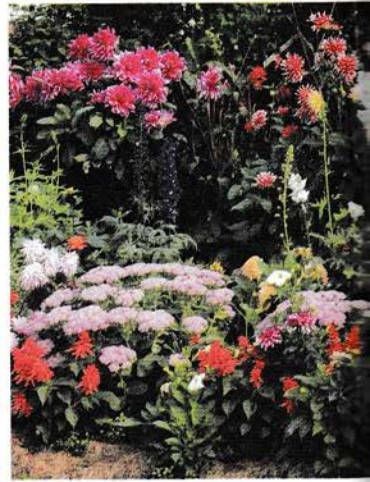
Złamania, zwichnięcia

Większość osób, z którymi udało mi się porozmawiać po obu stronach Babiej Góry, wspominała, że na złamania najczęściej stosowano maść żywokostową (z żywokostu lekarskiego). Przygotowywano ją w ten sposób, że do startego korzenia tej rośliny dodawano jakiś tłuszcz, na przykład smalec, i dokładnie mieszano. Następnie taką maścią okładano miejsce urazu i usztywniano za pomocą drewnianych deseczek („łupków”), które przymocowywano do nogi chorego skrawkami płótna [117].

Leczeniem złamań, zwichnięć i tego typu urazów zajmowali się najczęściej ludowi specjaliści. Byli oni zazwyczaj bardzo szanowani i obdarzeni dużym zaufaniem społecznym, zwłaszcza „ortopedzi”, do których nie rzadko zachodzili i lekarze. Ludowi „ortopedzi” swojej profesji uczyli się zazwyczaj od rodziców, dziedzicząc po nich niezwykle wyczucie w palcach, co pozwalało za pomocą li tylko dotyku i oględzin chorego miejsca na postawienie trafnej diagnozy oraz dobrego złożenia czy też nastawienia uszkodzonych kości. Trudnili się tym również *bacowie*, którzy podczas długich miesięcy na halach nabierali wprawy, „lecząc” zwierzęta ze swojego stada.

Na bóle stawowe u dzieci i dorosłych, również profilaktycznie, zalecano bieganie po rannej rosie, bicie nóg pokrzywami, a także spanie na posłaniu z brzoźowych liści [118]. Bardzo ciekawy zwyczaj, mający charakter zabiegu leczniczego i profilaktycznego, opisał mieszkaniec Orawy. Mia-

Orawskie ogrody (fot. K. Słabosz-Palacz)

nowicie, aby zapewnić sobie zdrowie, należało tuż po pierwszym wiosennym grzmocie wytarzać się w trawie.

W razie bólu kręgosłupa czy stawów dobrze było leżeć nieco dłużej na tym boku, który bardziej bolał [119]. Ból stawów próbowano także niwelować okładami ze szmat nasączonych ludzkim moczem [120]. Również w Juszczyńcu usłyszałam o ciekawej miksturze stosowanej na reumatyzm i bóle pleców. Przygotowywano ją z jadu żmii. Aby go pozyskać, należało schwytać *gada* przed św. Wojciechem (23 kwietnia), gdyż uważano, że taka żmija ma najwięcej jadu. Następnie wpuszczano ją lub wciskano, jeżeli była martwa, do dużej butelki, zalewano spirytusem lub denaturatem i odstawiano na kilka tygodni. Po upływie tego czasu zlewano tak przygotowany alkohol i smarowano nim bolące miejsca. Kobieta z Juszczyńca wspomina na koniec: [...] *i po tym mówili, że kobieta odzyskała władzę w nogach* [121].

Rany

Babiogórcy na trudno gojące się rany stosowali najczęściej zioła w formie opatrunków i naparów do przemywania. Najbardziej popularną, nie tylko pod Babią Górą, była babka zwyczajna, której liśćmi okładano rany. Zanim założono opatrunek, przemywano ją często naparem z rumianku lub smarowano maścią ze *zrostka* (głowienka pospolita). Maść tę przygotowywano w następujący sposób: na stopiony, spieniony tłuszcz, najczęściej masło, wrzucano listki *zrostka*. Następnie należało dokładnie wymieszać i przelać do glinianego naczynia, owinąć lnianą chustką i postawić w chłodnym, ciemnym miejscu. Po pewnym czasie „mikstura” była gotowa do użycia [122]. Takie samo zastosowanie miał również topiony łój królika lub kury [123].

Na uporczywie krwawiące rany stosowano krwawnik pospolity. Na krwawiące miejsce przykładano liście tej rośliny albo płócienny opatrunek nasączony jej sokiem [124]. W tym celu stosowano również, popularny w całym naszym kraju, opatrunek z chleba zagniecionego z pajęczyną [125].

Wole tarczycowe

Wole tarczycowe jest objawem nieleczonej niedoczynności tarczycy, której przyczyną może być między innymi niedobór jodu. Tereny górskie w Polsce z powodu oddalenia od morza, będącego naturalnym źródłem jodu, były miejscem, gdzie ludzie stosunkowo często cierpieli z powodu tej choroby. Chorych nazywano w Beskidach zachodnich *gardlakami* lub *sietniakami*, mówiono również na wole – *gorzele*, a na noszącego wole – *wolowaty* [126]. Antoni Schneider (1825–1880), archiwista i ludoznawca, autor pierwszej encyklopedycznej notatki o Babiogórcach, napisał:

W niektórych miejscach pojawiają się gardlaki (kretyny), czyli tzw. sietniaki, szczególnie po wsiach około Jordanowa i Makowa; wszelakoż plagą tą dotknięci, oprócz zbezkształcenia ciała najwięcej gardła, nie podlegają innym gorszym symptomom, jakie [...] po innych osadach około Baby i bliżej Nowotarszczyzny widzimy [127].

Tej przypadłości raczej nie leczono, niekiedy tylko starano się zakryć je chustką [128].

Ukąszenia

Po obu stronach Babiej Góry znane były różne sposoby leczenia w wypadku ukąszenia przez węży. Na Orawie i całym Podtatrzu używano w tym celu wywaru z jesionowych liści, użytych do majenia domów z okazji Zielonych Świąt (data ruchoma), a także soku z jesionu [129]. Z ranki powstałej w miejscu ukąszenia wysysano lub wyciskano jad, miejsce to również wypalano rozgrzanym żelazem [130]. Na miejsce ukąszenia stosowano również zimne okłady w postaci tkaniny zamoczonej w zimnej wodzie, kamienia czy żelaza. Takie okłady robiono także w przypadku ukąszenia przez owady, na przykład przez osę albo pszczołę [131].

Starym sposobem ratowania ukąszonego przez węży było wypalanie miejsca ukąszenia rozgrzanym żelazem. Tak było w przypadku brata mieszkanki z Zawoi Podbrzeżu, który miał miejsce w latach dwudziestych XX wieku, ukąszonego przez węży podczas zbierania jagód. Zabieg wykonywał ojciec, a chłopca trzymały matka i ciotka. Nie wiadomo, czy dzięki temu, ale faktem jest, że chłopiec wyzdrowiał [132].

Innym ciekawym sposobem było przykładanie na miejsce ukąszenia żaby, którą, aby ta nie uciekła, wkładano pod pończochę. Żaba miała przez skórę wchłonąć jad, w wyniku czego puchła, a zdarzało się, że pękała [133].

Zabieg lycynia wody (fot. P. Krzywda)

Tak jak w przypadku innych chorób, również i w tym stosowano *zamawiania*, połączone czasem z okadzaniem miejsca święconymi ziołami. Trudnili się tym zazwyczaj *bacowie*, którym często przypisywano magiczne zdolności [134].

Zabieg *lycynia wody*

Pod Babią Górą znanych było także wiele metod magicznych, mających na celu przywrócenie zdrowia. Najczęściej wspomnianą i po obu stronach Babiej Góry stosowaną metodą było *lycynia wody*. Wykorzystywano tę metodę bardzo często w „leczeniu” dolegliwości żołądkowo-jelitowych, gdyż uważano, że mogą być one spowodowane *rzuconym urokiem*, sprowadzone na chorego przez na przykład czarownice. Znanych było wiele sposobów *odczyniania uroku* i, co ciekawe, była to wiedza stosunkowo powszechna nie tylko wśród *babek* i *znachorów*, ale również wśród zwykłych mieszkańców babiogórskich i karpaccich wsi. Występowały one w różnych wariantach, tak też było z zabiegiem *lycynia wody*. W zależności od miejsca i osoby, która wykonywała ten zabieg, był on bardziej lub mniej bogaty w różnego rodzaju szczegóły, które należało wykonać w odpowiedniej kolejności, przy użyciu odpowiednich narzędzi, wymawiając przy tym konkretne *zaklęcia* i modlitwy. Mimo to ich sens, jak i ogólny zarys był zawsze taki sam.

Zabieg *lycynia wody* był zabiegiem wieloetapowym, z tym że poszczególne etapy nachodziły na siebie i były od siebie zależne. Na początku należało nabrać do garnuszka wody, najczęściej musiała być to woda bieżąca, nabrana z *potoka* zgodnie z kierunkiem jego nurtu. Wodę tę należało przeżegnać znakiem krzyża, nie wypowiadając przy tym słowa *Amen*. Następnie odmawiano pacierz: *Ojcze nasz, Zdrowaś Mario i Wierzę w Boga* w odwrotnej kolejności (a więc zaczynając od *Wierzę...*), również bez słowa *Amen*. Po pacierzu recytowano formułę:

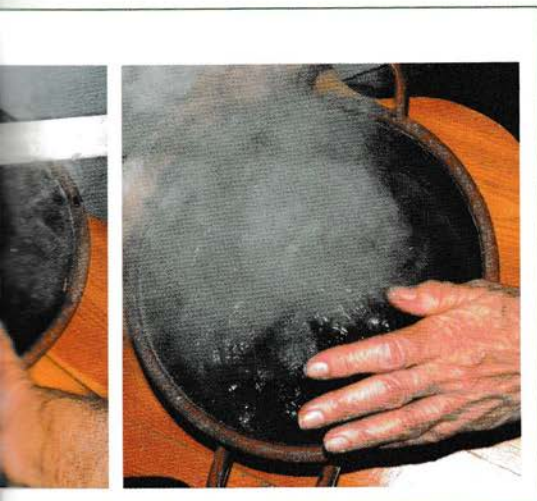
Nie swoim mocom, tylko Pana Jezusa mocom,
Nie swoim mocom, tylko Matki Boskiej mocom,
Nie swoim mocom, tylko wszystkim świętyk mocom.

Potem z pieca należało wyjąć (w niektórych wersjach z użyciem noża do krojenia chleba) nieparzystą liczbę drewnianych węgielków (przeważnie trzy lub dziewięć). Bardziej współcześnie używano w tym celu zapalek. Żarzące się węgielki lub zapalki wrzucano następnie do wcześniej przygotowanego garnuszka z wodą, wypowiadając słowa: *na chłopa, na babę i na cały świat*. Jeżeli węgielki nie opadły na dno, znaczyło to, że choroba nie jest spowodowana *urokiem*. Jednak jeżeli z sykiem opadały na dno, znaczyło to, że *urok był zadany* i zabieg przeprowadzano dalej.

Ta część zabiegu miała znaczenie diagnostyczne z dwóch powodów – po pierwsze, dowiadywano się, czy *urok* był rzeczywiście *rzucony*, ale również ten dość szczegółowy wariant pozwalał dowiedzieć się, przez kogo został *rzucony*. Jeżeli węgielek opadał na dno w momencie wypowiadania słów na przykład *na chłopa*, oznaczało to, że sprawcą choroby jest mężczyzna. Oczywiście analogicznie odnosiło się to również do kobiety i całego świata.

Drugi etap, już ściśle terapeutyczny, polegał na tym, że „pacjent” musiał napić się odrobiny *lyconej wody*, po czym obmyć się w niej i wytrzeć koszulą lub bluzką, pamiętając przy tym, aby robić to jej lewą stroną. Pozostałą część wody należało wylać za siebie przez głowę.

Zabieg ten wykonywano równie często u ludzi, jak i u zwierząt [135], z tą różnicą, że jeżeli *lycyło sie wodę* dla zwierzęcia, na przykład konia, krowy czy owcy, w formułach opuszczano *Wierzę w Boga*, ponieważ, jak wspomina kobieta z Zawoi, która bardzo często wykonywała ten zabieg tak

u ludzi, jak i u zwierząt, *zwierzę w Boga nie wierzy* [136]. Należy dodać, że tego typu zabiegi wykonywano zawsze wtedy, kiedy podejrzewano, że to *urok* jest przyczyną danej choroby, na przykład bólów głowy, uporczywego płaczu dziecka, o czym była mowa wyżej.

Ludowi specjaliści w dziedzinie leczenia

Na terenie wsi podbabiogórskich, podobnie jak w całych Karpatach, na przełomie XIX i XX wieku można było spotkać wielu ludowych „lekarzy” [137]. Wśród nich były prawdziwe sławy, do których przybywali „pacjenci”, czasem nawet z odległych miejscowości. Byli i tacy, których popularność nie wykraczała poza granice ich rodzimej wsi czy obejścia. Ważne, że działalność tak jednych, jak i drugich cieszyła się dużym powodzeniem u ludności, która miała bardzo ograniczony dostęp do lekarzy profesjonalistów z jednej strony i równie bardzo ograniczone do nich zaufanie z drugiej.

Wśród ludowych terapeutów, obok tych zajmujących się leczeniem niemalże kompleksowo, można wyróżnić i takich, którzy specjalizowali się w udzielaniu pomocy w konkretnych dolegliwościach. Byli więc „specjaliści”, którzy wyrywali zęby, składali połamane kości, leczyli zwichnięcia, oberwania i podźwignięcia, kobiety, które odbierały porody, wreszcie zielarze, znający się na ziołach i ich zastosowaniu, oraz osoby potrafiące *odczyńnić uroki* i *zażęgnywać* choroby nimi spowodowane.

Bodaj największym uznaniem cieszyli się „ortopedzi”. Trzeba dodać, że były wśród nich prawdziwe sławy. Składaniem złamanych kości, leczeniem i opatrywaniem zwichnięć i innych tego typu urazów w środowisku górskim dość często zajmowali się *bacowie*. Mieli oni doświadczenie nabyte podczas wypasu owiec, które w trudnym górskim terenie nierzadko ulegały kontuzjom. Jednakże informatorzy z Zubrzyicy Górnej wspominają, że tu nie chodzono do *baców*, tylko do znachora, niejakiego Suwady, lepiej chyba powiedzieć Suwadów, ponieważ jak wspominają informatorzy, cała rodzina (ojciec, syn, ale również synowa) służyli z tego typu „zdolności” [138].

Sławą po obu stronach Babiej Góry cieszył się z kolei „ortopeda” z okolic Jordanowa, który przyjeżdżał do miasteczka i leczył chorych. Był on tak znany i ceniony, że jak wspomina mężczyzna z Zawoi:

[...] w Jordanowie był taki, że mu na drabinie przynieśli chłopca co tak był połamany. Lekarze go przynieśli i go poskładał [139].

„Specjalista” ten za pomocą dotyku diagnozował uraz: *czy to złamanie, czy zwichnięcie, a może stłuczenie*. Następnie, jeżeli było to konieczne, nastawiał złamaną kość, smarował miejsce urazu maszczą z tłuszczu i unieruchamiał kończynę.

Po północnej stronie Babiej Góry, zwłaszcza zaś w Zawoi i w Skawicy, znanym ludowym „ortopedą” był niejaki Deja ze Skawicy. Informatorka z Juszczyna wspomina:

[...] to chodzili do takiego faceta Deja Józef, to był tu w Skawicy, naprawił rence, nogi. Jak się mu udało, to naprawił dobrze [140].

Wśród „specjalistów” cenione były także *babki, babice*, czyli kobiety zajmujące się odbieraniem porodów, wspieraniem kobiet w czasie porodu i pomocą w opiece nad niemowlętami. Również doradzały im w kobiecych dolegliwościach, zajmowały się także stawianiem baniek. Znaną i bardzo cenioną *babicą* na Orawie była niejaka Ladzicka; niestety informatorzy nie pamiętają, jak się nazywała. Chodziły do niej, szukając pomocy, kobiety, które nie mogły zająć w ciąży, cierpiały na bolesne miesiączki czy inne dolegliwości. Ladzicka stawiała również bańki, odbierała porody i, jak wspominają informatorzy, dzięki swoim zdolnościom i sprawnym dłoniom potrafiła masażem wyleczyć wiele schorzeń. Mieszkanca Zubrzyicy Górnej opowiada: [...] *chodziło się do niej, ona miała sposoby, świetnie widocznie musiała znać anatomię człowieka* [141].

Kobieta ta chodziła do Ladzicki po porodzie, ponieważ cierpiała na obfite krwawienia. Ladzicka masowała jej brzuch: dwiema dłońmi od zewnętrznej części brzucha dośrodkowo, w ten sposób, że – jak wspomina informatorka – między palcami przesuwały się jelita, a na koniec masażu w dłoniach

znachorki pozostawała jedynie macica: [...] *jak już wymasowała, to macica była tak jak jabłuszko w środku*. Masaż trwał długo, po nim znachorka owijała kobietę tkaniną i tak owinięta musiała ona chodzić do wieczora następnego dnia, kiedy to musiała ponownie przyjść na „wizytę”. Informatorka podaje, że sama chodziła do niej kilka razy i była bardzo zadowolona z jej zabiegów [142].

Kolejną popularną „specjalizacją” była stomatologia. Chodziło tu rzecz jasna o wrywanie zębów, gdyż o leczeniu, z wiadomych względów, nie mogło być mowy. Trudnili się tym często kowale, ponieważ posiadali niezbędny do wrywania zębów sprzęt, czyli kleszcze. Niemniej jednak każdy, kto posiadał kleszcze i miał trochę osobowych predyspozycji, mógł się zajmować rwaniem zębów. Po północnej stronie Babiej Góry, w Zawoi, w niedzielę pod kościołem „ordynował” jeden z takich „dentystów”.

Alek od Marszałków [przysiółek w Zawoi], co do kościoła kleszcze nosił i po kościele zachodził do karcmy albo gdzie do ściany przycisnął *głowo i zemba* wrywał. Piersiawecke miał ze *spirytusem*, doł sie napić i chłop posed [143].

Mieszkaniec Skawicy wspomina z kolei, że *Kawulok u Łatki* [przysiółek na Skawicy], *to twardo targotł zymby, jego baba tys rwała* [144].

Równie dużą sławą cieszył się niejaki Chorąży z Sidziny, do którego w razie konieczności usunięcia zęba schodzili się ludzie z okolicznych wsi, także z Orawy. Informatorka z Juszczyzna, która twierdzi, że pochodził on z Bystrej, tak opisuje praktyki owego „specjalisty”:

On konia kuł [nie był kowalem], jakeś zasła zymba wyrwać, on ryncy nie umył ani klysce, jakie miał brudne jak ci kazoł paje rozedrzyć i zemba hłas, nie było zakażeń [145].

Powszechnie leczono się u znachorów, którzy oprócz niewątpliwej znajomości ziołolecznictwa i często wspomnianej już ortopedii, swoje medyczne działania opierali głównie na zabiegach magicznych. Swoją wiedzę przekazywali najczęściej dopiero na łożu śmierci. Trzeba dodać, że mimo rozwiniętej w dzisiejszych czasach medycyny i łatwiejszym niż kiedyś do niej dostępie, również i dzisiaj spotyka się ludowych specjalistów nadal darzonych zaufaniem, ale już mniej niż kiedyś chwalebnych się swoimi umiejętnościami [146].

Ciekawym wydaje się być fakt, że mimo, iż ludowi specjaliści działali z pewnością również i w drugiej połowie XX wieku, to nie byli znani lekarzom, którzy przybyli tu jako profesjonalści. Z rozmowy przeprowadzonej z lekarzem pracującym na terenie Zawoi w latach pięćdziesiątych XX wieku wynika, że nie spotkał się on z medycyną w irracjonalnym wydaniu ani z działalnością tych „specjalistów”. Wnioskuje zatem, że mieszkańcy podbabiogórskich wsi po prostu nie przyznawali się do tego, że najpierw zasięgaliby porad u nich czy też sami próbowali się leczyć, a dopiero gdy te zabiegi nie skutkowały, udawali się do profesjonalisty. Trzeba dodać, że na przełomie wieków ludowi „lekarze” nie mieli dobrej sławy wśród lekarzy akademickich, szczególnie zaś ci, których uważano za oszustów [147].

Jeżeli chodzi o odpowiedzialność „zawodową” wśród ludowych „lekarzy”, to z wypowiedzi informatorów wynika, że takowej nie było. Wspominają oni również, że chodzono do nich po rady medyczne na własną odpowiedzialność i nie robiono im wyrzutów, gdy zastosowana kuracja okazała się nieskuteczna. *We wsi był taki, ale mu niedowierzali, ale czasem mu się udało* [148].

Wynagrodzenie było różne, najczęściej płacono w naturze: ziemniakami, zbożem, mlekiem, serem, jajkami, *kto co miał*. Czasem *odrabiało się* w polu (pomagało w pracach polowych), a czasem, gdy „lekarz” nic nie chciał przyjąć za poradę, dziękowało się mu tylko [149]. Często najlepszym środkiem płatniczym był alkohol, jak to było w przypadku słynnego *bacy-czarodzieja* ze Stryszawy – Ladzika. Płacono również pieniędzmi, ale jak wspominają informatorzy, były to raczej małe kwoty.

Bardzo długo ludność wiejska większe zaufanie miała do swoich sprawdzonych metod leczenia, przekazywanych z pokolenia na pokolenie, oraz do wiejskich uzdrowicieli, znachorów i czarodziei niż do lekarzy. Sytuacja ta zmieniała się z biegiem czasu, zwłaszcza gdy pod Babią Górą zaczęła rozwijać się turystyka. Ludzie stopniowo nabierali zaufania do lekarzy i, jak wspominają informatorzy, nierzadko korzystali z ich porad, kiedy ci przyjeżdżali tu na wypoczynek.

Podsumowanie

Medycyna ludowa, co można, mam nadzieję, zauważyć w powyższym tekście, jest taką dziedziną, która podmiot swoich działań – człowieka – traktowała w sposób holistyczny, całościowy. Na terapię składało się bowiem wiele elementów: obok wiedzy racjonalnej, wynikającej z doświadczenia i obserwacji świata, wierzenia, religia, środowisko, w którym żył i z którego czerpał człowiek, przyroda, której jest częścią i jak ona podlega przemianom [150]. Zatem mówiąc o medycynie ludowej, musimy zawsze brać pod uwagę wszystkie te konteksty, gdyż inaczej, nasze spojrzenie na ten temat będzie niekompletne, a czasem nawet niezrozumiałe.

Medycyna dzisiejsza, mimo że tak odległa w sposobach diagnozowania i leczenia chorych od tradycyjnych metod, ma ambicję, aby objąć swojego pacjenta opieką holistyczną. Tym samym w tym aspekcie powrócić niejako do swoich korzeni. Mimo to medycyna ludowa odchodzi do historii, coraz mniej osób pamięta dawne sposoby leczenia ludzi i zwierząt. Dzisiaj mówi się raczej, że są to „guśla, zabobony, folklor”. Starsze pokolenie jeszcze je pamięta, czasami się do nich skłania, młodzi ludzie odcinają się od tego typu praktyk, ale oczywiście we wszystkich pokoleniach są wyjątki. Rozwój medycyny jest wielkim osiągnięciem ludzkości. Myślę jednak, że warto pamiętać o jej początkach, aby móc docenić to, co już osiągnęliśmy, i nie zapomnieć o tym, co dzisiaj i w przeszłości było i być powinno najważniejsze, czyli o człowieku [151]. Jest to część naszej tradycji i kultury, dlatego warto postarać się, aby pamięć o medycynie ludowej była trwała.

Podziękowania

Chciałabym bardzo serdecznie podziękować wszystkim Państwu, którzy zechcieli poświęcić mi czas i podzielić się swoimi wspomnieniami i wiedzą dotyczącą medycyny ludowej naszej małej babiogórskiej ojczyzny. Dziękuję za okazane mi zaufanie i życzliwość. Dziękuję Pani dr Urszuli Janickiej-Krzywdzie, która dała mi profesjonalne wsparcie, było ono i jest dla mnie, amatora, nieocenione. Dziękuję również osobom, które udostępniły mi dokumenty archiwalne. Jeszcze raz dziękuję Wszystkim, którzy okazali mi serdeczną pomoc w pracy nad powyższym tekstem.

Przypisy

- [1] *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, red. Z. Staszczak, Warszawa 1987, s. 100.
- [2] Hasło *Etnomedycyna* [on-line], <http://www.encyklopedia.pwn.pl/haslo/3898901/etnomedycyna.html> [ostatni dostęp: 8.8.2014].
- [3] D. Tylkowa, *Medycyna ludowa w kulturze wsi Karpat Polskich. Tradycja i współczesność*, Kraków 1989, s. 8.
- [4] E. Harańczyk, *Medycyna ludowa* (w:) *Kultura ludowa Górali Babiogórskich*, red. U. Janicka Krzywda, Kraków 2010, s. 205–254; E. Harańczyk, *Medycyna ludowa* (w:) *Kultura ludowa Górali Orawskich*, red. U. Janicka Krzywda, Kraków 2011, s. 245–268.
- [5] D. Tylkowa, *Medycyna ludowa...*, s. 17.
- [6] O. Kolberg, *Góry i Podgórze*, cz. 1 (w:) *Dziela wszystkie*, t. 44, Wrocław-Poznań 1968, s. 495.
- [7] *Inf. kobieta*, lat 93, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [8] Tamże.
- [9] Zob. także: R. Kudzia, *Demonologia* (w:) *Kultura ludowa Górali Babiogórskich...*, s. 325–334.
- [10] W. Kosiński, *Materyały etnograficzne zebrane w różnych okolicach Galicji Zachodniej*, cz. II, *Wierzenia i przesady*, „Materyały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” 1903, t. 7, s. 13.
- [11] Tamże, s. 17.
- [12] *Inf. kobieta*, lat 72, bad. ter. autorki, Zawoja, 2009.
- [13] *Inf. kobieta*, lat 93, bad. ter. autorki, Zawoja, 2009.
- [14] *Inf. kobieta*, lat 80, Kiczory, bad. ter. U. Janicka-Krzywda, 2010.
- [15] E. Harańczyk, *Koltun i cebrzyk, czyli ze wspomnień o higienie Górali Babiogórskich*, „Pod Diablakiem” 2010 (Jesień), s. 26–27.
- [16] J. Brodowicz, za: Z. Gajda, *Muzeum Wydziału Lekarskiego UJ*, Kraków 1998.
- [17] Z. Janicki, *Historia Zawoi do końca XIX wieku* (w:) *Monografia Zawoi*, red. U. Janicka-Krzywda, Kraków-Zawoja 1996, s. 56.
- [18] K. Sumera, *Historia Skawicy do 1900 roku* (w:) *Królewska wieś. Monografia Skawicy*, red. J.H. Haraśimczyk, Skawica-Kraków, s. 48–49.
- [19] *Inf. kobieta*, lat 78, bad. ter. autorki, Zawoja 2009.
- [20] J. Mydlarz, *Historia Zawoi od 1900 do 1995* (w:) *Monografia Zawoi...*, s. 64.
- [21] U. Sztuka-Polińska, *Zwalczanie chorób zakaźnych*

- w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym. „Zdrowie Publiczne” 2002, nr 112 (3), s. 414–415.
- [22] R. Kowalczyk, *Wigilijne wierzenia*, „Moja Orawa” 2001, nr 1, s. 2.
- [23] Inf. kobieta, lat 89, bad. ter. autorki, Zawoja, 2009.
- [24] Inf. kobieta, lat 54, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [25] M. Kowalczyk, *Wielki Tydzień na Orawie*, „Moja Orawa” 2001, nr 4, s. 3.
- [26] Tamże.
- [27] A. Fischer, *Drzewo w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego*, „Lud” 1937, t. 35, s. 61.
- [28] E. Stercula, *Zioła lecznicze używane przez lud w Jabłoncu na Orawie*, „Rocznik Podhalański” 1994, t. 6, s. 144.
- [29] Inf. kobieta, lat 54, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [30] B. Szkaradzińska, „Dziennik Polski Podhalański” z 23 grudnia 2006 r.
- [31] W. Jostowa, *Działalność magiczna związana z narodzeniem dziecka na polskiej Orawie*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1983, t. 8, s. 99.
- [32] Tamże, s. 100.
- [33] A. Marek, *Dziewiętnastowieczne środki medyczne wykorzystywane w terapii chorób dziecięcych*, „Medycyna Nowożytna. Studia nad Kulturą Medyczną” 2007, t. 14, z. 1–2, s. 69.
- [34] H. Bittner-Szewczykowa, *Dziecko wiejskie*, „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 1984, t. 9, s. 39.
- [35] Z. Trybała, *Pamiętnik z życia, opowiadania i legendy miejscowe, zyczące doroczne, wieś Zawoja, pow. Sucha*, 1966, rkp., kart 42, Archiwum Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie [dalej AMEK], nr inw. arch. I/1209/RKP; E. Harańczyk, *Medycyna ludowa (w:) Kultura ludowa Górali Orawskich...*, s. 247.
- [36] *Liber Mortuorum* [Księga zmarłych], archiwum kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Klemensa bpa i Matki Bożej Anielskiej w Zawoi Centrum.
- [37] E. Harańczyk, *Medycyna ludowa (w:) Kultura ludowa Górali Babiogórskich...*, s. 217.
- [38] Inf. kobieta, lat 79, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [39] Inf. kobieta, lat 77, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [40] Inf. kobieta, lat 82, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [41] W. Jostowa, *Działalność magiczna...*, s. 102.
- [42] Inf. kobieta, lat 82, Skawica, bad. ter. autorki, 2009.
- [43] Tamże.
- [44] Inf. kobieta, lat 63, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009; Inf. mężczyzna, lat 69, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [45] Inf. kobieta, lat 89, Skawica, bad. ter. autorki, 2009.
- [46] M. Meres, *Zioła i zabiegi magiczne w medycynie ludowej*, „Kalendarz Beskidzki” 1971, s. 146.
- [47] W. Kosiński, *Materyały etnograficzne...*, s. 82.
- [48] Tamże.
- [49] Bad. ter. autorki, lata 2010–2013.
- [50] Inf. mężczyzna, lat 83, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [51] Inf. kobieta, lat 93, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [52] Inf. mater. autorki, Skawica, 2014.
- [53] Inf. kobieta, lat 73, Zawoja, bad. ter. U. Janickiej-Krzywdy, 1982.
- [54] Inf. kobieta, lat 71, Zawoja, bad. ter. autorki, 2008.
- [55] W. Jostowa, *Działalność magiczna...*, s. 102.
- [56] Inf. kobieta, lat 15, Zawoja, bad. ter. autorki, 2000.
- [57] Bad. ter. autorki, lata 2010–2013.
- [58] Tamże.
- [59] Inf. mężczyzna, lat 52, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [60] Inf. mężczyzna, lat 83, Skawica Sucha Góra (u Warty), bad. ter. autorki, 2014.
- [61] Inf. mężczyzna, lat 58, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [62] Inf. mężczyzna, lat 83, Skawica Sucha Góra (u Warty), bad. ter. autorki, 2014.
- [63] Inf. mężczyzna, lat 52, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [64] Inf. kobieta, lat 67, Podwilk, bad. ter. U. Janicka-Krzywdy, 2001.
- [65] Inf. mężczyzna, lat 52, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [66] D. Tylkowa, *Medycyna ludowa...*, s. 87.
- [67] Bad. ter. autorki, lata 2010–2013.
- [68] Tamże.
- [69] D. Tylkowa, *Medycyna ludowa...*, s. 87.
- [70] Inf. kobieta, lat 77, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [71] Bad. ter. autorki, lata 2010–2013.
- [72] Inf. kobieta, lat 45, Podwilk, bad. ter. autorki, 2011.
- [73] Inf. mężczyzna, lat 58, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [74] Inf. kobieta, lat 72, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [75] Tamże.
- [76] D. Tylkowa, *Medycyna ludowa...*, s. 92.
- [77] Inf. mężczyzna, lat 52, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [78] Inf. kobieta, lat 80, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [79] Inf. kobieta, lat 63, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [80] Inf. kobieta, lat 80, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [81] Inf. kobieta, lat 63, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [82] Inf. kobieta, lat 63, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [83] Inf. kobieta, lat 54, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [84] Inf. mężczyzna, lat 72, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [85] Inf. mężczyzna, lat 65, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [86] Tamże.
- [87] Inf. mężczyzna, lat 69, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [88] Tamże.
- [89] Inf. mężczyzna, lat 83, Skawica Sucha Góra (u Warty), bad. ter. autorki, 2014.
- [90] Tamże.
- [91] Inf. mężczyzna, lat 69, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [92] Inf. mężczyzna, lat 69, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [93] Inf. kobieta, lat 77, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [94] Bad. ter. autorki.
- [95] Inf. kobieta, lat 72, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [96] Inf. kobieta, lat 65, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [97] Z. Trybała, *Pamiętnik z życia...*
- [98] Inf. kobieta, lat 82, Skawica, bad. ter. autorki, 2009.
- [99] Inf. kobieta, lat 93, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [100] D. Tylkowa, *Medycyna ludowa...*, s. 92.
- [101] Inf. kobieta, lat 93, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [102] D. Tylkowa, *Medycyna ludowa...*, s. 89.
- [103] Inf. kobieta, lat 93, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [104] Inf. kobieta, lat 71, Zawoja, bad. ter. autorki, 2007; Inf. kobieta, lat 54, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [105] Inf. kobieta, lat 45, Podwilk, bad. ter. autorki, 2011.
- [106] Tamże.

- [107] Inf. kobieta, lat 69, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [108] Inf. kobieta, lat 77, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010; Inf. kobieta, lat 69, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010; Inf. kobieta, lat 71, Skawica Sucha Góra (u Warty), bad. ter. autorki, 2014.
- [109] Inf. kobieta, lat 71, Skawica Sucha Góra (u Warty), bad. ter. autorki, 2014.
- [110] Inf. kobieta, lat 82, Skawica, bad. ter. autorki, 2009.
- [111] Inf. kobieta, lat 63, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [112] Inf. kobieta, lat 63, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009; Inf. mężczyzna, lat 83, Skawica Sucha Góra (u Warty), bad. ter. autorki, 2014.
- [113] Inf. mężczyzna, lat 74, Kiczory, bad. ter. autorki, 2014.
- [114] Inf. kobieta, lat 79, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [115] Inf. kobieta, lat 81, Orawka, bad. ter. autorki, 2014.
- [116] Inf. kobieta, lat 93, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [117] Inf. kobieta, lat 81, Orawka, bad. ter. autorki, 2014.
- [118] Inf. kobieta, lat 45, Podwilk, bad. ter. autorki, 2011.
- [119] Inf. kobieta, lat 54, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [120] Inf. kobieta, lat 68, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [121] Inf. kobieta, lat 87, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [122] Inf. kobieta, lat 63, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [123] Inf. kobieta, lat 80, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [124] Inf. kobieta, lat 45, Podwilk, bad. ter. autorki, 2011.
- [125] Inf. mężczyzna, lat 83, Skawica, Sucha Góra (u Warty), bad. ter. autorki, 2014.
- [126] Tamże.
- [127] A. Schneider, *Encyklopedia do Krajoznastwa Galicji pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym, etnograficznym, handlowym, przemysłowym, etc. etc.*, t. 2, Lwów 1871, s. 102.
- [128] Inf. mężczyzna, lat 83, Skawica, Sucha Góra (u Warty), bad. ter. autorki, 2014.
- [129] A. Paluch, *Świat roślin w tradycyjnych praktykach leczniczych wsi polskiej*, Wrocław 1988, s. 89.
- [130] U. Janicka-Krzywda, *Wyobrażenia i wierzenia z obszaru polskiej Orawy związane z fauną*, „Rocznik Orawski” 2007–2008, t. 8–9, s. 48.
- [131] Bad. ter. autorki, 2009–2013.
- [132] U. Janicka-Krzywda, *Magia związana z hodowlą owiec po północnej stronie Babiej Góry*, „Rocznik Babiogórski” 2002, t. 4, s. 130.
- [133] Inf. kobieta, lat 87, Juszczyń, bad. ter. autorki, 2010.
- [134] U. Janicka-Krzywda, *Wyobrażenia i wierzenia...*, s. 48, U. Janicka-Krzywda, *Magia...*, s. 130.
- [135] Inf. kobieta, lat 93, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009, Inf. kobieta, lat 74, Grzechynia, bad. ter. autorki, 2010.
- [136] Inf. kobieta, lat 93, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [137] K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, t. 2, cz. 1, Warszawa 1967, s. 200.
- [138] Inf. kobieta, lat 53, Zubrzyca Dolna, bad. ter. autorki, 2011; inf. kobieta, lat 68, Jablonka, bad. ter. autorki, 2011.
- [139] Inf. mężczyzna, lat 65, Zawoja, bad. ter. autorki, 2009.
- [140] Inf. kobieta, lat 82, bad. ter. autorki, Skawica, 2009.
- [141] Inf. kobieta, lat 54, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [142] Inf. kobieta, lat 54, Zubrzyca Górna, bad. ter. autorki, 2011.
- [143] Inf. mężczyzna, lat 65, bad. ter. autorki, Zawoja 2009.
- [144] Inf. mężczyzna, lat 78, bad. ter. autorki, Skawica 2009
- [145] Inf. kobieta, lat 77, bad. ter. autorki, Juszczyń 2010.
- [146] Inf. kobieta, lat 81, Orawka, bad. ter. autorki, 2014.
- [147] W. Badura, *Wiejscy lekarze*, „Lud” 1903, nr 9, s. 297.
- [148] Inf. kobieta, lat 92, bad. ter. autorki, Skawica 2009.
- [149] Inf. kobieta, lat 78, bad. ter. autorki, Zawoja 2009.
- [150] E. Harańczyk, *Sposoby leczenia...*
- [151] Tamże.

Przydomowy ogród w Orawskim Parku Etnograficznym w Zubrzyce Górnej (fot. K. Słabosz-Palacz)

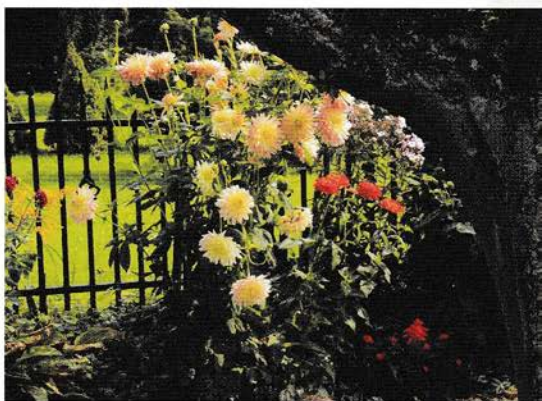
Wykaz roślin występujących w „Kalendarzu”

wraz z nazwami łacińskimi, potocznymi i ludowymi

- aksamitka wzniesiona (*Tagetes erecta* L.), aksamitek wzniesiony, szarańcza wzniesiona, szarańcza wielkokwiatowa, tagetes wzniesiony, śmierzducha
arnika (*Arnica sp.* L.)
arnika góraska (*Arnica montana* L.), kupalnik górski, pomórnik, pomornik, tranek górski
aktinidia (*Aktinidia sp.* Lindl.) – owoce (jagody) znane są pod nazwą kiwi
awokado (*Persea sp.* Scheffer)
babka lancetowata (*Plantago lanceolata* L.)
babka zwyczajna (*Plantago maior* L.)
banan (*Musa sp.* L.)
bazylia pospolita (*Ocimum basilicum* L.), bazylia wonna, bazyłek ogrodowy, bazylika zwyczajna, balsam, bazyliuszka polska
bergamotka – zob. pomarańcza bergamota
bez czarny (*Sambucus nigra* L.)
bez koralowy (*Sambucus racemosa* L.)
bluszcz kurdybanek (*Glechoma hederacea* L.)
borówka brusznica (*Vaccinium vitis-idaea* L.), borówka czerwona
borówka czarna (*Vaccinium myrtillus* L.), jagoda, czarna jagoda, ciemna jagoda, leśna jagoda, modra jagoda, czernica, czernina
bób (*Vicia faba* L.)
brodziec pączulka (*Pogostemon cablin*), pączulka, pączulka wonna, pączulka
brukiew lub karpień (*Brassica napus var. napobrassica*)
brzoskwinia (*Perlica sp.* Mill.)
buk (*Fagus sp.* L.)
bylica piołun (*Artemisia absinthium* L.), piołun, psia ruta, absynt, wermut, bielica piołun
cebula zwyczajna (*Allium cepa* L.), cebula jadalna, czosnek cebula
chrzan pospolity (*Armoracia rusticana*), warzęcha, warzucha
ciemnierzycza zielona (*Veratrum lobelianum* Bernh., syn. *V. album* L.), ciemierzycza zielona
cis pospolity (*Taxus baccata* L.)
cykoria podróżnik (*Cichorium intybus* L.)
cykuta zob. szaleń jadowity
cynamonowiec (*Cinnamomum sp.* Scheffer) – cynamon, popularna przyprawa kuchenna, którą otrzymuje się przede wszystkim z wysuszonej kory cynamonowca cejlońskiego (najbardziej ceniony) oraz wielu innych gatunków tego rodzaju
cytryna (*Citrus limon* (L.) Burm.), cytryna właściwa
czapetka pachnąca (*Syzygium aromaticum*), goździkowiec korzenny; goździki – nierozkwitłe, wysuszone pąki kwiatowe goździkowca służące jako przyprawa
czosnek niedźwiedzi (*Allium ursinum* L.)
czosnek pospolity (*Allium sativum* L.)
czyściec leśny (*Stachys silvatica* L.)
dziewięciśl bezłodygowy (*Carlina acaulis* L.)
dziurawiec zwyczajny (*Hypericum perforatum* L.)
dzwonek wąskolistny (*Campanula polymorpha*)
fiołek trójbarwny (*Viola tricolor* L.), bratek polny, macoszka, sierotki, kwiatek Świętej Trójcy
firletka poszarpana (*Lychnis flos-cuculi* L.)
galka muszkatolowa zob. muszkatowiec
glistnik jaskółcze ziele (*Chelidonium majus* L.)
głowienka pospolita (*Prunella vulgaris* L.)
goryczka żółta (*Gentiana lutea* L. 1753)
goździk okazały (*Dianthus speciosus*)
granatowiec właściwy (*Punica granatum* L.); granat – owoc granatowca
groch (*Pisum sp.* L.)
gruszyca jednokwiatowa (*Moneses uniflora* (L.) A. Gray), gruszychnik jednokwiatowy, gruszyca jednokwiatowa
gruszyca mniejsza (*Pyrola minor* L.)
gruszyca okrągolistna (*Pyrola rotundifolia* L.)
herbata (*Camellia sp.*)
irys zob. kosaciec
jarząb pospolity (*Sorbus aucuparia* L.)
jaskier platanolistny (*Ranunculus platanifolius* L.)
jaskier rozlogowy (*Ranunculus repens* L.), jaskier rozslany
jastrun właściwy (*Leucanthemum vulgare* Lam.), złoćień właściwy, jastrun wczesny, margaretki
jastrzębiec alpejski (*Hieracium alpinum* L.)
jastrzębiec leśny (*Hieracium murorum* L.)
jaśmin (*Jasminom sp.* L.)
jawor zob. klon jawor
jesion (*Fraxinus sp.* L.)
jeżyna gruczołowata (*Rubus hirtus*)
jęczmień (*Hordeum sp.* L.)
jodła (*Abies sp.* Miller 1756)
kapusta (*Brassica sp.* L.)
kawowiec, kawa (*Coffea sp.* L.)
kiwi zob. aktinidia
klon jawor (*Acer pseudoplatanus* L.), jawor, klon jaworowy
kminek zwyczajny (*Carum carvi* L.)
knieć błotna (*Caltha palustris* L.), kaczeniec, kaczyńnic, kaczyńnic błotny
koper włoski (*Foeniculum vulgare* L.), fenkuł włoski, koper włoski, koper słodki
kopytnik pospolity (*Asarum europaeum* L.)
kosaciec, irys (*Iris* L.)
kosmatka brunatna (*Luzula alpino-pilosa*)
kosmatka żółtawa (*Luzula luzulina* (Vill.) Dalla Torre & Sarnth., syn. *L. flavescens* (Host) Gaudin)
kosodrzewina (*Pinus mugo* Turra), sosna góraska, kosówka właściwa
kostrzewa leśna (*Festuca altissima* All.)

- kostrzewa niska (*F. airoides* Lam., syn. *F. supina* Schur)
kostrzewa pstra (*Festuca versicolor* Tausch, syn. *F. varia* Haenke auct. Fl. Pl.)
krokus zob. szafran
krwawnica pospolita (*Lythrum salicaria* L.)
krwawnik pospolity (*Achillea millefolium* L.)
kuklik górski (*Geum montanum* L.)
kuklik zwisły (*Geum rivale*)
kukulka plamista (*Dactylorhiza maculata* (L.) Soó),
storczyk plamisty, stoplamek plamisty
lawenda (*Lavandula* sp. L.)
lebidka majeranek (*Origanum majorana* L.), majerane-
nek ogrodowy
len zwyczajny (*Linum usitatissimum* L.)
lepiężnik (*Petasites* sp. Mill), lopusona
lepiężnik wylisywały (*Petasites kablikianus* Tausch ex
Bercht., syn. *P. kablikianus* Tausch)
leszczyna (*Corylus* sp. L.), orzech laskowy
lilia złotogłów (*Lilium martagon* L.)
lipa (*Tilia* sp.)
lulek czarny (*Hyoscyamus niger*), lulka, lulek jadowny,
szalej czarny, żabi barszcz
łopian (*Arctium* sp. L.)
łopian większy (*Arctium lappa* L.)
macierzanka tymianek (*Thymus vulgaris* L.), tymianek,
tymianek pospolity, tymianek właściwy, tymian
majeranek zob. lebidka majeranek
malina właściwa (*Rubus idaeus* L.)
marchew zwyczajna (*Daucus carota* L.)
mch płonnik zob. płonnik pospolity
melonowiec właściwy (*Carica papaya* L.), nazywany
przeważnie papają
mieczyk (*Gladiolus* sp. L.)
mieczyk dachówkowaty (*Gladiolus imbricatus*)
mięta (*Mentha* sp. L.)
mięta pieprzowa (*Mentha ×piperita* L.), mięta lekarska
mięta polna (*Mentha arvensis* L.)
miłosna górską (*Adenostyles alliariae*)
miodunka (*Pulmonaria* L.), mech płucnik, płucnik le-
karski
mniszek pospolity (*Taraxacum officinale* F.H. Wigg.),
mniszek lekarski, mleczyk (ze względu na sok mleczy-
ny – jest to nazwa myląca, ponieważ istnieje inny,
całkiem odmienny rodzaj roślin o nazwie mleczyk),
mleczyk, brodawnik, pepawa, wole oczy, mlycz,
męska stałość; owocostan mniszka pospolitego jest
potocznie nazywany dmuchawcem
morela pospolita (*Armeniaca vulgaris* Lam.), morela
zwyczajna
muszkatołowiec korzenny, (*Myristica fragrans* Ho-
utt.), muszkatołowiec, muszkat – jego nasiona znane
są jako przyprawa *galka muszkatołowa*
mydlnica lekarska (*Saponaria officinalis* L.)
nagietek lekarski (*Calendula officinalis* L.), pazurki,
miesięcznica, paznokietki
ogórek (*Cucumis* sp. L.)
okrzyń jeleni (*Laserpitium archangelica* Wulfen)
olsza (*Alnus* sp. Mill.), olcha
oman wielki (*Inula helenium*), omon
omieg (*Doronicum* sp. L.)
omieg górski (*Doronicum austriacum* Jacq.)
orzecz włoski (*Juglans regia* L.)
ostrożeń łąkowy (*Cirsium rivulare* (Jacq.) All.)
owies (*Avena sativa* L.)
paczula zob. brodziec paczulka
papaja zob. melonowiec właściwy
paprotnik kolczysty (*Polystichum aculeatum*)
papryka (*Capsicum* sp. L.), syn. pieprzowiec
parzydło leśne (*Arunce dioicus* (Walter) Fernald)
pelargonia pachnąca (*Pelargonium graveolens*), angin-
ka, anginowiec, ruzyndla
pieprz (*Piper* sp. L.)
pierzchnica wyniosła (*Primula* sp. L.), pierzchnik
wyniosły
pięciornik gęsi (*Potentilla anserina* L.)
płonnik pospolity (*Polytrichum commune* Hedw.),
mch płonnik
płucnica islandzka (*Cetraria islandica* (L.) Ach.)
płucnik lekarski zob. miodunka
podbiałek alpejski (*Homogyne alpina* L.)
podbiał pospolity (*Tussilago farfara* L.)
podkolan biały (*Platanthera bifolia*)
pokrzywa zwyczajna (*Urtica dioica* L.)
pomarańcza bergamota (*Citrus bergamium*), bergamo-
ta, bergamotka
porzeczka skalna (*Ribes petraeum*)
poziomka pospolita (*Fragaria vesca* L.)
prosiecznik jednogłówny (*Hypochaeris uniflora*
Vill.)
przetacznik ożankowy (*Veronica chamaedrys* L.)
przywrotnik (*Alchemilla* sp. L.)
przywrotnik babiogórski (*Alchemilla babiogorensis* Pawl.)
pszeniec gajowy (*Melampyrum nemorosum* L.)
rdest ptasi (*Polygonum aviculare* L.), rdest różnolistny,
wróble jęczyczki, świńska trawa, podorożnik
rdest wężownik (*Bistorta officinalis* Delarbre)
rogownica alpejska (*Cerastium alpinum* L.)
rojnik górski (*Sempervivum montanum* L.)
rozchodnik wielki (*Sedum maximum* L.), rozchodniko-
wiec wielki
rozmaryn (*Rosmarinus* sp. L.)
rozmaryn lekarski (*Rosmarinus officinalis*)
róża alpejska (*Rosa pendulina* L.)
różeniec górski (*Rhodiola rosea* L.), złoty korzeń
rumianek pospolity (*Matricaria chamomilla* L.)
ruta zwyczajna (*Ruta graveolens* L.)
rutewka orlikolistna (*Thalictrum aquilegifolium* L.)
ryż (*Oryza* L.)
sasanka alpejska (*Anemone alpina* L.), sasanka biała
sit skucina (*Juncus trifidus*)
skalnica gronkowa (*Saxifraga paniculata*)
skalnica nakrapiana (*Saxifraga aizoides*)
skrzyp polny (*Equisetum arvense*)
smotrawa okazała (*Telekia speciosa*), zbój
sosna (*Pinus* sp. L. 1753)
sosna górską zob. kosodrzewina
stokrotka pospolita (*Bellis perennis*), stokrotka łąkowa,
stokrotka trwała

storczyca kulista (*Traunsteinera globosa* (L.) Rchb.)
 storczyk (*Orchis* sp. L.)
 storczyk plamisty zob. kukulka plamista
 szafran (*Crocus* sp. L.), krokus
 szafran spiski (*Crocus scepusiensis* (Rehm. et Woł.)
 Borbás), krokus spiski
 szafran uprawny (*Crocus sativus* L.), szafran siewny
 szalej jadowity (*Cicuta virosa* L.) (cykuta to kombinacja roślin)
 szalwia lekarska (*Salvia officinalis* L.)
 szczawik zajęczy (*Oxalis acetosella* L.)
 szczaw alpejski (*Rumex alpinus* L.)
 szczaw zwyczajny (*Rumex acetosa* L.)
 szczwół (*Conium maculatum* L.), szczwół plamisty,
 pietrasznik plamisty, psia pietruszka, świńska wesz,
 weszka, szaleń plamisty
 szelężnik mniejszy (*Rhinanthus minor*)
 śláz (*Malva* sp. M.)
 śledziennica skrętołistna (*Chrysosplenium alternifolium* L.)
 śliwa tarnina (*Prunus spinosa* L.), tarnina, tarka
 śmiałek pogięty (*Deschampsia flexuosa* L., syn. *Avenula flexuosa*)
 świerk (*Picea* sp. A. Dietr.)
 świerzbica polna (*Knautia arvensis* (L.) J. M. Coult.)
 świetlik łąkowy (*Euphrasia rostkoviana* Hayne),
 świetlik lekarski, ptasie oczka, złodziej mleczny
 tarnina zob. śliwa tarnina
 tatarak zwyczajny (*Acorus calamus* L.), ajer, tatarskie ziele
 tojad mocny (*Aconitum firmum* Rchb.)
 tulipan (*Tulipa* sp. L.)
 tymianek zob. macierzanka tymianek
 tymotka łąkowa (*Phleum pratense* L.)
 tytoń (*Nicotiana* sp. L.)
 wanilia (*Vanilla* sp. Mill.)
 wiązówka błotna (*Filipendula ulmaria*)
 wiciokrzew czarny (*Lonicera nigra* L.), suchokrzew czarny
 widłak (*Lycopodium* sp.)
 widłoząb kędzierzawy (*Dicranum polysetum* Sw.)
 widłoząb miotlasty (*Dicranum scoparium* (L.) Hedw.),
 widłoząb leśny
 wierzba (*Salix* sp. L.)
 wierzbówka koprzyca (*Chamaenerion angustifolium* L.)
 syn. wierzbownica koprzyca (*Epilobium angustifolium* L.)
 wietlica alpejska (*Athyrium distentifolium*)
 wilczomleczeń lancetowaty (*Euphorbia esula* L.)
 wrotycz pospolity (*Tanacetum vulgare* L.)
 wzorzec geograficzny (*Rhizocarpon geographicum* (L.) DC.)
 zaraza żółta (*Orobancha flava*)
 zawilec narcyzowy (*Anemone narcissiflora* L.), zawilec narcyzowaty
 zerwa kłosowa (*Phyteuma spicatum* L.)
 ziemniak, kartofel (*Solanum tuberosum* L.)
 żarnowiec miotlasty (*Cytisus scoparius*)
 żywakost lekarski (*Symphytum officinale* L.), koszywał

Słonecznik w ogrodzie, Orawski Park Etnograficzny w Zubrzyicy Górnej (fot. K. Słabosz-Palacz)

TELEINFORMATOR BABIOGÓRSKI

TELEFONY ALARMOWE

- 999 – Pogotowie
998 – Straż Pożarna
997 – Policja
994 – Pogotowie Wodno-Kanalizacyjne
993 – Pogotowie Ciepłownicze
992 – Pogotowie Gazowe
991 – Pogotowie Energetyczne
- 988 – Telefon Zaufania
985 – GOPR
981 – Pomoc Drogowa
601 100 300 – Telefon alarmowy w górach (dzwoniąc z telefonu komórkowego, należy wybrać numer kierunkowy – np. 33–997)
507 055 413 – Straż Miejska

INSTYTUCJE POWIATOWE I WOJEWÓDZKIE

(miejscowości – w porządku alfabetycznym; instytucje w obrębie miejscowości – alfabetycznie)

STAROSTWA POWIATOWE

- Starostwo Powiatowe w Nowym Targu, **Nowy Targ**, ul. Bolesława Wstydlwego 14, (18) 266 13 00, starostwo@nowotarski.pl, nowotarski.pl
Starostwo Powiatowe w Suchej Beskidzkiej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 19, (33) 875 78 00, 875 79 00, starostwo@powiatsuski.pl, powiatsuski.pl
Starostwo Powiatowe w Wadowicach, **Wadowice**, ul. Batorego 2, (33) 873 42 00, (33) 873 42 50, biuro@powiat.wadowice.pl, powiat.wadowice.pl
Starostwo Powiatowe w Żywcu, **Żywiec**, ul. Krasieńskiego 13, (33) 861 24 24, starostwo@zywiec.powiat.pl, starostwo.zywiec.pl

INFORMACJA

(informacje turystyczno-kulturalne znajdują się na poszczególnych stronach urzędów powiatowych, miejskich i gminnych oraz na stronach centrów kultury)

- Małopolski System Informacji Turystycznej, (12) 379 60 00, kontakt@msit.malopolska.pl, visitmalopolska.pl
Wirtualna Ścieżka przez Podbabiogórze, podbabiogorze.fotomediaart.pl
Punkt Informacji Turystycznej, **Nowy Targ**, Rynek 1, (18) 266 30 36, it.nowy-targ@msit.malopolska.pl
Punkt Informacji Turystycznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 26 05, wew. 21, it@sucha-beskidzka.pl, muzeum.sucha-beskidzka.pl, it.sucha-beskidzka@msit.malopolska.pl
Informacja Turystyczna, **Wadowice**, ul. Kościelna 4, (33) 873 23 65, it.wadowice@msit.malopolska.pl, biuro@it.wadowice.pl, it.wadowice.pl
Centrum Informacji Kulturalno-Turystycznej, **Żywiec**, ul. Zamkowa 2, (33) 861 43 10, it@mosir-zywiec.pl, mosir-zywiec.pl

POGOTOWIA

- Bielskie Pogotowie Ratunkowe, **Bielsko-Biała**, ul. Emilii Plater 14, (33) 812 44 48, (33) 815 90 45, pogotowie.bielsko.pl, sekretariat@pogotowie.bielsko.pl
Pogotowie Ratunkowe. Centrum Powiadamiania Ratunkowego, **Nowy Targ**, Kościuszki 3, (18) 266 26 09, sekretariat@pszs.eu
Szpitalny Oddział Ratunkowy, **Sucha Beskidzka**, ul. Szpitalna 22, (33) 872 33 67, sor@zozsuchabeskidzka.pl
Dział Pomocy Doraźnej, **Sucha Beskidzka**, ul. Szpitalna 22, (33) 872 31 00
Dział Pomocy Doraźnej, **Wadowice**, ul. Wojska Polskiego 2, (33) 823 28 38
Grupa Beskidzka **GOPR** z siedzibą w Szczyrku, ul. Dębowa 2, (33) 829 69 00, poczta@beskidy.gopr.pl, beskidy.gopr.pl
Sekcja Babiogórska **GOPR** z siedzibą w Suchej Beskidzkiej, ul. 29 Stycznia, (33) 874 17 77, ratownicy@gopr.babiagora.iap.pl, gopr.babiagora.iap.pl
Beskidzkie **WOPR**. Oddział Rejonowy, **Żywiec**, ul. Królowej Jadwigi 5, (33) 865 24 28, wopr-zywiec@gmail.com, wopr-zywiec.pl
Lotnicze Pogotowie Ratunkowe. Region „Południe” (Balice), ul. kpt. Medweckiego 1 (Lotnisko-Balice), (12) 257 94 03

SZPITALY

- Podhalański Szpital Specjalistyczny, **Nowy Targ**, ul. Szpitalna 14, (18) 263 30 00, sekretariat@pszs.eu, pszs.eu
Szpital Rejonowy im. dr Jana Gawlika, **Sucha Beskidzka**, ul. Szpitalna 22, (33) 872 31 00, sekretariat@zozsuchabeskidzka.pl, zozsuchabeskidzka.pl
Szpital, **Wadowice**, ul. Karmelicka 5, centrala (33) 872 12 00, zozwadowice.pl, sekretariat@zozwadowice.pl
Szpital, Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej, **Żywiec**, ul. Sienkiewicza 52, (33) 861 40 31 do 35, szpital.zywiec.pl, zoz_zyw@bb.onet.pl

POLICJA

Komenda Powiatowa Policji, **Nowy Targ**, ul. Konfederacji Tatrzańskiej 1A, (18) 261 04 11, sekretariat@nowy-targ.policja.gov.pl, nowy-targ.policja.gov.pl

Komenda Powiatowa Policji, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 42, (33) 874 52 11, poczta@sucha-beskidzka.policja.gov.pl, sucha-beskidzka.policja.gov.pl

Komenda Powiatowa Policji, **Wadowice**, ul. Lwowska 13, (33) 872 92 00, komendant@wadowice.policja.gov.pl, wadowice.policja.gov.pl

Komenda Powiatowa Policji, **Żywiec**, Al. Piłsudskiego 52, (33) 867 22 00, komendant@zywiec.ka.policja.gov.pl, zywiec.slaska.policja.gov.pl

PAŃSTWOWA STRAŻ POŻARNA

Komenda Powiatowa PSP, **Nowy Targ**, ul. Kościuszki 3, (18) 261 09 80, kppspnowytag@straz.krakow.pl, psp.nowytag.pl

Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza Komendy Powiatowej PSP, **Sucha Beskidzka**, ul. Makowska 26, (33) 874 18 00, w. 26

Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza nr 1 PSP, **Wadowice**, ul. Wojska Polskiego 2 a, Wadowice, (33) 873 17 15

Komenda Powiatowa PSP, **Sucha Beskidzka**, ul. Makowska 26, (33) 874 18 00, kppspsucha.pl, kppspsucha@straz.krakow.pl

Komenda Powiatowa PSP, **Wadowice**, ul. Wojska Polskiego 2 C, (33) 873 43 84, kppspwadowice@straz.krakow.pl, straz.wadowice.internetdsl.pl

Komenda Powiatowa PSP, **Żywiec**, ul. Objazdowa 2, (33) 863 04 00, straz@zywiec.kppsp.gov.pl, zywiec.kppsp.gov.pl

NADLEŚNICTWA I BABIOGÓRSKI PARK NARODOWY

Jeleśnia, ul. Suska 5, (33) 863 61 31, (33) 863 61 38, jelesnia@katowice.lasy.gov.pl, lasy.com.pl/web/jelesnia

Mysłenice, ul. Szpitalna 13, (12) 272 16 69, myslenice@krakow.lasy.gov.pl, myslenice.krakow.lasy.gov.pl

Nowy Targ, ul. Kowaniec 70, (18) 266 29 47, nowytag@krakow.lasy.gov.pl, nowytag.krakow.lasy.gov.pl

Sucha Beskidzka, ul. Zamkowa 7, (33) 874 21 74, sucha@katowice.lasy.gov.pl, lasy.com.pl/web/sucha

Babiogórski Park Narodowy, **Zawoja** 1403, (33) 877 51 10, (33) 877 67 02, park@bgpn.pl, bgpn.pl

URZĘDY SKARBOWE

Nowy Targ, ul. Parkowa 13, (18) 263 04 00, (18) 263 04 30, us1218@mp.mofnet.gov.pl

Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 36, (33) 874 45 01 do 04, us1222@mp.mofnet.gov.pl, us-suchab.w.interia.pl

Wadowice, ul. Legionów 22, (33) 872 39 00, us1225@mp.mofnet.gov.pl, uswadowice.pl

Żywiec, ul. Krasieńskiego 11, (33) 865 13 00, us2436@sl.mofnet.gov.pl, isnet.katowice.pl

ODDZIAŁY ZUS I KRUS

(KRUS) **Nowy Targ**, ul. Zacisze 17, (18) 266 93 89, (18) 266 84 96, nowytag@krus.gov.pl

(ZUS) **Nowy Targ**, ul. Królowej Jadwigi 10, (18) 266 75 10, nowy-targ.zus.zaklad-ubezpieczen-spolecznych.pl

(KRUS) **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 132, (33) 874 43 96, suchabeskidzka@krus.gov.pl, krus.gov.pl

(ZUS) **Sucha Beskidzka**, Rynek 12, (33) 874 20 33, sucha-beskidzka.zus.zaklad-ubezpieczen-spolecznych.pl

(KRUS) **Wadowice**, ul. Nadbrzeźna 58, (33) 823 36 92, wadowice@krus.gov.pl

(ZUS) **Wadowice**, ul. Teatralna 3, (33) 823 56 81 do 84, wadowice.zus.zaklad-ubezpieczen-spolecznych.pl

(KRUS) **Żywiec**, ul. Batorego 16, (33) 860 35 70, zywiec@krus.gov.pl

(ZUS) **Żywiec**, ul. Piernikarska 2, (33) 860 90 00, zywiec.zus.zaklad-ubezpieczen-spolecznych.pl

POWIATOWE URZĘDY PRACY

Nowy Targ, ul. Szpitalna 14, (18) 266 56 91, (18) 264 93 28, (18) 264 93 68, krnt@praca.gov.pl, pup@nowytag.pl, pup.nowytag.pl

Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 31, (33) 874 25 12, 874 21 06, krsu@praca.gov.pl, sekretariat@pupsuchabeskidzka.pl, pupsuchabeskidzka.pl

Wadowice, ul. Adama Mickiewicza 27, (33) 873 71 00, upwadowice@gmail.com, up.wadowice.pl

Żywiec, ul. Łączna 28, (33) 475 75 00, (33) 475 75 51, kancelaria@pup.zywiec.pl, pup.zywiec.pl

SĄDY REJONOWE

Nowy Targ, ul. Ludźmierska 29, (18) 261 26 01, sekretariatprezesa@nowytag.sr.gov.pl, nowytag.sr.gov.pl

Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 11, (33) 874 24 40, (33) 874 22 92, (33) 874 23 29

Wadowice, ul. Żwirki i Wigury 9, (33) 875 70 01, poi@wadowice.sr.gov.pl, wadowice.sr.gov.pl

Żywiec, ul. Kościuszki 39, (33) 475 12 00, (33) 475 12 01, (33) 475 12 02, zywiec.sr.gov.pl

PROKURATURY REJONOWE

Nowy Targ, ul. Ludźmierska 29, (18) 264 00 70, (18) 264 80 09, nowytag@nowy-sacz.po.gov.pl

Sucha Beskidzka, ul. Piłsudskiego 23, (33) 874 24 60, pr.suchabeskidzka@krakow.po.gov.pl

Wadowice, ul. Żwirki i Wigury 9, (33) 823 34 14; (33) 823 33 46, pr.wadowice@krakow.po.gov.pl

Żywiec, ul. Powstańców Śląskich 9, (33) 861 40 75-6, przywiec@poczta.internetdsl.pl

ZWIĄZKI I KOŁA

Polski Związek Niewidomych. Koło, **Nowy Targ**, ul. Powstańców Śląskich 2, (18) 266 64 95, anna.tylka@poczta.fm, nowytag.pzn@poczta.fm

Polski Związek Niewidomych. Koło Powiatowe w Suchej Beskidzkiej, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 5b, 666 833 209, mariab_46@o2.pl

Polski Związek Niewidomych. Koło, **Wadowice**, ul. Emilii i Karola Wojtyłów 4, (33) 823 22 54, anka457@wp.pl
Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych. Zarząd Koła Miejsko-Gminnego, **Wadowice**, os. XX-Lecia PRL 4, (33) 823 43 01
Polski Związek Niewidomych. Koło, **Żywiec**, ul. Zamkowa 4, (33) 861 47 69, pznzywuec@tlen.pl, pznzywiec@tlen.pl

POLSKIE TOWARZYSTWO TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE

Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, **Kraków**, ul. Jagiellońska 6/6A, (12) 422 28 40, poczta@cotg.pttk.pl, cotg.pttk.pl

Oddział PTTK „Gorce”, **Nowy Targ**, Rynek 1, Ratusz, 605 211 920, pttk@nowytarg.pl, anna.ruzyczka@op.pl, pttk.nowytarg.pl

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze „Ziemia Babiogórskiej”. Oddział, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 38, (33) 874 36 70, biuro@sucha-beskidzka.pttk.pl, sucha-beskidzka.pttk.pl

PTTK Oddział „Ziemia Wadowicka”, **Wadowice**, ul. Emilii i Karola Wojtyłów 4, (33) 823 46 27, pttk.wadowice@gmail.com, wadowice.pttk.pl

Oddział Babiogórski PTTK, **Żywiec**, ul. 3 Maja 16, (33) 861 26 34, zywiec.pttk.pl

INSTYTUCJE GMINNE, MIEJSKIE I WIEJSKIE

(gminy – alfabetycznie; miejscowości w obrębie danej gminy – alfabetycznie, z wyłączeniem siedzib Urzędów Gmin i Miast, które występują jako pierwsze; pozostałe instytucje w obrębie miejscowości – alfabetycznie)

BUDZÓW

(Baczyn, Bieńkówka, Jachówka, Palcza, Zachełmna)

Urząd Gminy Budzów, **Budzów** 445, (33) 876 77 50, (33) 874 00 22, 32, gmina@budzow.pl, budzow.pl

Filia biblioteczna, **Baczyn** 191, (33) 874 00 13 (szkoła), 692 306 780, ewa.majerska191@gmail.com

Koło Gospodyń Wiejskich, **Baczyn**, 666 816 326

Ochotnicza Straż Pożarna, **Baczyn** 160

Strażacka Izba Pamięci, **Baczyn** 1

Filia biblioteczna, **Bieńkówka** 523, (33) 874 01 80

Koło Gospodyń Wiejskich, **Bieńkówka**, (33) 448 862 48

LKS Bieńkówka, **Bieńkówka** – Dom Wiejski, kontakt: Gaura Tadeusz, 601 081 160, lksbienkowka@vip.onet.pl, lks-bienkowka.futbolowo.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Bieńkówka** 523

Orkiestra Dęta przy OSP, **Bieńkówka**, 609 046 190

Parafia Przenajświętszej Trójcy, **Bieńkówka** 258, (33) 874 01 53, parafia.bienkowka.com

Publiczny Ośrodek Zdrowia w Bieńkowie, **Bieńkówka** 410, (33) 874 01 61

„Budzowskie Kliszczaki”, **Budzów**, Biblioteka i Ośrodek Animacji Kultury Gminy Budzów z siedzibą w Palczy, Palcza 195, (33) 874 01 35, bibpalcza@interia.pl

Filia biblioteczna, **Budzów** 553, (33) 874 00 86, fbp@wp.pl
Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Budzów** 445, (33) 876 77 52

Koło Gospodyń Wiejskich, **Budzów**, 504 762 996

Komisariat Policji, **Budzów** 455, (33) 874 00 07

LKS „Strzelec” Budzów, **Budzów**, kontakt: Pawlica Edward, 608 269 857, lksbudzow.futbolowo.pl

NZOZ, Ośrodek Zdrowia w Budzowie, **Budzów** 460, (33) 874 00 08, nzozbudzow@poczta.fm

Ochotnicza Straż Pożarna, **Budzów** 452

Orkiestra Dęta „Sygnał”, **Budzów**, 504 268 645

Parafia Matki Bożej Pocieszenia, **Budzów** 9, (33) 874 00 11, parafiabudzow.pl

Regionalna Izba Pamięci, **Budzów**, Gimnazjum nr 553, (33) 874 05 23

Filia biblioteczna, **Jachówka** 95, (33) 874 00 59, biblioteka.jach@gmail.com

Koło Gospodyń Wiejskich, **Jachówka**, 662 305 009

Ochotnicza Straż Pożarna, **Jachówka** 232

Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa, **Jachówka** 212, (33) 874 00 18

Biblioteka i Ośrodek Animacji Kultury Gminy Budzów z siedzibą w Palczy, **Palcza** 195, (33) 874 01 35, (33) 887 505 053, bibpalcza@interia.pl

Groby Konfederatów Barskich (Podbabiogórskie Ekumumzeum), **Palcza** 1, 660 047 066, malek1911@wp.pl

Koło Gospodyń Wiejskich, **Palcza**, 784 814 156

Parafia Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, **Palcza** 170, (33) 874 00 06

Biblioteka, **Zachełmna** 112, (33) 874 00 20 (szkoła), bibl.zachelmna@interia.pl

Koło Gospodyń Wiejskich, **Zachełmna**, 887 964 854

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zachełmna** 124

BYSTRA-SIDZINA

Urząd Gminy Bystra-Sidzina, **Bystra** 373, (18) 268 12 20, (18) 268 12 21, urzad_gminy@bystra-sidzina.pl, bystra-sidzina.pl

Chór EGO ET TU, **Bystra** 353, Zespół Szkół im. św. Jana Kantego w Bystrej, (0 18) 268 10 16, spbystra@poczta.onet.pl, gimby@poczta.onet.pl, zsbystra.edupage.org

Dom Oazowy Sióstr Sercanek, **Bystra**, (18) 26 810 37

Gminna Biblioteka Publiczna, **Bystra** 467, (18) 268 10 95

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej Bystra-Sidzina, **Bystra** 467, (18) 268 12 20, (18) 268 15 76
Klub Sportowy „Bystra”, **Bystra**, kontakt: 660 407 185
Koło Gospodyń Wiejskich, **Bystra** (18) 26 81 325
Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Medicus Kulka Holding”, **Bystra** 353a, (18) 268 10 24
Ochotnicza Straż Pożarna, **Bystra** 373, (18) 268 10 08, bystra.osp.org.pl
Orkiestra Dęta przy OSP, **Bystra** 373, (18) 268 10 08, bystra.osp.org.pl
Parafia św. Marcina, **Bystra** 2, (18) 268 10 28, bystraparafia@gmail.com, bystraparafia.katolicki.eu
Stowarzyszenie „Tradycja i Natura” w Bystrej-Sidzinie, **Bystra** 373, 606 516 188
Związek Podhalan. Oddział w **Bystrej**, (18) 26 81 162

Gminna Biblioteka Publiczna, **Sidzina** 701, (18) 267 34 70
Gminny Ośrodek Kultury, Promocji, Turystyki i Sportu Bystra-Sidzina, **Sidzina** 998, (18) 269 90 01, 500 139 508, goksidzina@op.pl, gokptis.bystra-sidzina.net
Gospodarstwo Ekologiczne „U Ireny” (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sidzina**, 501 512 963, iwiertelczyk@op.pl
Klub Sportowy „Dąb”, **Sidzina** 998, dabsidzina.futbolo-wo.pl
Skansen w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej, **Sidzina (Binkówka)**, 501 597 208, skansensidzina@interia.pl, skansen.bystra-sidzina.net
Ochotnicza Straż Pożarna, **Sidzina** 998, (18) 267 31 73, 605 440 441, 693 096 114, ospsidzina@gmail.com, ospsidzina.pl
Ośrodek Zdrowia NZOZ w Sidzinie, **Sidzina** 721, (18) 267 31 87
Parafia św. Mikołaja, **Sidzina** 369, (18) 267 31 93, sidzina.parafia.info.pl
Pasięka Leśna (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sidzina**, (18) 26 73 732; 606 516 188, totosiowie@wp.pl
Pracownia Stolarsko-Rzeźbiarska (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sidzina (Mała Sidzinka)**, 696 187 626, (18) 26 73 559, bartek439@vp.pl
Schronisko PTTK na Hali Krupowej, **Sidzina**, (18) 447 50 05, 607 033 997, krupowa@o2.pl, krupowa.pttk.pl
Stowarzyszenie Gospodyń „Sidzinianki”, **Sidzina**, (18) 26 73 442
Zespół „Holniki”, **Sidzina (GOKPTIS)** (18) 26 99 001
Związek Podhalan. Oddział w Sidzinie, **Sidzina**, 501 076 839, mmgrelak@op.pl

JABŁONKA

(Chyżne, Lipnica Mała, Orawka, Podwilk, Zubrzyca Dolna, Zubrzyca Górna)

Urząd Gminy Jabłonka, **Jabłonka**, ul. 3-go Maja 1, (18) 26 111 00, 20, sekretariat@jablonka.pl, jablonka.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Chyżne** 140, 18 263 19 98
Parafialne Muzeum Regionalne, **Chyżne**, (18) 264 20 10
Parafia św. Anny, **Chyżne** 157, (18) 264 20 10 (11)
Zespół „Romań”, **Chyżne**, (18) 263 15 01, 889 351 789
Całodobowa Opieka Medyczna w Orawskim Centrum Zdrowia, **Jabłonka**, (18) 265 29 76

Komisariat Policji, **Jabłonka**, pl. Dworcowy 2, (18) 265 24 97
Ochotnicza Straż Pożarna, **Jabłonka**, ul. Sobieskiego 32, 18 265 23 05
Orawska Biblioteka Publiczna, **Jabłonka** ul. Sobieskiego 13, 18 265 23 79, biblioteka@obporawa.pl, obporawa.pl
Orawska Informacja Turystyczna, **Jabłonka**, ul. Krakowska 4, (18) 265 23 16, it@orawa.turystyka.pl, orawa.turystyka.pl
Orawskie Centrum Kultury, **Jabłonka**, ul. 3-go Maja 3, (18) 265 24 04, biuro@ockorawa.pl, ockorawa.pl
Orawskie Centrum Zdrowia, **Jabłonka**, ul. 3-go Maja 7, (18) 264 20 22
Orkiestra Dęta przy OSP, **Jabłonka**, ul. Sobieskiego 32
Ośrodek Pomocy Społecznej, **Jabłonka**, ul. 3 Maja 1, (18) 261 11 51
Parafia Przemienienia Pańskiego, **Jabłonka**, ul. Jana Pawła II 20, (18) 265 23 27
Parafia pw. św. Brata Alberta, **Jabłonka** Bory, ul. Wojsk Ochrony Pogranicza 22, patter69@post.pl, jablonka-bory.pl
Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym. Koło „Barka”, **Jabłonka**, ul. Tetmajera 4, (18) 265 24 90, zk.jablonka@psouu.org.pl, barka.jablonka.pl
Stowarzyszenie Rozwoju Orawy, **Jabłonka**, ul. 3-go Maja 1, biuro: ul. Sobieskiego 7c, 601 488 584, leaderorawa.pl
Zespół „Heligonki”, **Jabłonka**, Orawskie Centrum Kultury, ul. 3-go Maja 3, (18) 26 524 04, biuro@ockorawa.pl, ockorawa.pl
Zespół Regionalny „Małe Podhale”, **Jabłonka**, Szkoła Podstawowa nr 1, (18) 265 23 10, 609 533 111
Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Mała** 325, alek.ad@op.pl, osp-lipnicamala.ugu.pl
Orkiestra Dęta przy OSP, **Lipnica Mała**, osp-lipnicamala.ugu.pl
Parafia św. Stefana, **Lipnica Mała** 347, (18) 27 52 546 (190)
Kościół parafialny św. Jana Chrzciciela, **Orawka**, 606 586 296, 691 204 504
Ochotnicza Straż Pożarna, **Orawka** 62, 18 264 25 90
Parafia św. Jana Chrzciciela: **Orawka** 65, (18) 265 23 40, parafiaorawka.pl
Koło Gospodyń Wiejskich, **Podwilk** 433, 18 285 20 22
Ochotnicza Straż Pożarna, **Podwilk** 221, (18) 285 29 20, podwilk@web.osp.org.pl, podwilk.osp.org.pl
Orkiestra Dęta, **Podwilk** 249, 608 017 523
Parafia św. Marcina, **Podwilk** 289, (18) 285 29 23, (18) 269 84 30
Kapela „Hajduki”, **Zubrzyca (Dolna)** (Orawskie Centrum Kultury), **Jabłonka**, ul. 3-go Maja 3, (18) 26 524 04, biuro@ockorawa.pl, ockorawa.pl
Kapela „Iskiercki”, **Zubrzyca (Dolna)**, 880 287 922
Muzeum – Orawski Park Etnograficzny, **Zubrzyca (Górna)**, (18) 285 27 09, biuro@orawa.eu, orawa.eu
Ochotnicza Straż Pożarna, **Zubrzyca (Dolna)** 220, (18) 285 28 93, ospzd@plusnet.pl, ospzubrzycadolna@interia.pl, osp.zubrzycadolna.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zubrzyca (Górna)** 488, (18) 28 527 33, ospzubrzycagorna@gmail.com, zubrzycagorna.osp.org.pl

Orkiestra Dęta, **Zubrzyca (Górna)** 146, 602 197 896, zk.jablonka@psouu.org.pl, barka.jablonka.pl

Parafia Matki Bożej Szkaplerznej, **Zubrzyca (Dolna)** 272a, (18) 285 27 95

Parafia św. Michała Archanioła, **Zubrzyca (Górna)** 56, (18) 285 27 10

Zespół Regionalny „Skalniok”, **Zubrzyca (Górna)** 183, (18) 285 28 64

JORDANÓW (miasto)

Urząd Miasta Jordanowa, **Jordanów**, Rynek 1, (18) 269 17 00, miasto@jordanow.pl, jordanow.pl

Ambulatoryjna Opieka Całodobowa i Zespół Ratownictwa Medycznego, **Jordanów**, ul. Piłsudskiego 79, (18) 26 75 526

„Barka”. Parafialny Zespół Caritas przy Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Przenajświętszej Trójcy, **Jordanów**, ul. Kolejowa 8, 517 355 645

Biblioteka Miejska, **Jordanów**, ul. Piłsudskiego 25, (18) 267 51 06, biblijord@vp.pl, biblioteka.jordanow.pl

Jordanowski Teatr Amatorski, **Jordanów**, Rynek 2, (18) 267 51 56, mok1@op.pl, mok.jordanow.pl

Jordanowskie Stowarzyszenie Twórców „Pasja”, **Jordanów**, ul. 3 Maja 2, Rynek 1, 698 626 874

Komisariat Policji, **Jordanów**, Rynek 10, (18) 267 55 07
Ludowy Klub Sportowy Jordan, **Jordanów**, Rynek 1, jordanjordanow.futbolowo.pl

Miejski Ośrodek Kultury, Galeria „Pod Basztą”, **Jordanów**, Rynek 2, (18) 267 51 56, mok1@op.pl, mok.jordanow.pl

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, **Jordanów**, ul. Piłsudskiego 25, (18) 267 55 73, mops.jordanow@pro.onet.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Jordanów**, ul. Mickiewicza 1, (18) 267 58 66, ospjordanow.pl

Orkiestra OSP, **Jordanów**, 880 407 405, orkiestra.jordanow@wp.pl, ospjordanow.idl.pl

Parafia Przenajświętszej Trójcy, **Jordanów**, ul. Kolejowa 8, (18) 267 55 38, (18) 267 51 35

Przychodnia NZOZ w Jordanowie, **Jordanów**, ul. 3 Maja 2a, (18) 267 55 19

Stara Chałupa. Galeria Autorska Renaty i Stanisława Starców (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Jordanów**, ul. Gen. Maczka 32, (18) 267 52 04, 698 626874

Stowarzyszenie Kulturalne „Chór Bel Canto”, **Jordanów**, ul. Kolejowa 9, (18) 267 55 14

Stowarzyszenie Pomocy Szkole Podstawowej w Jordanowie „Nasza Szkoła”, **Jordanów**, ul. Kolejowa 7, (18) 267 55 31

Stowarzyszenie Trzeźwości „Dom”, **Jordanów**, ul. Banaucha 1, (18) 267 47 74

Towarzystwo Miłośników Ziemi Jordanowskiej, **Jordanów**, Rynek 1, tmzj.jordanow.pl

TRI-MED s.j., **Jordanów**, ul. 3 Maja 2a, (18) 267 51 70
Uczniowski Klub Sportowy „Delta”, **Jordanów**, ul. Konopnickiej 2, 607 145 243, UKS.Delta@gmail.com

V.I.T.R.I.O.L. NZOZ, **Jordanów**, ul. 3 Maja 2a, (18) 267 51 91

Związek Harcerstwa Polskiego, Chorągiew Krakowska, Hufiec Jordanów, **Jordanów**, ul. Marii Konopnickiej 2, 504 389 999, jordanow@zhp.pl

KOSZARAWA

Urząd Gminy Koszarawa, **Koszarawa** 17, (33) 863 94 07, ugoszarawa@gminakoszarawa.com, gminakoszarawa.com

Dom Zakonny/Franciszkański Dom Rekolekcyjny, **Koszarawa** 677, (33) 863 94 05, koszarawa@franciszkanie.pl, koszarawa.franciszkanie.pl

Gminny Ośrodek Kultury, **Koszarawa** 133, (33) 863 93 72, 668 973 429, annawilczega@gokkoszarawa.pl, gokkoszarawa.pl

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Koszarawa** 17, (33) 863 94 13)

Koło Gospodyń Wiejskich, Gminny Ośrodek Kultury, **Koszarawa** 133, (33) 863 93 72, 668 973 429, annawilczega@gokkoszarawa.pl, gokkoszarawa.pl

Ludowy Klub Sportowy „Babia Góra” w Koszarawie, **Koszarawa** 17, (33) 863 93 40

Ochotnicza Straż Pożarna, **Koszarawa** 133, 500 271 052, osp.koszarawa@gmail.com

Ośrodek Zdrowia w Koszarawie, **Koszarawa** 142A, (33) 863 94 06

Parafia Stygmatów św. Franciszka z Asyżu, Zakon Braci Mniejszych, **Koszarawa** 677, (33) 863 94 05, koszarawa@franciszkanie.pl, koszarawa.franciszkanie.pl

Parafia św. Karola Boromeusza, **Koszarawa** 100, (33) 863 94 29

Schronisko „Zygmuntówka”, **Koszarawa (Bystra)** 723 (dawny 118), (33) 862 30 34

Zespół „Jafarki”, **Koszarawa** 133, Gminny Ośrodek Kultury, (33) 863 93 72, 668 973 429, annawilczega@gokkoszarawa.pl, gokkoszarawa.pl

LANCKORONA

(Izdebnik, Jastrzębia, Podchybie, Skawinki)

Urząd Gminy Lanckorona, **Lanckorona**, ul. Krakowska 473, (33) 876 35 95, sekretariat@lanckorona.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Izdebnik** 186, (33) 876 36 36, osp.izdebnik@gmail.com

Orkiestra Dęta przy OSP, **Izdebnik** 186, (33) 876 36 36 (re-miza)

Ludowy Klub Sportowy CDO-JUBILAT, **Izdebnik** 540, 697 147 904

Parafia św. Małgorzaty, **Izdebnik** 218, (33) 876 32 25, izdebnik@diecezja.pl, izdebnik.diecezja.pl

Ludowy Klub Sportowy „Jastrzębianka”, **Jastrzębia** 53, 512 693 097

Ochotnicza Straż Pożarna, **Jastrzębia** 53, (33) 876 36 40

Gminna Biblioteka Publiczna, **Lanckorona**, Rynek 113, (33) 876 33 40, biblioteka.lanckorona@vp.pl

Gminny Ośrodek Kultury, **Lanckorona**, ul. Krakowska 473, (33) 876 35 67, gok_lanckorona@tlen.pl
Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Lanckorona**, ul. 3 Maja 587, (33) 876 35 91, gops_lanckorona@poczta.onet.pl
Informacja Turystyczna (GOK): **Lanckorona**, ul. Krakowska 473, (33) 876 35 67
Izba Muzealna im. prof. A. Krajewskiego, **Lanckorona**, (33) 876 35 67, gok_lanckorona@tlen.pl
Ludowy Klub Sportowy „Zryw”, **Lanckorona**, ul. 3-go Maja 224, 880 136 271
Ochotnicza Straż Pożarna, **Lanckorona**, ul. 3-go Maja 224, (33) 876 33 86
Parafia Narodzenia św. Jana Chrzciciela, **Lanckorona**, ul. św. Jana 12, (33) 876 35 77, parafia@lanckorona.pl, parafia.lanckorona.pl
Przychodnia Medycyny Rodzinnej w Sułkowicach. Oddział w Lanckoronie, **Lanckorona**, ul. Krakowska 493, (33) 876 35 76
Stowarzyszenie „Gościniec 4 Żywiołów”, **Lanckorona** 587, (33) 843 62 18, lgd.gosciniiec@gmail.com, gosciniiec4zywiolow.pl
Stowarzyszenie „Na Bursztynowym Szlaku”, **Lanckorona** 16, (33) 876 34 01, nbs.lanckorona@gmail.com, nbs.org.pl
Stowarzyszenie „Terra Artis”, **Lanckorona** 101, 502 246 191, terraartis@wp.pl
Szkolne Schronisko Młodzieżowe, **Lanckorona** 1, (33) 876 35 89
Towarzystwo Przyjaciół Lanckorony, **Lanckorona**, Rynek 133, (33) 876 30 13
Ochotnicza Straż Pożarna, **Łańcica** 551, (33) 876 31 05 la-snica@web.osp.org.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Skawinki** 76, (33) 876 34 25

LIPNICA WIELKA (Kiczory)

Urząd Gminy Lipnica Wielka, **Lipnica Wielka** 518, (18) 263 45 95, lipnicaw@gminyrp.pl, lipnicawielka.pl
Gminna Biblioteka Publiczna, **Lipnica Wielka** 518, (18) 263 45 57, gbplipnicawielka@op.pl
Gminne Centrum Kultury, **Lipnica Wielka** 521, (18) 263 46 38, gcksit@vp.pl
Klub Sportowy Szkoła Piłkarska „Diabłak”, **Lipnica Wielka**, sp-diablak.pl
Międzyszkolny Klub Sportowy „Babia Góra”, **Lipnica Wielka**, mks-babiagora.prv.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Wielka** – Centrum, (18) 263 45 32
Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Wielka** – Kiczory
Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Wielka** – Murowanica
Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Wielka** – Przywarówka, (18) 263 42 98
Owaska Grupa Teatralna, **Lipnica Wielka** 521, (18) 263 46 38, gcksit@vp.pl
Ośrodek Pomocy Społecznej, **Lipnica Wielka** 518, (18) 263 49 90, opslipnicaw@wp.pl, lipnicawielka.pl/ops/

Parafia św. Jadwigi Królowej, **Lipnica Wielka** 207
Parafia św. Łukasza Ewangelisty, **Lipnica Wielka** 583, (18) 263 45 23, parafia-lipnicawielka.pl
Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, **Lipnica Wielka** 517, (18) 263 45 04
Strażacka Orkiestra Dęta, **Lipnica Wielka** 521, (18) 263 46 38, gcksit@vp.pl
Zespół Folklorystyczny „Orawiaczy”, **Lipnica Wielka** 545, (18) 263 45 30, 609 298 503, mojaorawa@poczta.onet.pl, orawiaczy.cba.pl
Zespół „Orawianie” im. Heródka (Szkoła Podstawowa nr 4 im. dr. Emila Kowalczyka), **Lipnica Wielka** 1043, (18) 263 45 21, karkoszka.e20@wp.pl, orawianie.pl
Zespół Regionalny „Orawskie Dzieci” przy Szkole Podstawowej nr 2, **Lipnica Wielka** 521, (18) 263 48 18

MAKÓW PODHALAŃSKI (Białka, Grzechynia, Juszczyń, Kojszówka, Wieprzec, Żarnówka)

Urząd Miejski w Makowie Podhalańskim, **Maków Podhalański**, ul. Szpitalna 3; (33) 874 97 00, urzadz@makow-podhalanski.pl, makow-podhalanski.pl
Dziecięcy Zespół Regionalny „Zobielsko Gromada”, **Białka**, 695 414 823
Ludowy Klub Sportowy „Tempo”, **Białka** 558, 505 125 378, tempobialka.futbolowo.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Białka**, (33) 877 14 72, ospbialka@gmail.com, ospbialka.pl
Stowarzyszenie „Koło Gospodyń w Białce”, **Białka**, (33) 448 862 48
Parafia Matki Bożej Królowej Rodzin, **Białka** 504, (33) 877 22 95
Ochotnicza Straż Pożarna, **Grzechynia**, (33) 877 17 90
Rękodzieło na Sulkówce (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Grzechynia** 583, (33) 872 80 82, 692 114 413, stanislawgigon@op.pl, e-rzeby.pl
Wiejski Klub Sportowy „Grom”, **Grzechynia** 163, (33) 877 22 31, gromgrzechynia.futbolowo.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Juszczyń**, ospjuszczyn@gmail.com
Parafia Matki Bożej Pocieszenia, **Juszczyń** 539, (33) 877 17 67
Stowarzyszenie „Nowy Juszczyń”, **Juszczyń** 452, (33) 877 26 46
Wiejski Klub Sportowy „Naroże”, **Juszczyń**, 608 556 598, naroze.futbolowo.pl
Wiejski Ośrodek Zdrowia, **Juszczyń** 542, (33) 87 71 443
Zespół Regionalny „Zbyrcoczek”. Stowarzyszenie „Nowy Juszczyń”, **Juszczyń** 452, 507 135 696
Zespół Regionalny „Zbyrcok”. Stowarzyszenie „Nowy Juszczyń”, **Juszczyń** 452, (33) 877 26 46, 503 161 758, baca.roman@tlen.pl
Dziecięcy Zespół Regionalny „Kojszowiacy”, **Kojszówka**, 608 010 219
Izba Regionalna (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Kojszówka** 154, (33) 877 11 55

- Parafia Matki Bożej Częstochowskiej Kojszówka-Wieprzec, **Kojszówka** 217, (33) 877 35 11, parafia_kojszowka@o2.pl
- Galeria Autorska Mieczysława Głucha, **Maków Podhalański**, ul. 3 Maja 37, (33) 877 30 62, 600 407 051, gluch@onet.eu
- Hafciarstwo Anny Koziany (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Maków Podhalański**, os. Makowska Góra 11, (33) 877 12 81
- Izba Regionalna im. E. Wacyka (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Maków Podhalański**, ul. 3 Maja 24, (33) 877 13 41
- Komisariat Policji, **Maków Podhalański**, ul. Kolejowa 8, (33) 877 12 07
- Makowska Orkiestra Dęta, **Maków Podhalański**, (33) 877 18 03
- Miejska Biblioteka Publiczna, **Maków Podhalański**, ul. 3 Maja 24, (33) 877 13 41, bibliotekamakow@onet.eu, domkultury@onet.eu, makowskakultura.pl
- Miejska Przychodnia Zdrowia, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 1, (33) 87 71 817
- Miejski Klub Sportowy „Halniak”, **Maków Podhalański**, ul. Sportowa 2, (33) 87 71 701, mkshalniak.futbolowo.pl
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 1, (33) 877 15 54, mops.makow@pro.onet.pl, mopsmakowpodhalanski.pl
- Ochotnicza Straż Pożarna, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 2, (33) 877 12 98
- Ochotnicza Straż Pożarna, **Maków Podhalański**, ul. Wolności, (33) 877 13 72
- Parafia Przemienienia Pańskiego. Sanktuarium Matki Bożej Opiekunki i Królowej Rodzin, **Maków Podhalański**, ul. Kościelna 14, (33) 877 11 20, kancleria@parafiamakowska.pl, parafiamakowska.pl
- Stowarzyszenie Na Rzecz Tradycji i Kultury „Szansa”, **Maków Podhalański**, (33) 877 14 81, domkultury@onet.eu
- Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 1
- Szpital, **Maków Podhalański**, Zakład Długoterminowej Opieki Medycznej (ul. Kasztanowa 17), Szpital Obserwacyjno-Zakaźny, zakazny@zozsuchabeskidzka.pl; Medycyna Paliatywna, anga@zozsuchabeskidzka.pl; Wewnętrzny, (33) 877 10 01
- Zespół Regionalny „Babiogórzanie – Polana Makowska”, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 5, (33) 877 14 81, zbyszek.kowalski1@onet.eu, babiogorzanie.folklor@onet.eu, babiogorzanie.pl
- Ochotnicza Straż Pożarna, **Wieprzec**, (33) 877 13 60
- Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa, **Żarnówka** 22, (33) 877 11 08, par.zarnowka22@op.pl
- Ochotnicza Straż Pożarna, **Żarnówka**, 513 056 442
- MUCHARZ**
(Jaszczurowa, Koziniec, Skawce, Świnna Poręba, Zagórze)
- Dom Kultury, **Jaszczurowa**, (33) 876 15 66, 507 175 367
Filia Biblioteki Gminnej, **Jaszczurowa** (33) 876 15 66
Koło Gospodyń Wiejskich (Dom Kultury), **Jaszczurowa**, (33) 876 15 66, 507 175 367
Ochotnicza Straż Pożarna, **Jaszczurowa**
Zespół Śpiewaczy „Jaszczurowianki”, **Jaszczurowa** (33) 876 15 66
- Dom Kultury, **Koziniec**, (33) 872 77 35, 510 259 211
Dziecięca Kapela Ludowa „Kozinianie”, **Koziniec**, (33) 872 77 35
Filia Biblioteki Gminnej, **Koziniec** (33) 872 77 35
Koło Gospodyń Wiejskich (Dom Kultury), **Koziniec**, (33) 872 77 35, 510 259 211
LKS „Czarni Koziniec”, **Koziniec**, czarni-koziniec.cba.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Koziniec (Centrum)**, koziniec-centrum.osp.org.pl
Parafia Matki Bożej Pocieszenia w Świnnej Porębie z plebanią w **Kozińcu** 80
UKS „TOP”, **Koziniec**, treningi – Świnna Poręba 216
- Gminy Ośrodek Kultury i Czytelnictwa, **Mucharz** 226, (33) 876 15 92, gokicmucharz@op.pl, gokic@mucharz.pl
Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Mucharz** 226, (33) 876 16 12, gopsmucharz@wp.pl
Młodzieżowa Orkiestra Dęta, **Mucharz** (33) 876 15 92
Klub Fotograficzny „Okno”, **Mucharz** 226, (33) 876 15 92, zhpmucharz@op.pl, 130.wadowice.zhp.pl
Koło Gospodyń Wiejskich (Dom Kultury), **Mucharz** 226, (33) 876 15 92
Parafia św. Wojciecha, **Mucharz** 111, (33) 876 14 67, parafiamucharz.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Mucharz** 226, 785 188 014, ospmucharz.ugu.pl
Rewir Dzielnicy. Posterunek Policji w Mucharzu, **Mucharz** 226, (33) 876 14 77; dyżur dzielnicowych: poniedziałki od 10.00 – 12.00
Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, **Mucharz** 226, (33) 876 14 10
Sklepik regionalny (budynek Urzędu Gminy w Mucharzu), kontakt: Gminny Ośrodek Kultury i Czytelnictwa, **Mucharz**, (33) 876 15 92, gokicmucharz@op.pl, gokic@mucharz.pl
Stowarzyszenie Pomocy Osobom Chorym i Potrzebującym „Braterska Dłoń”, **Mucharz** 111
- LKS „Spartak”, **Skawce**, spartakskawce.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Skawce**, skawce.info
Świetlica GOKiC, **Skawce** 191
- Dom Kultury, **Świnna Poręba**, (33) 872 77 50
Filia Biblioteki Gminnej, **Świnna Poręba** (33) 872 77 50
Koło Gospodyń Wiejskich (Dom Kultury), **Świnna Poręba** (33) 872 77 50
Schola „W Drodze” działająca przy parafii p.w. Matki Bożej Pocieszenia, **Świnna Poręba** (33) 876 12 24
Stowarzyszenie Przyjaciół Szkoły Podstawowej w Świnnej Porębie „Kleks”, **Świnna Poręba** 216
Uczniowski Klub Sportowy „Zalew”, **Świnna Poręba** 216

Urząd Gminy w Mucharzu, **Mucharz** 226, tel. (33) 876 14 83, 86, fax. (33) 873 90 05, gmina@mucharz.pl, mucharz.pl

STRYSZAWA

(Hucisko, Krzeszów, Kuków, Kurów, Lachowice,
Pewelka, Targoszków)

Urząd Gminy Stryszawa, **Stryszawa** 17, tel. (33) 876 77 11,
fax (33) 874 72 72, sekretariat@stryszawa.pl, stryszawa.pl

Koło Gospodyń Wiejskich, **Hucisko-Pewelka**, 665 974 042
Ochotnicza Straż Pożarna, **Hucisko** 108, 605 834 408, 509
520 852

Parafia Niepokalanego Serca NMP, **Hucisko** 83, (33) 874
89 10

Koło Gospodyń Wiejskich, **Krzeszów**, 607 033 967
Ludowy Klub Sportowy „Żuraw”, **Krzeszów** 82 A, kontakt:
Łukasz Handzlik, Kuków 101 c

Ochotnicza Straż Pożarna, **Krzeszów** 82 B, (33) 874 81 70,
ospkrzeszow.republika.pl

Parafialny Zespół Caritas przy parafii M.B. Nieustającej
Pomocy w Krzeszowie, **Krzeszów** 212, 725 225 947,
(33) 874 81 74

Parafia Matki Bożej Nieustającej Pomocy, **Krzeszów** 212,
(33) 874 81 74, parafiakrzeszow@onet.pl, parafiakrzeszow.pl

Przychodnia Zdrowia, **Krzeszów**, (33) 874 81 75
Schronisko PTTK „Leskowiec”, **Krzeszów**, (33) 872 16 94,
606 743 880, leskowiec.pttk.pl

Uczniowsko-Parafialny Klub Sportowy „Zorza” przy parafii
NMP Nieustającej Pomocy, **Krzeszów**, (33) 874 81 86

Koło Gospodyń Wiejskich, **Kuków**, 508 575 248, (33) 874
81 25

Ochotnicza Straż Pożarna, **Kuków** 151, (33) 874 81 62,
(33) 874 82 74, 785 084 111, 664 697 973, osp@kukow.pl, osp.kukow.pl

Orkiestra Dęta Gminy Stryszawa, **Kuków** 151, tel. 512 956
331

Koło Gospodyń Wiejskich, **Kurów**, (33) 877 46 41
Ochotnicza Straż Pożarna, **Kurów** 192, (33) 874 89 19, 600
735 855, 693 818 406, ospkurow@o2.pl, ospkurow.com.pl

Parafia św. Józefa Robotnika, **Kurów** 184, (33) 877 46 48

Chatka Adamy w Lachowicach (Studencki Schron Turystyczny „Pod Solniskiem”), **Lachowice (Adamy)**, (32)
727 02 43, 601 802 695, chatka.adamy@op.pl, adamy.ou.pttk.pl

Gminny Klub Honorowych Dawców Krwi PCK w Lachowicach, Dom Katolicki im. Jana Pawła II, **Lachowice**, 608
410 733

Koło Gospodyń Wiejskich, **Lachowice**, 501 875 702 www.kgwlachowice.pl

Ludowy Klub Sportowy „Lachy” Lachowice-Hucisko, **Lachowice** 232, (33) 874 84 04

Ochotnicza Straż Pożarna, **Lachowice** 195, (33) 874 80 53,
(33) 874 85 04, 608 877 495, (33) 874 83 22, 694 894
640, osp95@op.pl

Parafia św. Apostołów Piotra i Pawła, **Lachowice** 178, (33)
874 80 44, parafia.lachowice@gmail.com, parafia-lachowice.pl

Przychodnia Zdrowia, **Lachowice**, (33) 874 80 12
Uczniowsko-Ludowy Klub Sportowy „Lachowice”, **Lachowice** 232b, (33) 874 84 28

Zespół „Lubniczanki” działający przy Kole Gospodyń Wiejskich w Lachowicach, **Lachowice**, (33) 874 84 19, 501
875 702, wandaiciek@interia.pl, kgwlachowice.pl

Babiogórskie Sklepiki (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Stryszawa** 740, (33) 874 70 03, gokstryszawa@poczta.fm

Babiogórskie Stowarzyszenie „Zielona Linia”, **Stryszawa** 263, (33) 874 25 25, biuro@zielonalinia.org.pl, zielonalinia.org.pl

Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej i Warsztaty Twórcze przy Gminnym Ośrodku Kultury w Stryszawie, Wystawa Ludowych Zabawek (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Stryszawa** 740, (33) 874 70 03, gokstryszawa@poczta.fm, stryszawa.pl

Dziecięcy Zespół Regionalny „Stryszawskie Gronicki” działający przy Gminnym Ośrodku Kultury, **Stryszawa** 740, (33) 874 70 03, gokstryszawa@poczta.fm

Gminna Biblioteka Publiczna, **Stryszawa** 277a, (33) 874 70 50, biblioteka.stryszawa@interia.pl, bibliotekastryszawa.yoyo.pl

Gminny Ośrodek Kultury, **Stryszawa** 740, (33) 874 70 03, gokstryszawa@poczta.fm

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Stryszawa** 17, (33) 876 77 24

Izba Pamięci Prymasa Wyszyńskiego przy Klasztorze Sióstr Zmartwychwstańek na Siwcowce (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Stryszawa** 579, (33) 874 70 22

Klasztor Sióstr Zmartwychwstańek na Siwcowce, **Stryszawa** 579, (33) 874 70 22

Koło Gospodyń Wiejskich, **Stryszawa (Dolna)**, 608 026 862

Koło Gospodyń Wiejskich, **Stryszawa (Górna)**, 514 859 816

Komisariat Policji, **Stryszawa** 18, (33) 874 72 07
Ludowy Klub Sportowy „Jałowiec”, **Stryszawa** 278 b, 516 098 231

Ochotnicza Straż Pożarna, **Stryszawa** 393a, (33) 874 70 15, 600 035 965, 600 316 351, ospstryszawa.cba.pl

Parafia św. Anny, **Stryszawa** 394, (33) 874 70 11, stryszawa@ceti.com.pl

Parafia św. Stanisława BM w Stryszawie Dolnej, **Stryszawa** 264a, (33) 874 71 24, kdudziak12@gmail.com, parafia-stryszawa.pl

Przychodnia Zdrowia, **Stryszawa**, (33) 874 70 26
Punkt Informacji Turystycznej (Urząd Gminy Stryszawa), **Stryszawa** 17, (33) 876 77 30, paulinak@stryszawa.pl

Szkolne Schronisko Młodzieżowe „Pod Jałowcem”, **Stryszawa** 496b, (33) 874 71 87, (33) 874 75 93, 662 602 464 ssmstryszawa@interia.pl, ssmstryszawa.pl

Uczniowski Klub Sportowy „Bieganie.pl”, **Stryszawa** 400a, 696 465 476

Koło Gospodyń Wiejskich, **Targoszków**, (33) 874 81 97
Ochotnicza Straż Pożarna, **Targoszków** 34, (33) 874 82 08, 500 661 850, 504 053 829

STRYSZÓW

(Dąbrówka, Leśnica, Łękawica, Stronie, Zakrzów)

Urząd Gminy Stryszów, **Stryszów** 149, (33) 879 74 12, 879 77 44, 505 154 002, fax (33) 879 74 23, gmina@stryszow.pl, stryszow.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Łękawica** 117, simarik@o2.pl, osplekawica.vot.pl

Orkiestra Dęta OSP, **Łękawica** 117, simarik@o2.pl, osplekawica.vot.pl

Parafia św. Józefa Robotnika, **Łękawica** 163, (33) 879 70 51

Gminny Ośrodek Kultury, **Stronie** 260, (33) 879 74 79

Ochotnicza Straż Pożarna, **Stronie** 260, ospstronie@op.pl, ospstronie.strefa.pl

Biblioteka Publiczna, **Stryszów**, (33) 873 92 99

Gminne Centrum Informacji, **Stryszów** 149, (33) 879 79 31, stryszow@infocentrum.com.pl, gcit@stryszow.pl

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Stryszów** 557, (33) 879 71 50

Muzeum Dwór w Stryszowie. Oddział Zamku Królewskiego na Wawelu, **Stryszów** 508, (33) 879 74 89, dwor@stryszow.pl, dwor.stryszow.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Stryszów** 298, (33) 879 74 27

Parafia św. Jana Kantego, **Stryszów** 288, (33) 879 74 77

„Caritas” Ośrodek Wczasowo-Rekolekcyjny im. Jana Pawła II, **Zakrzów** 76, (33) 879 75 69, (33) 873 92 15, zakrzow@caritas.pl, zakrzow.caritas.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zakrzów** 232

Parafia św. Anny, **Zakrzów** 98, (33) 879 74 96

SUCHA BESKIDZKA

Urząd Miasta Sucha Beskidzka, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 19, (33) 874 95 00, info@sucha-beskidzka.pl, sucha-beskidzka.pl

Beskidzki Klub Karate, **Sucha Beskidzka**, os. Na Stawach 6/24, 607 61 01 61, seido-suchabeskidzka.pl, piotr.michulec@seido.org.pl

Biblioteka Suska im. dra Michała Żmigrodzkiego, **Sucha Beskidzka**, ul. Piłsudskiego 23, (33) 874 22 47, bibliotekasuska.pl, info@bibliotekasuska.pl

Cech Rzemiosł Różnych i Przedsiębiorczości, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 30, (33) 874 21 11

Dziecięcy Zespół Regionalny „Mała Ziemia Suska” (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Filia Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 23 A, (33) 874 24 04, pbwsucha.pl, filia.sucha@pbw.edu.pl

Fundacja „Dla Ciebie Dla Mnie Dla Nas”, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1/25, fundacja@dlaciebie dla mniedlanas.pl, dlaciebie dla mniedlanas.pl

Fundacja Spółdzielczy Fundusz Oświaty Wiejskiej, Europejskie Centrum Kształcenia Ustawicznego, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1, (33) 874 25 84, fundacjaodidk.pl, hotel@monttis.com.pl

Galeria Sztuki Zamek. Miejski Ośrodek Kultury – Zamek, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”, **Sucha Beskidzka**, ul. Piłsudskiego 5, (33) 874 20 86

Jednostka Strzelecka 3031 Związek Strzelecki „Strzelec”, **Sucha Beskidzka**, ul. Zasywnicka 152/1

Kapela „Mała Ziemia Suska” (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Karczma Rzym (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sucha Beskidzka**, Rynek 1, (33) 874 27 97, pss_wadowice@prezentacje.pl, karczma-ryzm.com

Klub Honorowych Dawców Krwi, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 14

Koło Pszczelarzy „Jodła”, **Sucha Beskidzka**, ul. Zasywnicka 275

Koło Pszczelarzy „Mioduszyna”, **Sucha Beskidzka**, ul. Podksiężę 148, sucha_mioduszyna@wzp-krakow.pl

Koło Terenowe „Podbeskidzie” Ogólnopolskiego Związku Inwalidów Narządu Ruchu, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 14, (33) 874 18 30

Kółko Rolnicze, **Sucha Beskidzka**, ul. Role, skr. 45, 34-200 Sucha Beskidzka

Ludowy Klub Sportowy „Technik”, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1

Łucznicze Towarzystwo Sportowe „Zamek Suski”, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, lts_zamek@op.pl

Maltańska Służba Medyczna, **Sucha Beskidzka**, Rynek 16
Miejska Orkiestra Dęta (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Miejska Przychodnia Zdrowia, **Sucha Beskidzka**, ul. Handlowa 1, (33) 874 22 60, mpz@krakow.man.pl, mpzsucha.pl

Miejski Chór „Jasień” (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Miejski Klub Sportowy „Babia Góra”, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza (Stadion Sportowy), redakcja@babiagora.info, babiagora.info

Miejski Ośrodek Kultury – Zamek, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 19, (33) 874 22 43, (33) 874 95 24, mops-sucha@poczta.onet.pl

Muzeum Miejskie Suchoj Beskidzkiej, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 26 05, muzeum.sucha-beskidzka.pl, muzeum@sucha-beskidzka.pl

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Medyk” Sp. z o.o., Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 56, (33) 874 18 33, medyk@medyk.info.pl, medyk.info.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Sucha Beskidzka (Bładzonka)**, 601 410 472, (33) 874 27 58, bladzonka.strazacy.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Sucha Beskidzka (Miasto)**, Rynek 16, (33) 874 28 43

Polski Związek Wędkarski, Koło w Suchoj Beskidzkiej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza (stadion sportowy)

Punkt Informacji Turystycznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 26 05 wew. 21, it@sucha-beskidzka.pl, muzeum.sucha-beskidzka.pl, it.sucha-beskidzka@msit.malopolska.pl

Parafia Nawiedzenia NMP, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 3, (33) 874 48 80, parafiasucha.pl

Rycerstwo Niepokalanej przy Parafii Nawiedzenia NMP, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 3

Stowarzyszenie „Akademia Europejska w Beskidach”, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1

Stowarzyszenie Collegium Juvenum, **Sucha Beskidzka**, ul. Sumerówka 2

Stowarzyszenie „Dla Natury 2000”, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 5b

Stowarzyszenie Europejski Instytut Rozwoju Lokalnego, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 39

Stowarzyszenie Klub Zjednoczonej Europy, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Podbabiogórze”, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 5b, (33) 874 41 72, 667 609 609, podbabiogorze@op.pl, lgdpodbabiogorze.pl

Stowarzyszenie „Moto Łaje Motocykliści Dzieciom”, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 12/35

Stowarzyszenie Ogródków Działkowych „Jasień”, **Sucha Beskidzka**, os. Na Stawach 8/15

Stowarzyszenie „Radość”, **Sucha Beskidzka**, ul. Płk. T. Semika 1

Stowarzyszenie „Samorządowe Centrum Przedsiębiorczości i Rozwoju”, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 41, (33) 874 11 03, sekretariat@centrump-sucha.pl, www.centrump-sucha.pl

Stowarzyszenie „Susczy Seniorzy”, **Sucha Beskidzka**, ul. Handlowa 2

Stowarzyszenie „Zintegrowani – Niepokonani”, **Sucha Beskidzka**, Rynek 15

Suskie Stowarzyszenie Kobiet „Samopomoc”, **Sucha Beskidzka**, ul. Role

Suski Klub Fantastyki, **Sucha Beskidzka**, ul. Piłsudskiego 23

Szkolne Schronisko Młodzieżowe w Zawoi. Filia, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 5b, (33) 874 31 89, 600 341 564, ssm.powiatwusuki.pl

Towarzystwo Miłośników Ziemi Suskiej, **Sucha Beskidzka**, ul. Smolikówka 3 (adres do korespondencji)

Uczniowski Klub Sportowy „Broncos” Sucha Beskidzka American Football Team, **Sucha Beskidzka**, Os. Beskidzkie 10/13, 605 099 602, broncossuchabeskidzka.com, team@broncossuchabeskidzka.com

Uczniowski Klub Sportowy „Gladiator”, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 11-25, 602 867 517, gladiator.sucha-beski@interia.pl

Uczniowski Klub Sportowy „Jasień”, **Sucha Beskidzka**, ul. Płk. T. Semika 3, 668 803 392, 502 954 758, uksjasien.pl

Uczniowski Klub Sportowy „Jedynka”, **Sucha Beskidzka**, ul. Płk. T. Semika 3

Uczniowski Klub Sportowy „Mechanik”, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 5

Zarząd Miejski Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 20

Zarząd Powiatowy Ligii Obrony Kraju, **Sucha Beskidzka**, ul. Płk. T. Semika 1, 508 065 895

Zarząd Rejonowy Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów. Koło nr 1, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 14, (33) 874 25 68

Zespół Kościelno-Klasztorny (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 3, (33) 874 25 38

Zespół Muzyki Dawnej im. Gaspare Castiglione (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Zespół Regionalny „Ziemia Suska” (Miejski Ośrodek Kultury – Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Zespół Taneczny „Famous Sixteen” (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Zespół Zamkowo-Parkowy (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 26 05, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, muzeum@sucha-beskidzka.pl, zameksuski.pl

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 14

Związek Ochotniczych Straży Pożarnych RP. Oddział Powiatowy, **Sucha Beskidzka**, ul. Makowska 26

ZAWOJA (Skawica)

Urząd Gminy Zawoja, **Zawoja** 1307, (33) 877 50 15, 877 50 51, sekretariat@zawoja.ug.pl, zawoja.ug.pl

Ludowy Klub Sportowy „Huragan”, **Skawica** 278

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Praktyka Lekarza Rodzinnego, **Skawica** 448, (33) 877 53 13, prlaskawica@o2.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Skawica (Centrum)**, (33) 877 57 21, ospskawicacentrum.blogspot.com

Ochotnicza Straż Pożarna, **Skawica (Sucha Góra)**, 514 986
Parafia Matki Bożej Częstochowskiej, **Skawica** 122, (33) 877 53 18, parafia@parafiaskawica.pl, parafiaskawica.pl

Świetlica Wiejska w Skawicy (budynek OSP), **Skawica (Centrum)**

Informator Narciarski, **Zawoja**, zawoja-ski.pl

Turystyczna **Zawoja**, zawoja.net.pl

Wirtualna **Zawoja**, zawoja.pl

Babiogórskie Centrum Kultury, **Zawoja (Centrum)**, (33) 877 50 66, bck@zawoja.pl, diablak@zawoja.pl

Dziecięcy Zespół Regionalny „Babiogórcy” (Szkoła Podstawowa nr 5), **Zawoja Gołynia** 35a, (33) 877 50 32, sp5zawoja.szkolnastrona.pl

Dziecięcy Zespół Regionalny „Zbójnik” (Zespół Szkół w Skawicy, Babiogórskie Centrum Kultury), **Zawoja Centrum**, (33) 877 50 66, skawica@poczta.onet.pl, bck@zawoja.pl szkola.skawica.fm.interia.pl, (33) 877 53 09

Gminna Biblioteka Publiczna, **Zawoja** (33) 877 50 41, gbp-zawoja@gmail.com, biblioteka.zawoja.pl

Gminna Informacja Turystyczna, **Zawoja (Wilczna)**, czynna w okresie VI–IX, (33) 877 50 66

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoi, **Zawoja (Centrum)** 1580, 33 877 50 49, gopszawoja@ug.pl

Informacja Turystyczna, **Zawoja (Centrum)** (budynek Babiogórskiego Centrum Kultury), (33) 877 55 33, 877 50 66

Klasztor oo. Karmelitów Bosych (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Zakamień** 1546, (33) 877 52 11, zawojaocd@wp.pl

Kościół św. Klemensa, papieża i męczennika (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Centrum** 123, (33) 877 50 14, rwiecek@diecezja.krakow.pl, parafia@zawoja.pl

Ludowy Klub Sportowy „Watra”, **Zawoja** 2075

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Zdrowie” sp. z o.o., **Zawoja** 1580, (33) 877 50 03, zdrowiezawoja@op.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Centrum)** 1730, (33) 877 50 26, ospzawojacentrum.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Dolna)**, 660 064 988

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Górna)**, (33) 877 51 46

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Przysłop)**, (33) 877 51 85

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Wielcza)**, 502 651 539

Ośrodek Duszpasterski św. Józefa Robotnika, **Zawoja Zakamień** 1546, (33) 877 52 11

Parafia Matki Bożej Nieustającej Pomocy, **Zawoja (Górna)** 1812, (33) 877 54 50

Parafia św. Klemensa, **Zawoja** 123, (33) 877 50 14, zawoja.pl

Prywatne Schronisko Górskie „W Murowanej Piwnicy”, **Zawoja Opaczne** 518, 606 573 671, 721 062 692; opaczne-zawoja@o2.pl, opaczne.wordpress.com

Schronisko Górskie PTTK Markowe Szczawiny, **Zawoja**, (33) 877 51 05, markowe.szczawiny@op.pl, markoweszczawiny.pttk.pl

Skansen PTTK im. J. Żaka na Markowych Równiach (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Markowa**, 607 250 980, skansenzawoja.republika.pl

Stowarzyszenie na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju „Przysłop”, **Zawoja Przysłop**, (33) 877 50 31, (33) 877 51 85, przyslop.zawoja.pl

Szkolne Schronisko Młodzieżowe, **Zawoja Wielcza** 991, (33) 877 50 59, 694 904 039, ssmzawoja.szkolnastrona.pl, ssmzawoja@vip.interia.pl

Szkoła Dziedzictwa Kulturowego Babiogórców (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja** 35A, (33) 877 50 32, sp5zawoja@wp.pl

Szkoła Edukacji Środowiskowej na Bursztynowym Szlaku. Szkoła Podstawowa nr 4 im. św. Rafała Kalinowskiego (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Przysłop** 886, (33) 877 50 31, zawojasp4@interia.pl, sp4zawoja.szkoly.interklasa.pl, przyslop.zawoja.pl

Świetlica Środowiskowa, **Zawoja (Centrum)**, 515 919 595

Towarzystwo Przyjaciół Zawoi, **Zawoja** 1406, 502 720 625

Uczniowski Klub Sportowy „Zawojak”, **Zawoja** 35 A

Wystawa Stała Babiogórskiego Parku Narodowego i Ogród Roślin Babiogórskich (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Barańczowa** 1403, (33) 877 51 10, 877 67 02, park@bgpn.pl, bgpn.pl

Zawojskie Stowarzyszenie Właścicieli Lasów Prywatnych, **Zawoja (Centrum)** 1476, (33) 877 61 31, zswlp@zawoja.pl, zswlp.zawoja.pl

Zespół Regionalny „Jużyna” (Babiogórskie Centrum Kultury), **Zawoja Centrum**, (33) 877 50 66, bck@zawoja.pl

ZEMBRZYCE

(Marcówka, Śleszowice, Tarnawa Dolna, Tarnawa Górna)

Urząd Gminy Zembrzyce, **Zembrzyce** 540, (33) 874 60 02, 874 60 40, gmina@zembrzyce.pl, zembrzyce.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Marcówka** 156, (33) 874 61 38

Stowarzyszenie Bractwo Zbójników spod Babiej Góry (Marcówka, Zawoja, Stryszawa, Maków Podhalański, Juszczyń, Budzów), **Marcówka** 84, Bacówka u Harnasia, info@bractwozbojnikow.pl, bractwozbojnikow.pl

Stowarzyszenie Koła Gospodyń Wiejskich „Marcowianki”, **Marcówka** 120, marcowianki.zembrzyce.org, gckicz-zembrzyce.pl

I Stowarzyszenie Muzyczne Śleszowice (orkiestra dęta), **Śleszowice** 45

Ochotnicza Straż Pożarna, **Śleszowice** 45

Parafia Matki Bożej Częstochowskiej, **Śleszowice** 214, (33) 874 63 75, sleszowice@neostrada.pl, sleszowice.republika.pl

Koło Gospodyń Wiejskich, **Tarnawa (Dolna)**, gckicz-zembrzyce.pl

Koło Gospodyń Wiejskich „Redz”, **Tarnawa (Górna)**, gckicz-zembrzyce.pl

Parafia św. Jana Kantego, **Tarnawa (Dolna)** 269, (33) 874 62 06, parafia_tarnawa@wp.pl

Dom Wczasowo-Rehabilitacyjny „Caritas” Archidiecezji Krakowskiej im. św. brata Alberta, **Zembrzyce** 433, (33) 877 07 65, zembrzyce.caritas.pl

Gminne Centrum Kultury i Czytelnictwa, **Zembrzyce** 541, (33) 874 61 96, gok_zembrzyce@interia.pl, gckicz-zembrzyce.pl

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Zembrzyce** 541, (33) 874 64 00, gops@gopszembrzyce.pl, gopszembrzyce.pl

Komisariat Policji, **Zembrzyce** 542, (33) 874 60 07

Orkiestra Dęta „Rytm”, **Zembrzyce** 584, (33) 874 65 43, marianp6@gmail.com, rytm.zembrzyce.org, rytm.zembrzyce.eu

Parafia św. Jana Chrzciciela, **Zembrzyce**, ul. Kościelna 124, (33) 874 60 27

Stowarzyszenie Zembrzyckie Koło Gospodyń „Mioduszy-na”, **Zembrzyce** 541, gckicz-zembrzyce.pl

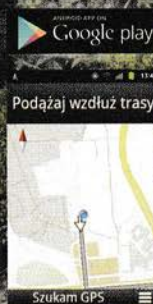
„Totus-Tuus” Ośrodek Wypoczynkowo-Rekreacyjny im. ks. kard. Karola Wojtyły, **Zembrzyce**, (33) 874 41 86, 734 165 929, recepcja@totus-tuus.com.pl

STOWARZYSZENIE GMIN BABIOGÓRSKICH

Babiogórskie MOBILE

APLIKACJA BEZPŁATNA

Babiogórskie MOBILE to kompleksowa aplikacja turystyczna. Aplikacja jest bezpłatna i zawiera najważniejsze informacje o atrakcjach turystycznych regionu, bazie noclegowej i gastronomicznej, zabytkach, muzeach, a także wydarzeniach w 14 gminach, członkach Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich: Budzów, Bystra-Sidzina, Jablonka, m. Jordanów, Koszarawa, Łanckorona, Lipnica Wielka, Maków Podhalański, Mucharz, Stryżawa, Stryżów, Sucha Beskidzka, Zawoja i Zembrzyce. Aplikacja posiada także funkcję wytyczania trasy do miejsc przy użyciu geolokalizacji. Stowarzyszenie zaprasza wszystkich miłośników Babiej Góry oraz tych, którym leży na sercu pomnażanie dziedzictwa kulturowego przodków i ochrona walorów przyrodniczych naszych ziem, do odkrywania i podziwiania piękna przyrody i krajobrazu w oparciu o przewodnik Babiogórskie MOBILE.

60 lat Babiogórskiego Parku Narodowego

Babiogórski Park Narodowy chroni od 60 lat przyrodę najwyższego szczytu Beskidów Zachodnich (1725 m n.p.m.) Babia Góra tworząc jednolity i odosobniony masyw o przebiegu równoleżnikowym, w Polsce pod względem wybitności zajmuje drugie miejsce ustępując pierwszeństwa Śnieżce. Natomiast uwzględniając wysokość nad poziomem morza jest najwyższą górą po Tatrach. Jest określana Królową Beskidów – w polskich Beskidach nie ma konkurentów, sąsiednie szczyty są niższe o 300-500 m. Wpływa to na zróżnicowanie warunków klimatycznych, co przekłada się z kolei na uwarunkowania siedliskowe. Zmieniają się one wyraźnie w miarę wzrostu wysokości n.p.m. powodując pionowe zróżnicowanie szaty roślinnej. Wytworzył się przez to bardzo czytelny, wręcz modelowy układ pięter roślinnych, które w stosunku do Tatr są obniżone o 100-200 m. Występuje tu jedyne w Beskidach piętro halne. Niezaprzeczalnym walorem przyrodniczym w reglu dolnym i górnym są lasy o charakterze pierwotnym. Jest to również miejsce występowania wielu rzadkich oraz interesujących gatunków roślin i zwierząt. Spotkać można tutaj rośliny, których trudno jest szukać w innych miejscach Polski (rogownica alpejska), rzadkie i zagrożone wyginieciem (tojad morawski, tocja karpacka), jak również wiele gatunków objętych ochroną prawną. Na Babiej Górze doliczono się blisko 650 gatunków roślin naczyniowych, 280 gatunków mszaków, ponad 1300 różnych grzybów i porostów. Świat zwierząt jest również

bogaty i zróżnicowany - stwierdzono 4500 gatunków i podgatunków zwierząt. Jest to ostoja między innymi dla niedźwiedzia, wilka, rysia, które z powodu silnej presji człowieka z trudem znajdują sobie miejsce poza obszarami chronionymi.

Rozporządzenie o utworzeniu BgPN zostało podpisane w październiku 1954 roku. Park jest jednym z 23 parków narodowych w Polsce. Jego powierzchnia to 3393,34 ha, w tym objęte ochroną czynną jest - 2082,37 ha, ochrona ścisłą - 1125,82 ha i krajobrazową - 185,15 ha. W logo Babiogórskiego Parku Narodowego obok stylizowanej sylwetki Babiej Góry jest umieszczona roślina - okrzyń jeleni, oraz litery MaB podkreślające fakt,

że w 1977 roku Park uznany został przez UNESCO za Rezerwat Biosfery. Babia Góra to również obszary Natura 2000: PLH 120001 - 3350,433 ha i PLB 120011 - 4915,649 ha.

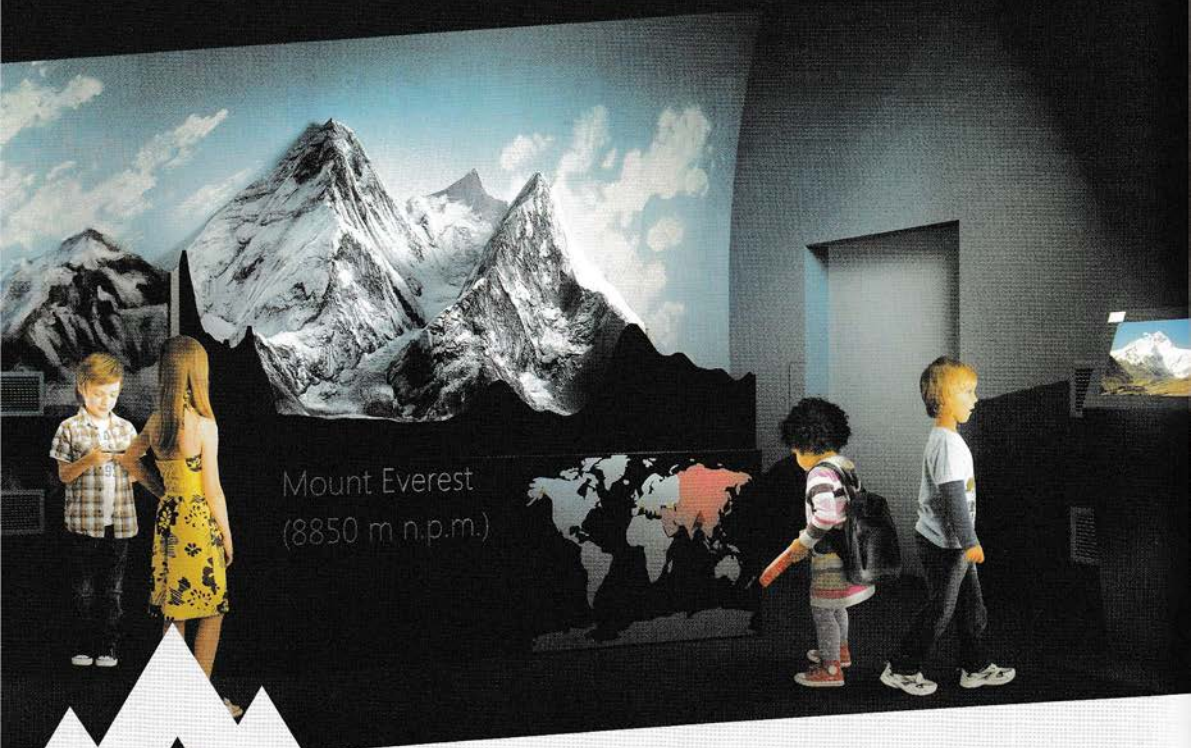
W Zawoi w siedzibie Babiogórskiego Parku Narodowego mieści się Wystawa Stała składająca się z ekspozycji przyrodniczej i kulturowej. Pracownicy Parku prowadzą stacjonarne i terenowe zajęcia edukacyjne skierowane do szerokiego grona odbiorców. Wokół budynku zlokalizowane są Ogród Roślin Babiogórskich i Ogród Zmysłów, a w sąsiedztwie przebiega ścieżka edukacyjna Mokra Kozub. W ORB znajdują się rośliny najbardziej popularne i charakterystyczne dla Babiej Góry. Natomiast w Ogrodzie Zmysłów zgromadzono gatunki o szczególnych właściwościach sensorycznych m.in.: dotykowych, zapachowych, wzrokowych i smakowych.

Ogród Zmysłów i Wystawa Stała są dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach (winda i ścieżki) oraz wyposażone w plastyczne mapy dotykowe dedykowane dla osób słabowidzących i niewidomych (m.in. opisy w brajlu).

Tekst: Maciej Mażul, Foto: Kalina Mażul

Babiogórski Park Narodowy, 34-222 Zawoja 1403
tel.: +48 338775110, +48 338776702, fax: +48 338775554
www.bgpn.pl; e-mail: park@bgpn.pl

www.centrumgorskie.pl

CENTRUM GÓRSKIE KORONA ZIEMI

Centrum Górskie Korona Ziemi to miejsce gdzie spotyka się tradycja i kultura, nauka i technologia oraz gdzie spotyka się rekreacja z rozrywką.

Korona Ziemi to miejsce gdzie spotykają się ludzie, którzy kochają góry...

Najwyższe szczyty świata w Zawoi!

Zawoja zaprasza!

muzeum miejskie
Suchej Beskidzkiej

**Punkt
Informacji
Turystycznej**

WYSTAWY STAŁE:

- Fundacje Komorowskich i ich wpływ na rozwój Suchej (1613-1614)
- Sądownictwo w Państwie Suskim oraz dawne narzędzia tortur i kar
- Kolekcja ikon starocerkiewnych
- Wystawa malarstwa nowożytnego – kolekcja habsburska
- Sucha Beskidzka - miasto wielu wymiarów. Historia zapisana w obrazie (1896-2014)
- Lekcje muzealne oraz warsztaty z zakresu edukacji historycznej i ekonomicznej realizowane przy współpracy z NBP – Gabinet Numizmatyczny

ZWIEDZANIE MUZEUM:

w sezonie: od 1 maja do 31 października:
wtorek – piątek od 8:00 do 16:00
sobota - niedziela od 9:00 do 17:00
w poniedziałek: nieczynne
poza sezonem: od 1 listopada do 30 kwietnia:
wtorek – sobota od 8:00 do 16:00
w niedzielę i poniedziałek: nieczynne

ZWIEDZANIE DZIAŁU ETNOGRAFICZNEGO – „DOMEK OGRODNIKA”:

tylko w sezonie: od 1 maja do 31 października:
wtorek – piątek od 8:00 do 16:00
sobota – niedziela od 9:00 do 17:00
poniedziałek: nieczynne

Muzeum Miejskie Suchej Beskidzkiej

ul. Zamkowa 1, 34-200 Sucha Beskidzka
tel./fax: + 48 33 874 26 05
www.muzeum.sucha-beskidzka.pl
e-mail: muzeum@sucha-beskidzka.pl

Punkt Informacji Turystycznej (MSIT):

it@sucha-beskidzka.pl
rezerwacje@sucha-beskidzka.pl

www.facebook.com/pages/Muzeum-Miejskie-Suchej-Beskidzkiej/170907296265249

mydlarnia u Franciszka
poleca:

- OLEJ ARGANOWY - Elikzir młodości z Maroka
- SHEA/KARITE - masło ze świętego drzewa
- AŁUN - magiczny kryształ
- Legendarne MYDŁO Z ALEPPO - syryjski skarb natury
- SAVON NOIR - magiczna moc oczyszczania

www.ufranciszka.pl

SUCHA BESKIDZKA, ul. Mickiewicza 1, tel. 533 400 911
godziny otwarcia: pn-pt 9-18, sobota 9-15

Biblioteka Babiogórska – Tom 3

DRUGA WOJNA ŚWIATOWA POD BABIĄ GÓRĄ KSIĘGA STRAT

pod red. Piotra Sadowskiego

Kraków–Zawoja 2011

- 488 stron, • 83 archiwalne fotografie, • zestawienia liczbowe strat,
- indeksy nazwisk i miejscowości

Największa tragedia dziejowa, jaką była II wojna światowa ze wszystkimi jej następstwami, dotknęła obszar babiogórski na przestrzeni 67 miesięcy. Związane z nią wydarzenia zapoczątkowały okres Kampanii Polskiej 1939 r., której działania przetoczyły się przez teren w ciągu zaledwie czterech dni. Już pierwsze godziny sprawiły, że ludność cywilna poznała całe okrucieństwo nowoczesnej wojny.

Polecamy również inne wydawnictwa Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich:

- Archiwalne numery Roczników Babiogórskich za lata:
 - tom 12, rok 2010
 - tom 13, rok 2011–2012
- Archiwalne numery Kalendarzy Babiogórskich za lata:
 - Rok 2011. *Historia i działalność Ochotniczych Straży Pożarnych w gminach babiogórskich*
 - Rok 2013. *Wędrowki po babiogórskich gminach. Opisy szlaków, mapy, informacje*
 - Rok 2014. *Babiogórscy zbójnicy. Historia – postacie – miejsca – pieśni*

Wydawnictwa można nabyć w siedzibie Stowarzyszenia:
Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 19, pok. 47 (bud. UM Sucha Beskidzka)
Dodatkowe informacje: tel.: 665 053 572, info@sgb.org.pl

